

JINEOLOJÎ

3 Aylık Bilim Kuram Dergisi, Sayı:20

JINEOLOJÎ

Üç Aylık Bilim ve Kuram Dergisi

Yerel Süreli Yayın / Sayı: 20
Ocak-Şubat-Mart 2021

JİNGEH Basın Yay. Mat. Dağ. Tas. Ve
Reklam Org. Film Eğt. Tic. San. LTD
ŞTİ. Adına sahibi: Zeynep Demir

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Ayşe Berktaş

Sayı Editörleri

Elif Berk, Rojda Yıldız

Yayın Kurulu:

Aycan Diril, Derya Aydın, Elif Berk,
Elif Kaya, Evin Soysal,
Haskar Kırmızıgül, Meral Çiçek,
Nagihan Akarsel, Nesrin Orun,
Laleş Çeliker, Rojda Yıldız,
Ruşen Seydaoğlu

Danışma Kurulu:

Candan Yıldız, Dılar Dirik,
Feryal Saygılıgil, Gönül Kaya,
Havin Güneşer, Hülya Osmanağaoğlu,
Kayuş Çalıkman Gavrilof,
Malalai Joya, Nazan Üstündağ,
Nükhet Sirman, Rabab El-Mahdi,
Rabab İbrahim Abdulhadi,
Remziye Arslan, Ronahi Önen,
Ruken Şengül, Saira Zuberi,
Seda Altuğ, Shiler Amiri,
Silvia Federici,
Silvia Marcos, Şemsa Özar,
Şenel Karakaş,
Valantine M.Moghodam,
Yakın Ertürk, Yüksel Genç,
Zeynep Kıvılcım

Abonelik Koşulları:

Yıllık abonelik bedeli: 60 TL
Yurtdışı abonelik bedeli: 70 Euro
Türkiye Ziraat bankası Diclekent Şubesi
Hesap No: 74457524-5002
IBAN:
TR 66 0001 0020 0074 4575 2450 02
Euro Hesabi
Ziraat Bankası Galatasaray/İstanbul
Şb.
Hesap No: 74457524 5003
IBAN:
TR260001000701744575245003

Yazışma Adresi:

JİNGEH Basın Yayın
Huzurevleri Mahallesi Sıtkı Göröl
Caddesi 13. Sokak Kurdi-Der Apt.
Kat:4 No:4
Kayapınar / Diyarbakır
Tel: 0412 229 63 89
e-posta: editorjineoloji@gmail.com
internet adresi:
http://www.jineolojidergisi.org
facebook: @jineolojidergisi
twitter: @jineolojidergi

** Yayınlanan tüm yazıların sorumlu-
luğu yazarına aittir. Dergide yer
alan yazılar kaynak gösterilmek kay-
dıyla kullanılabilir. Dergiye gönderi-
len yazıların yayınlanması yayın
kurulunun kararına bağlıdır.*

Kapak Resmi

Neşe Toprak
Kapak Tasarım
Başak Sıla Kaymak
İç Tasarım
Nazemin Çap
Basımevi
Ceylan Matbaa
Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Güven
İş Merkezi B Blok No:318
Topkapı-İstanbul

BU SAYIDA...

5 | Editörden

10 | Bilim-Paradigma İlişkisi ve Jineoloji / Elif Kaya

27 | Dilde Saklı Hakikatin İzini Sürmek / Zilan Narin

37 | Bilginin Dili Özgürlüğe Akarken / Çiğdem Doğa

52 | Ortadoğu’da Hikayelerle Taşınan Bilgi ve Anlam / Zeynep Beydağı

64 | Hafıza Sahasının Güzergahlarını Politikayla Birlikte Düşünmek / Özgür Sevgi Göröl

78 | Ezop Dili Xwebûn Olamayanın Dilidir / Zöhre Bozacı

87 | Yaşamın Bilgisini Jineoloji ile Yoğurmak / Jineoloji Akademisi

112 | Akademik Dil ile Toplumsal Dil Arasında / Nazan Üstündağ

118 | Varlık Savaşının Dilini Kurmak / Haskar Kırmızıgül

128 | Dilin Cinsiyeti / Meral Çiçek

142 | Militan Kürtçe / Robine D.

156 | Kendine Ait Bir Oda’nın Penceresinden Kadınların Yazma Arzusu ve
Edebiyatta Varoluş Mücadeleleri / Ruşen Seydaoğlu

“Bilimin bu olağanüstü gelişmesine rağmen, halen yaşamı ve toplumsal bağlamını tanımlamaması oldukça tuhaf gelmektedir. O zaman sormak gerekir: Neyin bilimi ve kimler için bilim? Bu soruların yanıtı verildikçe, sosyal bilimcilerin neden en temel soruya, yani “Yaşam nedir ve toplumla bağı nasıldır?” sorusuna yanıt vermedikleri anlaşılacaktır”

Bilgimizin,
duygumuzun,
sezgimizin,
özgürlük
iddiamızın
yansıdığı
kapsayıcı,
sarmalayıcı dilin
sınırlarında
dolanıyoruz.
Ancak bu dille
bütünleşebilmek
için varlık ve dil
arasındaki
yarılmayı
aşabilmenin
yöntemlerini
geliştirmek
gerekiyor.

Merhaba;

Jineoloji Dergisi, yaşamın bilimi ve dili dosyasına ayırdığı 20. sayısıyla bir kez daha okuyucularıyla buluşabilmenin heyecanını yaşıyor. Bu dosya için yazarlara yapılan çağrıda; “Kadın hakikatine dayalı bir bilimin kendi dilini nasıl kuracağı, hangi yöntemlerle hareket edeceği de hayati bir konu. Bu sayı aynı zamanda sistem karşıtı hareketlerin özneleri olarak kendi dilimizi, yöntemlerimizi ve hakikat anlayışımızı farklı pencerelerden ele almayı amaçlıyor” demiştik. Bu dosyanın hazırlık çalışmaları yürütülürken kadın hakikatine dayalı bir bilimin dilini, yöntemini kurmak ihtiyacının yazınsal olarak ifade edilmesinde bile ne kadar zorlandığımızı gördük. Bilgimizin, duygumuzun, sezgimizin, özgürlük iddiamızın yansıdığı kapsayıcı, sarmalayıcı dilin sınırlarında dolanıyoruz. Ancak bu dille bütünleşebilmek için varlık ve dil arasındaki yarılmayı aşabilmenin yöntemlerini geliştirmek gerekiyor.

Bazen bir şeyin nasıl olması gerektiğini sezinleriz ancak bunu ifadeye kavuşturmada zorlanırsınız. Dilimizden dökülen sözcükler, elimizden çıkan harfler yetmez duygu dünyamızı ifade etmeye. Yaşamın bilimi olma iddiasındaki Jineolojiye dair tartışmaların platformu olma hedefiyle yola çıkan dergimizin en fazla zorlandığı konulardan biri bu sanırsınız. Hem mevcut akademik yazım ölçüleriyle yazmak hem herkesin anlayacağı yalın bir dili yakalamak arasında çoğu zaman gidip geldik ve bunu nasıl başarabileceğimize ilişkin cevaplar ararken bu sayıyı hazırlama sürecine geldik. Bunu sadece dergimize dair bir sorun olarak sınırlandırmıyoruz. Esas sorun, herkesin anlayabileceği bir dili “avam”, “bayağı” diyerek küçümseyen,

herkesçe anlaşılmasını erdem sayan bir yaklaşımın varlığı. Tam da bu nedenle alternatifini ortaya koymaya çalıştığımız halk ile aydın/entelektüeller arasındaki ayrımın sebeplerini, sonuçlarını tartışıyoruz. Halk adına konuşan aydınlar, halk adına bilgi üreten/bilim yapan insanlar... Halkın kendi adına, kendisi için konuşabileceğini, kendi bilgisinin dilini kurabileceğini unutan bir yanılama gerçeğe dönüşüyor. Bilginin iktidarlaştırılması, ünvanların kişilerin önüne geçmesi bu yanılmanın bir sonucu. Bilimin yaşamdan kopması olarak ifade ettiğimiz sorunun kaynaklarından biri de bu durum. Liberalizmin yarattığı temsili demokrasi yanılması nasıl “sen sus, ben senin yerine konuşurum!” diyorsa, entelektüel/akademik alan da “sen yaşa, ben senin yerine analiz eder, teorisini yaparım” diyor adeta. Toplumu, yaşamı araçsallaştıran bu tavır, bilimle toplum arasında hiyerarşik bir ilişki kurarken bilimi yaşamın hakikatini anlamlandırmak amacından da uzaklaştırıyor. İktidarlaştırma, tekdüzelik, şekilcilik, donukluk ve soğukluk getirir. Bu nedenle dünyanın en canlı, en sıcak düşüncesi bile iktidarın ağlarıyla sarıldığında ruhunu yitirmekte.

Sadece bilimde değil sanatta, medyada, gündelik yaşamda egemenin dili tahakküm ağlarını yeniden yeniden üretiyor. Oluşturulan bu dil ile toplumsal hafızamıza da müdahale ediliyor. Neyi unuttuğumuz, neyi hatırladığımız, neyi nasıl ifade ettiğimiz bu müdahaleyle şekilleniyor. Bilimin farklı alanlarına baktığımızda hangi bilginin değerli görüldüğü, hangi dilin geçerli kabul edildiği, hangi konunun incelenmeye değer görüldüğü ve daha benzeri soruların cevapları bu müdahaleden bağımsız değil. Her birimiz farkında olalım olmayalım bunun içindeyiz. Dolayısıyla kendi kavramlarımızı, kendi dilimizi oluşturmak ve konuşabilmek bir varlık sorunu olarak beliriyor. Bunun farkında olmanın getirdiği bir sorumluluk olarak egemenin diline müdahaleyi bir mücadele alanı olarak görmek önemli. Dile yapısal, biçimsel ve anlamsal müdahale yaşamla olan ilişkimizle, varoluşumuzla bağlantılı ele alınmalıdır. Dil-varlık-hakikat arasındaki ilişkinin toplumsallığın ve yaşamın özgürlük potansiyelini açığa çıkaran, güçlendiren bir ilişkiye dönüşebilmesi, buna denk yöntemler de gerektiriyor. Yaşamın ruhunu kuşanan bir dil ve yöntemsel yaklaşımla iktidarın ağlarıyla yaşama karşı körleşen bilgi yapılanmaları aşılabılır. Bu bilgi yapılanmaları aşıldıkça özgürlüğün sosyolojisini yapabilmek, yaşamın bilimiyle buluşabilmek imkân dahiline girer.

İktidarın yarattığı mekanik, duygusuz dilin yarattığı hapishaneye sığmıyor yaşamın duygusu, canlılığı. Duygumuzu, düşüncemizi, bilgimizi akademik/bilimsel dilin kalıplarına uydurmaya çalıştığımız her an anlam yitimine uğradığımızı hissetmemiz belki de bundan. Kendi adımıza konuştuğumuz, kendi bilgimizi ürettiğimiz, kendi hakikatimizin kuramını, dilini ve yöntemini oluşturduğumuz bir gerçeklikte nasıl bir bilim, politika, sanat açığa çıkardı hayal edelim. Jineolojî, bu hayali gerçekleştirmek iddiasının bir somutlaşması olarak anlam kazanıyor.

Bu hayalin somutlaşma alanlarından biri olan Jineolojî dergisinin nasıl bir bilim ve

nasıl bir dil sorularıyla muhatap olmaması beklenemez. Ancak bir bilim-kuram dergisinin dili nasıl olmalıdır sorusuna vereceğimiz standart bir cevabımız yok. Kadınlar adına, toplum adına yazmaya çalışmıyoruz. “Akademik” standartlara uymazsak bilimselliğimize gölge düşer gibi bir kaygımız yok. Neyin bilimsel olup neyin olmadığını belirleyen otoritelerin varlığı, cadı avlarını, derisi yüzülen filozofları, kocakarı diye aşağılanan bilge kadınları hatırlatmıyor mu? Başka kaygılarımız var. Erkek egemen iktidar sisteminin yarattığı tahribatları tamir etmenin yollarını bulmak, kadınların bilgilerini görünür kılmak, bilgeliğin tarihsel-toplumsal hafızasıyla buluşmak gibi. Kadınların kendi bilgilerine, hafızalarına dayanarak yaşamı değiştirmeye cesaret etmesi gibi. Yazıya dökülenlerin, kadınlar arasında duygu ağları ören bir iletişim hattı olması gibi... Bu kaygıları taşıyarak farklı tarzlara, farklı ifade biçimlerine açık bir alan olmak bizim açımızdan sadece bir yayın ilkesi değil, bir ilişkilendirme tarzı oluyor.

Jineolojî, kadınların kendi dertlerini, duygularını, bilgi ve yaşam yorumlarını kolektif bir şekilde yoğurduğu bir üretim alanı. Yaşamın akışkanlığıyla, dinamizmiyle bütünleşen bir yöntem ve dil nasıl olur? Bu sayıda yer verdiğimiz yazıların toplamından çıkarabildiğimiz bazı özellikleri sıralayabiliriz cevap olarak: Akışkan ve dinamik olur, sabit kurallara bağlı kalmaz, anlam ve biçim bütünlüğünü esas alır, mümkün olduğunca dolaysız ve sadedir, duygu yüklüdür, amacı derdini anlatmaktır, sorunu ifade etmekle yetinmez çözüm gücü olmaya çalışır...

Bu sorgulamaların farklı yönlerden ele alındığı bir dosya ile sizlerle. Bu dosya ile birlikte yaşamın biliminin dili ve yöntemi nasıl olmalıdır? Bilimin dili ile toplumun dili arasındaki makas nasıl yorumlanabilir? Jineolojî kendi alternatifini nasıl geliştiriyor? Toplumdan giderek uzaklaşan akademide soyutlaşan ve teorikleşen dilin sonuçları nelerdir? Bu dil hangi süreçlerle hangi dinamiklerle kuruluyor? Yaşamımıza yansımaları nelerdir? Dil-varlık-anlam ekseninde kadın özgürlük sorunu nasıl ele alınabilir? gibi sorulara odaklanan yazılarla samimi bir tartışma zemini açığa çıkıyor... Bu samimi tartışmalar içerisinde yazılarımıza şöyle bir göz atarsak ne dediklerimiz çok daha iyi açığa çıkacaktır.

Bu sayımızda ilk olarak **Elif Kaya**’nın “**Bilim-Paradigma İlişkisi ve Jineolojî**” başlıklı yazısı ile başlıyoruz. Elif yazısında bilim ile paradigma ilişkisini, bu bağlamda pozitivist paradigmanın, bütüncül paradigmanın ve Ortadoğu’da hakikat arayışçılığının analizini yapmakta ve bir bilim olarak jineolojinin dayanacağı paradigmayı nasıl tanımlamak gerektiği sorusuna cevap arıyor. **Zilan Narin** ise “**Dilde Saklı Hakikatin İzini Sürmek**” isimli yazısında dilin hakikat ile olan bağını, bu bağın açığa çıkarken hangi politik, mekânsal, kültürel bağlamlarda şekillendiğini, dilin hafızasının bugünlere nasıl taşındığını anlatıyor. Ardından **Çiğdem Doğa** “**Bilginin Dili Özgürlüğe Akarken**” yazısı ile bilim, bilgi ve özgürlük arasındaki bağ irdelerken özgürlüğün dili nasıldır, nasıl olmalıdır? sorusunun peşine düşüyor.

Zeynep Beydağı “Ortadoğu’da Hikayelerle Taşınan Bilgi ve Anlam” yazısı ile aynı zamanda bir direniş biçimine dönüşen hikayelerin tarihsel-toplumsal manalarını dile getirerek hikâyeler yoluyla ulaşılabilen bilgilere bir kapı aralıyor. Bu hikayelerin bugün toplumlarda nasıl bir hafıza ve toplumsallık inşa ettiğini gözler önüne seriyor. Kuşkusuz ki bu hikayeleri günümüze taşıyan ise insanların, toplumların hafızası. **Özgür Sevgi Göral “Hafıza Sahasının Güzergahlarını Politikayla Birlikte Düşünmek”** isimli yazısında bu hafıza sahasının tarihsel gelişimini, hangi çalışmalar, hangi eleştiriler üzerinden açığa çıktığını, toplumlara ne kazandırdığını güncel bir analizle sunuyor.

Hikâye ve hafıza demişken Ezop’tan bahsetmemek olamaz herhalde... **Zöhre Bozacı “Ezop Dili Xwebûn Olamayanın Dilidir”** yazısında xwebûn (varlık) ile Ezop dilinin bağı üzerine bir tablo çiziyor. Zöhre, varlığı sistemler tarafından parçalanmış, çarpıtılmış bütün öteki kesimler için bir direniş biçimi olarak Ezop dilinin nasıl var olduğunu ve ötekiler için bu dilin ne ifade ettiğini belirtiyor. Yazarlarımızın yürüttüğü bu tartışmalar uzun bir süredir jineolojî çalışmalarının temel gündemi. **Jineolojî Akademisi “Yaşamın Bilgisini Jineolojî ile Yoğurmak”** isimli yazısında uzun bir süredir bilim, bilgi, varlık çalışmaları yapan ve toplumsal hakikati açığa çıkarmaya çalışan jineolojinin geldiği noktayı, uzun yıllardır ortaya konan tartışmaların hangi noktaya evrildiğini ve bu konudaki zihinsel, düşünsel birikimi ve deneyimi gözler önüne seriyor. Bu tartışmaların temel çıkış noktalarından biri mevcut akademinin dilinin toplumsal sorunlara çözüp olup olmadığı tartışması ve erkek egemenliğinin sürmesinde bu dil ve çalışmaların payı olduğuna dair eleştirilerdi. **Nazan Üstündağ “Akademik Dil ile Toplumsal Dil Arasında”** yazısı ile akademik dil ile toplumsal dil arasındaki bağlar, kopukluklar, bu kopuklukların yapılan çalışmalarla kısmi de olsa nasıl değişip dönüştüğüne dair temel analizleri ortaya koyuyor. Yapılan eleştirel çalışmalar, “akademik olan ile toplumsal olanın” karşılaşması bir değişim ortaya çıkartıyor ve bu değişim ancak toplumun bilgisi ortaya konuldukça yaşamsallaşılıyor.

Bilimin yaşam ve dil ile olan bağı, kuşkusuz varlık mücadelesi verilmeden ve varlık tanımlanmadan imkânsız ya da eksik/parçalı hale geliyor. **Haskar Kırmızıgül “Varlık Savaşının Dilini Kurmak”** yazısında dil ve varlık ilişkisini ele alarak mücadelenin nasıl dili değiştirip dönüştürdüğünü, bu dönüşümün varlık mücadelesinde nasıl bir rolü olduğunu gözler önüne seriyor. Haskar aynı zamanda mücadele içindeki kadınların güncelerinden örnekler vererek Kürt kadın hareketinde varlık ve dil ilişkisine ayna tutuyor. **Meral Çiçek “Dilin Cinsiyeti”** yazısı ile tutulan bu aynanın suretlerine yüzünü dönüyor. Tarihte kadınların yarattığı, aynı zamanda yer yer bir direniş biçimi olarak da ortaya çıkan alternatif dillere odaklanıp, sadece erkeklerin konuştuğu ve anladığı bir dilin anlamını sorguluyor. Diğer yandan kadınların dili korumadaki çabasına, bu anlamda üstlendiği toplumsal sorumluluğa dair güncel

örnekler sunarak tamamlıyor yazısını. Dünyanın birçok yerinde bugün birçok dil unutulmak ve kaybolmak ile karşı karşıya... Verilen mücadeleler sonucu Kürtçe bu statüde değilse de hala birçok tehlike ile karşı karşıya. **Robine D. “Milîtan Kürtçe”** isimli yazısında Kürtçe’nin devlet baskıları yüzünden yaşadığı sorunları, Kürtlerin Kürtçe’ye olan yaklaşımlarını, bugün yapılması ve alınması gereken önlemleri tartışıyor. Dosyamızı **Ruşen Seydaoğlu’nun “Kendine Ait Bir Oda’nın Penceresinden Kadınların Yazma Arzusu ve Edebiyatta Varoluş Mücadeleleri”** yazısı ile tamamlıyoruz. Ruşen, Kendine Ait Bir Oda isimli kitaptan yola çıkarak hem eril edebiyatın kodlarını sorguluyor hem de kadınların yazın alanında kendilerini var edebilmek için verdikleri mücadelelerden kesitler sunuyor bizlere...

Böylece bir sayımızın daha sonuna geldik. Bu sayıda da yine onlarca, yüzlerce, binlerce ve hatta belki milyonlarca kadının emeği ile karşınıza çıkabildik. Tarihten, güncel toplumumuzdan aldığımız, öğrendiğimiz, deneyimlediğimiz bilgileri sizlerle paylaşmak için emek verdik. Bazen hikayeleri dinledik, bazen bir kadının suretinden anlamları hissettik, bazen yazılan destanlarda akıp gittik. Ve sonunda şunu demek abartı olmaz sanırız; bilmenin binlerce yolu var. Yeter ki hissedebilelim ve doğru yöntemi bulabilelim...

Başta yazarlarımız olmak üzere emeği geçen bütün kadınlara sonsuz teşekkür ediyoruz. Gelecek sayıda görüşmek umudu ile...

Bilim-Paradigma İlişkisi ve Jineolojî

Elif Kaya

Yaşamın amacı nedir? Evren nasıl oluşmuştur? *Oluş* nedir, nasıl gerçekleşiyor? Yaşam, doğum, ölüm ne anlama geliyor? İnsan hangi maceraları aşmış bugüne geldi? Bu sorular kendini tanımlama ihtiyacı duyan ilk insandan günümüze uzanan ve cevaplarını aramaya devam eden sorulardır.

Tarih boyunca insan, *oluşu* ve yaşamı anlamak için mitoloji, felsefe, din, bilim gibi düşünce yöntemlerine başvurmuş, bazen de sanatın imge gücünden yararlanarak hakikati izah etmeye koyulmuştur. Her cevap beraberinde yeni sorular getirmiş, çözülen her giz, aralanması gereken yeni kapılara işaret etmiştir. Bilme, anlama, açıklama, tanımlama ve değiştirme arayışı insanın kendini tanıma ve insanlaşma serüveninin temel dinamiğine dönüşmüştür.

Her düşünce yöntemi bir değerler sistemine dayanarak hakikati izaha girişir. İlk düşünce yöntemi olarak tanımlanan mitoloji her şeyi canlı düşünüp birer tanrı-tanrıça ile izah etmeye; felsefe olguları sorgulayıp mantık yürüterek cevap bulmaya çalışır.¹ Din ise *oluşu* tanrı kelamı olarak izaha girişir. Yaşananları izah etmede dogmalara, metafiziğe geniş alan açar. Bu yöntemlerin dördüncüsü olan bilim ise bilgiye ulaşarak, bilgi ile hakikati açıklamaya odaklanır.

Bu yazımızda bilimi ve bilimin dayandığı temel referansları belirleyen paradigmayı ele alacağız. Paradigmanın öncülleri olan ontoloji, epistemoloji, metodoloji ile bağlantısını belli boyutlarıyla irdeleyeceğiz. Devamında bir bilim olarak jineolojinin

¹ Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygurluk Çözümü Özgürlük Sosyolojisi Tekrar Özgürlük Ütoplarıyla Yaşama Çağı*, Cilt:3, İstanbul: Amara Yayınları, 2015.

hangi değerler sistemine dayandığını ya da dayanması gerektiği konularında cevaplar oluşturmaya çalışacağız. Bu bağlamda bilgiye erişim ve bilgiyi üretme sürecinde jineolojinin yöntem arayışlarına ve metodolojisinin nasılına değineceğiz. Ancak sonunda söylenmesi gerekeni başta belirtelim, jineolojinin metodolojisini tarif etmeye çalışırken metodoloji adına bir kalıp oluşturma arayışına girmeyeceğiz. Henüz oluşum aşamasında olan ve kendi yöntemlerini deneyimlerinden çıkarmaya çalışan jineolojî için mutlak bir yöntem tarifiinden öte, temel hatlarını belirlemek ve yaşadığı deneyimleri üzerinde durmak bizi doğruya daha yakın bir sonuca götürür.

Bilim Tarihine Kısa Bir Bakış

İnsan, kendini anlamaya dair sorular sorup cevaplar aradığı ilk andan itibaren bilgi, yaşamında önemli yer edinir. İlk hamurun-yogurdun mayalanması, tohumun-hayvanın evcilleştirilmesi, hesaplamanın yapılması, güneş-yağmur-tohum ilişkisinin kavranması, köylerin inşa edilmesi bilme ve bilim işidir. İlk şarabın, biranın yapımı² M.Ö. 5 binli yıllara kadar uzar. Gök cisimlerinin hareketlerinin çok eski tarihlerde bile biliniyor olması, günlerin, ayların, yılların bu temelde hesaplanması, Göbeklitepe’de günümüz insanın halen sırrına ermediği tapınakların yapılması, 5-6 ton ağırlıkta ve 5,5 metreyi bulan taşların o alana taşınmasının fizik yasalarının bilinmesi de bilginin ve bilmenin tarihinin eski olduğuna işaret eder.³ Belki günümüzde olduğu gibi yasalara ismini koyup, patent hakkını kendinde saklı tutmamıştır ama fiziği, kimyayı, biyolojiyi, matematiği vs. bilmiştir. Bilgiyi toplumun kolektif bilgisi olarak ele almış ve toplumun hizmetine sunmuştur. Bilgi olmadan ne tahıl ne qut (katık) gelişirdi. Bilgi olmadan bunlar etrafında şekillenen düşünce sistemi, inanç ve kültür de gelişmezdi. Kadın etrafında gelişen bu bilme ve bilgi ilişkisi günümüz biliminin embriyo halini ifade eder. Yani bilimi tanımlarken bilginin dayandığı bu tarihsel mirası göz önünde bulundurmak durumundayız. Ancak bilimin sistemli ve temel bir düşünce biçimi olarak gelişmesi 16. yüzyılda pozitivist bilimle başlar. Pozitivist bilim kendinden önceki bilme biçimlerini yok hükmünde sayıp bir talancı gibi içine alabildiğini kendine mal eden, diğerini bilimsel değerde bulmayıp bilim dışına iten bir politika izler. Özellikle de kadın etrafında gelişen bilim ve bilgi itibarsızlaştırılıp bilimsel çalışmalardan dışlanır. *Cadı avı* adı altında kadınlar katledilirken diğer yandan kadının bilgisine el konulup erkek tekelinde gelişen yeni bir bilim

² Ercan Eren, *Geçmişten Günümüze Anadolu’da Bira*, İstanbul:Tarih Vakfı Yayınları, 2015.

³ “Taş Çağı’nın Elitleri”, *SkyLife*, Ağustos 2018, <https://www.skylife.com/tr/2018-08-business/gobeklitepe-tas-cagi-nin-elitleri> (Son Erişim Tarihi 21.12.2020)

anlayışı ve dünya görüşünün hizmetine sunulur.⁴ Bilgi salt aklın denetimine ve-rilerek yaşamın ve bilimin bütünselliği parçalanır. Metafizik, bilim çalışmasının kapsamı dışına atılır. Bu bağlamda toplumsal ilişkilerde düzenleyici ilkeyi ifade eden etiğin bilimsel çalışmaların bir parçası olarak görülmemesi, hem bilim adına büyük trajedilere yol açar hem de bilimin, iktidarın tekelinde ve hizmetinde bir araca dönüşmesiyle sonuçlanır.

Pozitivist bilim, doğanın tüm sırlarını çözebileceği yasaların olduğunu ve bunları bulup açığa çıkarma iddiasıyla ortaya çıkar. Bu temelde her şeyin bilenebileceği, bilimin amacının ise doğanın kanunlarını bulup doğayı egemenlik altına almak ol-duğunu ileri sürer.⁵ Bilimin babası olarak anılan F. Bacon'un bu tezi ve Descar-tes'in evreni iki parçadan oluşan mekanik bir sistem olarak tanımlaması pozitivist bilimin şekillenmesini belirleyen iki temel düşünce olur. Daha sonra Newton bu dü-şüncelerden ilham alarak mekaniğin yasalarını keşfeder. Bu yasalarla evrenin, yıl-dızların hareket tarzının hesaplanabileceğini ortaya koymasıyla pozitivist bilim zirvesine ulaşır. Bu dönemle birlikte pozitivist yasalar, evrensellik iddiasıyla tüm alanlara uygulanmaya çalışılır. Yani bir doğru her yerde doğru ve geçerlidir. Koşul-lar aynı olduğu sürece her zaman aynı sonuçlara ulaşılır. Bildik bir tanımla; iki kere iki her daim dört eder, iddiasındadır. Bu durum 20. yüzyıl başlarıyla birlikte ışığın sadece dalga olmayıp hem dalga hem parçacık olduğunun anlaşılmasıyla etkisini yavaş yavaş yitirir. Kuantum fiziğinin gelişmesiyle beraber o güne kadar tanrı ya-saları gibi ortaya konulan bilim yasalarının düz, ilerlemeci, istisnasız işlemediği, evrenin farklı yasalarının olduğu ortaya konulur. Kuantum fiziğiyle birlikte poziti-vist paradigmanın açmazları ve aşılma ihtiyacı kendini daha net dayatır.

Bilim- Paradigma İlişkisi

Paradigma, ontoloji, epistemoloji, metodoloji gibi bir dizi öncülde oluşan, bilimle uğraşanlara temel bir referans çerçevesi sunan değerler sistemi olarak tanımlanır.⁶ Dolayısıyla paradigmasız bir bilim düşünülemez. Paradigma hakikate yol almak için esas alınması gereken değerler sistemini ifade eder. Bu anlamda her bilim ha-kikat arayışına koyulurken bir paradigmaya dayanmak, onun referanslarıyla hare-ket etmek durumundadır.

⁴ Silvia Federice, *Caliban ve Cadı Kadınlar Beden ve İlksel Birikim*, çev. Öznur Karakaş, İstan-bul: Otonom Yayıncılık, 2012.

⁵ Fikri Gül, "İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe", *Pamukkale Üniver-sitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:14, 2013,17-21.
https://www.journalagent.com/pausbed/pdfs/PAUSBED_6_14_17_21.pdf (Son Erişim Tarihi 28.12.2020)

⁶ F. Beylü Dikeçligil, *Ontolojiyi Hatırlamak Sosyolojide Yöntem Sorunu Çizgi Kitabevi*.

Paradigma son yıllarda yaygın kullanılmaya başlanmış olsa da kelime olarak eski Yunanca değerler dizisi anlamına gelen *paradeigma* sözcüğünden türetilmiştir. 1960'larda Thomas Kuhn'un tanımlamasıyla birlikte bilim alanında popüler bir kavram haline gelir. Kuhn, sosyal bilimlerde tek paradigmanın hâkimiyeti ye-rine birden fazla yarışan paradigmalara bulunduğunu ifade eder ve bu tespit geniş çevrelerce kabul görür.⁷ Kuhn'a göre bilimin esas aldığı ve bir dönem için bilimsel çalışmalara model olan paradigma, bilinenin dışında beklenmedik du-rumların gelişmesiyle birlikte farklı paradigmalara ihtiyaç doğar. Yani bilimin dayandığı referans çerçevesi hakikate ulaşmada ihtiyaçlara cevap vermediğinde ve yeni verilerin açığa çıkmasıyla farklı paradigmalara gelişimi zaruri hale gelir. Bu nedenle bilimde tek bir paradigmanın değil birden fazla paradigmanın yer al-dığını ve bunların birbiriyle yarıştığını ifade eder.

Ontoloji-Epistemoloji-Metodoloji

Paradigmada ontoloji (varlık bilimi) belirleyici öneme sahip. Bununla bağlantılı olarak epistemoloji (bilgi bilimi) ve metodoloji (yöntem bilimi) şekil alır. "Bi-limsel bilgisini edinmek istediğimiz gerçekliğin nasıl bir şey olduğunu (ontoloji) bilmeliyiz ki, ne tür bilgiye (epistemoloji) nasıl ulaşacağımızı (metodoloji) bilebilelim."⁸ Varlığın ne olduğunu tanımla-madan, varlığa dair neyi nasıl bilebildiğimizi de bilemeyiz, dolayısıyla varlığın hakikatine ulaşmak için uygun metodolojiyi de belir-leyemeyiz. Yani varlığın bilgisine ulaşma-mız hem yöntemi hem de neyi nasıl bildiğimizi belirler.

Örneğin jineoloji eğitimlerinde çokça sorup, cevap bulmaya çalıştığımız, *kadın kimdir* sorusu kadını ontolojik olarak ta-nımlama amaçlıdır. Tarihsel süreçler bo-yunca her düşünce yöntemi bu soruya kendisince cevaplar oluşturmuştur. Soru aynı olmakla birlikte cevapların değişkenliği esas alınan paradigmayla ilintilidir. Sonuç olarak bu durum, yani kadının tanımlanma biçimi,

Kuhn'a göre bilimin esas aldığı ve bir dönem için bilimsel çalışmalara model olan paradigma, bilinenin dışında beklen-medik durumların gelişmesiyle birlikte farklı paradigmalara ihtiyaç doğar. Yani bilimin dayandığı referans çerçevesi hakikate ulaşmada ihtiyaçlara cevap vermediğinde ve yeni verilerin açığa çıkmasıyla farklı paradig-maların gelişimi zaruri hale gelir.

⁷ F. Beylü Dikeçligil, age.

⁸ F. Beylü Dikeçligil, age.

epistemolojiyi ve aynı zamanda metodolojiyi belirler. Varlık olarak kadın kimdir? Kadını salt biyolojik olarak değil tarihsel yaratımlarıyla birlikte ele alıp etrafında toplumsallığın geliştiği ve toplumun özünün ifadesi olarak da tanımlayabiliriz. Ya da Aristo'nun *eksik erkek* tanımlaması da bir tanımlama olabilir. Veya Tevrat'ın Talmut bölümünde geçen “kadın Adem'in kaburgasından yani işe yaramayan bir bölümden yaratılmıştır” ibaresi de bir tanımlama olabilir. Evet tüm bu tanımlamalarda kadına dair bize bir şeyler anlatılıyor. Hatta sadece anlatmıyor, aynı zamanda nasıl ele almamız gerektiğini de dayatıyor. Kadın tanımlaması, kadının yaşamdaki misyonu ve yerinin neresi olması gerektiğini, sınırlarını da belirliyor. Yaşamın etrafında geliştiği ve toplumsallığın kaynağı olarak değil de erkeğin bir uzantısı veya eklentisi pozisyonunda ele almak kuşkusuz birbirinden çok farklı sonuçlar doğurur. Bu nedenle ontoloji kadar, bildiklerimizi nasıl bildiğimizi anlamamızı sağlayan epistemoloji de önemlidir. Epistemoloji, üzerinde araştırma yaptığımız konu hakkında ne tür bilgiyi elde etmek istediğimizle ilgili bir alandır. Bilgi kaynağımız nedir? Bilgilerimizin kaynağının ne olduğuna odaklanır. Çünkü bilginin kaynağı varlığın hakikatini tanımlamada son derece belirleyici bir konuma sahiptir.

Bu nedenle bilimsel çalışmalarda ontoloji, hakikat yoluna açılan ilk kapı olurken epistemoloji onu tamamlayan ikinci bir adımı oluşturur. Kuşkusuz girişi doğru yapılmayan bir yol bizi hakikate ulaştıramaz. Varlığın gerçekliğini, doğasını tanımlamakla işe başlamak bilimsel çalışmalarda bizi hakikate daha yakın sonuçlara götürür. Varlığın doğasını açığa çıkarabildiğimiz oranda bildiklerimizi nasıl bildiğimizi ve bununla bağlantılı olarak araştırmanın amacını netleştirebiliriz. Bu bağlamda ontoloji, epistemoloji ve metodoloji bütünsellik içinde ele alınmayı gerektirir.

Konuyu ele aldığımız örnek üzerinden daha anlaşılır kılalım. Kadının ontolojik olarak tanımlanması aynı zamanda kadına dair nasıl bir bilginin açığa çıktığını da ortaya koyar. Ontolojik olarak kadın eksik, erkeğin hizmetine koşulmak amacıyla yaratılmış, erginleşemeyecek kadar hassas ve çocuksu olarak tanımlandığında ortaya çıkan tablo kadına dair bilgilerimizi de şekillendirir. Dolayısıyla kimin bilgisi, nasıl bir bilgi sorusu gündeme gelir. Bu sorunun cevabını ancak epistemolojiyle verebiliriz. Evet kadın hakkında bir şeyler biliyoruz ama bunun kaynağı nedir? Yani bildiklerimizi nasıl bildiğimizi sorgularız. Kadının aklının eksik olduğu bilgisinin kaynağı nedir, kimdir? Bunun peşine düştüğümüzde bunun egemenlikçi ilişkileri yaratmak amacıyla erkek akıl tarafından ortaya atıldığını görürüz. Hangi kadın kendisini eksik akıllı tanımlayabilir ki! Bilgi adına yola çıkan bu bilgi saptırması kadını varlığına yabancılaştırma, kadına rağmen kadını tanımlama çabasından öte neyi ifade edebilir ki? Belki de tekrarın gücüne güvenerek, bilimi, felsefeyi elinde bulundurmanın avantajlarını da kullanarak tüm bunları kadına kabul ettirmek amaçlıdır. Hani bir şeyi kırk kez tekrarlarsan olur misali binlerce yıldır birbirinden devralınan bilgi yapılanmasıyla kadın tanımlanmaya devam edilmiştir.

Tabi konuya bir de şuradan bakabiliriz; neden akıl yaşamın temel öznesi olarak esas alınsın? Bilgi edinme sürecinden sezgi, duygu, empati, his, yürek neden dışlansın. Oysa yaşanan deneyimler ortaya koymuştur ki salt akılcılık insanlığı son tahlilde faşizme kadar götürür. Amaca kitlenip aracı önemsemeyen ve tüm insani moral değerden koparılan akılcılığın varabildiği zirve faşizmdir. Günümüzde bilimin etik değerlerle bağını koparıp sermayenin hizmetinde araçsallaştırılması da bununla bağlantılı bir durumdur. Daha çok erkek etrafında şekillenen analitik zekayı tek geçerli değer olarak ele almak, duygunun, sezginin, moral değerlerin bilimsel çalışma sürecinden dışlanması demektir. Bu nedenle bilimsel çalışmalarda bu tek ayak üzerinde topallayan pozisyonu aşmak için duygusal zekaya, hisse, empatiye, sezgiye yer verecek bir metodolojiye ihtiyaç vardır. Metodoloji, bize ulaşmak istediğimiz bilgiye nasıl ulaşacağımızı belirleyen yol haritası gibidir ulaşmak istediğimiz amaca bize götürecektir yol-yöntemlerin bütününe ifade eder. Metodoloji de ontoloji ve epistemolojiye göre şekillenir. Örneğin maddeyi cansız tanımlayan bir paradigma metodolojisi, bir yöntem olarak sezgiye, hisse yer vermez, daha çok nicel, deneysel, gözlemsel yöntemler esas alır. Madde canlı, her şey enerjiden oluşuyor diye tanımlandığında ise deneye ve akla dayanan yöntemlerle sınırlı kalmaz. Kadın kimdir? diye başladığımız soruya ontolojik ve epistemolojik tanımlamanın ardından metodolojinin nasıl olması gerektiği temelinde devam edersek; kadın hakikatini açığa çıkarmak için sözlü ve yazılı tarih derlenmesi, analizi, arkeolojik kazılardan çıkan bulguların yorumlanması, katılımcı gözlem yöntemleri bir arada ya da konuya göre uygun yöntemler seçilerek kullanılır. Yani metodoloji daha çok ontolojik tanımlamaya bağlı olarak şekil alır.

Kısaca ifade edecek olursak ontolojisi olmayan bir epistemolojiden, ontolojisi ve epistemolojisi olmayan bir metodolojiden bahsedilemez. Ontoloji gerçekliğin doğasına, epistemoloji bilginin doğasına, metodoloji ise araştırmanın amacına ve araştırmacının rolüne yoğunlaşır. İlgili oldukları konulara dair cevaplar almaya çalışırlar. Ontolojisi olmayan epistemoloji en iyi haliyle eklektik kalır ve bizi hakikatten uzaklaştırır. Özellikle son yıllarda feminist araştırmalar ve toplumsal cinsiyet çalışmalarında epistemolojiye eğilip ontolojiye mesafeli duran bir yaklaşım ön plana çıkıyor. Mary Daly gibi ontolojiyi önemseyen feminist felsefeciler de olmakla birlikte genel anlamda feminist epistemoloji bilgi felsefesine yoğunlaşırken ontolojiye mesafeli durur. Feminist epistemolojinin pek çok belirlemesine ve kadın bilgisini açığa çıkarmasına rağmen, değişim- dönüşümde etkisinin zayıf kalmasının ontoloji ve epistemoloji arasındaki bağı güçlü kurmamasının yoğun etkisi olduğunu belirtebiliriz.

Jineolojî de hebûnasî (ontoloji) önemli bir çalışma alanını oluşturur. Varlık hakkındaki bilgiye ulaşmak için öncelikle varlığın ne olduğu ya da nasıl tanımlandığı konusuna yoğunlaşılır. Varlığın ne olduğuna cevaplar aranır. Bu cevaplar doğrultusunda varlığın hakikatine dair bilgilere ulaşmayı hedefler.

Bilimsel Paradigmanın Gelişimi ve Dayanakları

Her bilimsel paradigmanın dayandığı bir Arşimet noktası vardır. Yani hakikati izah ederken esas aldığı dayanak noktasını ve dünya görüşünü içerir. Bu duruş noktasına bağlı olarak varlığın doğası tanımlanır. Örneğin, pozitivist paradigma daha çok Newton'un yasalarına dayanarak varlığı ve oluşu izah eder. Bütünleyici paradigma ise kuantum fiziğine dayanır. Bu bilgi yapılanması varlığın tanımlanmasını, bilginin kaynağı ve esas alınan yöntemlerin farklılığına yol açar. Maddeyi, en küçük yapı taşının atom olduğu ve cansız bir varlık olduğunu şeklinde tanımlamak ile maddenin form kazanmış enerji olduğunu ve atomdan daha küçük atom altı parçacıklardan oluştuğunu ifade etmek arasında önemli farklılıklar vardır. Maddeyi tanımlamak, evreni, insanı, doğayı, toplumu anlama biçimimizi de belirleyen temel bir bakış açısına dönüşür.

Bilim alanında yaygın olarak başvurulmuş iki temel paradigmadan söz edilebilir.⁹ Bunlardan biri pozitivist paradigma diğeri ise bütünleyici paradigmadır. Pozitivist paradigmaya eleştiri temelinde gelişen ve her olguyu kendi başına ele alan Fenomenoloji (Hermeneutik de denilir) paradigması ise daha çok toplumsal alanla sınırlı kalan bir paradigmadır. Fenomenoloji paradigması her olgunun kendi başına bir hakikatinin olduğunu ifade eder ve bütünle bağını görmezden gelerek konuyu irdeler.

Maddeyi, en küçük yapı taşının atom olduğu ve cansız bir varlık olduğunu şeklinde tanımlamak ile maddenin form kazanmış enerji olduğunu ve atomdan daha küçük atom altı parçacıklardan oluştuğunu ifade etmek arasında önemli farklılıklar vardır. Maddeyi tanımlamak, evreni, insanı, doğayı, toplumu anlama biçimimizi de belirleyen temel bir bakış açısına dönüşür.

Paradigma kavramı, bilimsel alanda tanımlamanın dışında farklı anlamları içerecek tarzda da kullanılabilmektedir. Bilimin esas aldığı değerler dizisi olarak kullanıldığı gibi daha yaygın şekilde model ya da kuramsal çerçeve anlamında da kullanılan bir kavramdır. Genel anlamda dünyaya bakış açısını ifade eden anlamda da kullanılır. Toplumsal alanda dünya bakış açısını ya da kuramsal çerçeveyi ifade etmek anlamında paradigma kelimesinin kullanılmasına sıkça rastlanır. Kürdistan Özgürlük hareketinin 2003 yılında ilan ettiği Demokratik, Ekolojik, Kadın Özgürlükçü Toplum Paradigması da devrimsel mücadelede toplumsal alanda esas alınan değerler sistemini ve özgürlüğe bakış açısını ifade eden bir paradigmadır.

⁹ F. Beylû Dikeçligil, age.

Toplumsal devrimde özgür bir toplumun şekillenmesi için esas alınması gereken değerler sistemini ifade eder. Demokratik olmayan, doğayla dengeli yaşam ilişkisi kurmayan, kadın özgürlüğüne dayanmayan bir toplumsal insanın özgürlükçü olmayacağını ifade eder. Jineoloji, toplumsal bir sistemden öte, toplumsal sistemlerin özgürlükçü temelde inşa edilmesinden feyz alacağı, onun bilgisini açığa çıkaracağı bir bilimdir. Kuşkusuz demokratik, ekolojik, kadın özgürlükçü paradigma da kuantum felsefesinden feyz alır. Bilgiye ulaşmada beslendiği ortak paydaları da vardır. Ancak bir hakikati açığa çıkarmak için yöntem sunmaktan öte özgürlükçü temelde toplumun nasıl inşa edileceğinin yol ve yöntemini ortaya koyar. Bu nedenle jineolojinin paradigması, demokratik, ekolojik, kadın özgürlükçü paradigmadır demek jineolojinin izlemesi gereken metodolojinin nasıl olması gerektiğini yeterince izah edemez. Çünkü bilim inşa edilmesi öngörülen toplumsal sistem değerlerine göre hareket etmenin aksine toplumsal özgürlüğün gelişmesine olanak sağlayan, bilgisini açığa çıkaran bir alan olmayı hedefler.

Ortadoğu'da Hakikat Arayışçılığı

Ortadoğu kültürü, düşünüş tarzı ve hakikat arayışında bütüncül yaklaşım daha belirgindir. Enel-Hak, Vahdet-i Vücut, Fenafillah, İsrakilik, Nirvana vb inanç biçimleri ve felsefe ekolleri varlığın ontolojisine dair benzer tanımlamalarda bulunur. Hak ve halk bir bütünü ifade eder. Bir kavramı bu nedenle son derece önemlidir. Tüm arayışlar farklılıkla birlikte *bire* ulaşma, bir olma amacından yola çıkar. Buradaki *bir* başlangıçtaki bir olma halini ifade eder. Yani tanrı insanı ve evreni kendi suretinden yaratmıştır. Özünde hepsi bir vücuttur. "Haktan geldik, hakka gideceğiz" sözleri de bu hakikatin dile gelmesidir. Enel Hak, Vahdet-i Vücut inancı insanın Hak'ın suretinden yaratıldığını hak ve halkın bir olduğunu, ifade eder. Yaradan ile yaratılan bir bütün, tek vücut ve yaratılan yaradanın tezahürü olarak ele alınır. Bu düşünce tarzında birbirine karşıt, yıkıcı düalizm değil, birbirini tamamlayan farklılık ilişkisi vardır. Buna göre insan, bu bütünün bir parçası olarak tüm şeyleri anlama, bilme yetisinde değildir. Hakikat de kendisini insana bir bütün ayan etmez, saklı, gizli yanları vardır. Anlamak için yürek gözüne, sezgiye, sözün ötesindeki anlatım biçimlerine başvurmak gerekir. Ehli Hak'ın temsilcilerinden bir olan Mevlâna, söze çok dayanmamak gerektiğini, susmanın da söz kadar kıymetli olduğunu ve farklı anlatım biçimlerine başvurmayı salık verir.

"Sözü kabukta diyorum ki, bu sözün canı gizlidir,

Ne düşünceye sığar ne de onu söylemek mümkündür"¹⁰

¹⁰ Seadet Şihyeva, "Ârif Mevlâna'nın Ruhi Durumu: «Ene'l-Hakk» ve «Hâmûş» Arasında", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 187.

Buna göre hakikat sözle anlatımın ötesindedir. Evrenin sırları vardır. Kendisini insanlara sürekli açık etmez. Sırta eren olduğunda ise bunlar her daim söz ile izah edilemez. Sır, yani giz... insanın bilebileceğinin sınırlılığı ve herkese açıklanmayacak bilgiler olduğunu ifade eder.

Suhreverdi'nin düşünceleriyle şekillenen İşrakilik, de akıl yoluyla hakikate ulaşamayacağını, hakikate ulaşmak için sezgiyi yetkin kullanmak gerektiğini ifade eden bir felsefi alandır. Buna göre hakikate kalp ve işrak ile ulaşılır. Yani yürek gözüyle görebilmek ve nur (doğu, ışık, aydınlık anlamına gelen işrakla) yani hakikatin cevheri ile ulaşılabilir. Suhreverdi, rasyonel düşünce ile sezgisel düşünceyi kendi felsefesinde buluşturmayı esas almıştır. Bu felsefede rasyonel bilgi de önemsenir ancak hakikate ulaşmak için tek başına yeterli bir yöntem olarak görülmez. Çünkü varlığın insan aklı ile kavranmanın çok ötesinde olduğuna inanılır.

Bu anlamda pozitivizmin aşırı parçalayan, metafizikten soyutlayıp maddi olanı önceleleyen yaklaşımına karşı Ortadoğu inanışında ve kültüründe bütüncül yaklaşım binlerce yıldır yaşayan ve günümüze kadar gelen bir düşünme yöntemi olarak yerini almıştır. Toplumsal yaşamın, inanışın, kültürün her zerresine sinmiş bir hakikat algılayışı vardır.

Jineolojinin Paradigma ile İlişkisi

Her bilimin benimsediği paradigma bilimin temel özelliklerini ve hakikat tanımlamasını belirler. Kadın, yaşam, özgür eşyaşam ve kadın devriminin bilimi olarak jineolojî hangi paradigmaya dayanır ya da hangi paradigmanın referanslarına daha yakın durur?

Pozitivist paradigmanın toplumsal alanda uygulanma zorluklarının olduğunu ve yarattığı tahribatları yukarıda belli boyutlarda ortaya koymuştuk. Evrenselcilik iddiası, indirgemecilik, özne-nesne ikilemi, mutlak ve kesin bilgi gibi ilkelerin bir tanrı kelamı gibi topluma dayatılması uzun süre eleştirilen ve toplumsal alanda karşılık bulmayan belirlemelerdir. Pozitivist paradigma evrensellik iddiasıyla ortaya çıkarken kime göre, neye göre evrensellik soruları da belirmeye başlar. Feministlerin, pozitivizmin evrensellik iddiasında erkeğin yani egemenin değerlerini esas aldığına dair geliştirdikleri haklı eleştiriler pek çok pratikte somutlaşır. Duyguya, sezgiye yer vermeyen, salt akıllı merkezine alan bir hakikat yöntemi başta kadının bilgisini dışlayıp maneviyatı, metafiziği-ahlakı bilimin dışına sürerek tek yanlı bir hakikat arayışına girmiştir. Bunu yaparken erkeği merkezine alıp kadın hakikatının karanlıkta kalmasına, çarpıtılmasına yol açmıştır. Toplum mühendisliğine soyunan bu zihniyet yapılanması toplumu ıslah etmede bilimi temel bir güç olarak kullanıp araçsallaştırmıştır. Bilimin ahlaktan koparılması, bilim adına yaşanan bir dizi trajedinin başlamasına yol açmıştır.

Bu nedenle jineolojinin dayanacağı değerler dizisinin tanımlanması önemlidir. Pozitivizmi eleştirmek tek başına yeterli olmayacaktır. Zaten pozitivizme uzun zamandır pek çok çevreden eleştiriler geliştirilmektedir. Eleştiri işe başlamak için ilk adım olabilir ancak eleştirdiğimizin yerine neyi koyacağımızda bir o kadar önemlidir. Kuantum fiziğinin varlığı, maddeyi, oluşu tanımlaması bize izleyebileceğimiz bir perspektif sunar. Daha doğrusu izleyeceğimiz değerler sistemine daha yakın bir perspektif gibi durur. Dönüp baktığımızda ilk insanın her şeyi canlı görüp birer tanrı olarak tanımlaması ile bugün kuantum düşünce tarzının maddeyi tanımlaması arasında çok benzerlik vardır. Kadın etrafında toplumsallığın geliştiği o döneme yönümüzü tekrar çevirir gibi... Kadının çok fazla kalıplaşmayan duygu ve düşünce dünyası, daha akışkan bir enerjiye sahip olmasını ve özgürlük eğilimine daha yakın durmasını sağlar niteliktedir. Kadın etrafında yeni bir bilimin gelişmeye başladığı şu dönemlerde bilimin esaslarını belirlerken ilk oluş anına bir kez daha yüzümüzü dönüp saklı hakikati, insandaki gizli manayı bulma arayışına yöneltiyor bizi. Doğal toplumun her şeyi canlı olarak tasvir edip kutsallık atfetmesiyle kuantumun her şeyi enerji ve enerjinin form kazanmış hali olarak tabir etmesi arasında çok da bir fark yoktur aslında. Yaşamın döngüselligi, enerjinin döngüsellikini ifade eder. Bu nedenle maddeye yoğunlaşmaktan öte maddedeki değişim dinamizmini görmek ve bu bağlantıyı tanımlamak bizi hakikati anlamaya daha fazla yakınlaştırabilir.

Doğada her şey değişim halindedir. Bilinen bir ifade ile “değişmeyen şey değişimin kendisidir”. Kuşkusuz değişimi de doğru tanımlamaya ihtiyaç vardır. Her şeyin değiştiğini belirtmek, kendinden öncekini yok sayma riskini de içerir. Değişim olduğu kadar değişimin içinde taşınan ve ilk günden günümüze gelen temel değerler de vardır. Bu anlamda bir spiralin döngüsü gibi hem her an değişimi yaşayan hem de başlangıç noktasına hep yakın duran, kök hücrelerinden izler taşıyan bir değişim hali mevcuttur. Bu nedenle ne pozitivizmin düz- ilerlemeci tarih perspektifini ne de her şeyin kendi etrafında döndüğünü iddia eden döngüsel yaklaşımını esas alabiliriz. Her şey değişim halindeyken bile başlangıç noktasından izler taşır, ilk halin ve tüm değişim evrelerinin izlerini taşır. Tarih- an- gelecek iç içe geçen, birbirine rahim görevi üstlenen dinamik süreçlerdir. Başlangıç ve bitişlerden öte döngüsellik ve süreklilik vardır. Bu konuyu A. Öcalan hakikat rejimini şöyle tanımlamaktadır;

“Doğruya daha yakın yöntemin ‘farklılaşarak değişimi mümkün kılan, anlık, şimdilik olduğu kadar içinde sonsuzluğu da barındıran’ bir yapıda olması biçiminde tanımlanması gereğine inanmaktayım. İlerlemenin döngüsel, döngüsellik ilerleme olması kadar, sonsuzluğun şimdiki anda gizli, içkin

olması, anlık oluşumların bütünlüğünün ise sonsuzluğu içermesi, hakikat rejiminin kurulması açısından daha açıklayıcı ve anlaşılır kılıcı bir yöntemsel perspektif sunar.”¹¹

Pozitivist paradigmanın yaşadığı temel sorunları ortaya koyarken var olan paradigmaların bir bütünen reddedilip yeni bir paradigma ortaya atma temelinde ele almaz. Önemli olan sınanmış ve hakikatle bağı tam kurulamayan yöntemleri aşp hakikate yakınlaştıran yöntemlerin esas alınmasıdır, şeklinde ifade eder.

Mevcut Bilimsel Paradigmalar ve Jineolojî Deneyimi

Belli boyutlarıyla ortaya koymaya çalıştığımız pozitivist ve bütünleyici paradigmayla jineolojînin ilişkisini nasıl tanımlayabiliriz? Jineolojî ontolojik, epistemolojik, metodolojik izahlarını nasıl ve hangi esaslar üzerinden izah eder? Bazı temel konu başlıklarıyla birlikte jineolojînin tanımlamaları ve deneyimleri temelinde konuyu biraz açıklayalım. Bu bağlamda:

Gerçekliğin Doğasına İlişkin: Gerçekliğin doğasının maddi ve maddi olmayanın iç içe olduğunu, maddenin aynı zamanda form kazanmış enerji olduğunu A. Öcalan Hakikat Rejimi bölümünde altını çizerek vurgular.¹² Gerçeklik farklı görünüm-leri olan kimi kez enerji kimi kez madde kimi kez hem madde hem enerji formunda olan dinamik ve ahenkli, kendi içinde uyumu olan bir bütündür. Varlığın bu tanımlama biçimi nerede durup olayı ele aldığımızı bir başka ifade ile duruş noktamızı belirleyen bir tespittir. Bu duruş noktası evreni, doğayı, insanı, toplumsallığın doğasını anlamada referans çerçevesini oluşturur.

Parça ve Bütün İlişkisi: Evrensel ve tikel ya da parça ve bütün her daim karşılıklı bir ilişkilene içindedir. Bütün, parçalardan oluştuğu gibi parçadan bağımsız kendi başına bir anlama sahiptir. Örneğin birey ve toplum ilişkisini bu temelde ele aldığımızda, toplum tek tek insanlardan oluşur ama aynı zamanda tek tek insanların varlığından daha fazlasıdır. İnsan-toplum ilişkisinde açığa çıkan kültür, kurumsallaşma, sanat, ahlak, zihniyet vb. yapısıyla bireylerden oluşmasından öte farklı bir varlığa sahiptir. Bu bağlamda parça-bütün ilişkisi statik olmayıp dinamik bir nitelik ifade eder. Bu ilişkinin doğasını anladığımız oranda parça ve bütün hakikatini gerçeğe yakın tanımlayabiliriz. Bu yöntem Kürdistan Özgürlük hareketi yıllardır birey, toplum ve

¹¹ Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Çözümü Özgürlük Sosyolojisi Tekrar Özgürlük Ütop- yalarıyla Yaşama Çağı*, Cilt:3, İstanbul: Amara Yayınları, 2015.

¹² Abdullah Öcalan, *Kapitalist Uygarlık- Maskesiz Tanrılar ve Çıplak Krallar Çağı*, İstanbul: Amara Basım Yayıncılık, 2015.

tarih çözümlemelerinde temel bir yöntem olarak başvurur. A. Öcalan'ın “burada yar- gılanan an değil tarih, toplum değil bireydir” sözü parça-bütün ilişkisinin nasılına dair bir özet gibidir.

Yapı ve Süreç: Her yapı bir arka plana dayanır. Yani yapılar kendinden önceki sü- reçlerden izler taşır. Zaman bir oluş ve süreklilik halidir. A. Öcalan'ın “biz tarihte giz- liyiz, tarih günümüzde” sözü bu durumu çok yalın bir şekilde ifade eder. Arka belleği olmayan bir *an* mümkün olmamakla birlikte, *anın* kendisi de değerlidir. *An*, zamana yeni halkaların eklendiği oluş zamanını ifade eder. Nasıl ki varlık zaman ve me- kânla mümkün olabiliyorsa “oluş” olmadan da ne zamandan ne mekândan bahse- debiliriz. Yani ilk başlangıçta oluş vardı. Bu oluş anında zaman ve mekân mevcudiyet kazandı. Oluş, yapı ve süreç ilişkisinin dinamik ifadesi olmaktadır. Ör- neğin ahlaki politik toplum da bir ütopya değildir. Toplumsallaşmanın ilk dönem- lerinde yaşanmış, sadece o dönemden ibaret bir yaşanmışlık olmakla sınırlı kalmamış, günümüzde halen küçük gruplar halinde yaşayabilen veya kısmi bazı özellikleriyle yaşamaya devam eden doğal toplumdaki bahsediyoruz.

Olgular Arası İlişki: Olgular arası ilişkiler iç içe geçen pek çok faktörün varlığı ile yaşam bulur. Öyle pozitivist paradigmanın iddia ettiği gibi her şey neden- sonuç ilişkisi temelinde gelişmez. Yani her olgu evrensel özelliklere sahip olduğu kadar aynı zamanda biricik olma özelliğini de gösterir. Bu nedenle her şeyin önceden bilinebilmesi, öngörülmesi mümkün değildir. İnsan, evrenin en özel ve yetkin var- lığı olmasına rağmen her şeyi anlama ve açıklama kudretinde değildir. “İnsanın mut- lak olanı kavrama yeteneği kuşkuludur.” Yani mutlak bilgi olmadığı gibi her şeyin öngörülmesi de mümkün değil.¹³

İnsanı Ele Alış: Özne-nesne ikilemine düş- meden belirtmek gerekirse insan evrenin “yetkin bir parçası ve hayat dokusunun özel bir ilmiği” dir. Burada özellikle altı çizilmesi gereken konu, insanı temel bir birim olarak ele almanın, Avrupa merkezli gelişen insan merkezli, özne- nesne ikilemi temelinde olma- dığıdır. Evrenin özelliklerini kendinde temsil eden yetkin bir parçası olarak ele alma temelindedir.

Arka belleği olmayan bir an mümkün olmamakla bir- likte, anın kendisi de değerlidir. An, zamana yeni halkaların eklendiği oluş zamanını ifade eder. Nasıl ki var- lık zaman ve mekânla mümkün ola- biliyorsa “oluş” olmadan da ne zamandan ne mekândan bahsedebili- riz. Yani ilk başlangıçta oluş vardı. Bu oluş anında zaman ve mekân mevcudiyet kazandı.

¹³ Abdullah Öcalan, *Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü*.

İnsanı, esas almanın gerekliliğini A.Öcalan şöyle ifade eder;

1- Maddenin yapı taşları olan atomlar hem sayı hem de diziliş olarak insanda en zengin bir varlığa ve bileşime sahiptir.2- İnsan biyolojik dünyanın tüm bitkisel ve hayvansal yapılarını temsil etme avantajına sahiptir. 3- Toplumsal yaşamın en gelişkin biçimlerini gerçekleştirmiştir. 4- Çok esnek ve özgür bir zihniyet dünyasını temsil etmektedir. 5- Metafizik yaşayabilmektedir.”¹⁴

Bu nedenle insan, hakikate ulaşmada temel bir birim olarak esas alınır. İnsanın birinci ve ikinci doğayı kendisinde temsil etme özelliğiyle diğer canlılardan daha özel bir yapıya sahip olduğu vurgulanır. İnsanı temel birim olarak bütünselliği içinde anlamının, evreni anlamakla özdeş olduğu ya da anlamak için en azından başlangıç değerinde olduğu belirtilir.

Çoklu hakikatler ve olasılıklar içinde insandan yola çıkmak çok genel bir çerçeveye oluşturuyor. A. Öcalan daha somut bir referans çerçevesine ihtiyacı vurgulayarak bunun için “ahlaki politik toplumsal birim”i esas almanın gerekliliğine vurgu yapar. Yani pek çok hakikat içinde kendi hakikatini bulabilmek için bir referans çerçevesine ihtiyaç vardır. Temel birimin ahlaki-politik toplum olması, tarihsellik ve bütünsellik boyutlarını içerdiğinden bütüne dair bilgi alma olanağının açığa çıkması nedeniyledir.

Bunu bir adım daha ileriye taşımak ise jineolojîyle mümkündür. Ahlaki-politik toplumu tanımlamak, kadının sosyolojik araştırmanın merkezine alınmasıyla mümkün olabilir. Doğal toplumun *cevheri ve tortusu* konumunda olan kadın çözümlenebildiği oranda toplum, erkek, ahlaki-politik toplum çözümlenme kapsamına girebilir. Çünkü kadın toplumsal değerlerin yaratıcısı olduğu kadar bunun yaşatılmasında halen belirleyici bir rol sahibidir. Kadın erkek kadar iktidarla ilişkililenmemiştir, daha esnek ve değişime açık bir yapıdadır. Özgürleşme ihtiyacı kadar özgürlük eğilimi de daha yüksektir. Bu nedenle temel birim olarak kadının esas alınması hakikate yakın sonuçlara ulaşmamızı sağlar. Başlangıçta kadının varlık olarak yani ontolojik olarak tanımlanması önemlidir. A. Öcalan bu konuda: “Toplumsal sorunları çözmeye çalışırken kadın olgusu üzerinde yoğunlaşmak, eşitlik ve özgürlük çabalarını kadın gerçekliğine dayandırmak hem temel araştırma yöntemi hem de tutarlı bilimsel, ahlaki ve estetik çabaların temeli olmak durumundadır” der.¹⁵

Bilimin Amacı: Pozitivist paradigma bilimin amacını doğayı anlamak ve denetim altına almak olarak ifade ederken bütünüleyici paradigma doğayı ve insanı

anlamak ve açıklamaktır, der. Jineolojînin amacı da doğayı ve insanı gözlemlemek, anlamak, açıklamak ve yaşamın özgürlük temelinde gelişebilmesinin bilgisini oluşturmak, inşa etmek ve çözümlemek olarak belirtilebilir. Yani sadece anlamak ve açıklamakla sınırlı bir ele alış değil, aynı zamanda değişimi de hedefleyen bir yaklaşımı esas alır.

Bilimsel Araştırmanın Amacı: Her paradigma kendi amaçları açısından bu soruya cevaplar oluşturur. Pozitivist bilim araştırmanın amacını olgunun bilgisini açıklama, akıl yoluyla yorumlarda bulunma olarak belirler. Bütünüleyici paradigma ise anlama ve açıklamayı tek başına yeterli bulmaz bunları anlatmanın da gerekliliğini önemser ve araştırmanın bir amacı da anlatmaktır der. Açık ki anlamak, açıklamak, anlatmak da bir araştırmanın amacını yeterince izah edemez. Bir araştırma yaşamda değişime yol açmıyor ve yaşanan sorunların özgürlükçü temelde çözümüne katkı sunmuyorsa bilim yaşamla güçlü bağ kuramaz. Bu nedenle jineolojînin araştırmalarındaki amacını; anlama, açıklama, anlatmanın yanı sıra değiştirmek olarak da belirtiriz. Bilgi edinmenin amacı yaşam sorunlarını aşıp özgürlükçü temelde değişimi sağlamak olmalıdır.

Bilgi Edinme Süreci: Bilimsel bilgiyi araştırmacıdan ve süreçten bağımsız olarak ele alamayız. Bilgi edinme süreci dinamik ve birbirini etkileyen bir dizi faktörden oluşur. Bu nedenle bilgi edinme sürecine ontoloji ile başlamak son derece önemlidir. Ontolojik kabullerden yola çıkarak varlığı tanıma ve varlığın bilgisine ulaşma jineolojînin bugüne kadar esas aldığı bir yöntemdir. Evren nedir, nasıl oluştu? Kadın kimdir, tarihsel süreç boyunca nasıl tanımlanmıştır? Erkek kimdir, erkeklik nedir? Toplumsallık nedir? vb. Her araştırma konusunda öncelikle varlığı tarihsel-toplumsal ilişki içerisinde tanımlama ile başlayan ve bilginin kaynağını, araştırmacıyla ilişkisini ve araştırmanın amacını irdeleyen bir yol izlenir.

Bilimsel Araştırma Yöntemi: Yöntem bir hakikati açığa çıkarmak için esas alınan yol olarak tanımlanır. Yani yöntem ontolojik tanımlamaya bağlı olarak şekillenir. Örneğin pozitivist paradigma gözlem ve deney yöntemini esas alırken bütünüleyici paradigma deney, akıl ve sezgi yöntemine başvurur. Jineolojî yöntem konusuna daha temkinli bir yaklaşım içindedir. Yönteme dair mutlak bir çerçeve belirlemekten öteye ontolojik tespitler doğrultusundan pek çok yöntemi iç içe ele alan, amaca ve etiğe bağlı bir yöntem doğruya daha yakın durur. Gözlem, deney, akıl, sezgi, sözlü ve yazılı tarih yorumu, etimoloji hakikate ulaşmada başvurulan yöntemlerdir. Bilimsel düşünme yöntemi olarak da tündengelim, tümevarım, birleştirici yöntemler iç içe kullanılabilir, araştırmanın karakterine göre bu yöntemlerden birine daha fazla ağırlık verilebilir. Önemli olan *yöntem enflasyonuna* da düşmeden, hakikate ulaştıracak en uygun ve kısa yola başvurmaktır. Bu bakımdan yöntemin ilkeleri, ahlaki da önemlidir. Örneğin yöntemde başka insan

¹⁴ Abdullah Öcalan, *Kapitalist Modernitenin Aşılma Sorunları ve Demokratik Modernite*.

¹⁵ Abdullah Öcalan, *Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü*.

veya toplumları nesneleştiren bir yaklaşıma yer verilemez. Olgu parçalı ele almaktan öte bütünsellik içinde ele alınır.

Bilimsel Bilginin Niteliği: Kesin, mutlak bilgi yerine geçici kesin bilgi yani gelinen an itibariyle doğruluğu kesin olan ama farklı zaman ve koşullarda bunun değişebileceğini öngören bir anlayışla yaklaşmak hakikate daha yakındır. Mutlak bilgi peşinde koşmaktan öte mevcut verilerle açığa çıkan, o zaman dilimi için geçerli olan mutlak bilgiden bahsedilebilir. Örneğin Göbeklitepe'nin arkeolojik araştırmalara açılması ile birlikte o güne kadar insanlık tarihine dair bildiklerimizde bir değişim yaşandı. Toplumsallaşmaya dair tezleri yeniden gözden geçirme ihtiyacı, tapınakların ve tapınaklar etrafında yaşanan toplumsallaşmanın çok daha eski tarihlere gittiği bilgisi açığa çıktı. Mutlak bilgi bu tür değişimlere kapalıdır. Pozitivist paradigmada mutlak bilgi hakimdir. Ancak yaşamın ve doğanın yasasının mutlaklığı kaldırmadığı bilinir.

Bilimin Dili: Bilim kiminle ilişkili ve kim bilimin içeriğini belirliyorsa bilgi o temelde nitelik kazanır. Bu nedenle bilimsel bilginin ne olması gerektiği konusu önemli olmakla birlikte dilinin nasıl olması gerektiği konusu da son derece önem kazanıyor. Bilimi yaşamın içinde tamamladığımızda dilinin de yaşam diliyle aynı sadelikte olması gerekir. Pozitivist paradigma özellikle bilimi sadece bazı kesimlerin işi olarak ad-

dedip herkesin anlayacağı bir dili kullanmaktan kaçınır. Resmi literatürü esas alır ve bilimi ya-

Göbeklitepe'nin arkeolojik araştırmalara açılması ile birlikte o güne kadar insanlık tarihine dair bildiklerimizde bir değişim yaşandı. Toplumsallaşmaya dair tezleri yeniden gözden geçirme ihtiyacı, tapınakların ve tapınaklar etrafında yaşanan toplumsallaşmanın çok daha eski tarihlere gittiği bilgisi açığa çıktı.

Mutlak bilgi bu tür değişimlere kapalıdır.

şamdan ayrı bir yere konumlandırır. Bu yaklaşımda bilim ile toplum bağı büyük oranda darbelenmiş olup bilim sadece bilimle uğraşan elit bir kesimin anlayabileceği bir literatüre indirgenir. Akademik literatür olarak da isimlendirilen bu dil toplum ile bilgi arasına bir duvar örür. Bilimin dili nasıl olmalı konusu aynı zamanda bilimin yaşamla bağının tanımlanmasıyla somutluk kazanır. Bilim yaşamın doğal bir parçası olup yaşamın içinde ve hizmetinde olmalı anlayışıyla konuyu ele alan jineolojî, canlı, dinamik, bütünü kapsayan, analiz dili ve yorum dili kadar edebi dili de esas almaya çalışır. Bu konuda belirtmek gerekir ki jineolojî halen kendi dilini bulma arayışında

olan bir bilimdir. Bir yandan mevcut akademiyanın ölçülerinin baskısı diğer yandan yaşamsal deneyimle-bilgiyle bağ kurma ve arasında kendi yolunu bulma arayışındadır. Ancak bizim için esas olan kadınların diline kulak vermek ve topluma hitap eden bir dille onun can alıcı sorunlarına ve beklentilerine beraber cevap olma arayışımızdır. Dergimizin bu sayısı da böylesi bir ihtiyaçtan doğdu. Jineolojî, yaşamsal sorunlara eğilirken konuyu bütünselliği içinde ele alan ve salt tespitlerle sınırlı kalmadan aşılmasında da sorumluluk üstlenen bir yöntem ve dil geliştirme amacındadır.

Bilimsel Araştırmacının Niteliği: Mevcut bilimsel paradigmalara göre bilim bazı seçkin çevrelerce anlaşılabilecek, üzerinde çalışılabilecek bir konudur. Bilimle uğraşmak için akademi unvanları, kredi derecelendirme notları, kuralları önem kazanır. Köyünde tarlasında, bağında- bahçesinde çalışan, sokakta eylem yapan insanın bilimle bağı göz ardı eder. Toplumsal sorunlara eğilen ve değişim arayışında olan kesimleri de kapsamaz. Ancak jineolojî, bilimi yaşamın içinde ve hizmetinde tanımlar. Bu nedenle bilimsel faaliyetlerde öğrenme arzusu olan, kendinden yana bir arayış yolculuğuna çıkan tüm kadınlara, toplumsal kesimlere çalışma alanı açar.

Akademik bilgi tüm bilimsellik iddialarına rağmen kuşkulu bir pozisyonda durmaya devam ediyor. Çünkü akademiya sadece bilgi üretmez aynı zamanda sermaye ve devletlerin çıkarları temelinde ürettiği bilgi doğrultusunda topluma yön vermeye çalışır. Araştırmacı bu ölçülerle hareket edebildiği oranda kendisine çalışma alanı bulabilir. En demokrat yaklaşım bile egemenlikçi özellikler taşır. Feminist hareketin konuya dair eleştirileri ve analizleri olmakla birlikte maalesef akademiya dünyası halen erkek aklın değerleriyle yol almaya devam ediyor. Kadın araştırmaları ve düşünüş biçimi önemli bir alan olmakla birlikte kadın araştırmaları akademi çalışmalarında halen ek konumda olmayı aşamamıştır ve iki uçtan neoliberal ve muhafazakâr akımların yoğun saldırıları ile daha da sınırlandırılmaya çalışılmaktadır.

Jineolojî, akademik bilim kadar yaşamın bilgisini de önemseyip temel çalışma alanı olarak ele alıyor. Herhangi bir unvana ihtiyaç duymadan bilimle uğraşmak isteyen her kadına kendi zemininde çalışma alanı açıyor. Üç yıldır eğitim veren Rojava Üniversitesi Jineolojî Fakültesi, öğrenci kabul kriterlerinde diploma, akademik unvan değil, merak, ilgi ve bilimle uğraşma aşkını esas alıyor. İlk mezunları arasında orta yaşı geçmiş, lise diploması olmayan ama öğrenme aşkı olan kadınlar vardı. Jineolojî, toplumsal hareketlerle dinamik bağlar kurarak bilgiye ulaşma yöntemini önemsiyor. Bu anlamda bilgiyi akademi duvarlarıyla sınırlandırmadan, araştırmacı ve araştırılan keskin ayrımlarına gidilmeden birbirinden etkilenen, araştırırken karşılıklı öğrenen ve değiştirmeyi hedefleyen bir tarz esas almaya çalışıyor. Atölyeler, akademiler ulaşılan bilgilerin paylaşıldığı eğitim alanları olduğu gibi aynı zamanda bilginin yeniden üretildiği alanlar olarak işliyor.

Sonuç

Jineolojî bilimsel çalışma yürütmek için son 6-7 yıllık deneyiminden bazı sonuçlara ulaşmışsa da henüz yolunu bulma arayışını sürdüren bir bilimdir. Genel hatlarıyla ortaya çıkan sonuç yaşamı bütünselliği içinde ele alma gerekliliğidir. Kadın haklarını açığa çıkarmayı merkezine alan bir yöntemle, tüm toplumsal sorunların da aydınlatılabileceği temel tespitiyle çalışmalarını yürütme çabasında olan bir bilimdir. Ortadoğu'nun bütüncül düşünce tarzı ve bütüncül paradigmanın sunduğu bakış açısı bilimsel çalışmaları yürütmede önemli bir zemin sunuyor. Ancak bu paradigmalar son tahlilde kadın ve doğanın hakikatine yeterince eğilmemiş, bu realiteyi görmezden gelmiş paradigmalardır. Bu yöntemlerin özgürlüğe duyarlılığı farkında olunsun, olunmasın erkek merkezlidir. Hakikatin çokluğu dile gelirken bile kadın hakikatine karşı kördür, görmezden gelir. Jineolojinin önünde duran en temel çalışma alanlarından biri hakikate bizi ulaştıracak yöntemlerde doğanın, toplumun, kadının özgürlüğüne duyarlı bir yöntem seçmek ya da mevcut yöntemleri özgürlüğe duyarlı hale getirmektir. Bütüncül yaklaşımın önemine vurgu yapan A. Öcalan;

“Hiçbir katman, parça veya yapı analizi, bütüncül teorik yaklaşımın yerini tutamaz. Denilebilir ki, bu konuda hiçbir filozof ve sosyolog Platon ve Aristo'nun bütüncül yaklaşımını aşamamıştır. Hatta Ortadoğu ve genelde Doğu kökenli bilgiler ve peygamberlerin bütüncül yorumları, kapitalist modernite filozofları ve sosyologlarınkine göre daha öğretici ve toplumsaldır; daha ileri, gelişkin bir yaklaşım olarak değer ifade eder.”¹⁶ der.

Bu bağlamda ifade edebiliriz ki batılı pozitivizmde karşıtı haline getirilen metafizik ve materyalist düşünce yöntemine karşı jineolojî yaşamın maddi ve manevi boyutları diyalektik bir bağ içinde ele almaya, analitik ve duygusal zekâ bütünlüğü içinde anlamlandırmaya çalışıyor. Jineolojî henüz gelişme aşamasında olan bir bilim olarak kendi yolunu bulmaya çalışırken kuantum fiziğine dayanan bütünleyici paradigmaya daha yakın durur. Bütünleyici paradigmayı yürek gözüyle de buluşturmayı, bu anlamda saklı hakikatleri açığa çıkarmayı, yaşamı özgürlük değerleriyle buluşturmayı hedefleyen bir bilimdir. Jineolojî kendi yöntemini, dilini belirlerken kadın devriminin dayanacağı bilgi yapılanmasını açığa çıkarma iddiasıyla yoluna devam ediyor. Tarafsızlık tuzağına düşmeden, eğilimini kadından, özgürlükten yana belirliyor.

¹⁶ Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Çözümü Özgürlük Sosyolojisi Tekrar Özgürlük Ütoplarıyla Yaşama Çağı*, Cilt:3, İstanbul: Amara Yayınları, 2015.

Dilde Saklı Hakikatin İzini Sürmek

Zilan Narin

Dilin, insanın maddi dünyada yaşadıklarının bir yansıması olarak oluşan bir sembolik evren mi olduğu yoksa insanın eylemlerini önceleyen düşüncelerin bir ifadesi mi olduğu tartışılan konulardan. Dil, ister sözlü ister yazılı formuyla olsun insanlar arası iletişimin temel aracı. Sadece konuşma ve yazıyla da sınırlandırılmayacağımız dil, bir dokunuştan bir bakışa kadar bedensel tavırlarımızı, mimiklerimizi de içine alır. Hangi şekliyle olursa olsun dilsiz bir varlık, varoluş hali düşünemeyiz. Kelimeler dilin en temel yapıtaşlarından. Peki kullandığımız dil nasıl kuruluyor, hangi kelimeler neyi ifade ediyor? Dil, seslerden ve mimiklerden oluşan mekanik bir sistem midir yoksa kendine ait özgün dinamikleri olan bir dünya mıdır? Toplumsal yaşamda açığa çıkan çelişkilerin, ilişkilerin bu dünyaya yansıması nasıldır? Dil-eylem-düşünce üçlüsü arasında bir bağ olduğu ve bu bağdan yola çıkarak dilin nasıl kurulduğunun, nasıl kullanıldığının politik bir mücadele alanı olduğu bu makalede tartışacağımız temel tezlerden. Bu bağlamda, dilin bir temsil mi olduğu ya da yaşamın kurucu bir ögesi mi olduğu, dilde kullandığımız kelimeleri-kavramları kimin nasıl tanımladığı ve bunun etkilerini; dili şekillendiren politik, mekânsal, kültürel bağlamını, hakim iktidar sistemlerinin dili etkileme düzeylerini tartışacağız.

Dil tıpkı bir ırmak gibi kendine akan derelerle farklılaşan, değişen, yeni renkler alan canlı bir varlık. Ancak bir ırmak ne kadar değişirse değişsin ilk çıktığı kaynağı içinde taşır. Her bir sözün de böylesi bir hakikati var. Sözde saklı, kelimelerde saklı bir hakikatin peşine düşmek, yazısız tarihimize, toplumsallığımızla ilişkin yorum gücümüzü zenginleştirecektir. Dolayısıyla bu hakikate ulaşmak, bu hakikati çözümlemek bilimsel bir alan olduğu kadar günlük yaşamımıza dair sonuçlar çıkarabileceğimiz bir çabadır. Jineolojinin bilgi kaynaklarını oluştururken başvurduğu etimoloji ve kavram tarihi çalışmaları bu makalenin tartışmak istediği konular açısından önemli veriler sunuyor.

Dil Anlamın Temsili Midir, Kendisi Midir?

Materyalist ve idealist perspektiflerden gelişen farklı değerlendirmelerin vardığı yer dilin bir temsil olduğudur. Buna göre dil anlamın kendisi değildir, temsildir. Diğer taraftan insanın kendini toplumsallaştırma, gerçekleştirme tarihine baktığımızda dilin bir temsil evreni olmanın ötesinde anlam ifade ettiğini görüyoruz. Dil, varlık ve anlam birbirinden kopmaz. Dile gelenin, söze dökülenin eylem gücü vardır. Yani, dilin temsilin ötesinde anlamı ve eylemi birleştiren, kendinde kuran ve taşıyan bir gücü vardır. Dilin yaşamın eyleyen aktif bir ögesi olma hali en yoğun şekilde mitolojik dünyada görülür. Büyünün, lanetin, duanın gücü sözün gücüne yazgılıdır. Lanetli kelimeler, kapıları açan, hastalıkları iyileştiren, büyüleri kuran-bozan kelimeler mistik bir evrendeki performansın değil, yaşamla dil arasındaki dolaysız ilişkinin işaretleridir. Masallar dünyasına girdiğimizde de bunun birçok örneğini görürüz. Örneğin “açıl susam açıl” diye seslenince açılan kapılar... Birinin bedduasını almak veya hayır duasını almak da dilin-sözün yaydığı enerjiye, harekete geçirici gücüne inanan bu dünyadan gelir. Burda anahtar peşpeşe dizilen kelimeler değildir. O kelimelerin süzülmesi hakikatle bütünleşebilen, sözün/dilin anlamla birliğine inananların ağzından süzülmesi gerekir. Söz ancak, kendini bilen, eskilerin değimiyle kamil olan elinde buluşmak istediğimiz hakikatin anahtarı oluverir.

Halk arasında sözün gücüne olan inancın göstergesi olan daha birçok ifadeyi örnek olarak verebiliriz. Dilin de ötesinde sesin gücüne inanılır. Eskilerde, klan kabile dönemlerinde güneş tutulması, deprem, fırtına vb durumlarda çığlıklar atılmış tehlikeyi uzaklaştırmak için. Bugün yerli halkların törenlerine-danslarına baktığımızda atılan çığlıkların, Kürtlerin halaylarında çekilen zılgıtların, çıkarılan seslerin bu zamanlardan günümüze kalan öğeler olduğunu çıkarsamak mümkün. Bazen tehlikeyi uzaklaştırmak için çığlık atarız. Bazen sesimizi özgür bırakmak için, bazen bütünleşmek için... Varmak istediğimiz nokta, sözün ve sesin temsille sınırlandırılmadığı, kendine ait bir gücünün olduğu bir toplumsallığın varlığıdır.

Dil ve Mitosun Dünyası isimli makalede, dilin mitsel-büyüsel gücünün, kavramların adlandırmaların birey-varlık üzerindeki mutlak gücünden bahsedilerek, ad koymaya atfedilen önemden bahsediliyor.¹ “Mitsel dünyaya ait her kavram, ait olduğu şey ile organik bir şekilde adeta bağlanmıştır. Kavram bir şeyin adı, bir gösteren değildir. O bizzat ona kendi varlığında sahip olan mitsel karakterin gücünü kendisi yoluyla dışavuruşudur (manifestation).”² Mısır mitolojisinde tanrıça İsis’in tanrı Ra’yı cezalandırmak için çağrıldığı ismi ondan alması ve sonuçta tanrı Ra’nın tüm

gücünü yitirmesi bunun bir örneğidir. Allah’ın 99 isminin olduğunun ve her bir isminin bir özelliğine atfedilmesi de bu bakımdan önemli bir örnektir. Her bir isim, taşıdığı anlamla yüklüdür. Kutsallık, varlıkla birlikte varlığın adına da yüklenir. Tanrıça İnanna’nın 104 me’sini düşünelim. 104 adlandırma, 104 tanımlamadır aslında kadın icatları olarak adlandırdığımız bu me’ler.³ Jineolojîye Giriş kitabında “Ad koymak tanrıçalara mahsus bir özelliktir” cümlesiyle işaret edilen kadınların ad koyma gücü bunun bir ifadesidir.⁴ Burada “ad” olarak ifade edilen şey, tanımlama gücüdür, irade sahibi olmaktır, üretmektir. Günümüzde başkalarının tanımlamalarıyla kişilikleri parçalanan, kaderleri yazılan, dilsizliğe mahkum edilen kadın gerçekliğine bakalım bir de. Yaşamlarımızın kontrolünü elimizde tutmamız biraz da ad koymanın gücüne, dilin gücüne sahip olmamıza bağlı.

Sözün gücü, sembolik değil düşünümsel/eylemsel olmasındadır. Akıl çağına yol açtıkça dil ile yaşam arasındaki bu dolaysızlık aşınmış, dil bir temsiller dünyasına sıkışmıştır. Diğer taraftan, tasavvuf felsefesine, doğayla güçlü bağı olan pagan inanışlara, iktidarlaşmamış inanışlara baktığımızda söz-eylem-düşünce birliği üzerine kurulu olduklarını görüyoruz. Kamil insanın, kemale ermiş insanın sözü, bilginin kapısıdır. Kamil insan, kendi farkına varmış, kendi eyleminin kendi sözünün farkında olan ve sorumluluğunu taşıyan insandır aynı zamanda. Bu felsefenin bir yansıması olarak halk arasında geçerli olan bir ahlak ilkesi vardır: özü sözü bir olmak... Sözün öze bir olması bir yanıyla sözün gücünü gösterir, diğer yandan anlam ve dil arasındaki bütünlüğün ne derece önemli olduğunu.

Dilin Hafızası

İster temsiller dünyasında olsun ister mitoslar dünyasında olsun dil, kendi tarihini oluşturmuştur. Yani dildeki her kelimenin, kullandığımız her sözün bir yolculuğu vardır. Geçirdiği dönüşümler, duraklar, sıçramalar dilin hafızasını oluşturmaktadır. Dil-anlam-varlık ilişkisinin bu tarihselliğinin farkında olmak, dilin sürdürdüğü yolculuğu takip etmek, sadece dile dair değil yaşamın kendisine dair bir takip olacaktır. Dolayısıyla bugün kullandığımız kavramların tarihi içinde yolculuk, şimdiyi anlamaya dair bir çabadır. Kavramların nasıl dönüşüm geçirdiklerini, hangi koşullar içinde nasıl anlamlarla yüklendiklerini kavramak kendi tarihimize bir yolculuk, yaşamı anlamlandırma gücümüzü beslemeye dönük bir eylem oluyor aynı zamanda.

Şüphesiz karmaşık ilişkilerden oluşan toplumsallığı sadece dil üzerinden açıklamaya çalışmak yetersiz olacaktır. Ancak dilin kendisi, kendi içindeki diyalektiği

¹ Kubilay Hoşgör, “Dil ve Mitosun Dünyası: Kültürün Arkeolojisine İlişkin Bir İnceleme”, *DTCF Dergisi*, Sayı: 58/1, 2018, 335.

² Kubilay Hoşgör, a.g.e, 336.

³ Jineolojî Akademisi, *Jineolojîye Giriş*, Diyarbakır: Aram Yayınları, 2015, 8.

⁴ a.g.e., 110.

toplumsal sistemi anlamak açısından önemli bir göstergedir. Dil, bir üst yapı olarak inşa edilmez. Bizzat varlığın bir parçası olarak inşa edilir, inşa eder. Dolayısıyla dili salt idealist veya materyalist açıdan ele almak dil ve varlık, dil ve yaşam arasındaki bu diyalektik ilişkinin üstünü örter. Dil salt zihnimizin üretimi olmadığı gibi salt maddi yaşamın yansıması da değildir. Bu ikisinin diyalektiği içinde, toplumsal, siyaset, kültürel, ruhani ve daha uzayacak bir listenin etkisiyle oluşan, gelişen, anlam ve yapı değişikliklerinin izini sürebileceğimiz canlı bir organizma olarak tarif edebiliriz dili. Kavramlar tarihi incelemesinde bulunan Koselleck şöyle der:

“Kavramların tarihi iradi veya politik çıkarılarda yansımasını bulmaz basitçe bu çıkarları inşa da eder. Kavramların tarihi, dünyasını tanımaya veya etkilemeye çalışan herkesin yatırmak zorunda olduğu dilsel katılım payının, orada mevcut bulunduğunu gösterir. Yani kavramların bir de kendilerine ait, dile içkin bir tarihi vardır.”⁵

Bu perspektiften baktığımızda dilin arkeolojisini yapmak, kavramların, kelimelerin tarihinin izini sürmek dilbilimsel bir çalışma olmanın ötesine geçer. Yazıyla başlatılan tarihi anlamak için başlı başına bir kaynak olduğu gibi, yazının öncesini ve yazıya dökülmediği için görünmezleştirilen tarihi anlamak için de başlıca kaynaklardır.

Dili Şekillendiren Politik, Mekânsal, Kültürel Bağlam

Görünmezleştirilen tarih deyince kadınların tarihini, devlete entegre olmamış halkların tarihini not etmek gerekiyor hemen. Kelimelerin tarihini okumak hem bu tarihlerin nasıl görünmezleştirildiğini anlamamıza hem de toplumsal anlam dünyalarını, yaşamın hangi bağlamlar içinde nasıl anlamlar yüklendiğini anlamamıza yardımcı olur.

Siyasal, kültürel, ekonomik vb alanlarda yaşam çizgimizi ifade eden, eylemlerimizi ifade ettiğimiz, kimlik atfettiğimiz bazı belirleyici kavramların geçirdikleri süreçleri anlamaya çalışmak, kadın etrafında geliştirilen cinsiyetçi politikaları ya da kadın etrafında örülen toplumsallığın dilini çözümlemek açısından bir alan açıyor.

Bugün kadınların kafesine dönüştürülen namus kavramını ele alalım örneğin. Namus, günümüzde kadınları cinselliklerinin kontrolü üzerinden tanımlayan bir kavram olması itibarıyla cinsiyetçi politikaların çözümlenebileceği bir kavram. Ancak diğer taraftan kavramın kökenine, ilk tanımlandığı anlam dünyasına

⁵ Reinhart Koselleck, *Kavramlar Tarihi: Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatik Üzerine Araştırmalar*, çev., Atilla Dirim, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 56.

baktığımızda, nomosa yani yasaya ulaşıyoruz. Yasa, bir toplumun yaşam içindeki ihtiyaçları ekseninde belirlenen ve yaşamdaki ahengi sağlamak için herkesin uyduğu ilkeleri ifade eder. İlk yasa koyucu anadır. Ana şahsında kadındır. Mekânsal ve zamânsal olarak, neolitiğe, köy-tarım devrimiyle birlikte yerleşik yaşama geçişe baktığımızda nomos/yasa, kadının yaşamın ilke ve kurallarını belirleyici konumuna işaret eden bir kavram oluyor. Ancak ataerkil sistem egemenliğini pekiştirdikçe bu yasalar bütün toplumun yararını gözetmek yerine, belli bir kesimin yararını gözetecek şekilde yeni anlamlar eklenerek, değiştirilerek erkek lehine kadının alanını sınırlayan yasalara dönüştürülmüştür. Hammurabi Kanunlarına bakıldığında nomosun, namusa dönüşümü görülecektir. Erkek hakimiyeti, kadının hane/yaşam üzerindeki belirleyiciliğini cinsellikle sınırlandırmış ve kavramın tanımı da kadının yaşam alanı gibi daraltılmıştır. Bu gerçekliğin farkına varmak ancak dilin hafızasında yolculuğa çıkmakla, mevcut tanımlamalara sorgulayıcı yaklaşmakla mümkün oluyor.

Dilin bu özelliği, politik bir alan olduğunun da göstergesidir. Dil, iktidar ile iktidar dışı/karşıtı kesimlerin mücadele alanıdır aynı zamanda. Dilin maddi ve zihinsel dünyamızı şekillendirme gücü, iktidar sistemlerinin dilde hegemonya geliştirmeyi sürekli gündemlerinde tutmalarının sebebidir. Dilde ideolojik hakimiyet, yaşamda ideolojik hakimiyetin garantisi olarak ele alınmıştır. Duygu, düşünce ve eylemlerimizi hangi kavramlarla, hangi kelimelerle ifade ettiğimiz, bu ideolojik hegemonyanın etki düzeyinin bir yansıması olarak ele alınabilir.

Kullandığımız dil, kendi bağlamıyla birlikte aktarılır. İfadelerimiz boş, tarafsız göstergeler değildir, politik-tarihsel-kültürel olarak yüklüdürler. Günlük konuşma dili açısından da bu geçerlidir. Ama dilin bu yönü kendini en fazla tanımlama ve kavramlaştırmada gösterir. Yaşamımızda etkin olan kavramları şöyle bir gözden geçirdiğimizde bu daha iyi anlaşılacaktır. Demokrasi, özgürlük, tecavüz, ahlak, siyaset, liberal ve daha yüzlerce kavram sayılabilir. Bu kavramların yüklendiği anlamlar, yukarıda bahsettiğimiz mücadelenin bir yansıması olarak okunduğunda dilin ideolojik, politik bir mücadele alanı olduğu daha net görülecektir. Örneğin “monarkların hakimiyetinden çıkıp özgürleşme” isteminin bir karşılığı olan liberty-liberal-liberalizm kavramı, sona doğru geldikçe

Dilin
maddi ve zihinsel
dünyamızı şekillendirme gücü,
iktidar sistemlerinin dilde hegemonya
geliştirmeyi sürekli gündemlerinde tut-
malarının sebebidir. Dilde ideolojik
hakimiyet, yaşamda ideolojik hakimiyetin
garantisini olarak ele alınmıştır. Duygu,
düşünce ve eylemlerimizi hangi kavram-
larla, hangi kelimelerle ifade ettiğimiz,
bu ideolojik hegemonyanın etki
düzeyinin bir yansıması
olarak ele alınabilir.

“bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” şeklinde özetlenen kapitalizmin serbest pazar ekonomisini tanımlayan bir kavrama, sonra toplumun bireyi etik açıdan sınırlandırdığı ölçülerin yıkılması amacına denk bir şekilde bireyin her şeyin üstüne ve merkezine konduğu bir ideolojiyi tanımlayan bir kavrama dönüşmüştür. Kapitalizmin ideolojik temellerinden olan liberalizm, böylelikle bireyciliğin, toplumsallığı umursamazlığın bir ifadesi olmuştur.

Bu dinamiği gereği, bir mücadele alanı olarak dil, kadın özgürlük mücadelelerinin gündeminde çeşitli şekillerde yer almıştır. Türkiye’den bir örnek, Gezi ayaklanması sürecinde kadınların, duvar yazılarındaki cinsiyetçi ifadeleri müdahale ederek silmesi veya değiştirmesidir. Bununla birlikte Sevdâ Alankuş’un belirttiği gibi;

“Kadınlar açısından şimdilik el yordamıyla, hatta karşıt mecralardan ilerleyen, çoğu durumda da, yıllarca susturulduktan sonra yeni konuşmaya başlayanların saldırganlığı ile ürkekliği arasında salınan konuşma/yazma pratiklerinin, politik bir mücadelenin konusu olarak kendisine dil içinde nasıl zemin bulabileceği sorusu hala daha feministlerin sorusu/sorunu olmaya devam etmektedir.”⁶

İktidar sistemleri, ekonomik, politik, kültürel müdahalelerle toplumsal anlam dünyasına müdahale ettikleri gibi, dil aracılığıyla da müdahale eder. Bunu kimi zaman kavramların bağlamını, anlamını bulanıklaştırarak, kimi zaman yeni kavramlar üreterek yaparlar. Süper iletişim çağı, dijital çağ olarak da adlandırılan çağımızda, hegemonik olanın dili çok hızlı bir şekilde yaygınlaşmakta ve toplumsal kullanıma girmektedir. Günlük olarak kullandığımız dildeki kelimelerin bir haritasını çıkardığımızda, bu hegemonyanın etkisini de gözlemleyebiliriz. Kapitalist modernitenin dile müdahalesi en basit haliyle doyumsuzluğun, hızlı tüketimin, yüzeyselliğin, cinsiyetçiliğin, burjuva ideolojisinin dile yerleştirilen kavramlarla normalleştirilmesi yoluyla gerçekleşmekte. Kavramları tarihsizleştirerek, oluştukları toplumsal bağlamlardan kopararak yeni anlamlar yükleme de bu müdahalenin bir parçası olarak gelişmekte. Demokrasi, ahlak, özgürlük, yurtseverlik gibi kavramlar bu müdahalenin en fazla geliştiği alanlardan. Bu kavramların tarihlerini, kuruldukları toplumsal bağlamları inceleyerek günümüze dair bir okuma yapmak, bu yazının sınırlarını aştığı için, burada sadece hatırlatmakla yetiniyoruz.

Kavramlara yüklenen anlamı belirleyen toplumsal dinamikler, geri dönüp bu kavramlar üzerinden kendilerini konumlandırırlar. Yani dil bir yandan kurulurken,

⁶ Sevdâ Alankuş, “Dilin Erillliği ve Kıbrıslı Türk Basınının Söylemi Üzerine Notlar”, *Kıbrıs Yazıları*, Sayı: 10-12, 2008, 14.
<https://www.academia.edu/1989171/> (Son Erişim: 15 Ocak 2021)

bir yandan kurar. Burdan baktığımızda her bir kavramın bir mücadele meydanı olduğu görülür. Örneğin siyasetin tanımı, siyaset yapma pratiklerini sınırlandırır veya genişletir. Kimin nasıl siyaset yapabileceğini, kimlerin ve neyin siyasetin konusu olup olmadığını tanımlar. Antik Yunan’da demokrasinin tanımına bakarsak köle olmayan yetişkin erkeklerle karşılaşırız. Bu tanımın kimleri dışladığını görmeksizin, Atina demokrasisini model olarak ele alırsak karşımıza çıkan demokrasi tarihi ve tanımı farklı olur. Fransız ihtilali sürecinde vatandaşlık tanımı yapıldığında kadınların bu tanıma dahil edilmediğini bilmek, modern ulus devletlerin vatandaşlık tanımlarını sorgulamayı gerektirir. Vatandaşlık, demokrasi ilişkisi bağlamında Antik Yunan’dan 18.yy Fransa’sına değişmeyi gösterir. Adı olmayanın esamesinin okunmadığı gerçekliğinin bilinciyle kadınlar ısrarla “biz de erkekler kadar eşit vatandaşlarız ve anayasada bunun adının konulması, tanımlanması lazım” demişlerdi nitekim.

Kavramların sosyal, siyasal tarihlerini okumak kadar etimolojik olarak incelenmesi de ön açıcı olmaktadır. Etimolojiyi kelimelerin semantik kökenlerini araştırma biliminin ötesinde, yorumlayıcı (hermeneutik) açıdan ele aldığımızda, toplumsal algıların, bu algılar üzerindeki dönüşümlerin, çatışmaların izinin sürülebileceği, oluştukları sosyal-fiziki mekanı anlamaya dair bir imkan sunar.⁷ Çünkü kelimelerin günümüzde aldıkları anlamlar farklılaşmış olsa da içinde oldukları zamanın izlerini taşırlar. Basitleştirmeyi göze alarak yer adlarına ilişkin bir örnek verelim. Örneğin adı zeytinli sokak olan ama içinde değil zeytin tek bir ağacın bile olmadığı bir sokak düşünelim. Sokağın adından yola çıkarak bir zamanlar o mekanın zeytin ağaçlarıyla bilindiğini çıkarsayabiliriz. Ya da kadının erkeğin bir malı olarak kodlandığı “at, silah, avrat” üçlüsündeki avrat kelimesinin kaynağına gidelim. Avrat kelimesini incelediğimizde karşımıza Kürtçe’nin Sorani lehçesindeki afrat [kadın] kullanımı çıkıyor. Afrat kelimesinin biraz içine girdiğimizde karşımıza “afirandin” yani “yaratmak” kelimesi çıkıyor.⁸ Kıssadan hisse söylecek olursak bu kelimenin bugünün Türkçe’sine kadar geçirdiği dönüşüm, yaratan kadından mülkleştirilen kadına uzanan bir tarihe işaret ediyor.

⁷ Etimolojiyi bir bilgi kaynağı olarak kullanmanın kimi riskleri var. Birincisi ses dönüşümleriyle anlam dönüşümlerinin eş zamanlı gerçekleşmeyebileceği. İkincisi, kelimeler arası ses benzerliğinin o kelimelerin kökenlerinin aynı olduğu anlamına gelmediği. Ancak salt semantik olarak değil anlam-yorumsal olarak baktığımızda bazı kelimelerin birbiriyle olan ilişkisini kurabiliyoruz. Kürtçe’de Jin-jıyan kelimeleri arasındaki ilişkisellik anlam-yorumsal olarak ele alındığında aralarındaki bağ açık hale gelirken, salt semantik olarak ele aldığımızda aynı kökten olup olmadıkları muğlaklaşır.

⁸ Jineolojiye Giriş kitabındaki “Farklı Fillerde Kadın Tanımlamaları” bölümünde daha geniş bilgiye ulaşmak mümkün.

Bir başka örneği ahlak kelimesi üzerinden verelim. Kürtçe’de ahlak kelimesinin karşılıklarından biri sinc kelimesi. Sinc, aynı zamanda dikenli çeperi ifade eden bir kelime. Çeper, koruyucudur, bahçeyi, tarlayı, hayvanları dışardan gelecek tehlikelere karşı korur. Diğer taraftan çeperin içindekilerin birarada kalmasını, bütünlüğünü sağlar. Burdan yola çıktığımızda ahlakın nasıl algılandığını yorumlayabiliriz. Demek ki ahlak Kürt toplumunun anlam dünyasında, insanları dışardan gelecek tehlikelere karşı koruyan ama aynı zamanda toplumsallığın dışına çıkmanın da makul olmadığı, koruyucu bir kalkan olarak görülmüş. Bu koruyucu ilkeler kalkanı, giderek kadının çepere alınması, kadının korunması olarak anlam dönüşümüne uğramıştır. Giderek ahlak olarak tanımlanan şey, kapsamı daralarak kadın etrafında insanlara çizilen cinsellik, beden sınırlarına çekilmiştir.

Adlandırmaların kökenlerine yolculuk, sadece dil bilimsel açıdan değil, sosyolojik-tarihsel-kültürel olarak bir okuma yapabilmemizi sağlar. Etimoloji boyutunu da katarak, kavramların tarihini okumak günümüzün ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir yöntem olarak ele alınabilir. Üzeri örtülen hakikatleri açığa çıkarmanın, kapitalist modernitenin ideolojik hegemonyasıyla işgal edilen kavramları doğru tanımanın ve tanımlamanın bir yöntemi olarak kullanabileceğimiz bu alana dair bilgi üretmek önemli.

Politik Bir Mücadele Meydanı Olarak Dil ve Anlamanın Toplum Lehine Örülmesi

Adlandırmaların kökenlerine yolculuk, sadece dil bilimsel açıdan değil, sosyolojik-tarihsel-kültürel olarak bir okuma yapabilmemizi sağlar. Etimoloji boyutunu da katarak, kavramların tarihini okumak günümüzün ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir yöntem olarak ele alınabilir.

Sonuç olarak kelimelerde saklı hakikatin peşine düşmek, anlam değişimlerinin, uğradıkları tahribatların da haritasını çıkarmak da oluyor. Dilin kendine ait bir gücünün olduğu, sadece temsil değil anlamın bir parçası olduğu bir dil ile sözün anlamıyla bağının olmasa da olur düzeyine getirildiği soyut bir dil arasında yaşam felsefesi açısından ciddi farklar vardır. Dil, yazılı hale getirildikçe yani yazı kurumsallaştıkça, tanımlamaları sabitlemeye meyl edilmiştir. Dilde kullandığımız ifadelerin sözlükler, ansiklopediler aracılığıyla kayıt altına alınması bu meylin bir sonucudur bir yönüyle. Sonuçta her sözlük çalışması bir tarih yazımı, sosyolojik bir çalışmadır aynı zamanda. Koselleck’in yazının nasıl tarihsel aktarımın öncelikli taşıyıcısı haline geldiğine dair tartışması, bu meylin kendiliğinden gelişmediğine işaret eder. Dil dışı kalıntıların varlığını unutmaksızın;

“Antropolojik açıdan bütün ‘tarih’ler, birlikte yaşayan ve tecrübelerini birbirlerine aktaran kuşakların sözlü ve yazılı iletişimleriyle şekillenir. Ancak eski kuşağın soyunun tükenmesiyle, sözlü olarak aktarılan hatıraların alanı küçüldüğünde’, yazı tarihsel aktarımın öncelikli taşıyıcısı konumuna yükselir.”⁹ der.

Yazının bu konumuna rağmen, “önce söz vardı” şeklinde sözün üstünlüğünü vurgulayan, söz ile yazı arasına egemenler lehine konulan hiyerarşik ikilikleri burada tartışma gereği duymuyoruz. Kimin sözünün geçerli olduğunun hiyerarşik sınıfsal toplumsal ilişkiler sonucunda belirlendiğini tekrar belirtmekle yetinelim. Yine deyimlere gidelim somutlaştırmak için. Mesela “sakalım yok ki sözüm para etsin” deyimini, toplum içinde erkeğin sözünün geçerli olduğunu, kadın olmanın zorluğuna olan sitemi özetleyen, bir ifadedir. İster yazılı olsun ister sözlü, bu süreci ideolojik, kültürel, sınıfsal, cinsel belirlenimler etkiler.

Sözün, kelimelerin anlamlarının, işaret ettiği dünyanın farklı bir çok dinamiğin yüklediği anlamların birbirine eklenmesiyle oluştuğunu belirten postyapısalcı dil yaklaşımları, dil ve anlamı sabitliği görüşüne karşı sürekli değişen, dinamik bir sürece işaret eder. Bu dilin otomatik olarak demokratik bir alan olarak kurulduğu anlamına gelmiyor. Birbirine eklenen anlamlardan hangisinin baskın geldiği, hangisinin esas alındığı, hangisinin üstünün örtüldüğünü sormak, dil ve anlamın geçirdiği süreçlere dair tarihsel, kültürel, politik bir okumaya yönelir. Bu bağlamda hem anlam hem dil oluşumunu politik bir mücadele alanı olarak ele alıp, kadın özgürlük mücadelesinin bir boyutu kılmak önemli. Dilin bir olasılıklar mekanı olarak olumlanmasının önemine değinen Sevda Alankuş, “Dil, aynı zamanda, onu kuran ve okuyan öznenin her türlü anlam sabitleme çabasına direnen, ele avuca sığmadan akan, çok-katmanlı, çok-aksanlı/vurgulu, sürekli yerinden-edilmelere açık bir işleyişe”¹⁰ sahip olduğunu belirtir. Tam da bundan ötürü dilin inşasına yön vermek istiyorsak, bu anlamda sürekli ve aktif bir politika sahibi olmak gerekiyor. Aksi, bıraktığımız boşlukların hakim ideoloji tarafından doldurulmasıdır. Burda kadınlar olarak kavramlar tarihi alanına, sözlük yazımlarına, etimoloji çalışmalarına yönelmenin önemi açığa çıkıyor. Bu alanda kadını eksen olarak yürütülecek çalışmalar, geçmişe değil günümüze dönük bir projektör tutmak olacaktır. Geçmişten günümüze tutulan bu projektör, aynı zamanda kapitalizmin, ataerkinin dil politikalarını, ürettiği kelimeler, ifadeler, sebep olduğu anlam kaymalarını açığa çıkaracaktır.

⁹ Reinhart Koselleck, a.g.e., 18.

¹⁰ Sevda Alankuş, a.g.e., 3.

Örneğin kelimelerin kökenini inceleyen bir etimoloji sözlüğü dahi olsa, tarihe hangi perspektiften baktığına göre elde ettiği veriyi yorumlama biçimi veya kelimeler arası bağlantıları kurma biçimi, nereye baktığı, neyi gördüğü değişecektir. Değişiyor. Bu yüzdendir ki sözlüklerde kadın tanımının “erkek olmayan, erkeğin dişisi” gibi erkeği merkeze alan şekilde olması, sadece o tanıma yazan kişilerin değil bir zihniyetin ürünü olarak gelişiyor. Kadın etrafında örülen toplumsal hakikati esas alarak dildeki anlam katmanlarını, bu katmanlar arasında şifreleri bulunan toplumsal tarihi incelediğimizde karartılan kadın hakikatının en azından bir kısmını görünür kılabiliriz. Jineoloji’nin kelimelerin tarihleriyle, kökenleriyle olan ilgisi burdan gelmektedir. Böylesi bir çaba içinde olmak, diğer taraftan güncel olarak dili kullanma biçimlerimize, egemenin dil dolayımıyla nüfuz ettiği yaşam alışkanlıklarımıza, düşünme biçimlerimize dönük bir sorgulama ve duyarlılığı da getirir. Ataerkil, kapitalist aklın hakimiyeti altında olan medya, edebiyat, sinema gibi alanlar kurdukları dil, dil dolayımıyla yaydıkları zihniyet itibarıyla bu sorgulamaya dahil olmaktadır. Bu sorgulamanın bir sonucu olarak, kadınların hakikatin üzerini örtmeyen, cinsiyetçi olmayan demokratik bir dil geliştirme çabaları oldukça önemlidir. Tarihsel süreç içerisinde açığa çıkan ve günümüzde ataerkil, kapitalist zihniyetin taşıyıcısı olan örneğin ahlak, politika, metafizik, ekonomi vb. kavramları bu esaslar üzerinden yeniden tanımlamak ve topluma mal etmek, kolektif bir iradenin ısrarlı çabalarıyla sonuç alabilir.

Bilginin Dili Özgürlüğe Akarken

Çiğdem Doğa

Dil, canlılığın bir işlevidir. Canlı olan, dil sahibi olandır. Dil, canlılığın varlığını ortaya koyma, farklılığını ifade etme ve farklılığıyla birleşmeye çağrı niteliğindedir. Dilin var oluş esasına baktığımızda demokratik bir cevher fark ederiz. Çünkü dil varlığın bilinç yapısının dışı vurumunu sağlar ve birey-toplum, birey-doğa, birey-evren, farklı topluluklar ve farklı türler arasında iletişimi gerçekleştirir.

Dil, evrensel bir olgudur. Salt dünya ile, toplum ve birey ile sınırlı tutulamaz. Yaşamsal akışta dil, kendini canlılık vesilesi ile dışı vurur. Bilgi, bilinç, düşünce, duygu, kültür dille aktarılır. Dili, varlığın kendini ifade biçimi olarak ele alırsak ağzımızdaki dilin konuşma mekanizması ile de sınırlı olmadığını görürüz. Elbette ki bu, kendini ifade etmenin, dilin en yetkinleşmiş biçimi oluyor, ancak bunun da ötesinde evrensel bir dil vardır. Bu evrensel dil, canlılığın kendini yaşam olarak ortaya koyduğu dildir. Her yaşam biçimi, kendine has bir dili de geliştirir. Dili, yaşamdan, yaşam biçiminden kopuk ele almak mümkün değildir. Nasıl bir yaşam sorusu, nasıl bir dil sorusuna denk gelir, aynı zamanda cevapları da birbirine denk gelir.

Güneş konuşmaz ama bize çok şey anlatır, kendine has konuşur. Güneş bize yüzünü çevirip konuştuğunda ısınırız, aydınlanırız. Yüzünü döndüğünde, konuşmadığında ise üşürüz ve karanlıkta kalırız. Yıldızlar gece konuşur, yolunu kaybetmişlere yol gösterir, gecenin karanlığında bir umut olur yüreklerle dokunur. Şiirlere, kitaplara konu olur, yaşamlarıyla bilime konu olur. Bitkilerin bir dili vardır, onlar kendi dilleriyle konuştukça dünyadaki tüm canlılara yaşam alanı açılır, nefes olur, bin bir rengiyle göz kamaştırır, yürekleri, gözleri doyurur. Hayvanlar da insana yakın dil kullanım biçimiyle konuşurlar, hem kendi türleri arasında ve hem de türler arasında bir

iletişim, aktarım ve çelişki biçimleri vardır. Canlılar alemi ve evrensel varlıklar alemi açısından bir çok örnek verilebilir, her biri kendi yöntemleri ile konuşurlar. Konuşmak evrenselidir.

Bir de metafizik dediğimiz, fiziki olarak var olmayıp ama enerjisel, manevi, ruhsal olarak var olan olgular vardır. Sevgi, öfke, neşe, şaşkınlık, hayret, intikam, aşk, nefret, direniş, hırs, rekabet gibi duyguların dili vardır. Yine tarihin bir dili vardır, muazzam öğreticidir. Sanatın, siyasetin, mücadelenin, savaşın, ahlakın, ekonominin, eğitimin, hukukun, dinin, mitolojinin, felsefenin, bilimin, her birinin kendine has dili vardır. Aynı zamanda davranışların, mimiklerin, yapılan bir işin de dili vardır. Bu diller birbiri ile zıtlaşır, birbiri ile kaynaşır, ayrışır, sentezler oluşturur ve yeni mecalara doğru akar gider. Bu da aslında canlılığın bir işlevidir. Madde ve enerji, fizik ve metafizik ikileminin, ortaya çıkardığı milyonlarca türevlerdir ve her biri olumlu ya da olumsuz bir anlam yaratır, bir şey anlatır. Yani konuşur.

Konuşmak, dilini yetkin bir biçimde kullanmak, bu anlamda evrenin temel var oluş eylemlerinden biridir. Ama en çok insan ve toplum için çok önemli, ayırt edici bir özelliktir. İnsanın toplumla birlikte var olduğu gerçeğinden yola çıktığımızda, insan olmanın belirleyici bir yönü olarak ortaya koymak çok önemlidir. “İnsanlar konuşa konuşa anlaşıyor” özdeyişi, oldukça manidardır. Konuşarak anlaşmak, insan olmanın temel ayırt edici özelliklerinden biridir. İnsan ilişkisi, insan olmanın olmazsa olmazlarından. İlişki ise bir anlam yaratımı olmaksızın mümkün değildir. Peki bu anlam yaratımı hangi iletişim biçimi üzerinden olacaktır? Tabii ki en başta toplumsal hafızanın, kültürün dışı vurumu olan dil üzerinden olacaktır. Dil, sadece mekanik bir organ, güncel gelişen bir gerçeklik değildir. Dilin ardında, evrensel oluşumu dahil edersek milyarlarca yıllık, insanlığın oluşumu ile sınırlı tutarsak milyonlarca yıllık bir tarih, birikim vardır.

Öyleyse dil, konuşmak, varlıklar ya da farklılıklar arası iletişim-bağ kurmak, her canlının hakkıdır, evrensel ve toplumsal bir sorumluluktur. Kimse kimsenin bu hakkını elinden alamaz. Türünden, ırkından, toplumsal kimliğinden, cins kimliğinden, ezilen sınıf kimliğinden dolayı ayırım yapılarak, dilini yasaklama, konuşma ve ifade etme özgürlüğünü elinden alma, egemen iktidarların politik yaklaşımıdır. Bunu iktidar dili, devlet dili, egemen erkek dili olarak tanımlayabiliriz. Bu da hakimiyet dili olarak kendini örgütler ve bugüne kadar gelir. İktidarların dilinde söz sadece egemene, yapmak ise köleye aittir. Egemen söyler köle olan yapar. Böylelikle sözü ve eylemi birbirinden koparma vardır. Egemen dilin hakimiyeti, ezilenlerin ya dilsizliği ya da ezop diliyle anlaşılabilir bir dile sahip olmasına yol açar. Yaşam denge-sizleştikçe, ezme-ezilme çelişkisi yoğunlaştıkça ezilenin yaşam alanı daraltıldıkça bilinci de dili de daralır, kendini ifade edemez, konuşamaz hale gelir. Varlığının yaşam anlamı köreldikçe ve egemene köle oldukça, dil törpüle-

nir, bilinci egemene benzer, kendisi olmaktan çıkar. Her anlamda dilini konuşamaz. Yaşamı özgür olmayanın, dili de özgür olamaz. Yaşamı köle olanın dili de köledir, yaşamı egemen olanın dili de egemendir.

Dil, özgürce kendini ifade etme olanağını bulmuşsa, yaşamın anlamı ve tadıdır. Konuşmaya ilk başlayan bir çocuğun ve etrafındaki yakınlarının sevinci, dünyanın en güzel duygularından biridir. İlk konuşan insan kimdi, nasıl konuştu, ilk ne söyledi bilmiyoruz, ama çok büyük ihtimalle o insan da böyle büyük bir sevinci yaşamış ve yaşatmıştı. Dilde yaşanan devrim, yaşamın, canlılığın yeni bir aşamasıdır, yaşam devrimidir. İnsanın kendi anadilinde konuşması de benzer bir sevinç, rahatlık, kendi olma hissi yaratır.

Kürt Dilinin İnkârı ve Özgürlük Hareketiyle Birlikte Gelişen Özgürlük Dili

“Bizim felsefemiz bir atın gözlerindeki anlamı sezmekten tutalım, bir kuşun sesindeki anlamı çözmeye kadar yaşamı bir bütün olarak algılar. Yaşlı bilgeye büyük saygıdan başlayıp, bir ceylan kadar ürkek bir genç kızın gözlerindeki arayışa yanıt olmaya kadar her şeye anlam yükler. Soykırımdan beter bir cinsellik anlayışının sonucu olan çocuk yapımındaki büyük cehaletin insanda ve hegemonik sistemlerdeki nedenlerini çözümleyen ve yaşamın tüm evrim halkalarını kendinde çözmeye çalışan bir bilimi esas alır.”¹

Bir halkın kimliğinin inkârı, yok edilme süreci, onu dilsizleştirme, kültür-süzleştirme ile başlar. Nitekim 20. yüzyılın başlarında Ortadoğu’da ulus devletler çağı başlatılırken Kürtler kimlikleriyle, tarihleriyle, kültürleriyle yok sayılmışlardır. Dilini unutan, kimliğinden utanan, korkan bir halk gerçekliği, yok oluşla karşı karşıyadır. Her canlının bir dili var iken binlerce yıllık toplumsal tarihe sahip ve insanlığın oluşumuna kaynaklık etmiş bir halkın dilinin yok sayılması, elbette ki tarihin en büyük suçlarından, katliamlarından biridir. Bu halk kendini nasıl yeniden var edecek? Dilini nasıl ortaya koyacak? Kendini inkâr etmekten vazgeçip kimliğini sahiplenir noktaya nasıl ulaşacak? Bunlar özgürlük hareketinin ilk çıkış süreçlerinde karşı karşıya olduğu temel sorulardandır. Nitekim Abdullah Öcalan, Bilge kişiliği ile yaşamı, kimliği ve dili yok sayılan Kürt’ün varlık sorununu, ideolojik, felsefi, bilimsel bir biçimde köklü ele alarak yola koyulmuştur.

¹ Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygurlık Çözümü Kapitalist Uygurlık Maskesiz Tanrılar ve Çıplak Krallar Çağı*, Cilt:2, İstanbul: Amara Yayınları, 2015, 20.

Özgürlüğün dili, iktidar dilinden farklıdır, üslubu da farklıdır. Özgürlüğün dili, konuşmadan davranışa, hareket biçimine, bir işi yapma biçimine kadar zengin bir yelpazede yaşamı yeniden çözümlemeye ve yeniden inşa etmeye dayalı bir dildir. Bu nedenle her şey hem bir sorgulama konusudur hem de kendinde yeniden yaratma konusudur. Bu dilde konuşmadan da birçok şey anlatılır, bir bakış, bir dinleme, bir selam, bir yürüyüş, bir çalışmayı yürütme, bir insanla ilişki geliştirme, bir sorunu çözme, bir çiçeği, ağacı hissediş, bir hayvanla iletişim kurma ve daha birçok yönüyle verilecek örneklerde yaşam biçimi çok şey anlatır. İkinci doğa olarak insan, evrensel dili yaşam, toplum ve doğa üzerinden ne kadar konuşursa o kadar zenginleşir, anlam kazanır ve özgürleşir. Bunun için bu dilin oluşmasında büyük emeği olan Abdullah Öcalan'dan öğrenecek çok şey var kuşkusuz, anlatmaya çalışacaklarımız deryadan birkaç damladır. İktidarcı zihniyetin beynimizde, yüreğimizde ve dilimizde inşa ettiği kalıpların kırılması, halkların bilimi, yaşamın bilimi ve jineolojî açısından oldukça geniş anlam alanlarını bize açar. Bu yeni anlamlı alanlarda çelişkileriyle birlikte daha özgür, demokratik ve eşitlikçi bir kültür açığa çıkar. Bu nedenle insanlığı, kadınları aydınlatacak bilimin dili o kadar önemlidir ki! Bu bilim, pozitivizmden farklı olarak yaşamı ve ilişkileri değişim dönüşüme uğratar, iktidarlara kirletilmiş unsurlardan arınarak doğal yaşamı, doğal toplumu ve doğal insan ilişkilerini geliştirir. Pozitivizm, bilimin aydınlatıcı projektörünü sadece mekanik olgulara yöneltmiş, orayla sınırlı bırakmıştır ve bu nedenle dili de mekaniktir ve herkesi aydınlatmaz, hitap etmez.

Oysa bilim toplumsaldır, herkesindir. O zaman herkesin anlayacağı ve anlatacağı bir içerik ve dile sahip olmalıdır. Özgür bilimin dili toplumla, kadınla sürekli temas halinde olan, ondan alan ve ona veren, irade kazandıran, yaşamına özgürce renk katabilen farkını ortaya koymak durumundadır.

Özgürlüğün dili, iktidar dilinden farklıdır, üslubu da farklıdır. Özgürlüğün dili, konuşmadan davranışa, hareket biçimine, bir işi yapma biçimine kadar zengin bir yelpazede yaşamı yeniden çözümlemeye ve yeniden inşa etmeye dayalı bir dildir. Bu nedenle her şey hem bir sorgulama konusudur hem de kendinde yeniden yaratma konusudur.

Adorno çok doğru bir tespit olarak “Yanlış hayat doğru yaşanmaz” demişti. Yanlış hayatlar yanlış ve yaşamı tahrip eden dili, üslubu doğurur. Doğruya, güzele, özgüre, iyiye yönelen yaşam ise çekici, harekete geçirici, heyecan, umut ve cesaret verici bir dili ve üslubu doğurur. Doğru yaşamaya başlanan hayatlar doğruları dillendirir, ayaklandırır, örgütler ve toplumsal yaşamı inşa eder. İşte bireyin özgür iradesi de burada anlam kazanır.

Hakim ideolojiler, yöntem ve dili de tekellerine alıp işgal ve sömürgeciliği bir de bu yönüyle gerçekleştirmişlerdir. Daha doğrusu yöntem ve dil üzerinden hakimiyet alanı oluşturup toplumları ve kadın cinsini diğer alanlarda rahatlıkla sömürebilmenin meşruluğunu yaratmışlardır. Bu nedenle her türden egemenliğe karşı mücadelede özgür yaşam ideolojisi doğrultusunda yöntem sahibi olmak ve bunun kazandıran dilini yaratabilmek çok önemli bir yere sahiptir. Evrensel doğa, toplumsal doğa, bireyin doğası ilişki gücü ile anlam ve yaşam buluyorsa dilin ve dilin dayanmış olduğu düşünsel yöntemin önemi büyüktür. Bu nedenle özgür yaşam bilgesi Abdullah Öcalan'ın başlangıçta sezgilere, hislere dayansa da mücadeleye ısrarla yüklendikçe yöntem ve tarz haline gelen, özgün bir dile kavuşan gerçekliğini bilimsel ve felsefi olarak da anlamlandırmak gerekir.

Özgür yaşam Bilgesi'nde ² *nasıl yaşamalı* sorusu, çok temel ve stratejik bir sorudur. Bu soru, çağımıza, önümüzdeki çağlara ışık tutan, aydınlatan bir hakikat arayışılığını geliştirir. O'nun felsefesine göre *yaşam yaşanılacaksa özgür yaşanmalıdır*. Peki özgür yaşam nedir, nasıldır? Özgür yaşam, toplumsal yaşam, özgür bireyin yaşamı, her şeyden önce ilişkilerde özgür olabilmektir. Peki özgür ilişkiler nasıl özelliklere sahiptir? Nasıl özgür ilişkilenebilir?

Her şeyden önce özgür ilişkide düşündüğünü söyleme, söylediğini yapma dürüstlüğü vardır. İnsan yaşamını ve ilişkilerini Zerdüşt'ün söylediği gibi *iyi düşün, doğru söyle, güzel yap* ilkesine göre fikir, zikir ve eylem bütünlüğü içerisinde örgütler. Bilge'nin dilinde, iktidarların dilinde olduğu gibi kendisi söyleyip yaşamamak veya yapmamak yoktur. Söylenen gerçeklik, yaşanan ve uygulanan gerçekliktir. Bu özellik ilişkilerde güven yaratır, sağlam bağlar oluşturur. Yine varlığı sapmaya uğramadan, egemene benzeşmeden, evrensel ve yerel gerçeklikle, doğayla ilişki içinde kendi olarak, kendini tanıyarak ilişki gücünü oluşturur. Doğal, sade, egemen ya da köle olmadan berrak bir kişilikle ilişkilerini geliştirir. Özgür, anlamlı, güzel, iyi ve doğru tercihlerde bulunabilen bir kişilik yapılanmasını geliştirir bunun için kendini tarihinde, toplumunda, evrende, doğada, ilişkide olduğu insanda bularak ilişkilendirir. Tabii bu ilişki biçimi, aynı zamanda büyük bir çelişkiyi barındırır. Birbirinin geri, zayıf, iktidarcı zihniyetlerden etkilenmiş yanlarına karşı mücadeleyi içerir. Çelişkisiz değildir. Ne her şeyiyle reddeder ne de her şeyiyle kabul eder, ustalıklı bir ayırtırmaya tabi tutarak kabul edilecek olumlu yönlerini güçlendirir, geri yanlarını ise aştırmayı esas alarak eleştirir, mücadele eder. Dilde özgürleşme, insan ilişkilerinde özgürleşme anlamına gelir. İlişki biçimi konusunu es geçerek dil konusunu ele almak mümkün değildir.

² Yazı boyunca Abdullah Öcalan'dan bahsederken zaman zaman Bilge tanımlamasını kullanacağız.

Kendini Tanıma, Anlam Verme ve Diyaloğun Aracı Olarak Dil

“Her şeyini yitirmiş halklar ve bireylerin olumlu anlamda bir şansı da devrimsel değerleri, özgür, etik ve estetik yüklü yaşamları susamışçasına benimsemeleri ve özümsemeleridir. Varsın kapitalist modernitenin kusukları bize bulaşmasın. İyi ki ya bulaşmamış ya da çok az bulaşmıştır. Daha görkemli olanı, kendi toplumsal doğamıza ve bireysel etkinliğimize uygun demokratik modernite değerlerini, onun demokratik ulus, komünal ekonomik ve ekolojik yaşam tarzını, bunun bilimini, felsefesini ve sanatını özgürce, eşitçe ve demokratikçe paylaşmak ve topluma mal etmektir.”³

Dilde devrim, Bilge'nin en önem verdiği ve üzerinde durduğu konudur. Özgürlük devriminin bir dili olmalıdır. Günün sığınağına saplanmadan ve tarihin çıkmaz labirentlerine takılmadan şimdinin tarihi ve geleceği birleştiren özgürleştirici eyleminde kazanan bir dille yaşamak... Egemenlik nasıl ki düşünce ve dili kendi tekeline alarak ezileni sürekli kendi hakimiyeti altında tutuyorsa o halde ezilenler de önce düşüncesizlikten ve dilsizlikten ya da bu konudaki zayıflıklarından kurtulmak zorundadır. Yani önce düşüncede ve dilde devrim yapmak zorundadır. Devrim, önce bireyde başlar; bireyin düşüncesi ve dilinde başlar. Bireyde düşünce ve dil devrimi geliştikçe onun şahsında toplum ve tarih kazanır. Toplumundan ve tarihten kopuk birey yoktur, olamaz. En bireyci kişilik bile bir gruba, bir insan topluluğu olmadan yaşayamaz, mümkün değildir. Nitekim çağımızda liberalizmin çılgınlaştırdığı bireycilik, kendi alanını geliştirdikçe yaşam anlamsızlaşır, çirkinleşir, yaşanamaz hale gelir. Çünkü yalnızlaşan bireyin yaşamı yoktur, anlamı yoktur. Bu nedenle en önemli nokta, bireyin toplumla ve tarihle olan bağını kurabilmek, insanla, evrenle, doğayla ilişkisini yeniden özgürlük ve eşitlik temelinde geliştirebilmektir. Burada yöntem ve bu yöntemi hayata geçiren dil öne çıkar. İşte Bilge bunu çözümleme dili olarak tanımlar.

Çözümleme dili, ezberi bozan, dogmalardan uzak, tarihsel perspektiften bakan derinlikli bir dildir. Adı üzerinde çözüm üretmeyi esas alan bir dildir. Bu dil mevcut sorunları ifade etmenin yanında çözüm ve alternatif geliştirir, yaratıcıdır. Çözümleme dilinde bireyde toplum, toplumda birey; anda tarih, tarihte an çözülür. Nihayetinde özgürce yaşamak isteyen bireyler, egemen sistemin köleci kültüründen etkilenmiş, o yaşamdan çıkıp gelmiş bireylerdir. Her insanın aileden başlayarak okul, iş yaşamına kadar iktidarcı sistemler tarafından maruz kaldığı etkilenmeler vardır.

³ Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygurluk Çözümü Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü* Kültürel Soykırım Kısacasında Kürtleri Savunmak, Cilt:5, İstanbul: Amara Yayınları, 2015, 577

Yürek her ne kadar özgürlük istese de egemen sistemin bireyde inşa ettiği, alıştırdığı kalıplar, alışkanlıklar vardır. Özgürleşmek için her şeyden önce bu köleleştirilen ya da egemenleştiren kalıplardan kurtulmak, arınmak gerekir.

Burada eleştiri-özeleştirici tarzı devreye girer. Bilge'de eleştiri-özeleştirici bir düşünce ve yaşam tarzıdır. Alışkın olunan, sorgulamaksızın doğru kabul edilen, klasik ölçülerde iyi ve güzel görülen birçok değer yargısını sorgulama, eleştiri süzgecinden geçirme, özgürlük ölçülerine göre bunun doğru olup olmadığını tespit etme yaklaşımı söz konusudur. İşte bu bakış açısı ve düşünce biçimi, kendi dilini de yaratır: eleştiri ve özeleştirici dili. Kişi eleştirel bir bakış açısını yakaladıkça kendi özünü, varlığını, anlamını, varoluş biçimini de sorgulamaya başlar. Yani sadece eleştiren değil aynı zamanda özeleştirici yapan, kendini özeleştiriciyle yeniden şekillendirmeye çalışan bir tutum içerisine girer. Bir psikolog gibi, bir tarihçi, bir sosyolog, bir sanatçı gibi insan ve toplum gerçekliği, hakikati üzerinde durur ve kendini tanımaya çalışır.

Yaşamı hep kabullenmeyle değil retle de karşılamak, değişimin temel ögesidir. Redde giden yol ise, sorgulama, soru sorma, şüphe duyma ile bağıntılıdır. Şüphe duymayan, soru sormayan kişi, her şeyi olduğu gibi, kendisine sunulduğu gibi kabul eden kişidir ki burada bireyin iradesi, farklılığı, özgünlüğü yoktur. O, yaratılmış, inşa edilmiş düşünceleri, yaşamları, ilişkileri yaşar. Zaten kendisinden önce böyle yaşanmıştır, şimdi böyle yaşamaktadır, bundan sonra da böyle yaşanacaktır! O halde insan yaşamının farklılığı nerede kaldı? Doğada ve evrende her şey değişimle kendi farklılığını ve farkındalığını yaratmakta iken insan ve toplum yaşamında değişimin olmaması, evrensel yasaya ters değil midir? Düşünmeyen, değişimi gözetmeyen bir düşünce yapısı, kabul ve red ölçülerini de geliştiremez. Dolayısıyla dil dogmatik, her şeyi olduğu gibi kabul eden, kaderci, determinist bir karakter kazanır. Oysa insanlık aleminin gelişkin bir beyin yapısı ve dil gücü ile var oluşunun bir anlamı olsa gerek. Bu anlam en başta kendini diğer canlılardan daha anlamlı ve hızlı bir değişim gücüne ulaştırabilmede yatmaktadır. Abdullah Öcalan'ın dili bu nedenle özgürlük ilkesi temelinde yaşamı sorgulamayı, bu yaşamda neyin red neyin kabul edileceğini tartışan, tartışarak ölçülerini ortaya koyan bir dildir.

Özgürlüğün Dili ve Üslubu

“Özgürlük konusunda bencil olmamak, özgürlüğü insanla sınırlandıran bir indirgemeciliğe düşmemek bence önemlidir. Kafesteki hayvanın büyük çırpınısının özgürlük için olduğu yadsınabilir mi? En değme senfoniye geride bırakan kafesteki bülbülün şakımasını özgürlük gerçeği dışında hangi kavramla izah edebiliriz? Daha da ileri gidersek, evrenin tüm sesleri ve renkleri özgürlüğü düşündürmüyor mu? İnsan topluluğunun en derin köleliği yaşayan ilk ve son köleleri olarak kadınların tüm

çarpınışları, özgürlük arayışından başka hangi kavramla izah edilebilir? En derinlikli filozofların, örneğin Spinoza'nın özgürlüğü, cehaletten çıkış ve anlam gücü olarak yorumlaması aynı kapıya çıkmıyor mu?"⁴

Yaşamda anlamlı olan nedir, anlamsız olan nedir? Hangisi özgürlükçü karakterdedir, hangisi köleleştiricidir? İyi ve kötü, doğru ve yanlış, özgür ve köle, anlamlı ve anlamsız, güzel ve çirkin, egemenlik ve kölelik ikilemine sıkıştırılmış düşünce ve ahlak yapısının dışında nasıl tanımlanmalıdır? Üçüncü alanda, egemenlik ve kölelik ikileminin dışındaki özgürlük alanında, ölçüler nasıl bir anlam ve biçim kazanmalıdır? Dilin kullanım biçimi, bu hakikatlere ulaşmayı amaçlar. İşte değiştirici, yapılandırıcı, devrim gerçekleştirici eylem, dilin aynı zamanda bu biçimde kullanımındadır. Devrimin dili, böylesi bir özelliğe sahiptir.

Her kendini tanıma eylemi, dilde bir adım gelişme demektir. Kendini tanıdığı oranda zihin aktifleşir, zihin aktifleştiği oranda dil kendine güvenle ifadenemeye, zenginleşmeye başlar. Birey olmanın, toplumsallığıyla bireyleşmenin stratejik adımları atılmaya başlanır. Kendin olabilmek için önce toplumsal olan kendini tanımak gerekir. Toplumsal kimliğin, toplumsal dilin dışında bir kendilik yoktur. *Ne ararsan kendinde ara* kelimelerindeki kendilik, yalnızlaşan bir kendilik değildir, bilakis evrensel, toplumsal, yerel, çevresel bir kendiliktir. Böyle bir kendilik anlamında görkemli bir arayış, büyük ve zorlu ama zevk verici, maceracı bir arayış vardır. İşte bu, hakikate aşkla yolculuk yapma eylemidir. Çok zordur, dil tam da bu zorlu ve nefes kesen yolculukta sağlam yol arkadaşlıkları geliştirmenin köprü rolünü oynar. Çözümleme dili, bu meşakkatli yolda insanın ruhuna, düşüncesine, duygusuna hitap eden, yüreğine ve beynine dokunan, harekete geçiren büyümlü bir güçtür. Çözümleyici dilden insana akan tazeleyici, umut ve cesaret verici enerji, yolda düşene kalkıp yeniden yürüme gücünü verir, başarma, zorlukların üstesinden gelme azmini verir.

Çözümleme dili, tek taraflı değildir. İradelerin bütünleşmesine, ortak aklın, kolektif zekanın gelişmesine beşiklik eder. Bu beşikte dilsizler dil kazanır; küçük düşüncelerin girdabında boğulmaya yüz tutanlar büyük ve özgür düşünebilmeye cesaret eder. Diyalog dediğimiz bu yöntemde, o ortamda bulunan her birey her konuda, güncel sorunlardan bir bireyin yaşadığı kişilik zorlanmalarına kadar görüş, eleştiri, öneri getirirler. Yaşamın ve düşüncenin dil üzerinden bu biçimde kolektifleştirilmesi, parçalanamaz bir ortak yaşam bilincini, eylemini geliştirir. Hakkari'nin bir çobanı ile Avrupa'nın bir üniversitelişi aynı yaşamı bu biçimde paylaşarak ortak dilde anlaşma imkânı bulur. Çoban Avrupalı'yı çözümler, eleştirir; kadın erkeği çözümler eleştirir. Dil, dilin kolektif kullanım biçimi, bireylerin iradesinin,

⁴ Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygurluk Çözümü Özgürlük Sosyolojisi Tekrar Özgürlük Ütopyalarıyla Yaşama Çağı*, Cilt:3, İstanbul: Amara Yayınları, 2015, 36.

düşüncesinin diyalog yoluyla ortak yaşama kanalizasyonu olması, aynı zamanda ortak yaşamı ve bilincini inşa eder. Yeni yaşamın, anlamlı ve birlikte yaşamın inşası, önce düşünce ve dilde temellendirilir. Çözümleyici diyalog tarzında gelişen dilin muhteşem yapıcı ve inşa edici etkisi, bu anlamda ispatlanmış bir etkidir.

Elbette ki bu diyalog dili, derin bir tarihsel bilinçten kaynağını alır. Günün sığınağına saplanmış dil, değiştirme gücüne sahip değildir. Tarihsel bilinç neyin toplumlara ait, neyin iktidar güçlerine ait olduğunu iyi bilen, ayrıştıran ve çözümleyen bir bilinç gücüdür. Tarih iyi çözümlendiğinde ve dile kavuştuğunda tam da insanın yüreğine dokunur. Toplumsal hafızanın çok güçlü, inatçı ve duyarlı bir yapısı vardır. Yok edilmeye çalışılsa da yok olmaz, derinlerde bir yerde alanı daralsa da pasif bir konuma alınsa da oradadır. Derinden bir dil dokunuşu, o uyuyan hafızayı uyandırır, harekete geçirir. Bireyin içindeki toplumsal hafıza uyandıktan sonra, komünal ruh ayaklanır ve daraltılan alana sığmamaya başlar, alanını genişletme arayışına geçer. Diyalog ve çözümleme dili uyandırıcıdır, harekete geçiricidir.

Doğallıkta her zaman bir sadelik vardır. Doğanın kendisine de baktığımızda bu gerçeği çok rahatlıkla görebiliriz. Doğanın kendisinde muazzam bir ilişkiler yumağı vardır, her şey birbiri ile ilişki ve etkileşim halindedir. Çok karmaşık bir yapıya sahiptir. Ancak bir o kadar da sadedir. Çok net ve yalın bir dille konuşur doğa. İnsan da, ikinci doğa olarak aslında karmaşık olduğu kadar çok sade bir yapıya sahiptir. Ancak bu gerçeğimiz de oldukça saptırılmış, doğallık kaybolmuş, doğallık kayboldukça sadelik de yok olmaya yüz tutmuştur. Geriye ağır bir karmaşalık kalmıştır. İşte Bilge'nin dil yapısında en çarpıcı olan hususlardan biri de en karmaşık gerçekliği çok sade ve yalın bir dille anlatabilme yeteneğidir. Bilgi birikimini öncelikle özgürlükçü bir bakış açısıyla sorgulama süzgecinden geçirerek kirli tortuları süzgecin üstünde bırakan, süzgeçten geçmiş temiz malzemeyi de ustalıkla yoğuran bir düşünce tarzına sahiptir. Arınmış ve ustalıkla yoğurulmuş bir düşüncenin dile akışı da çok sade ve her yüreğe temas edebilen bir özellik yaratmaktadır. Bu nedenle hiç okuma yazma bilmeyen bir köylüye bile en ağır politik, ideolojik, toplumsal sorunu anlatma, tartışma, karşılıklı diyalog kurabilme gücünü geliştirebilmektedir.

Toplumsal hafızanın çok güçlü, inatçı ve duyarlı bir yapısı vardır. Yok edilmeye çalışılsa da yok olmaz, derinlerde bir yerde alanı daralsa da pasif bir konuma alınsa da oradadır. Derinden bir dil dokunuşu, o uyuyan hafızayı uyandırır, harekete geçirir. Bireyin içindeki toplumsal hafıza uyandıktan sonra, komünal ruh ayaklanır ve daraltılan alana sığmamaya başlar, alanını genişletme arayışına geçer.

Dilin sadeliğinin doğallıkla ve hakikate yakın duruşla bağlantılı olduğunu görürüz. Sadelik, dürüstlük ve açıklık ilkesine dayanır. Söz, güneş kadar net ve açık olmalıdır, aydınlatıcı olmalıdır. Güneş varlığıyla nasıl ki tüm varlıklara ışık oluyorsa dil de gerçeği tüm yönleriyle aydınlatan olmalı, netleştirmelidir. Bu nedenle de keskindir, vurguludur, yaşamın gerçeklerine doğrudan temas eder. Yaşamın yakıcı gerçekliği karşısında suskun ve tavırsız kalmak ya da artık gerçeğinden uzaklaştıracak tarzda dolaylı ezop dilini kullanmak yoktur. Bilge'nin gördüğü, tespit ettiği, aynı zamanda kavratıcı bir açıklıkla, dürüstlikle, kimseden çekinmeden söylediğidir. Bireylerle yapılan diyaloglarda, genel değerlendirmelerde, siyasal, toplumsal değerlendirmelerde, toplumsal yapının klasik belki de dokunulmaz olarak gördüğü konularda, örneğin kadın, aile, aşk, cinsellik gibi konularda, kısacası her yönlü dolaysız, açık ve dürüst bir dili vardır. Bu açıklık ve dürüstlük, birey ve toplum açısından da kabul ya da red noktasında keskinliği sağlar. Aynı zamanda karşılıklı ilişkide güveni, sevgi ve saygıyı pekiştirir, güçlendirir. Öyle ki birçok insan kimse ile paylaşmadığı konuları Bilge ile paylaşmak ister çünkü paylaşımını dürüstlük ve açıklıkla geliştğinde Bilge'nin anlayacağını ve çözümleyici yaklaşacağını bilir. Yine kendi bireysel yaşam tecrübesini çözümleyerek kimsenin kolay kolay cesaret edemeyeceği bir açıklıkla dile getirebilmektedir. Sadece örgütsel yapı içinde değil tüm kamuoyuna açık gazete röportajlarında, TV konuşmalarında, yazdığı savunmalarında, çözümlemelerinde herhangi bir kaygı yaşamaksızın aktarmakta sakınca görmemiştir.

Gerçeği parçalı değil, bütünlüğü içinde dile getirme yöntemi vardır. Bu yöntem, hakikati bütünlüklü görmeye götürdüğü gibi bireyin ve toplumun da kimliğindeki parçalı yanları aşmaya götürmekte, parçalılığın yarattığı bozuklukları, hastalıkları tedavi etmektedir. Kürt kimliğinin, kadın kimliğinin bu denli parçalanmış yapısını aşıp buralardan iradeyi açığa çıkartmak, Ortadoğu gerçeği açısından baktığımızda mucizevi bir durum gibidir. Mucizevi yapısı insanüstü olmasından değil bilakis insan emeğinin bütünleştirici, birleştirici yönünün öne çıkmasındandır. Yani pozitivist, determinist, düz çizgisel yöntemlerin dogmatik, parçalayıcı, aynılaştırıcı ve iradesizleştirici diline alternatif olarak esnek, farklılığı ile bütünleştiren ve irade kazandıran bir dil olarak ortaya çıkmaktadır. Kadından erkeğine, çocuğundan yaşlısına, Müslümanından Hristiyanına, Ortadoğulustan Avrupalısına kadar geniş bir yelpazede insanlığı etkileyen, birleştiren bir dildir. Bu dil, kendi yanına kadar ajan olarak gönderilmiş insanları bile çekim merkezine almış, onları bile kazanabilmiş bir dil özelliğindedir.

Abdullah Öcalan'ın dili, dostları kazandığı ve birleştirdiği kadar karşısında mücadele ettiği egemen güçleri parçalayan politik bir yapıya sahiptir. Toplumun temel ihtiyaçlarını kavrayıp güçlü bir siyasal perspektife kavuşturan politik dili, toplumda karşılık bulmakta, örgütlemektedir. Beklenmedik anda beklenmedik cesaretli çıkışlar yapması, egemenlerin tekelinde olan gündem oluşturma inisiyatifini kırmakta,

demokrasi güçlerinin inisiyatif almasına yol açmaktadır. Çözüm odaklanmış esnek yapısı, daha kapsayıcı olmayı getirirken karşıt güçlerin siyasal argümanlarını boşa çıkarmada da önemli bir mevzi yaratmaktadır. Nitekim dünyada görülmemiş bir tecrit işkencesine maruz kalması da aslında onun bu etki gücüyle doğrudan bağlantılıdır. Bir cümlesinin bile dışarıya çıkmasına izin verilmemektedir. Çünkü bir cümle demek, bir gündem yaratma, topluma, demokrasi güçlerine bir nefes verme, demokratik siyasetin genişlemesi anlamına gelmektedir. Cümle deyip geçmeyelim; güne, tarihe, toplumsal yaşamın anlamına denk bir kelime bile büyük gelişmelerin tetikçisi olabilir. Nitekim Bilge'nin bu gücünü iyi bilen ve gören iktidar güçleri, tecritle bunu sınırlandırmak istemektedirler.

Özgür Yaşamla Diyaloglar

"Benim bacım; onu hiç görmemiş olanlar, iki günlük yoldan geldiler, "istiyoruz" dediler. Birkaç çuval buğday, birkaç kuruş para karşılığında geldiler, aldılar. Bu ilişkiyi hala yadırgıyorum. Hiç hoş görmedim. "Böyle ilişki mi olur" dedim. Birkaç günlük yoldan gelmiş adam bir de adeta feodallığın serfi, ağanın çömezi, bizim bacıyı götürdü. "Ne yazık oldu" dedim. Tabii, yine de gücüm yetmiyordu. Gitti. Başka bir gücüm olmadı. İşte bugün ben onun intikamını alıyorum, hâlâ onun intikamı peşindeyim. Bu bir toplumsal düzeydi ve böyle olacağına, varsın hiç olmasındı." ⁵

Çözümleme dilinde bilimden felsefeye, güncel siyasetten tarihe, hikâyeden taktik sorunlara kadar geniş bir yelpazede değerlendirmeler vardır. Taktik sorunların üzerinde durulduğu bir anda kendinizi kadın-erkek ilişkileri, aşk konuları içinde bulabilirsiniz. Aslında insan ilişkilerindeki ustalıklı birleştirme gücü, beyindeki nöronların da muazzam bir ilişki ve birleştirme gücüdür. Çağımızdaki insan akıllı ve duygusunun bu denli daralmasını ya da tek yönlü gelişmesini, yaşamdaki ilişkisizlik ya da tek yönlü gelişen ilişki tarzı ile açıklamak mümkündür. Beynin nöron yapısı yaşamda kurulan ilişkiler güçlendikçe bilinçsel anlamda ilişki ağını genişletiyor. Ve bu nöron yapısı ilişki ağını genişlettikçe ve sağlamlaştırdıkça, etkisini yaşama ve ilişkilere yansıtıyor. Tarz ve bunun dili yakalandıktan sonra artık birbirini karşılıklı etkileyen ve büyüten bir yapı kazanıyor. Bilge'nin diline bu ilişki gücünün, kapsayıcılığının etkisi oldukça ustalıklı bir düzeyde yansımaktadır.

Bir Alevi dedesi ile tartışırken Alevi tarihinin, geleneklerinin içine girer. Bir Ermeni ile diyalog kurarken Ermeni kültürünün, tarihinin direniş mirasının ortasındadır. Bir çocuğu büyük bir dikkatle dinler ve konuşurken ondan gerçeğin saf ve yalansız

⁵ Abdullah Öcalan, *Devrimin Dili ve Eylemi*, Serxwebun Yayınları, 1996, 49.

yanını alır, öğrenir ve öğretir. Bir çobanla konuştuğunda onun köyünde, belki tam da koyunlarının yanındadır. Bir ana ile diyalogu, tanrıça anaların huzurundaymış gibi saygılı, kutsallık derecesinde güçlü bir ilişki olarak yaşanır. Tarihe gittiğinde neolitiğin köylerindedir, Sümer'in ziguratında rahiple yaşamaktadır, Mani ile arkadaş, Hektor en yakın arkadaşdır, Promoteus ile kader arkadaşlığı yaşamaktadır, tanrıça ananın uslu oğludur, yakılan cadıların can yoldaşdır, egemenlere karşı mücadele edip de toprağa düşmüş tüm isimsiz kahramanların dili gibidir adeta. Tarihi ve günü, kültürleri diliyle yaşatmayı esas alır. Dilde yeniden canlanır her şey. Usatlığı, tüm bunları derin bir bilinç ve insani çekicilikle, kırk yıllık dostmuşçasına dile dökebilmesi, arkadaş canlısı bir içtenlikle karşıdakine hissettirmesidir. Daha da önemlisi, o ana tanık olan ya da daha sonra bu diyalogları, çözümlemeleri okuyan kişinin, kendini görmesi, ben de bunları yaşadım, yaşıyorum demesi ve çözüm yoluna girmesidir. Yani aslında bir ana değil tüm zamanlara hitap edebilen yine bir kişiye değil kişi şahsında binlerce kişiye hitap edebilen bir etki yaratır. Bu yöntemin toplumsal dinamiği harekete geçirdiğini belirtmek gerekir. İnsan başkasının aynasında kendini görmeye başladığında aslında salt bir birey olmadığını toplumsal bir birey, varlık olduğunu hatırlar, görür ve içindeki o toplumsal hafıza canlanmaya, harekete geçmeye başlar. Yalnız ve çözümsüz olmadığını görür.

Dilin çekici olması da belirtilmesi gereken bir yandır. Tabii bu çekicilik sadece biçim anlamında değildir, içeriğin doluluğuyla çekim yaratan bir durumdur. Hakikat, gerçekten yaşanan, hissedilen, inatla arayışçısı olunan bir boyutta

Hakikate ne salt
duygu ile ne de salt
düşünce ile ulaşabilmek
mümkündür. Fakat ikisini
bütünleştiren bir tarzda düşün-
nebilmek ve aynı biçimde an-
latıma kavuşturabilmek,
hakikat yolunda yol arkadaş-
larını çoğaltmayı getirir.
Yola çeker, arayışa ve
birlikte yürümeye
götürür.

yaşandığında, tam bir çekim merkezidir. Dil hakikate yakın bir duruşta olduğunda çekicidir. Hakikate yakınlık düz çizgisel mantıktan uzak olarak baktığımızda, geniş bir bilinç yapısı kadar büyük bir duygu yoğunluğunu da ifade eder. Hakikatin içinde erime, hakikate erime gibi kullanılan tabirler, *bildiğin olduğundur* felsefesinden yola çıkılarak anlam bulmuştur. Anlatımda düşüncenin duyguyla yoğrularak akması, dili güzelleştiren, çekici kılan en belirleyici yanlardandır. Hakikate ne salt duygu ile ne de salt düşünce ile ulaşabilmek mümkündür. Fakat ikisini bütünleştiren bir tarzda düşünnebilmek ve aynı biçimde anlatıma kavuşturabilmek, hakikat yolunda yol arkadaşlarını çoğaltmayı getirir. Yola çeker, arayışa ve birlikte yürümeye götürür. İşte Bilge, dilde yarattığı çekicilikle birlikte yaşam ve yürüme gücünü de geliştirir.

Burada belirtilmesi gereken çok önemli bir nokta da dinleme yeteneği ve aşkıdır. Şüphesiz konuşma ve dinleme birbirinden farklı fonksiyonlardır. Ancak konuşma ve dinleme fonksiyonlarını birbiri ile ahenk içinde ele alan bir diyalektiği oluşturmak, çekiciliğin de çok önemli bir yanını oluşturur. Dinleme gücü, insan ilişkileri başta olmak üzere tüm evrensel olgularla ilişkilerde asli bir yandır. Çünkü dinleme demek, karşıdaki iradeye saygı demektir, sevgiye giden yola girmek demektir. Dili çekici kılan aynı zamanda dinlendiğini hissederek dinleyebilmektir. Bilge böylelikle konuşmak kadar dinlemeyi de esas alarak ilişkilerine büyük anlamlar katar. Bu, aynı zamanda hisse ve anlama dayalı analiz geliştirme, deneyim yaşama, psikolojik, sosyolojik, politik, tarihsel çözümlemeleri isabetli yapabilme yolunu açar. Karşılıklı diyaloga, etkileşime, birlikte yaşam kültürüne dayalı her ilişki, aynı zamanda bir laboratuvar çalışması gibidir. Pozitivizmin o ahlakı, maneviyatı, hissiyatları dışarıda bırakan, üstten bilimci yaklaşımına karşı alternatif bir yöntem olarak da aslında bu yaşanır. Bilimi ruhsuz bırakmak, bilime yapılan en büyük ihanet değil midir zaten? Bilim evrenin ve toplumun ruhunu içerebildiğinde hakikate yaklaşır ve özgür bir bilim olarak rolünü oynar. Aksi çağımızın yaşadığı pozitivist karanlıktır.

Toplumun ilk düşünce biçimi mitolojiktir, masalsı ve efsanevidir. Halklar, özellikle de mitolojinin ilk yeşerdiği topraklar olan Mezopotamya ve Ortadoğu halkları hala bu mitolojik yöntemin, dilin etkisindedir. Bilgenin anlatım yöntemi ve dilinde mitolojinin izlerini görmek mümkündür. Yine pozitivist bilimin yaptığı gibi mitolojiyi küçümsemez, aksine toplumun ve aynı zamanda iktidarın tarihini bir de mitolojinin anlattıklarından çözmeyi esas alır. Bu nedenle anlatımın içeriğinde mitolojiye yer verir, üzerinde durur. Belki tam mitoloji diyemeyiz ancak gerçeği bir de hikâye diliyle, öyküleme diliyle anlatma vardır. Gerek kendi yaşam tecrübesini hikâyeleştirmesi, gerek günümüz sorunlarını, durumlarını, değerlerini değerlendirirken mitolojik benzeştirmelere gitmesi, bu biçimiyle öyküleştirmesi, anlatım ve yazım dilindeki çarpıcı yanlardan biridir. Toplumsal hafıza bir de bu yönüyle de korunmakta, canlandırılmakta ve aynı zamanda çağımızın ulaştığı akıl gücü ile buluşturularak yeni bir senteze kavuşturulmaktadır. Bu boyutuyla da baktığımızda toplumun anlam gücünü, anlam nabzını yakalayan bir tarz ortaya çıkmaktadır. Toplum biliminin, yaşam biliminin, jineolojinin üzerinde durması gereken, incelemesi gereken önemli bir tarz olmaktadır.

Dilin kendini edebi, bir sanatçı inceliğinde dışa vurumu da diğer önemli bir yandır. İdeolojinin, politikanın, bilimin, sosyolojinin dili, iktidarcı yapılarda soğuktur, ruhsuzdur. Duygunun, edebiyatın, hissiyatın yeri hemen hemen yok düzeydedir. Abdullah Öcalan'ın bir önemli farkı da bu noktada ortaya çıkar. Her cümle, üzerinde düşünülerek bir nakış niteliğinde söylenir. İdeoloji, siyaset, örgütlenme gereği, mücadele tarzı, stratejik-taktik sorunlar, analitik yanlarla birlikte duygu yüklü sözlerle de ifadesini bulur. Şiirsel, edebi anlatım bu yönüyle insanda bilinç yaratmakla

birlikte duygusal doyuma ve aynı zamanda değişime yol açar. Belki de mevcut bilimin en büyük çıkmazlarından biri de burada yaşanmaktadır. Ahlaki yapıda dönüşüm yaratmaması, toplumun her kesimine hitap edebilen anlaşılır bir dile kavuşamaması ve bireylerin yaşamında yeni ufuklar yaratamaması, bir de sanat diline, edebi, şiirsel dile yabancılığından kaynaklanır. Aşırı bir biçimde gözlem ve deneye, somut ispata sıkıştırılmış bilimsel gerçeklik arayışı, aynı zamanda duygular anlamında da bir kurulaşmaya götürmektedir. Oysa insan ve toplumun metafizik yapısı, bilimle sanatın, bilimle duygunun daha bütünlüklü bir biçimde yürümesini gerektirir.

Kadın Yoldaşlığının Dili

“Kadının kendi şahsında güzelliğini estetik olarak belirledim. Etik meselesine de gelince, “Ben benim” diyeceksiniz. Kendi kendinizin olacaksınız. Kendi kriterlerinizi nasıl görüyorsunuz? Bizim kültürümüzde kadına “Mutlak mülk olacaksınız” anlayışıyla yaklaşıyor. Buna direndiğinde de öldürülüyorsunuz. “Kadın mutlak birinin olmalıdır” diyorlar. Ben bu tutumdan nefret ediyorum. Mesela sen kaç yaşında evlendin?”⁶

Kadına yönelik çözümlemeler ve kadınla geliştirdiği diyaloglar, vurgu yapılması gereken temel bir boyut olmaktadır. Eğitimlerde, yoğunlaşma evlerinde özellikle kadınlara yer vermek, kadınların bilinç kazanarak içerilmiş kölelik kodlarını aşırarak vazgeçilmez bir yöntemdir, Bilge’de. Burada kullanılan dil önemlidir. Doğallığı bozulan kadının, yani ya kölece ya da iktidarcı özellikler kazanarak kendisi olmaktan çıkmış kadının geri yanlarına karşı radikal eleştirel bir dil kullanır. Bu dil daha çok kadının kendi kendisini sorgulamasına, özgürlük ve eşitlik arayışına yönelir. Bir kadın bütün yaşamında, ilişkilerinde, dilinde, duruşunda, davranışlarında, hatta biçiminde nasıl başkalarına değil kendine ait bir kişilik yapılanmasına ulaşmalıdır? Dikte ederek değil, tartışma, soru sorma, dikkatle dinleyerek diyalog geliştirme, kadın iradesinin gelişiminde çok önemli bir rol oynar. Kadın, kendisine sahip olan bir erkek olmadan, mülk konusu olmadan, özgür varlığıyla kendi kimliğiyle nasıl yaşayacaktır? Bu, kadında büyük alt üst oluşlara yol açar, toplumsal cinsiyetçilikle inşa edilmiş kimliğiyle çelişkiye girer. Bu çelişki aynı zamanda erkek egemen kimliğe karşı da yaşanmaya başlar. Kendisine zorla giydirilmiş köleci ya da iktidarcı elbiseden soyunmaya ve hakiki kimliğini giyinmeye başlar. Tabii ki bu zorlu bir süreçtir, anlık, kısa süreli değildir; ancak bu yola giriş, bir dil ve yöntem

kazanmaya başlangıçtır. Gerisini artık kendi yaşam tecrübesinde geliştirir, yetkinleştirir. İşte burada Bilge’nin kullandığı dil çok önemlidir. Kavraticı, çelişkiye düşüren, zora sokan, çok zorlandığında güç veren, teşvik eden, hatalarında pozitif ayrımcı yaklaşan, büyük sorumluluklara yönelten bir dil, üslup vardır. Çok çarpıcıdır, kendisini doğru dürüst ifade edemeyen, güvensiz birçok kadın kendine güvenmeye ve kendini ifade etmeye başlar. Bilge’nin dili, kadının dil ve ifade gücü kazanmasına yol açar. Kadınlar bu biçimiyle bir sınırı aşar ve sınırı aşabildiğini gördükçe başka sınırları da aşabileceğinin bilincine varır. Özgür tercih yapabilme, red ve kabul ölçülerini geliştirebilme kapasitesi gelişmeye başlar.

Doğadaki her varlık gibi, her insan da biriciktir yani farklıdır. O halde insan olmanın temel yanlarından biri bu farklılığının farkına varabilmesidir. Yani kendisinin farkına vararak kendisi olmak, kendini bilmek, muazzam bir enerji kaynağıdır. Yaşamının, anlayarak yaşamının, kendi farkında olarak yaşamının tadı; dünyanın en güzel şeylerinden biri olsa gerek. Anlayarak yaşamının yarattığı kendine has bir dil, üslup vardır. Bu dil aşklı bir dildir. Sesi, tınısı, vurgusu, içeriği, biçimi, hitabeti, var olmaktan ve yaratmaktan duyulan aşkı akıtır. Bilmeyi, öğrenmeyi, tanımayı oluşumdan duyulan hazla, aşkla ele almak ve bunun dilini, hitabını, yöntemini geliştirmek, dünyamızın geleceğini değiştirebilecek kadar büyük bir etkiye sahiptir. Pozitivizme alternatif gelişen yaşam bilimi olarak jineolojî de hakikat algısında, yönteminde ve dilinde farklılığını ortaya koymalıdır ki toplumu ve kadınları bir ah-tapot gibi sarmalayan, sömüren iktidarcı, erkek egemenlikçi sistemlere karşı büyük uyanışı geliştirebilsin. Unutmayalım ki jineolojî farklıdır, bu farkı ortaya çıkarmada Bilge şahsında gelişen tecrübeleri anlamak, incelemek, dersler çıkarmak önemlidir. Kadın akıllı ve duygusu, bu tecrübenin de yol göstericiliğinde kendi akışkanlığını bulur ve özgürce akabilir.

⁶ “İmralı’da kadın özgürlük diyalogları(5)”, JINHA, 02 Nisan 2016, <http://jinhaber1.com/Dosya-Haber/content/view/682?page=3> (Son Erişim: 15 Ocak 2021)

Ortadoğu'da Hikayelerle Taşınan Bilgi ve Anlam

Zeynep Beydağı

Hikâye zihninizde olduğu zaman, bunun kendi hayatınızda olup biten bir şeyle ilgisini görebilirdiniz. Bu, size ne olduğu konusunda bir bakış açısı kazandırır. Bunun kaybedilmesiyle gerçekten de bir şeyler kaybettik çünkü bunun yerini alabilecek, yerine koyabileceğimiz benzer bir literatürümüz yok (Joseph Campell-Mitolojinin Gücü).

Hatırla! İnsan kelimesinin Arapçada 'unutmak' kelimesinden türediği belirtilir. Kadim Ortadoğu bilgeliğine göre insanlığın kolektif hafızasının biriktirdiği bilgilerin unutan varlık insana, hatırlatılması gerekir. Bu geleneği takip eden filozoflar kimseye yeni bir şey öğretmediklerini, onlara hatırlattıklarını söylerler. Peki ama hatırlanması gereken nedir? Unutulan nedir ve nasıl hatırlanacaktır? Kendini bilmek ya da Hacı Bektaşî Veli'ye ait olduğu belirtilen *okunacak en büyük kitap insandır* sözünde anlam bulan, esasta bu hatırlamaya dayalı yaşamı anlamlandırma felsefesidir. İnsanı araştırmanın temeline oturtmak, insanlığın ortak hafızasının, birikiminin derslerine ulaşacak kaynaklarla bağ kurabilmektir. Bu bağı kurabilen dil ancak etkili ve ikna edici biçimde derdini anlatabilir.

Aklın gelişim serüvenini insanın gördüklerine yüklediği anlamları paylaşmasıyla başlatmak yerindedir. Bir ateşin başında oturan topluluğun varlık, zaman, oluş, yaşam ve ölüme dair düşünce paylaşımları ontolojiye dair ilk tartışmalar olarak kavranabilir. Çünkü dilin oluşumu ve anlaşılır hale gelmesi çok yönlü bir gelişmeye yol açar. Bir dili bilmediğinizde sesler size gürültü gibi gelir. Bir kişinin söyledikleri açık değilse, dili anlaşılır değilse söylediklerini duymanız sizde bir refleks, düşünceye yol açmaz. Kızgınsanız, kırgınsanız, önyargılıysanız ya da ilgisizseniz yine ortak bir anlam dünyasına kavuşamazsınız. Oysa muhabbet ortamı olarak anlam bulan sohbetler birbirine akan ve bir deryaya dönüşen nehirler gibi anlam yoğun-

lukları yaratır. Bu, ilk ateş başı sohbetlerin Ortadoğu geleneğindeki izlerini muhabbet ortamlarında buluruz. Felsefe kelimesinin bilgi sevgisi anlamı taşımasına benzer biçimde muhabbet kelimesi de Arapça sevgi anlamına gelen *hubb* kelimesinden türemiştir. Muhabbet ortamı fikirlerin ortaklaştığı, harmanlandığı, ortak anlam dünyasının oluştuğu zeminlerdir. Tasavvuf ehli, Alevi Bektaşî cemleri muhabbet ortamının örneklerinden bazılarıdır.

Kimi filozoflarca içine fırlatıldığımızdan bahsedilen bu dünyayı ve varlığımızı anlamlandırma çabaları ortak bir havuzda toplanarak gelenek, kültür veya toplumsal akıl diyeceğimiz birikime dönüşmüştür. Aklın en yüksek gelişim seviyesine sadece biyolojik evrimle değil, toplumsallaşma ile ulaşılmasında dilin gelişimi, tecrübenin paylaşımı belirleyici olmuştur. Bu paylaşımların büyük bölümünü kişinin başından geçenleri ya da çevresindeki kişilerin yaşadıklarını hikayeleştirerek anlatması oluşturur. Deneyim paylaşımının yanı sıra anlam vermelerin ortaklaşması birçok kültür, gelenek ve inançta birbirine benzer tarzda arketipleri, mitolojik anlatımları açığa çıkarır. İnsanlar deneyimlerini aktarmış, akılda tutmuş, kendi yaşamlarındaki olaylarla kıyaslamalar yaparak bu deneyimin basamakları üzerinden yeni adımlar atabilecekleri güzergahı belirlemişlerdir. Bu açıdan insanla kurulan derin bağlantılar, ortak akıl ve duygu ortamı insanların zevk duydukları bir eylem olmuştur. Çünkü anlaşıldığımızı, anladığınızı hissettiğinizde büyük bir mutluluk duyarsınız. *Dilin anlaşıldığı an, gerçek bir aydınlanma gibidir. Diğer kişinin sözleri benim sözlerime dönüşür; onları zihnime alırım. Tam bir entelektüel hazzı yaşarım; fakat bu, anladığında ve anlaşıldığında, bütün varlığınla yaşadığın bir hazzır.*¹

Kadim zamanların bilge ve şamanlarına ait sözlerin, anlattıkları hikayelerin topluluğu etkilemesi gerekirdi. Bilge ya da şaman, bu akışı sağlayabildiği ölçüde etkili olurdu. Bu nedenle anlatılan hikayenin insanların karşı karşıya kaldıkları soru ve sorunlara yanıtlar oluşturması, onları ikna etmesi kadar dinlenmesini sağlayacak jest, mimik, ses tonu ile desteklenmesi gerekirdi. Hitabet, belagat ya da retorik olarak tanımlanan kendini iyi ifade etme en eski ustalık alanlarından biridir. İnsanların hafızalarında binlerce yıldır yer edinmeyi başarmış hikayelerin büyük bölümü içerdiği mesajın evrensel insanlık deneyimine sunduğu katkıyla ölçülebilir. Bu açıdan etkileyici meseller ve hikayeler hafızalarda öylesine güçlü yer edinmiştir ki onlara mitolojilerde, dini anlatımlarda, sanatta farklı biçimlere bürünmüş şekilde rastlarırsınız. İşte hatırlayarak öğrenilmesi gereken gerçeklik tam da bu deneyim toplamının özlü ifadelerinde saklıdır. Deneyimden, sorgulamalardan geçirilen düşünce en özlü biçimde ifadelerle, kafiye ve ritimle sürekli tekrarlanarak hafızalarda tutulur bir forma kavuşturularak belleğe yerleşmiş ve günümüze kadar ulaşabilmişlerdir.

¹ Jacques Ellul, *Sözün Düşüşü*, çev., Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 3. Baskı, 2012, 28.

Söz uçar, yazı kalır denilse de tarih yakılmış kütüphaneler, tahrif edilmiş kitaplar, çalınıp başkalarına mal edilen yazılı kaynaklarla doludur. Yani kalıcı izler bıraktığı düşünülen yazının güvenilirliğini sorgulamamıza yol açacak birçok neden sayabiliriz. Sümerlere ait olduğu belirtilen bir tablette Akadların onların yarattığı dil, kültür ve uygarlığı kendilerine mal edeceklerinin kaygıları yazılmıştır. *Bizim yarattığımız değerleri, buluşları ve kültürü kendilerininmiş gibi yansıtacaklar* diye dertlenen Sümer rahibi, kendilerinin de başka halkların yarattığı kültürel değerleri devşirmiş olmasının bilinciyle bunu ifade eder. Çünkü Sümerler binlerce yıllık Neolitik kültürü devşirip devletli uygarlığa zemin yapmışlardır. Sümerler nezdinde erkek egemenliği kadın etrafında gelişen değerleri devşirmiştir. Günümüz açısından da bu devşirme operasyonu devam etmektedir. Sömürgeciler farklı kültürlerin dillerini, şarkılarını, düşüncelerini hikayelerini kendilerininmiş gibi kayda geçirmişlerdir. Kürt müziği özelinde, bu hırsızlığa yakından tanık olmuşuzdur.

Yazılı tarih insanlık deneyiminin sınırlı bir kısmını üstelik de devletli, erkek egemenlikli uygarlık dönemini kapsar. Sanki yerdeki mantar gibi, mucizevi bir biçimde Sümer, Mısır uygarlığı türemiş gibi düşünmek, bunu da devletle özdeşleştirmek devletçi bir ideolojik operasyondur. Tarihi yazı ile başlatanlar biraz da bu suça ortaklık etmişlerdir. Yazı üzerinde kurulan hükümlerle devletli uygarlık dışında kalanların izleri bu yazılı metinlerde yer almaz ya da onlara ait değerler karalanır, çarpıtılır ve devşirilir. Komünal toplum kültürü ve geleneği, kadın eksenli yaşamın

izlerine bu kaynaklarda rastladığımızda çoğunlukla tersten bir okuma yapmak durumunda kalırız. Bu nedenle

kadın tarihini araştırırken melekleştirilen, kutsanan kadınlardan daha fazla şeytanlaştırılan, lanetlenen, cadı olarak tanımlanan kadınlara tutarız merceklerimizi. Saltanatlardan, saraylardan, devletlerden ziyade eşkıya, barbar, ilkel olarak tanımlanan çöl, dağ, ormanlarda yaşayanların yaşamlarına odaklanırsak. Resmi devlet dini ve tarikatlarından daha fazla sapkın diye adlandırılan inançları inceleriz.

Yazıya güvenmeyerek inanç ve felsefelerini şiir, müzik ve ritüellerle ifade edenler inançlarının kitaba sığmayacak kadar geniş ve derin olduğunu ortaya koyarlar. *İnancımız kitaba sığmaz* diyen Aleviler *ilmimiz gönüllerde yazılıdır* diyen Êzidiler yazının devlet ve iktidarla bağına karşı bir özsavunma tutumu sergilenmektedir. İktidarcı İslam'ın dayatmalarına karşı

Sümerler binlerce yıllık Neolitik kültürü devşirip devletli uygarlığa zemin yapmışlardır. Sümerler nezdinde erkek egemenliği kadın etrafında gelişen değerleri devşirmiştir. Günümüz açısından da bu devşirme operasyonu devam etmektedir. Sömürgeciler farklı kültürlerin dillerini, şarkılarını, düşüncelerini hikayelerini kendilerininmiş gibi kayda geçirmişlerdir.

mutasavvıflar, dervişler de benzer bir tutumun sahibidir. Yunus Emre'nin *Alimler kitap düzer/ Karayı Ak'a yazar/ Gönüllerde yazılı/ Bu kitabın süresi* dizeleri de bu felsefeyi yansıtır.

Kitapları yazarlar tutuklanır, tehlikeli görülen bölümler sansürlenir, basılmasına ve dağıtılmasına izin verilmez, toplatılır, yakılır ya da tahrif edilirler. Buna karşı felsefelerinin özünü sözlü gelenekle korumaya çalışanlar özlü sözlerle, kıssadan hisse hikayelerle, saz, def ve ney eşliğinde söylenen deyişler, qewller, dengbêjkî stranlar, türkülerle, destanlarla hakikat aktarımı yaparlar. İnsanlığın ortak deneyimlerini barındıran düşüncelerin en özlü ifadelerle kavuşturularak, kafiye, ritimle bezenip tekrarlanarak hafızalarda tutulması sağlanmış olur. Kitapları yazarlar için belirttiğimiz tutuklanma, tehlikeli görüldüğü için sansürlenme, susturulma söz için de geçerlidir. Şiirlerini uluorta okuduğu için derisi yüzülen, deyişlerini söylediği için sürgün edilen, asılanların ahlarıyla yüküdür tarihimiz. Ancak bellekte tutulacak biçime kavuşturulan sözler, yazılı kaynaklar ortadan kalksa da günümüze ulaşmanın bir yolunu bulur. Gelenek içinde anlam bulan biraz da bu birikimdir. Geleneğin tutucu yanının eleştirisi ya da düşünceyi zincire vuran dogmalarına karşı mücadele doğru olmakla birlikte geleneği reddetmek, onun sahip olduğu bilgi birikimine sırt dönmektir. Bu da insanı her şeyi kendisiyle başlatan bir köksüzlüğe savurur. O deneyimi göz ardı eden bir düşünme biçimi marjinalliğe, elitliğe yol açtığı gibi toplumsal değişim ya da devrimlerin kültürleşmesini de önler. *Tarih ve geleneği ne kadar doğru biliyorsan, günümüzü ve geleceği, bu tarihi içselleştirdiğinde üstüne ekleyeceğin kadar değiştirebilir, dönüştürebilirsin. Değişim ve devrimin altın kuralı, bu formülün uygulanmasından geçer.*²

Bu nedenle yazıdan önceki uzun tarihsel deneyimi anlamak, yazının iktidar ve erkek egemenliği ile bağımlı hesaba katmak gerekir. Yazıyı tercih etmeyerek sözlü gelenekle hakikatini ifade eden kültürlerin ve dolayısıyla insanlık deneyiminin uzun sürecini takip edeceğimiz zemin sözlü gelenektir. Bu sözlü gelenek beyin, duygu ve algılarımız üzerinde çok derin izler bırakmıştır. Günümüzde sözün değeri yitirilmekte, somutlaştırılan, gözle görünür hale getirilen olgular gerçeğin ve hakikatin kanıtı sayılmaktadır. Oysa beynimiz bunlardan daha fazla sözün etkisini kaydetmektedir.

Aklın gelişimini ele alırken salt beynin evrimi sonucu tekil bireylerin yarattığı ve topluma mal ettiği gelişmelerin ötesinde toplumsallaşma ile yaşadığı sıçramayı anlamak önem taşır. Zihin, algı, akıl ve bilincin gelişimini anlamak için beynin yapısı ve işleyişine odaklanılırken toplumsal ve tarihsel bağlantılar yeterince kurulmamaktadır. İnsanların hikayeleri verilerden daha iyi hatırladığı; hikaye anlatılan

² Abdullah Öcalan, *Atina Savunması*, İstanbul: Amara Yayıncılık, 2016.

bir ortamda anlatıcı ile dinleyicileri arasında empati, duygu ve düşünce bütünleşmesinin sağlanması sonucunda beyinde birçok bölümün aynı anda faaliyete geçtiği görülmüştür. Hikaye anlatımının beyin üzerindeki etkilerini inceleyen Uri Hasson ve ekibi, hikâye anlatılırken deneklerin beyinlerini MR cihazı ile tarıyorlar. Hikayeleri dinlemeye başlamadan önce çalışmaya katılanların beyin dalgalarının birbirinden farklılık gösterdiği ancak aynı hikâye dinletilmeye başlandığında beyin dalgaları ve beyinde aktifleşen bölgelerin aynılaştığına tanık olunuyor. Hasson, yaptığı deneyi anlatırken *Rüyalarımı, anılarımı, fikirlerimi kaydedebilen ve sizin beyinize gönderebilen bir cihaz icat ettiğinizi hayal edin. Ezber bozan bir teknoloji olurdu öyle değil mi? Aslında zaten böyle bir cihazımız var; adı da insan iletişim sistemi ve etkili hikâye anlatımı*,³ diyor. Hikayeler etrafımızdaki olay ve olguları bütünleştiren duygu ile olgu arasında bağ kuran bir rolü üstlenirler. Hikayelerin algı gücümüz üzerindeki bu etkisini insanları etkileme ya da başka bir deyişle kandırmada nasıl kullanılacağını günümüzde pazarlama tekniklerine dair onlarca kitapta rastlamakla birlikte kolektif hafızamızın ve toplumsal aklın gelişiminde hikayelerin etkisi ve bilimde kullanılmasına dair aynı düzeyde bir ilgi söz konusu değildir.

Kutsal kitapların “başlangıçta söz vardı” diye ifade ettikleri söze odaklandığımızda beynimizin algısında hikayelerin neden bu kadar etki yarattığını daha iyi anlamış oluruz. Sözlü geleneğin yazıya aktarılmasının da zorlukları vardır. Çünkü diyar diyar gezen dervişler, abdallar, dedeler, pirlar, sufiler, qewlbêjler ve dengbêjler her biri icra ettiği, dile getirdikleri hikayelere, stranlara, deyişlere ekler yapmışlardır. Söz, yaşamın canlılığı ve icra edenle dinleyene göre değişkenlik gösteren bir canlılık içinde olmuştur. Bu nedenle sözlü geleneğin yazıya aktarımı sürecinde icra edeni, icra edilen ortamı, neyin eklenmiş olup neyin çıkarıldığını göz önünde bulundurmamak önem taşır. Bazı hikayelerin farklı versiyonları gösteriyor ki dilden dile yayılan öyküler her yörede ve kültürde kendine göre motiflerle yeniden şekillendirilir ve icra edilir. Hikaye anlatıldığı yerle bağ kurar, onu da ekleyerek zenginleşir. Ya da bazen değişime uğrar. Felsefi derinlikle anlaşılacak deyişler, qewller sosyolojik bakış açısı ile çözümlenecek destanların bilgi kaynağı olarak binlerce yıldır temel bilgi kaynağıdır. Daha çocukluktan başlayarak cevaplarını aradığımız ontolojik soruların cevapları mesellerde, masallarda yer bulur.

“Hikâye anlatımı, kolektif bir dünyanın iletişim biçimidir. Onun gücü, anlatılan hikâyenin/olayın, tekrarına ve başka aktörlerce aktarılmasına dayanır. Bir söz ya da olayı nakletmek ya da anlatmak, bir bakıma anlatılanı yaşamak, onunla nefes alıp vermektir. Böylece anlatıcı, yaşamadığını yaşar veya ya-

şadığının başkasında yaşamasına imkân tanır. Her defasında başka aktörler, hikâyenin kuşaktan kuşağa aktarılmasını ve ilk deneyimin son dinleyicinin deneyimi haline gelmesini sağlar. Hikâye anlatımı, kuşaktan kuşağa aktarılması açısından bir geleneğe, birlikte yapılan bir eylem olması açısından da ortak bir anlam ufkuna (kolektif) işaret eder. Bu anlam ufku, insanı tekillikten çıkartıp çoğulluğa yönelttiği gibi, aynı dünyanın deneyimine sahip olmasını da sağlar. Bu açıdan hikâye anlatımı, bir yönden parçalanmış eylem ile sözün birlikteliğini sağlarken diğer yönden ise ortak bir yaşama, daha ziyade ortak bir “deneyim”e ulaşma imkânı sunar.”⁴

Günümüzde ortak anlam dünyası ve ortak deneyim yerini toplumsal ve tarihsel dayanaktan yoksun biçimde kendi deneyimini oluşturma arayışına bırakmaktadır. Bilgilenmek, bilinç edinmek yerine enformasyon daha fazla önem kazanmış durumdadır. En yeni bilgiye, en hızlı şekilde ulaşmak, hayatı anlamlandırmak ya da yaşadığımız sorunları çözecek bilgiden daha fazla rağbet görmektedir. Son dakikada gelişeni, flaş gelişmeyi bilmek en değerli yaşam bilgisini öğrenmekten daha çekici gelmektedir. Bu nedenle günümüz insanı için ortak anlam dünyasının ötesinde fast food kültüründe olduğu gibi kullanıp atacağı bilgiler çöplüğünde boğulma yaşanmaktadır. Bu bilgi mezarlığının içinde açığa çıkardığımız bilginin çöplükteki bir elmas ya da inci gibi değer kazanması için bilgi yaşam bağını kuran dil üzerine yoğunlaşmamız gerekiyor. Bilgilerin tıpkı hikayeler gibi bir örgü ve kurgu içinde anlatılması anlama, sorgulama, sonuçlar çıkarma ve bağlantılar kurma açısından daha ön açıcı olacaktır.

Kuşaklar arası bilginin taşınmasının en önemli yollarından biri olan hikaye anlatımının bireyin sorgulama, düşünme, bağlantılar ve sonuçlar çıkarmasının etkili pedagojik yöntemlerden biri olduğu, bu gelenek kayboldukça daha fazla hissedilmektedir. Peter Pan isimli çocuk hikayesinde *Ben hiç masal bilmem. Kayıp çocukların hiçbirisi masal bilmez.*” diyen Peter Pan’a Wendy “*Bu korkunç bir şey. Bilir misin, kırlangıçlar niye evlerin saçaklarına yuva yaparlar? Masal dinlemek için.*” diye yanıt verir. Günümüzde artık çocukların büyük bölümü *kayıp çocuklar* misali, insanlık deneyiminden süzülen deneyimlere göre karar verme gücü kazandıran masallar yerine yasaklar, kurallar, günahlar, yapılması gerekenler temelinde eğitilmektedir. Çekirdek ailenin oluşumuyla kuşaklar arası kopan bağlar, aile kurumunun yaşadığı krizle derinleşirken yaşlılarla genç kuşaklar arasındaki bağ artık kopma noktasına gelmektedir. Yakın bir tarih ve kısacık biz süre ölçeğinde, Covid-19 salgınıyla birlikte iletişimsel dünyamızdaki değişimlerin bu kopuşun etkisini ne kadar derinleştirdiğini görebilmekteyiz.

³ Bkz. Princeton Üniversitesi Psikoloji Bölümü ve Sinirbilim Enstitüsü profesörü Uri Hasson’un Ted Talks için yaptığı sunum. Uri Hasson, “*This is your brain on communaciton*”, <https://www.youtube.com/watch?v=FDhIOvaGrI&t=617s> (Son Erişim: 12.12.2020).

⁴ Dr. Özcan Yılmaz Sütcü, “Ortak Bir Dünya Deneyimi: Hikâye Anlatıcısı”, *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, Temmuz/July 6(2), 2013, 76-92.

Yazının Hükümü

Yazı ile sözün savaşına dair Platon'un naklettiği bir hikayeye göre yukarı Mısır'ın kralı Thamus mucit bir tanrı olan Theuth'u ağırlar. Kral her buluşu dikkatle inceler ve her biri için bir yorumda bulunur. En son sıra yazıya gelir. Tanrı Theuth yazının Mısırların bilgeliğini ve hafızalarını geliştirecek başarılı bir icat olduğu ile övünür. Fakat kral onunla aynı fikirde değildir:

“Ey mucitlerin piri, buluş yapmak ayrı şey, buluşunun onu kullananlara fayda mı yoksa zarar mı getireceğini kestirmek ayrı şey. Harflerin babası olan sen, kendilerine duyduğun sevgi dolayısıyla, verecekleri neticenin tam aksi bir neticeyi onlardan bekliyorsun. Yazıyı kullanmaya başlayanlar hafızalarını kullanmaktan vazgeçecekler ve unutkanlaşacaklar. Bir şeyleri hatırlamak için iç kaynaklarını kullanmak yerine harici birtakım işaretlere bel bağlayacaklar. Sen hafıza için değil, anımsama için bir reçete keşfettin. Bilgelige gelince, öğrencilerin hakikati olmayan bilgelikleri sayesinde şöhrete ulaşacaklar. Fakat aslında bir yol göstericiden yoksun olan öğrencilerin sadece malumat sahibi olacaklar. Sonuçta belki bilgili sayılacaklar ama birçok şeyin cahili olacaklar. Gerçek birer bilge olmak yerine bilgelığın gururuyla yetinen bu insanlar, toplum için de birer yük haline gelecekler.”⁵

Günümüzde giderek daha derinleşen bu duruma çok erkenden dikkat çeken bu hikaye, artık insanların her bilgiye ulaşabilirken neden bu kadar bilgelikten uzak olduğunu açıklar karakterdedir. Gerçek birer bilge olmak için bilmek, anlamak gerekir. Bilgelik bilgiye sahip olmanın ötesinde anlam arayışında derinleşmektir. Bilme ve anlama çabasının bir formu olarak bilim, pozitivizmle birlikte artık nasıl sorusuna odaklanmış ve insanın anlam arayışını ifade eden felsefi soruların önüne set çekilmiştir. Bu aynı zamanda bilimin felsefeden kopuşu, din ve mitolojideki hakikat paylarının yok sayılması, hakikatin sanatsal ifadesinin görmezden gelinmesidir. Bu nedenle günümüz insanı birçok şeyin nasıl işlediğini bilmekle birlikte bununla yaşamı arasında bağ kurmakta zorlanmaktadır. Epistemolojik açıdan da bilginin kaynağını doğa, insan ve insan deneyimi yerine nesneye kaydırma söz konusudur. Bir sanık gibi sorgulanan, didik didik edilen ve gerçeği itiraf etmesi, göz önüne sermesi istenen nesneleştirme anlam gücüne darbe vurmaktadır. Tanımlayan, açıklayan konumdaki bilim insanının gözünde her şey nesneleşir. Anlam bağ kurmak iken; açıklamak, tanımlamak bu bağı ortadan kaldırır. Hatta pozitivist bilimsel yöntemde çoğunlukla bağ kurmaktan, anlam vermektan uzak duracak biçimde araya mesafe koymak bilimsel yaklaşımın gereği sayılır.

⁵ Neil Postman, *Teknopoli*, çev. Musrafa E. Yılmaz, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2006, 13-14.

Evrendeki büyük kosmosun karmaşası ancak yaşadıklarımızla o kosmos arasında bağ kuran hikayeler aracılığıyla anlaşılır hale gelebilmiştir. Bu nedenle dünyanın, evrenin, insanın oluşumuna, etrafımızdaki her cisme dair bir oluşum öyküsüne rastlarız mitolojik anlatımlarda. Mitolojiler ontolojik soruların cevaplarını taşır. İnsan kendi varlığı ve davranışları ile evrensel ölçekteki olaylar arasında bağları kuran analogilerle ifade eder yaşananları. “Mit, kutsal bir öykü olarak kabul edilir, öyleyse, “gerçek bir öykü”dür, çünkü her zaman gerçekliklere başvurur. Kozmogoni miti “gerçek”tir, çünkü dünyanın varlığı da bunu kanıtlamaktadır; ölümün kökeni miti de “gerçek”tir, çünkü insanın ölümlülüğü bunu kanıtlamaktadır ve bu böyle sürüp gider.”⁶

Bir yıldız kayıyorsa gökten, bir meteor rasgele biçimde evrene savrulmuş olamaz. Bunun mutlak biçimde insanla, yaşamla bir bağı olmalıdır. Bu düşünceden hareketle yerdeki insanın göklerdeki düzenle bağlantısı olması gerektiğine inanmış ve her insanın gökte bir yıldızının olduğu varsayılmıştır. Bu nedenle gökten kayan yıldız, bir yerlerde yaşam ışığı sönüp ölen bir insana benzetilmiştir. Çünkü yaşayan her insanın gökte bir yıldızı vardır. Ayın yüzeyindeki lekelere dair onlarca hikayeye rastlarız. Arap mitolojisinde Lat, Uzza, Menat güneş, yıldız ve ayı temsil eden tanrıçalardır. Yıldız ayaklarının dibinde bir aslan bulunan, elinde kılıcı olan bir genç kız olarak anlatılır. Güneş elinde buğday başağı taşıyan olgun bir yaşta bir kadın biçiminde tarif edilir. Ay ise elinde şifalı bitkiler bulunan beyaz saçlı bilge bir yaşlı kadın olarak tasvir edilmiştir. Mitolojiler farkına varan, yaşama anlam vermeye çalışan insanın niçin sorusuna yanıtlar oluşturmuştur. Bu yanıtları çoğunlukla mantıksız, anlamsız, yanlış da bulabiliriz. Ancak bu yanıtlarda insanın evrenle olan bağları saklıdır. Başlangıçta doğa ile insan arasındaki bağlara dayalı hikayeler giderek iktidar merkezi olacak tanrılara mal edilmeye başlar. Dini hikayeler bu mitolojik hikayelerin göklerdeki egemen tanrılara atfedilmesidir. Dini kitaplarda da ontolojik soruların cevaplarını buluruz. Ancak artık bu cevaplar doğanın parçası olan insana değil, tanrının eseri ya da parçası olan insana yoğunlaşır. İnsanı tanrının parçası, yansıması olarak gören dini gelenek bu açıdan daha

Bir yıldız kayıyorsa gökten, bir meteor rasgele biçimde evrene savrulmuş olamaz. Bunun mutlak biçimde insanla, yaşamla bir bağı olmalıdır. Bu düşünceden hareketle yerdeki insanın göklerdeki düzenle bağlantısı olması gerektiğine inanmış ve her insanın gökte bir yıldızının olduğu varsayılmıştır. Bu nedenle gökten kayan yıldız, bir yerlerde yaşam ışığı sönüp ölen bir insana benzetilmiştir.

⁶ Mircea Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, çev. Sema Rifat, İstanbul: Om Yayınları, 2001, 16.

esnektir. Fakat insanı tanrının eseri olarak gören yaklaşım felsefi yaklaşıma kapalıdır. Çünkü burada insanı nesneleştirme daha derindir.

İnsana ve doğaya bir makineyi inceler gibi yaklaşan mekanik paradigma da tanrıyı devreden çıkararak insanların doğayla ve birbiriyle ilişkilerini parçalayıp sınıflandırarak kategorize edip hiyerarşikleştirir. İnsan aklını daha doğrusu beyaz, Avrupalı erkek aklını bu hiyerarşinin en üstüne koyarak tanımlatır; kadınları, Avrupa dışındaki coğrafya ve kültürleri, doğayı nesneleştirir. Bu yaklaşım bütünsel düşünceyle birlikte ve anlatım diline de darbe vurmuştur. Dil artık hüküm verici, yargılayıcı, tanımlayıcı, parçalayıcıdır. Bu yaklaşımın açığa çıkardığı bilgiler de birbiriyle bağlantısız hale gelir. Birçoğumuz bu düşüncenin, dilin etkisi altındayız. Bilgi-enformasyon çağında bilgiler kafalarımızda bir bütünlük oluşturmadığından kitaplara, tablet ya da telefonlara bakmadan belleğimizi kullanmakta zorlanmaktayız. *İletişim araçlarının düşünmeyi teşvikten çok zihni şaşkına çevirerek meşgul etme* 'si ⁷ nedeniyle unutkanlık çağın hastalığı haline gelmektedir. Artık birçok şeyi hatırlayamıyoruz! Üç gün üç gece hikaye anlatan insanlara şimdi hayretle bakıyoruz. Bir şarkının nakaratını bile doğru düzgün hatırlamazken bir dengbêjin üç saat boyunca nasıl dengbêj söylediğini şaşkınlıkla izliyoruz.

Bir dengbêj okuduğu destandaki olay ve kişilerin bilincindedir. Çoğunlukla bir strana başlamadan önce sizi o sözleri anlamanızı sağlayacak bilgilerle donatır. Bu nedenle denbêj stranlarında Kürt tarihi ve sosyolojik gerçeğini tahlil etme imkanı bulursunuz. Üstelik bu stranların büyük bölümünü kadınlar söylediğinden bir kadın sosyoloğun dilinden kendi toplumunu dinler gibi olursunuz. O anlatının içine dahil olursunuz. İnsan beyninin işleyişiyle ilgili araştırmalar gösteriyor ki bir şeyi hatırmızda tutmanın en etkili yolu onu aktarmaktan geçer. Hatırmızda tutmaya değer gördüğümüz şey esasta bizi etkileyen bir şeydir. Acı, mutluluk, başarı, öfke ve daha nice duygu. Anlattığımız şeyin değerli olduğunu düşünmesek paylaşma gereği de duymayız. Kendisine ya da çevresine dair anlatmaya değer bir hikayesi olmayan insan aynı zamanda kendini değersiz hissedebilmektedir. Bir hikayeye sahip olmak esasta anlamsızca yaşamak, yaşadıklarına anlam yüklememek ya da farkında olmamaktan kaynaklı olabilir. Bu yüzden hikayeleri olanların yaşam deneyimine, bilgi birikimine sahip olduklarına tanık oluruz. Hikaye anlatan onunla kendi yaşamı arasındaki bağı izah ederek başlar söze.

Pozitivizmin salt olay ve olgulara dayalı parçalı tahlilleri toplumsal gerçekliğin anlaşılması ve bağlantıların kurulmasını önlediği gibi, her şeyi kesinleştirmenin ölçüsü de matematiksel hesaplara dönüşmüştür. İstatistiki verilerin sağladığı bilgiler önemli olmakla birlikte ölümü, göçü ve daha nice büyük acıyı ifade eden rakamlar

⁷ Jacques Ellul, a.g.e.

bizi giderek duyarsızlaştırmaktadır. Bunu en derinden kadın cinayetleri konusundaki araştırmalarda görürüz. Bir şehirde ya da ülkede öldürülen kadın sayısı önce bizi şoka uğratmakta, farklı bir şehirde bundan daha küçük bir rakamla karşılaştığımızda bunun büyük bir sorun olmadığını düşünmeye başlayabilmekteyiz. Çünkü daha büyük ve şok edici olanı yaşamışızdır. Dozaj daha yüksek olmadığında sorunun şok edici etkisi düşmektedir. Kadın özgürlük hareketlerinin bu ölümleri soğuk rakamlar yerine o kişileri tanıtarak vermesi biraz da bu tarzdaki istatistiksel dile bir tepki olarak değerlendirilebilir. İnsanın metafizik yanını, anlam dünyasını göz ardı eden bu dil, anlaşılır olmadığı gibi; o veri ya da bilginin kaynağı, bu güne etkisi ve geleceğine dair düşünceyi de oluşturmaz. Abdullah Öcalan dini mitolojik hikayelerin sosyoloji kitaplarından daha fazla ilgiyle karşılanmasının nedenini şu sözlerle ifade etmiştir ;

“İnsanlık kendi öyküsünün derin hafızasına sahiptir ve bunu kolayca terk etmez. Toplumların kutsal din kitaplarına bağlılığı, sanıldığının aksine, soyut bir tanrıdan ve bazı ritüelleri teşkil etmesinden ötürü değildir. Kendi yaşam öykülerinin anlamını ve izini bu kitaplarda bulacaklarını sezdikleri için büyük saygı duyarlar. Yaşayan toplumun bir nevi hafızası rolünü oynadıkları için, bu kitaplar vazgeçilmezler arasındadır. İçindeki olaylar ve kavramların doğru olup olmaması ikinci planda kalan ayrıntılardır.” ⁸

Öyküleme Diliyle Bilimsel Dilin Buluşması: Nasıl Bir Dil?

Bilimde paradigmasal dönüşüm yüzünü yeniden bütüncül paradigmaya dönerken dilin de bu bütüncü özellikleri kazanması sağlanmalıdır. Bu noktada “sayılamayacak kadar olay ve ilişkinin olduğu alanlarda, öyküleme bilime en değerli katkılarda bulunan bir araç olarak rol oynar. Pozitivizm denen dinsellik bu denli sayılması ve tespit edilmesi olanaksız olaylar ve ilişkileri tespit edemeyeceğine göre, öyküleme benzeri din, ahlâk ve diğer sanat türlerine başvurarak bilimi geliştirmek daha doğru bir yol olsa gerekir.” ⁹ Öykülemeyi her konuda ve bilimin tüm dallarında uygulama imkanı olmayabilir. Ancak sosyal bilimlerin tarihselleşmesi, tekil olay ya da olguların tarihsel toplumsal bir bütün içinde anlam ifade edeceği bağlantıların kurulması ve geleceğe dair öngörü yaratabilme açısından öykülemeye dayalı anlatım oldukça elverişlidir.

⁸ Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygurluk Çözümü, Uygurluk, Cilt 1*, İstanbul: Amara Yayınları, 2015.

⁹ Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygurluk Çözümü, Kapitalist Uygurluk, Cilt 2*, İstanbul: Amara Yayınları, 2015.

Öcalan'ın savunmalarında erkek egemenliği, toplumsal cinsiyetçiliğin gelişimi ve ataerkil sistemin kurumlaşması ile devlet, iktidar ve kapitalizm arasındaki bağları anlatmada dile getirilen *güçlü kurnaz adam* öyküsü tam da böylesi bir bağlantıyı kuran bir öykülemidir. Erkek egemenliğinin oluşum hikayesini ana kadının evine bir hırsız gibi giren güçlü kurnaz adam olarak kurgulamak iktidarın gelişim diyalektliğini daha anlaşılır kılar.

“Güçlü ve kurnaz adam’ kadının ev ekonomisine bir hırsız gibi girdi. Sadece talanla yetinmedi. Daha da vahimi, kadını daimi tecavüzü altında tutarak, kutsal aile ocağını kırk haramiler yatağına dönüştürdü. Ne yaptığını bilen bir hainin ruh halini hiçbir zaman terk etmedi. İlk sermaye birikimlerinin tohumları iki mekânda atıldı. Birincisi, ev ekonomisinin yakınlarından bizzat evi işgal ederek; ikincisi, devletin meşrulaşmış resmi tekeline karşı özel tekel halinde kırk haramilerin üs merkezlerinde veya yakınlarında mekân tutarak bu birikim gerçekleştirildi. ‘Güçlü ve kurnaz adam’, toplumun ve devletin gözetiminden çekindiği için, erkenden hileli ve maskeli haliyle mekânlar arasında gezindi. Pusuda yattı. Fırsat bulduğunda aslan kesilerek avının üzerine atladı. Bazen tilki kurnazlığıyla avını yakaladı. Bukalemun gibi her ortama göre renk almaktan geri kalmadı. Marjinal noktalarda ticaret uzmanı kesildi. Uygarlıkların erişemediği kent ve kırsal alan onun sıkı gözetimindedir. Toplumun yarıldığı noktalara yerleşmede ustadır. Denge rolünü oynayarak iki tarafı da soymasını bilir. Kısa ticaretten az, uzun yol ticaretinden ise azami kazanç elde edeceğinin çok iyi farkındadır. Kârlı alanları âdeta koku alırcasına tanıması ve yönelmesi mesleğinin temel kurallarındandır.”¹⁰

Diğer taraftan birçok bilim alanı da erkek egemenliğinin gelişimine dair bilgiler sunar. Erkeğin fiziki gücünü tarımda kullanmasından babalığının farkına varmasına, cinsler arası işbölümünden kadının zayıflığına, psikoloji ve cinsellik eksenli çözümlerlerden, biyolojik indirgemeci yaklaşımlara, şiddete, ekonomiye kadar birçok bilgi mevcuttur. Ancak bu bilgilerin parçalılığı, öykülemenin sarıcı dilinden yoksun oluşları nedeniyle erkek egemenliğinin nasıl küresel kapitalizme dönüştüğü bütünlüklü bir anlatıma kavuşamamaktadır. Olay ve olguları parçalı ele almak tozdan önümüzü göremez hale gelmeye yol açan karakterdedir. Ancak *güçlü kurnaz adam* hikayesinin yukarıda alıntıladığımız bölümü bile kendi başına kapitalizm, devlet, iktidar ve erkek arasındaki bağları açıklayıcı karakterdedir. Kapitalistin düşünce biçimini açıkladığı gibi ustalık alanının bilimsel gelişme, ekonomik verimlilik,

toplumsal düzen kurma ustalığı değil, sermaye ve iktidar biriktirme olduğunu ortaya koyar. Erkeklerin kadınlar üzerindeki kurdukları egemenlik biçiminin tezahürü olan bu gerçekliğe karşı mücadelede onun sızdığı yarıkların, boşlukların doldurulmasının önemini ortaya koyar. Devletin ortaya çıkışı tarihin doğal seyri ve zorunluluk olmanın ötesinde, yaşamımızda sürekli rast geldiğimiz fırsatçıların boşlukları değerlendirerek başarılı olmasının sonucu olarak ortaya çıkan bir durum olduğunu ortaya koyar.

Jineolojinin nasıl bir dil kullanması gerektiğine dair tartışmalarımızın bir boyutu da kendimizi bu parçalı, soğuk, matematiksel dilden nasıl koruyacağımız olmalıdır. Çünkü bilimi ‘en gelişkin anlam yorum’, bilgiyi ‘yaşam farkındalığı’, sosyal bilimin amacını ‘yaşam farkındalığını yaratmak’ olarak tanımlıyorsak dilimizin de buna uyumlu biçimde farkını ortaya koyması gerekir. Yaşam, anlam ve kadın arasındaki kurduğumuz bağ da jineolojî dilinin bütünleyici olmasını gerekli kılar. Jineolojî kapsamındaki araştırmalarımızda öyküleme dili birçok konuda geçmiş, gelecek, bugün ve tarih ile günümüz arasındaki bağları kuracak bakış açısını geliştirebilir. Çünkü jineolojinin sadece bir olguyu ortaya koymakla değil, onun niçin, nasıl oluştuğunu ve nasıl değiştirebileceğimizi de ifadeye kavuşturma sorumluluğu var. Kadın ve yaşam bilimi olmanın sorumluluğu araştırmalarımızın cevap oluşturacağı soruları ve kaynakları belirler. Kadın devriminin dayandığı sosyal bilim olmak da çözüm sorumluluğunu üstelenmeyi...

¹⁰ Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Çözümü, Kapitalist Uygarlık, Cilt 2*, İstanbul: Amara Yayınları, 2015..

Hafıza Sahasının Güzergahlarını Politikayla Birlikte Düşünmek

Özgür Sevgi Göral

Hafıza sahasının ve bu sahanın gelişiminin hem tarih yazımı hem de politika ile olan ilişkisine bakınca pek çok meseleden söz edilebilir ve bunların hepsi kuşkusuz çok önemli meseleler olacaktır. Geçmişle hesaplaşma literatürü ve mekanizmaları, farklı biçimlerde çatışma yaşanan toplumlarda oluşan farklı hafızalar ya da çeşitli ezilen grupların bir mücadele alanı olarak oluşturduğu farklı tanıklık rejimleri ilk anda akla gelebilecek birkaç başlık. Bu başlıkların hepsini birden tüketici bir biçimde ele almaya çalışmak bu yazının sınırlarını çok aşacaktır. Hafıza sahasının hem mevcut insan ve toplum bilimleriyle hem de farklı türden politik hareketlerle olan ilişkisini düşününce benim aklıma ise birkaç şey birden geliyor. Birincisi hafıza sahası dediğimiz şeyin ortaya çıkışının, zamanla güçlü bir entelektüel ve siyasi hegemonya kazanma sürecinin kendisinin politika ile olan köklü ilişkisi. İkincisi bu sahanın kullandığı yöntemlerin insan ve toplum bilimlerine, özellikle de tarihçiliğe ve tarih yazımına yaptığı muazzam etki. Üçüncüsü ise hafıza sahasının bugünün politik mücadeleleriyle ve toplumsal hareketleriyle kurduğu farklı ilişki biçimleri. Bu makalede sırayla bu üç meseleyi ele alacağım.

Hafıza Sahasının Kuruluşu ve Kökenleri Üzerine

Bugün iyice yerleşmiş bir saha olan hafıza sahasının kuruluşu için hem çok politik bir meseleye hem de bir büyük felakete yani faşizme bakmak gerekiyor. Hafıza sahasının gerçek bir mesele olarak ortaya çıkışı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, tam da bu şiddet bu kez önceki sömürgeci şiddet biçimlerinden farklı olarak Avrupa'nın göbeğinde yaşandığı için, galipler açısından yaşananlarla hesaplaşma zorunluluğu

oluşunca ortaya çıktı. Yani bugün hafıza sahası dediğimiz ve egemen yorumcuları tarafından sistematik bir biçimde depolitize edilerek bir yönetim tekniğine indirgenmeye çalışılan bu saha mutlak ve apaçık bir biçimde siyasi bir olgu olarak zuhur etti. Yaşananlarla hesaplaşma süreci de bu siyasi tezahürün bir sonucu olarak hem hesaplaşmanın sınırlarını çizmek hem de faşizm ve soykırım sonrası kurulacak yeni düzene siyasi olarak etki etmek için zorunlu görüldü. Bu çerçevede kimi hesaplaşma mekanizmaları düşünüldü. Bunun ilk örneği ise Nürnberg mahkemeleri oldu. Çoğu zaman geçmişle hesaplaşma süreçlerinin ilk örneklerinden biri olarak verilen bu mahkemeler aslında pek çok açıdan ilginç özelliklere sahiptir. Mahkemelerde yargılanan Naziler galip ülkeler arası dengeler, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında kurulmuş olan kırılğan ittifak nedeniyle son derece sınırlı bir çerçevede yargılandılar. Bu yargılama temel olarak sanıkların işledikleri savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve barışa karşı suçlar etrafında tezahür ediyordu. Soykırım terimi ise mahkeme tutanaklarında sadece birkaç kez geçiyordu.¹ Dolayısıyla ilk anda faşizmin ve soykırımın yarattığı dehşetle hesaplaşma fikri son derece sınırlı bir çerçevede, askeri bir mahkemede yapılan ve çerçevesi de soğuk savaş uzlaşılarıyla sınırlı kalacak bir yargılama olacak şekilde ele alınmıştı. Buna rağmen Nürnberg mahkemeleri faşizmle, soykırımla ve yaşanan çok katmanlı şiddetle hesaplaşmak için üzerine konuşulacak bir zemin teşkil ettiği için önemli bir tarihsel örneğe işaret eder.

Nürnberg mahkemelerinde eksik olan ve hafıza çalışmalarının ortaya çıkışı için de çok temel bir rol oynayacak unsur ise tanıklardır. Bu mahkemelerde, ilerideki yıllarda yapılacak Nazi faillerin yargılanmasından farklı olarak, toplama kamplarından sağ kalanların tanıklığına çok az başvuruldu. Oysa hafıza sahasının ortaya çıkışında en önemli olgulardan biri yeni bir tanıklık rejiminin kurulmasıdır. Tarihçi Annette Wieviorka tam da bunu, yani Holokost sonrası dünyada tanıklık diye bir konumun, öznenin ortaya çıkışını anlatıyor. Tanıklığın ortaya çıkma sürecini üç döneme ayırarak ele alıyor; birinci dönemi boğulan bir dünyadan tanıklıklar ya da tanıklık ettiği olaylardan sağ kalamayanların tanıklığı, ikinci dönemi Eichmann yargılamasıyla tanığın toplumsal bir figür olarak tarih sahnesine çıkışı, üçüncü dönemi ise bu toplumsal figürün yani tanığın 'tanıklık çağı' dediği bir dönemde dönüşümü olarak adlandırıyor.

Wieviorka boğulan bir dünyadan tanıklıklar olarak adlandırdığı ilk dönemde 2. Dünya Savaşı'nı ve hemen sonrasında, 50'li yılların görece suskunluğuyla birlikte ele alıyor. Bu dönemin tanıklarının bir bölümü, tıpkı Varşova gettosunda yaşadıklarının günlüklerini ve notlarını bırakanlar açısından olduğu gibi, tanık oldukları olaydan

¹ Annette Wieviorka, *60 Yıl Sonra Auschwitz*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, 72.

sağ kurtulamayanlar. Diğer bir bölümü de toplama ve imha kamplarından sağ kalan ve sonra bu deneyimlerini yazanlar, ki Primo Levi, Jean Amery gibi bu yazarların bir bölümü de ilerleyen yıllarda yaşamlarına son vermeyi seçiyorlar. Wieviorka ilk kuşak yazarların ve tanıklıkların temel meselelerini, anlatılamayacak bir şiddeti anlatma çabası, anlatılacak olanların seçiminin yarattığı gerilim, farklı dinleyicilere farklı retoriklerle seslenme ve nüansları koyma, yaşananı adlandırırken yapılan farklı politik tercihler ve Yahudi toplumu, intikam, yeni bir devlet kurma, affetme gibi kavramlar arasındaki karmaşık ilişkiler olarak ortaya koyuyor.

İkinci dönemi, yani tanığın toplumsal bir figür olarak zuhur edişini 1961 Eichmann yargılamasıyla başlatıyor. Soykırımda önemli bir rol oynamış ve sonrasında Arjantin'e kaçmayı başarmış Adolf Eichmann bir MOSSAD operasyonu ile kaçırılıp yargılanmak üzere İsrail'e getirilir. Bu çok önemli dava, Holocaust tanıklarının hesap sormak için, soykırım faillerini yargılamak için, sözlerini yaygın bir dolaşım ağında yaymak için (duruşmaların kayıtlarının televizyonlarda gösterilmesi, radyolarda dinletilmesi gibi) ve tanıklığın kendisinin reel politik ilişkiler içinde bir iktidar aracı olarak dolaşıma girmesini görmek için kurucu bir örnek teşkil eder. Dolayısıyla, daha önceki Nürnberg yargılamalarından farklı olarak Eichmann yargılamasına toplama ve temerküz kamplarından kurtulanların tanıklığı damgasını vurur. Sonrasında da tanıklık toplamak ABD, Fransa ve İsrail gibi dünyanın pek yerinde neredeyse bir etik görev, hatırlama ödevi (*devoir de mémoire*) olarak konumlandırılır.

Wieviorka'ya göre kabaca 1980'lerden sonra başlayan üçüncü dönem ise, aynı zamanda başka türden kişisel anlatıların, duyguların ifşa edilmesinin, bireyin anlatısının kitle iletişim araçlarındaki hakimiyetinin ve sözlü tarih yönteminin küresel zaferinin zamanıyla da çakışan *tanıklık çağı* anlamına geliyor. Bu dönemde hem farklı kuşakların yaşadıkları şiddet deneyimine bakışı değişiyor ve hafızanın farklı katmanları ortaya çıkıyor hem de hayatta kalma hikayesinin politik muhtevastan arındırılmış pop bir hikâyeye dönüşme eğilimi iyice yaygınlaşıyor. Bu dönemin en önemli özelliği sadece şiddet olaylarının hafızası bağlamında değil daha genel olarak da akademi, medya ve politika alanlarında, duygular, deneyimler, bireysel anlatılar, biyografik ve otobiyografik metinler gibi kişisel olanın giderek öne çıkması olarak tarif edilebilir.²

Tanıklık ile ilgili bu çok önemli dönemselleştirme bize aynı zamanda hafıza sahasının izlediği güzergahlar hakkında çok temel bir bilgi veriyor. Ancak aklımızda tutmamız gereken ve Wieviorka'nın pek de vurgulamadığı çok önemli bir nokta daha var: Politikanın ve politik hareketlerin bugün hafıza sahası olarak andığımız çalış-

maların yerleşik hale gelmesi açısından oynadığı temel rol. Hafıza sahasının politik niteliği sadece kökeni itibariyle faşizm ve soykırım gibi son derece sert politik meselelerle ilgili olmasından kaynaklanmaz aynı zamanda bugün hafıza çalışmaları olarak konuştuğumuz çoğul alan son derece politik bir sürecin, özellikle Batı Avrupa açısından 68 hareketlerinin ve gençlik mücadelelerinin sonucu olarak yerleşik bir hal kazanmış olmasından da kaynaklanır. Örneğin, 1950'li yılların Almanya'sına barksak son derece sınırlı sayıda failin yargılandığı Nürnberg yargılamalarından sonra Nazilerin ve işbirlikçilerinin pek çoğu yeni toplumda kendilerine rahatça yer edinebilmişlerdi. Geçmişlerinde işledikleri suçlar yokmuşçasına üniversite, yargı ve bürokrasinin pek çok kademesine kolaylıkla yerleşmişlerdi. Üstelik Soğuk Savaş döneminin kesif anti-komünizmini, Nazi ideolojisinden de çok iyi bildikleri için, belki de en iyi dile getiren ve pratiğe döken kadrolar olmuşlardı.³ Eğer 68 hareketinin radikal soluğu, küçük bir azınlığın yargılandığı ve bir yönetim tekniği olarak soğuk savaş ideolojisine uygun bir biçimde depolitize edilmiş geçmişle yüzleşme retoriklerini alıp gerçek ve devrimci bir politik program bağlamında yeniden dile getirip sokak eylemliliklerinin içine yerleştirmeseydi bugünün hafıza sahasından söz etmek mümkün olmayacaktı. Almanya'da, Fransa'da ve pek çok Avrupa ülkesindeki 68 hareketlerinin militanları savundukları politik talepler manzumesine babalarının suçlarıyla hesaplaşmayı da koymuşlardı ve babalarının en temel suçu Nazi ya da Nazi işbirlikçisi olmalarıydı. Dolayısıyla hem genelde aile kurumuna hem de kendi ailelerine karşı verdikleri politik mücadelenin içine Nazi döneminin suçluları, işbirlikçileri ve destekçileriyle hesaplaşma sorununu yerleştirip hafıza sahasının politik içeriğinin adını koydular. Tam da bu nedenle, bugün hafıza sahası olarak andığımız alanın hem ortaya çıkışı hem de sınırlı sayıdaki yönetim teknikerinin elinde apolitik ve soğuk savaş konsensüsünün ideolojik sınırları içinde bir yönetim aleti olarak kalmasını engelleyen şey politikanın kendisiydi. Ortaya çıkışı faşizmin ve soykırımın sonucuydu, politik mücadelelerin ve ezilenlerin elinde bir mücadele aracı olmayı da bugünkü çeşitliliğinden, yaygınlığından ve etki alanından söz etmek mümkün dahi olmayacaktı.

Eğer
68 hareketinin radikal soluğu, küçük bir azınlığın yargılandığı ve bir yönetim tekniği olarak soğuk savaş ideolojisine uygun bir biçimde depolitize edilmiş geçmişle yüzleşme retoriklerini alıp gerçek ve devrimci bir politik program bağlamında yeniden dile getirip sokak eylemliliklerinin içine yerleştirmeseydi bugünün hafıza sahasından söz etmek mümkün olmayacaktı.

² Annette Wieviorka, *The Era of the Witness*, New York: Cornell University Press, 2006, 40 - 110.

³ Susan Neiman, *Learning from the Germans. Race and the Memory of Evil*, New York: Farrar, Straus and Giroux, 2019, 155.

İnsan ve Toplum Bilimlerinin Eleştirisi Olarak Hafıza Sahası

Bilimsel analizin konusu olarak hafıza sahasının oluşması aynı zamanda bu sahayı inceleyecek hafıza çalışmaları dediğimiz çalışmaların da ortaya çıkması anlamına gelir. Hafıza çalışmalarının insan ve toplum bilimlerinin ana akım, pozitivist ve ampirisist yaklaşımlarına karşı eleştirisinin en önemli sonucu sözlü kaynakların kullanılmasının akademik çalışmalar açısından yerleşmesine verdiği büyük katkı oldu. Farklı sözlü kaynakların kullanımının ana akım akademik çalışmalar içinde yerleşik hale gelmesinin özellikle tarihçilik üzerinde son derece dönüştürücü bir etki yarattı. Bu yöntemsel katkı aynı zamanda 70’li yılların akademik iklimiyle, politik mücadeleleriyle, tarih ve hafıza ilişkisinin farklı boyutlarıyla ilgili pek çok şeyi düşünmemizi kolaylaştıracak bir tarihe sahip. O nedenle bu bölümde bu tarihe kısaca göz atıp hafıza çalışmalarının metodolojik yeniliklerinin bilimsel çalışmalar açısından ne gibi sonuçlara yol açtığını ve bu sonuçların siyasi anlamlarını ortaya koymaya çalışacağım.

Sözlü tarih yöntemi İkinci Dünya Savaşı sonrasında akademi içinde ilk kullanıldığı dönemlerde aslında beyaz, elit erkeklerin deneyimlerini daha etraflı bir şekilde incelemek için kullanıldı. Bir örnek vermek gerekirse, akademi içinde uygulanmış ilk sözlü tarih projelerinden birini 1948 yılında New York’ta Kolombiya Üniversitesi’nde Allan Nevins hayata geçirir ve proje kapsamında ilgilendiği mesele ABD’deki beyaz, iyi eğitilmiş erkek elitlerin yaşam hikayelerinin analizidir.⁴ Ancak 1950’li ve 60’lı yıllarda sözlü tarih yöntemini kullanan tarihçilerin bir bölümü, özellikle İngiltere’deki George Ewart Evans ve Paul Thompson gibi isimler sözlü tarih yöntemini esasen çalışanların, işçi sınıfın, yoksulların yani *sıradan insanların* deneyimlerine bakmak ve bu deneyimler üzerinden bir tarih yazımı oluşturmak için kullanıyordu. Özellikle de işçi sınıfının, kadınların, siyahların, sömürgeleştirilmiş olanların tarihsel deneyimlerinin klasik yazılı kaynaklarca ya hiç dikkate alınmadığını, kayıtlarının tutulmadığını ya da kayıtların başka türlü tutulduğunu düşünürsek bir yöntem olarak sözlü tarihin neden ‘aşağıdakilerin tarihini’ yazmak için daha çok imkân sunduğunu anlamak kolaylaşır. Dolayısıyla 1960’lı yıllardan sonra başta İngiltere olmak üzere dünyanın pek çok yerinde aşağıdakilerin tarihini yazmak için yola çıkan sosyal tarihçiler sözlü kaynaklara daha yaygın ve sistematik olarak başvurmaya başladılar.

1970’lerle birlikte, özellikle dar anlamda sözlü tarih yöntemi geniş anlamda her türden sözlü yöntem, hem kadınlar, sömürgeleştirilmiş topluluklar, siyahlar, emekçiler gibi yazılı tarihsel belgelerde yerini bulamayan grupların tarihini yazan tarihçiler

tarafından hem de akademi dışı bilgi üreten pek çok feminist, sömürgecilik karşıtı, sosyalist, LGBTİ hak mücadelesi veren aktivist grup ve taban örgütü tarafından kullanılmaya başlandı. Burada konvansiyonel tarih yazımının temel yaklaşımlarını savunan tarihçilerin argümanlarından söz etmek iyi olabilir çünkü aslında bu argümanlar pozitivist bilimsel yaklaşımın dışından konuşan tüm metodolojiler için ileri sürüldü. Pozitivist tarihçilik sözlü tarih yönteminin kullanılmasına kabaca sözlü kaynakların tarafsızlık ve güvenilirlik açısından sorunlu olduğunu, hafıza ile tarih birbirinden farklı şeyler olduğundan birbiriyle ilişkilendirilirken çok dikkatli olunması gerektiğini ve kişisel hafızanın içerdiği hata payının tarihsel gerçekliği yansıtmak nitelikten yoksun olmasına yol açtığını ileri sürerek itiraz ediyor. Bence burada ilginç olan şey, ana akım tarihçiliğin sözlü tarih yönteminin ortaya çıkmasıyla birlikte ileri sürdüğü şeylerin tamamının aslında önceki yazılı kaynaklara dayalı pozitivist ve ampirisist tarihçilik için de ileri sürülebilecek nitelikte olmasıdır. Yani aslında toplumun çok büyük bir kısmının deneyimlerini silerek tarih yazımından dışlayan, iktidar sahiplerinin bakış açısıyla kaleme alınan ve belirli bir politik görüşü yansıtan yazılı belgelere dayalı konvansiyonel tarihçilik neden tarihsel gerçekliği yansıtmak konusunda sözlü kaynaklara dayanan sosyal tarihçilikten daha güvenilir olarak kabul edilsinler ki?

Öte yandan, sözlü tarihi bir yöntem olarak kullanan ve genelde kadınların, işçilerin, sömürgeleştirilmiş öznelerin, siyahların tarihini yazan tarihçilerin tümünü yekpare bir bütün olarak ele almak doğru olmaz. Onların arasında da sözlü kaynakların kullanılma biçimlerine daha eleştirel bakanlar olduğu gibi bu yeniliği neredeyse hiç sorgulamadan kucaklayanların olduğunu vurgulamak gerekir. Dolayısıyla sözlü tarih yöntemine getirilen eleştiriler sadece muhafazakâr tarihçilerden gelmez, bu yöntemi kullanan kimi sosyalist, feminist, kuir ya da sömürge karşıtı kuramlara angaje tarihçiler de bu yöntemin kullanılma biçimlerini eleştirir. Örneğin kendisi de çalışmalarında sözlü tarih yöntemini kullanan, Turin kentinin işçi sınıfının deneyiminden yola çıkarak popüler hafızadaki faşizm meselesini inceleyen ve bu alandaki öncü tarihçilerden biri olan Louisa Paserini sözlü tarih yönteminin belirli kullanım biçimlerini ciddi biçimde eleştirir. Paserini sözlü tarih projelerinin ortaya koyduğu *kolay demokratikleşme* iddiası ve *kendinden fazlasıyla hoşnut popülizm* gibi sorunlara karşı dikkatli olmamız gerektiğini hatırlatır, çünkü Paserini’ye göre bu iki sorun ezilen grupları kendileri adına konuşmaya teşvik ederken aslında bizzat onların anlatılarının da hakim tarih yazımları tarafından belirlenmiş olduğunu ve dolayısıyla eleştirel bir yeniden yoruma muhtaç olduğunu görmemize engel olur.⁵ Bu haklı eleştirileri akılda tutarken aynı zamanda sözlü tarih yöntemini kullanan tarihçilerin

⁴ Alistair Thomson, “Four Paradigm Transformations in Oral History,” *The Oral History Review* 34, no. 1 (2007), 49-70.

⁵ Luisa Passerini, “Work Ideology and Consensus under Italian Fascism,” *History Workshop*, no. 8 (1979), 84. 82 – 108.

bu eleştirilere verdikleri çeşitli yanıtları belirtmek isterim zira bu yanıtlar pozitivist metodolojiye karşı yapılan önemli itirazları da içeriyor. Sözlü tarih yöntemini kullanan tarihçiler hafızanın ve bireysel anlatıların çelişkili, eksiklerle dolu ve sübjektif niteliğini reddetmezler aksine bu nitelikleri tanıyarak bu kaynakları tam da bunları yansıttığı için kıymetli bulurlar. Yani sözlü kaynaklar sayesinde geçmişin egemenlerin bakışından farklı, sıradan insanların deneyimine dayalı, ayrıntılı, karmaşık, çok boyutlu ve çelişkili anlatılarını duyma şansına sahip oluruz.⁶ Bu bağlamda sözlü tarihin kullandığı sübjektif anlatılar yöntemin bir zayıflığı değil gücüdür çünkü tam da bu sayede sosyal bir üretim olarak geçmişin ne şekillerde oluşturulduğunu görme fırsatı buluruz. Üstelik bu yöntemi kullanan tarihçilerin hiçbir yapılan görüşmeleri olduğu gibi, eleştirel bir yoruma tabi tutmadan, geçmişte tam olarak ne olduğunu anlatan ampirik veri sağlayan bir malzeme olarak görmezler, aksine görüşmeler ve genel olarak sözlü kaynaklar, tıpkı bugüne kadar geleneksel tarihçiliğin kullandığı yazılı kaynaklar için de farklı biçimlerde söylenebileceği gibi, kişisel izler ve çeşitli güç ilişkilerinin işaretlerini taşıyan toplumsal üretilmiş şeylerdir. Bunun farkında olan tarihçi bu kaynakları, başka türden kaynaklarla karşılaştırarak, eleştirel bir yoruma tabi tutarak ve geçmişin yorumlanma biçimlerinden biri olduğunu unutmadan kullanır.

Bugün artık sosyal bilimlerde post-pozitivizm dediğimiz yaklaşım daha başat bir konumda. Sözlü tarih ve daha geniş anlamıyla sözlü kaynakların kullanılması da, özellikle tarihçilik içinde hala içten içe burun kıvrılmasına rağmen, genel olarak kabul görmüşe benziyor. Buna rağmen kaba pozitivist bilimciliğin izleri, özellikle de araştırmacının kendisinin politik konumunu ya da kullandığı malzemenin değerlendirme biçimlerinin politik niteliğini açıkça belirttiği durumlarda daha belirgin hale geliyor. Bugün akademinin yerleşik kurumlarının içindeki siyah, kadın, kuir, Avrupa dışı ülkelerden ya da sömürgeleştirilmiş gruplardan gelen pek çok araştırmacı çalışma konusuna fazla an-gaje olmakla, analiz ettiği şeylerle politik olarak ilişki kurmakla ve hem araştırmacı olarak kendisi hem de kullandığı kaynaklar yeteri kadar tarafsız olmamakla suçlanıyor. Bu argümanların hepsi sözlü tarih çalışmalarının ilk başladığı dönemdeki metodolojik itirazlarla aynı soydan itirazlardır. Hafıza çalışmaları alanı ise sözlü tarih yönteminin ve daha geniş anlamda sözlü kaynakların belki de en çok kullanıldığı alan olduğundan bu tartışma ile sıkı sıkıya ilişkili bir alan. Bu alanda sözlü kaynakların eleştirel bir yorumlamadan geçirildikten sonra ve başka kaynaklarla karşılaştırmalı bir biçimde kullanımı artık norm haline gelmiş durumda. Sözlü kaynak kullanımının bu sahada ne kadar yakıcı bir önem taşıdığına ve yapılan tüm pozitivist eleştirilere rağmen politik niteliğinin önemine dair biri Türkiye’den biri Fransa’dan iki örnek vererek bu bölümü bitirmek istiyorum.

İlk örnek Fransa’dan, 17 Ekim 1961’de Paris’te gerçekleştirilen bir devlet katliamından söz edeceğim. O sırada Paris Emniyet Müdürü olarak görev yapan ve aynı zamanda eski bir Nazi işbirlikçisi olan Maurice Papon 5 Ekim 1961’de Paris’te sadece Cezayirli işçiler için geçerli olacak, akşam 20:30’dan sabah 05:30’a kadar sürececek bir sokağa çıkma yasağı ilan etti. Açıkça ırkçı olan bu yasağa dönemin Cezayir karşıtı ve sömürgecilik yanlısı Fransa ana akım siyasetinden kimi politikacılar dahi açıkça itiraz ettiler. 1961 yazı Cezayir bağımsızlık örgütü Ulusal Kurtuluş Cephesi’nin (FLN) Paris’te polisler için yönelik suikast eylemleriyle geçmişti, Papon Eylül sonunda her bir polise karşılık on Cezayirliyi cezalandıracağını kamuoyu önünde açıklamıştı. Sokağa çıkma yasağı da belli ki bu ‘cezalandırma’ repertuarının bir parçası olarak düşünülmüştü. FLN bu ırkçı sokağa çıkma yasağına karşı tüm Cezayirli bariyerli yollarla direnmeye çağırdı, 17 Ekim 1961 günü Paris’te yapılan yürüyüş işte FLN’in çağrısıyla yapılan bu yürüyüşü. Paris’in yoksul banliyölerinden, Nanterre’den, Colombe’dan ve Gennevilliers’den, kent merkezine gelen eylemcilere karşı yapılacak katliam aslında ayrıntılarıyla tasarlanmıştı: Göstericilerin bazıları sokaklarda ve metro istasyonlarında kısırıldı ve üzerlerine ateş açıldı, bazıları şehir merkezinde öldürülmeye dövülerek Seine Nehri’ne atıldı, bazıları dövülerek gözaltına alındı, işkenceden geçirildi ve FLN’in verilerine göre 11.538 kişi Cezayir’e gönderilerek sınır dışı edildi. 17 Ekim 1961 Paris Katliamı’nda katledilen Cezayirli isimleri bugün bile kesin olarak belirlenmiş değil. Katliamda öldürülenlerin sayısının tam olarak kaç olduğunu hala bilmiyoruz, katledilenlerin hepsinin isimlerini hala bilmiyoruz, katledilenlerin sayısının iki yüz civarında olduğu tahmin ediliyor. Bugün bu katliamın varlığını biliyorsak ve hem katliamın kendisine dair tarihsel bilgileri içeren hem de katliamın hafızasını tartışan çalışmalar varsa bunu 1980’li yıllardan itibaren bu katliam üzerine bilgi üreten, çoğu (eski) FLN üyesi ya da FLN sempatisi ve yazdıklarının *bilimsel niteliği* bugün dahi tartışmalı bulunan ilk kuşak araştırmalara borçluyuz.⁶ Tüm eksikliklerine rağmen bu araştırmalar yapılmıyorsa bugün katliam üzerine konuşan herkesin eleştirerek de olsa dayanabileceği bir temel olmayacaktı. Katliamla ilgili yapılan bu ilk dönem çalışmaların, devlet arşivine erişim yasaklanmış ve kapatılmış olduğu için, neredeyse tamamının sözlü kaynaklara dayandığını söylememe gerek bile yok sanırım.

Diğer örnek ise Türkiye’den, doktora tezimde ele aldığım zorla kaybedilenler üzerine olacak. Türkiye’de zorla kaybetmeler, tarihi Ermeni Soykırımı’na 24 Nisan 1915’e kadar geriye götürülebilecek olsa da sistematik olarak 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında uygulandı. Bu suç Türkiye’nin batısında silahlı örgütlerin militanı olduğu düşünülen kişilere karşı uygulandı ama esasen, çok yaygın bir biçimde,

⁶ Jim House, Neil MacMaster, *Paris 1961: Algerians, State Terror, and Memory*, Oxford: Oxford University Press, 2006, 61.

1990'lı yıllar boyunca Kürdistan'da veya Türkiye'nin batısında Kürt hareketi etrafında mobilize olan kişiler kaybedildi. 1990'lı yıllarda Kürt hareketinin kazandığı geniş ve yaygın desteği bir egemenlik krizi olarak gören devlet bu krize yeni bir kontrgerilla ve gayrinizami harp stratejisi geliştirerek cevap verdi. Bu yeni strateji aracılığıyla içinde zorla kaybetmelerin de olduğu, yaygın işkence, yasadışı ve keyfi infaz, zorla göç gibi pek çok farklı şiddet biçimini içeren bir devlet şiddeti repertuarını diğer siyasi baskı biçimleriyle birlikte uygulamaya koydu. Devlet zorla kaybetme suçunu Kürt savaşı bağlamında işlerken iki farklı profili hedef aldı: Birincisi ve sayıca daha az olanı Kürdistan'da ve kısmen de İstanbul başta olmak üzere kimi büyük şehirlerde yaşayan, siyasi partilerde, hak örgütlerinde, Kürt hareketinin basın yayın organlarında çalışan ve yerel siyasi sözcüler diyebileceğimiz bir kesimdir. Zorla kaybedilenlerin ikinci ve sayıca daha büyük grubunu oluşturan kesim ise Kürdistan'da kırdı veya kentlerde yaşayan, devletin ölüm timleri açısından PKK örgütüne lojistik destek veren veya örgütün milisi olduğu düşünülen yüzlerce insan anlamına gelir. Doktora tezimi yazarken zorla kaybedilenlerin çoğunlukla kadınlardan oluşan yakınlarıyla yaptığım görüşmelerde, görüşme yapılan kişinin belleğine göre kimi farklar, kaybedilen kişinin kaybedildiği yere bağlı olarak kimi değişiklikler olsa da, suçun üzerinden 20 yıl geçmiş olmasına rağmen zorla kaybetme suçunun örüntüleri kayıp yakınları açısından son derece netti: Kaybedilen kişi, sıklıkla, ordu, emniyet, itirafçı ve köy korucusu unsurlarını içeren karma Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele Birimi (JITEM) tarafından, çoğunlukla tanıklar önünde gözaltına

Devlet zorla kaybetme suçunu Kürt savaşı bağlamında işlerken iki farklı profili hedef aldı: Birincisi ve sayıca daha az olanı Kürdistan'da ve kısmen de İstanbul başta olmak üzere kimi büyük şehirlerde yaşayan, siyasi partilerde, hak örgütlerinde, Kürt hareketinin basın yayın organlarında çalışan ve yerel siyasi sözcüler diyebileceğimiz bir kesimdir.

alınır. Farklı JITEM birimleri, öncelikle, kaybedileni askeri birimler içinde olan JITEM merkezlerinde ya da Kürdistan'ın pek çok yerinde görüldüğü gibi JITEM mensuplarının kent içinde kullandığı sığınaklarda 'konuşturmak' için işkenceli sorgudan geçirir. Gözaltına alınanların büyük bir kısmı, çok ağır bir işkence altında konuşmaya, bildiklerini anlatmaya ve özellikle bulundukları yerellikte PKK ile siyasal, toplumsal ve askeri ilişkilerin nasıl kurulduğunu anlatmaya ve isim vermeye zorlanırlar. Bu işkenceli sorgunun yapılış biçimi, süresi, mekânı gibi meseleler farklı JITEM yapılarının yerel iş görme biçimleri nedeniyle birbirinden farklar içerir ama 2 ile 5 gün arasında değişen bu işkenceli sorgudan sonra alınan kişi infaz edilir. İşkence ve kötü muamelenin ağır izlerini taşıyan bu bedenler, ağırlıklı olarak yol kenarlarına, köylerin dışında kullanıl-

mayan arazilere, askeri bölgelere yakın boş arazilere, su kuyularına, lağım çukurlarına ve inşaatlara üstün körü bir şekilde atılır.⁷ Kayıp yakınlarının anlatılarında tekrar eden bu örüntü, kimi farklara ve hafızanın bulanıklaşması nedeniyle içerdiği kimi tali çelişkilere rağmen, devletin 2008 sonrasında açtığı ve Ergenekon ve Balyoz yargılamasının kimi sanıklarının Kürdistan'da işledikleri suçlar için yargıladığı bireysel ceza davalarının iddianamelerinde ortaya koyulan örüntü ile neredeyse birebir örtüşüyordu. Devletin hukuk aygıtının, bir siyasi momentte failleri şu ya da bu nedenle yargılamaya karar verince oluşturduğu iddianamelerde kullandığı olay anlatımı kayıp yakınlarının anlattıklarına çok benziyordu. Üstelik, kayıp yakınlarının anlattıkları hikâye 1990'lı yıllarda ne akademide ne önemli istisnalar dışında sivil toplum alanında duyulmuştu, anlatıldığı ilk zamanlarda fazla politik bulunan ve güvenilmeyen bu anlatılar 2008 sonrasında davalar açılınca devletin anlattığı resmi hikâye tarafından çok büyük ölçüde tanınarak onaylanmıştı. Daha sonra o moment değişip 2015'ten itibaren davalar birer birer kapatılmaya başlanınca da yine harfiyen aynı ifadeler bu kez sanıkların ceza alması için yetersiz sayıldı ve davalardaki bütün sanıklar delil yetersizliğinden beraat etti. Doğrusu, sözlü kaynakların güvenilirliğinin sadece akademik kriterlere dayanarak belirlenmediğini aksine bu güvenilirlik tartışmasının aynı zamanda son derece siyasi bir yorum anlamına geldiğini bunun kadar net gösteren başka çok az örnek olduğunu düşünüyorum.

Bugün Hafıza Sahasının Anlamı ve Sokaktan Yükselen Uğultular

İlk bölümde hafıza sahasının ortaya çıkışının ve bir saha olarak yerleşik hale gelmesinin politikayla ve siyasi hareketlerle olan sıkı ilişkisini ele aldım, ikinci bölümde hafıza çalışmalarında kullanılan temel metodolojik tercihlerin değerlendirilmesinde politik olanın esastan rolünü ortaya koymaya çalıştım. Bu bölümde ise Türkiye'deki hafıza sahasının güncel meselelerini ve politik güzergahlarını Fransa örneği ile birlikte düşünmeye çalışacağım. Hafıza sahasının belki de en temel metinlerinden biri Pierre Nora'nın geniş bir ekiple birlikte hazırladığı *Hafıza Mekanları* başlıklı çalışma olsa gerek. Bu çalışma Fransa'daki müzeleri, anıtları, kamusal anmaları, sembolleri ve diğer her türden anma mekanını ele alarak derinlemesine inceler. Çalışmanın en önemli yanı, sonrasında hafıza çalışmalarında paradigmatik hale gelecek bir yaklaşımın ilk örneklerinden biri olmasıdır: hafızayı mekânsallaştırarak düşünmek. Öte yandan bu önemli çalışma çok temel suskunluklarla, unutkanlıklarla ve inkarlarla maluldür. Örneğin bu çalışmada farklı hafıza

⁷ Özgür Sevgi Göral, *Enforced Disappearance and Forced Migration in the context of the Kurdish Conflict: Loss, Mourning and Politics at the Margin*, yayımlanmamış doktora tezi, Ecole des Haute Etudes en Sciences Sociales (EHESS), Paris, 2017, 231.

mekanları incelenirken Fransız İmparatorluğunun emperyal ve kolonyal tarihinin izleri ele alınmaz, ilginç bir şekilde çalışmanın hiçbir yerinde Napoléon Bonaparte'dan ya da yeğeni Louis Napoléon'dan ya da herhangi bir biçimde bonapartist siyasi gelenekten ya da bu geleneğin anma mekanlarını nasıl etkilediğinden bahsedilmez.⁸ Bu temel örnek benim çok inandığım bir şeyi gösteriyor: Hafıza sahasının, çok temel metinleri de dahil olmak üzere, tüm yaklaşımları ve metinleri ırkçılık, sömürgecilik ve emperyal gelenek çerçevesinde yeniden ele alındıklarında çok ciddi bir eleştiriye tabi tutulmaları gerekir. Hele Türkiye gibi ırkçılığın farklı tezahürlerinin derinlikli bir şekilde ele alınmadığı, sömürgeciliğin ne anlama geldiğinin sosyal bilimlerin yeni yaklaşımları çerçevesinde layıkıyla tartışılmadığı ve farklı hafıza çabalarının kendisinin neleri inkâr edip neleri öne çıkardığının eleştirel değerlendirmesinin yapılmadığı bir akademi ve sivil toplum dünyasında bu eleştiri daha da önemli bir hale geliyor.

Bu söylediklerimden Türkiye'de hafıza sahasında yapılan yeteri kadar iş olmadığı anlamının çıkmasını istemem aksine Türkiye'de kökleri daha eskiye gitse de özellikle 2000'li yılların başında boy atmaya başlamış ve bugüne kadar çeşitlenerek dalanıp budaklanmış geniş bir hafıza sahası var. Bu hafıza sahasında üretilen pek çok iş var ve bu işler artık 'Türkiye bir unutmama toplumdur' klişesinin kullanılmasının kolay kolay mümkün olmadığını ortaya koyuyor. Tam da bu nedenle artık bu işlerin eleştirel değerlendirmelerinin önem kazandığını düşünüyorum. Tıpkı dünyanın diğer yerlerinde olduğu gibi Türkiye'de hafıza sahasında da genel yaklaşımın makro düzeyden bakan, araştıran özneyi ayrıcalıklı bir yere koyan, sözü her zaman entelektüellere, sanatçılara ve sivil toplum profesyonellerine veren bir tarzda olduğundan söz edebiliriz. Bu genel yaklaşım hafıza sahasının sadece resmi öznelerini değil daha muhalif diyerek kabaca çerçeveleyebileceğimiz çevrenin pratiklerini de belirliyor gibi gözüküyor. Sözü mücadele edenlerin kendisine bırakan, konuşma sahasını taban örgütleriyle ve hafızanın politikasını yapanlarla da paylaşan, bu alanda daha fazla iktisadi, siyasi ve sembolik güce sahip öznelerle bu güce sahip olmayan öznelerin kapladığı yer üzerine düşünen, kabaca kendi üzerine, yani kurduğu söz, alan açtığı özne ve dolaşıma soktuğu söylemler üzerine de düşünen bir muhalif hafıza sahasının oluşturulması bugünün siyasi momentinde bana çok önemli geliyor.

Bugün hafıza sahasında birden farklı ve birbiriyle rekabet eden çeşitli yaklaşımlardan söz edebiliriz. Fransa örneğine bakarsam hafıza sahasının en temel anlamda sağ, sol ve merkez varyantlarından bahsetmem gerekir. Burada altını

çizmek istediğim nokta Fransa örneğinde aşırı sağın, (yeni) faşizmlerin ve farklı türden muhafazakâr görüşün aşırı ağırlığı ve bu ağırlığın merkez diye andığımız şeyi sürekli olarak sağa çekiyor olması gerçeğidir. Dolayısıyla Fransız sahasının solunda yer alan kurumlar, yapılar ve örgütlülükler dahi, sistematik olarak Fransız sağ ve merkezmiş gibi görünmesine rağmen sıklıkla aşırı sağın bir varyantı olmaktan ileri gidemeyen merkezi tarafından her gün ve yeniden sorguya çekilir. Bu nedenle hafıza sahasının sol varyantları da kendi kurdukları sözün çerçevesini yeniden ve yeniden merkezin ve sağın bakışı altında revize eder.⁹ Fransa örneğine bakmak Türkiye üzerine düşünürken, özellikle de 2015 sonrası Kürt meselesinde çatışmanın yeniden başladığı, hükümetin kendisini bir milliyetçi cephe olarak konsolide edip Türkiye'deki farklı faşizmlerin çeşitli varyantlarını belirli bir Türklük ve Müslümanlık yorumuyla içererek kapsadığı dönem üzerine düşünürken işimizi kolaylaştırabilir gibime geliyor. Bu merkezin aralıksız sağa kayması ve özellikle de ırkçılık, sömürgecilik ve beyaz üstünlüğü gibi meselelerde aşırı sağın ve farklı faşizmlerin argümanlarının ana akımlaşması eğilimleri sadece Fransa ile de sınırlı değil üstelik, küresel bir siyasi trendle karşı karşıya olduğumuzu ileri sürebiliriz.

Burada hafıza sahasının çıkışının, tıpkı kurucu anında ve önemli tarihsel güzergahlarında olduğu gibi, politikayla daha derin bir ilişki kurmasından ve sokaktan gelen uğultulara daha büyük bir dikkatle kulak kabartmasından geçtiğini düşünüyorum. Türkiye'nin sokakları şimdilik bir süreliğine bastırılmış gibi gözüküyor olabilir ama dünyada dolaşan yeni türden ırkçılık ve sömürgecilik karşıtı hareketlerin başta Kürt hareketi olmak üzere Türkiye'de çok önemli muadilleri ve benzerleri var. Fransa'dan örnek vermem gerekirse bugün burada daha önceki sistem içi dili kullanmaktan imtina eden, yaşadıkları polis şiddetini Fransa'nın sistematik ırkçı rejimiyle ilişkilendiren, bu rejimin işleyişinin kendi gündelik hayatlarındaki iktisadi, siyasi, toplumsal ve kentsel eşitsizlik ve sömürü mekanizmalarıyla bağını kuran, mevcut acil devlet şiddeti ile tarihsel devlet şiddeti arasındaki ilişkileri açığa çıkaran, Paris'in emekçi, yoksul, göçmen mahallelerinde örgütlenen, yeni ve radikal bir ırkçılık karşıtı hareket hafıza sahasının taşlarını yerinden oynatıyor. COVID krizine rağmen Haziran 2019'da ırkçılık karşıtı bu yeni kuşak hareket Paris'te on binlerce kişiyi bir araya getiren eylemler yapmayı becerdi. Sözcülerinin her gün ana akım medya tarafından kriminalize edilmesine, kurdukları politik söz neredeyse tüm politik aktörler tarafından lanetlenmesine ve sadece politikanın değil kentin merkezine de uzak konumları nedeniyle marjdan seslenmelerine rağmen çıkardıkları ses hafıza sahasının mevcut uzlaşmacı konvansiyonlarını yerle bir etti. Fransa'daki mevcut siyasi krizin Fransa'nın geçmişinin ırkçılık, kölecilik, sömürgecilik gibi belirli

⁸ Perry Anderson, *The New Old World* (New York: Verso, 2009), 161- 162; Michael Rothberg, "Introduction: Between Memory and Memory: From Lieux de mémoire to Noeuds de mémoire," *Yale French Studies*, no. 118/119 (2010), 5.

⁹ Ann Laura Stoler, *Duress Imperial Durabilities in our Times*, Duke University Press Books, 2016, 76.

pratikleri ve o pratiklerin çeşitli tarihsel yorumlarıyla, başka bir şekilde söylersek bugünün krizinin geçmişi ve onun işlenmesiyle nasıl ilişkili olduğunu gösterdi. Dünya çapındaki Black Lives Matter (Siyah Hayatları Değerlidir) hareketleriyle de ilişkili olarak sokaklarda büyük protesto yürüyüşlerinden mahallelerde küçük etkinliklere heykelleri indirmek ya da onların ırkçı geleneğin parçası oldukları teşhir etmekten polis şiddetinin ırksal yönünü ifşa etmeye pek çok yöntemle kendini ortaya koydu. Hareketin nasıl ilerleyeceğini göreceğiz elbette ancak bugünkü haliyle dahi devlet içinde bir tartışma yarattı, Fransız akademisini ırkçılık meselesi etrafında saflaştırdı ve kendi sözünün gücünü şimdilik ortaya koymuş oldu.

Türkiye’de bu radikal ses aslında Kürt hareketinin taban örgütleriyle, LGBTİ hareketinin farklı platformlarıyla, kadın kurtuluş mücadelesinin irili ufaklı inisiyatifleriyle, farklı azınlıkların siyasi ve kültürel girişimleriyle ve farklı sivil toplum kuruluşlarının çabalarıyla kendi hafıza sahasını bir süredir kuruyor. 2015 sonrası Kürt meselesi bağlamında şiddetin yeniden başlaması ve ablukalar ve sokağa çıkma yasaklarıyla Kürdistan’ı çok büyük bir şiddet dalgasıyla damgalaması, 2016 darbe girişimi sonrası ilan edilen olağanüstü halin devam eden etkisi ve milliyetçi cephe hükümetinin gündelik hayatın her yerine sinmiş milliyetçi, muhafazakâr, militarist zor içeren pratikleri politik mobilizasyonu zorlaştırıyor. Ancak bu zorluk hafıza sahasının tarihsel güzergahları, Türkiye’de yarattığı birikim, bu birikimin eleştirel analizi ve bu birikim ile politik mücadelelerin tarihlerini birlikte radikal bir ufukla düşünmeyi zorlaştırmamalı. Bu sahanın aktörleri düşünme işini derinleştirmeye ve bu derinleşmenin sonucu olarak da küresel düzeyde sokaklardan yükselen uğultuyla kendi sokaklarında hangi seslerin nasıl bastırıldığıyla birlikte kendilerini dönüştürmeye zaman ayırabilirler. Bugün Türkiye’de sömürgecilik ve ırkçılığın tarihsel ve güncel tezahürlerinin ürettiği şiddetin, hafıza sahasında adı konularak ve tanı-narak, yani nasıl layıkıyla temsil edileceği üzerine çok daha derin bir kolektif düşünme ve tartışma süreci örgütlenebilir. Artık Türkiye hafıza alanında pek de çalışmanın yapılmadığı, çok da sanat ürününün üretilmediği ve pek de akademik çalışmanın olmadığı bir taşra değildir aksine 2000’lerin başından itibaren bir hafıza patlaması¹⁰ yaşamış bir ülke olduğundan söz edilebilir. Dolayısıyla belki artık bir *amnezi* (unutma) ülkesi olduğumuzdan değil de benim Ann Laura Stoler’ın Fransa için kullandığı bir kavramı ödünç alarak ileri sürdüğüm gibi kültürel ya da kolonyal afazi ülkesi olduğumuzu tartışabiliriz. Amnezi bilmekle bilmemeyi zıt kutuplara yerleştirip tarihsel pratiklerin unutulmasına işaret ederken afazi meseleyi bilip bilmemek zıtlığından çıkarır. Afazi kavramı bilmemize

rağmen inkâr ettiğimiz için bir kavram dağarcığına, konuşma adabına ve tartışma gramerine sahip olamamaya, yani bir dil ve kelime haznesi yokluğuna işaret eder. Türkiye’ye amnezi yerine afazi kavramıyla bakarsak 2000’ler başındaki hafıza patlamasının varlığına rağmen bu patlamanın içinde nasıl bazı kavramların kullanılmadığını daha kolay kavrayabiliriz. Yaşadığımız hafıza patlamasına rağmen hafıza sahasında belirli kavramlar öne çıkarken neden ırkçılık ve sömürgecilik gibi kavramlara daha az rastladığımız, neden feminist ve kuir yaklaşım ve metodolojilerin daha fazla etkili olmadığı üzerine düşünmemiz ve yaptığımız işleri dünyadaki diğer örneklerle de karşılaştırarak sürekli bir özelleştireli süzgecinden geçirmemiz gerektiğine inanıyorum. İçinden geçtiğimiz dönem tüm bu kavramları, tartışmaları, eleştirileri, inkâr edilenleri, öne çıkarılanları ve üstü örtülenleri, çerçeveye girenleri ve çerçevenin dışında kalanları, başardıklarımızı ve yenilgilerimizi, hafıza sahasının şık işleriyle sokaktan bugün ve geçmişte yükselen uğultuları birlikte düşünmemizi ve değerlendirmemizi gerektiriyor bana sorarsanız.

¹⁰ Esra Özyürek, “Introduction” in *The Politics of Public Memory in Turkey*, ed. Esra Özyürek (Syracuse, New York: Syracuse University Press, 2007), 3.

Ezop Dili Xwebûn¹ Olamayanın Dilidir

Zöhre Bozacı

İnsanları diğer canlılardan ayıran farklılıklardan biri de dildir. Dil insanların ve toplumların iletişimini ve birbirini anlamasını sağlar. Toplumsallaşmanın mayasıdır da denilebilir. Toplumlar kültürünü, yaşamını ve düşünce biçimini ana diliyle ifade eder. Dil aynı zamanda zihniyetin temel ifade aracıdır. Bir toplum kendi ana dilini ne kadar geliştirmişse, yaygınlaştırmışsa, kültürel ve yaşam değerleri de o kadar gelişkindir. Ana dilin gelişkinlik düzeyiyle, yaşamın gelişkinlik düzeyi diyalektiksel olarak birbirini tamamlar. Birinin yok olması diğerinin de yok olması demektir. Birinin özgür olması diğerinin özgür olmasıdır.

Kuşkusuz bir toplumun ana dili egemenlerin dillerinin baskısı ve hegemonyası altına girerse, her yönüyle asimilasyona, sömürüye ve soykırıma uğrar. Abdullah Öcalan² bu gerçekliği “yaşayan toplumların zihniyet, ahlâk ve estetikçe anlamlı bir yaşamlarının olamayacağı, hasta bir toplum olarak dünyadan silininceye dek trajik bir yaşama mahkûm kalacaklar” diye belirtir. Anlamlı yaşamlarından koparılanlar, kendi hakikatinden, gerçekliğinden kopan bir toplum köksüz ve lal kalır. Köksüz kalan bir ağaç nasıl zamanla çürüyerek toprağa karışıyorsa, toplumlar da kendi kültürünü, dilini kaybederek yaşamdan silinir. Diğer bir yön ise köksüzleşen toplum başkasına benzemeyi yani egemene ve sömüre benzemeye, özellikle egemenin

¹ Xwebûn, Kürtçe’de “kendi” anlamına gelen “xwe” ile “olmak” anlamına gelen “bûn” ifadelerinden türemiş Kürtçe bir kavramdır. Kürt Kadın Kurtuluş İdeolojisi tarafından geliştirilen beş prensipten biri olan xwebûn, kadınların kendi düşünce ve iradesiyle güçlenerek erkek bakış açısının dışına çıkıp ataerkinin kadın kategorilerinden uzaklaşması sonucu kendini tanıması ve yaratması anlamına gelmektedir.

² Abdullah Öcalan, *Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü*, İzmir: Asrın Yayıncılık, 2015.

istediği gibi olmaya çalıştığından ucube bir toplum olur. Bu durum ezilen ve sömürülen toplumlar açısından kader değildir.

Yapılan kimi araştırmalar sonucunda, bugün kapitalist moderniteden fazla etkilenmeyen toplulukların dillerine bakıldığında, günlük konuşmanın dahi şiirsellik taşıdığı açığa çıkmıştır. Oysa kapitalizm sadelik adına tüm dillerin vurgularını birbirine benzetecek bir tek tipleştirme çabası içindedir. En büyük faşizmi diller üzerinde uygulamaktadır. İktidarın-egemenin dili doğal toplumun diliyle hiçbir şekilde uyumlu değildir. Doğadan kopuk olan sömürgecinin dilinde yabancılaşma, ötekileştirme, iticileştirme ve parçalama vardır. Hile, baskı, yalan ve talana dayalı olan dil kesinlikle toplumsal değildir. Hatta toplumsallığı yok etmeye çalışır. Zaten kapitalizm de toplumsallığı hiç sevmez. Canlılıktan ve insanî akışkanlıktan yoksundur. İktidarın gerçekleşme biçimi olan devlet dilinde ise duygululuk, akışkanlık olmadığından buz ve beton gibi soğuktur. Dil, doğal toplumdaki gibi bütünlüklü bir bakış ve zihniyet yapısını yansıtmaya yerine parçalı olduğundan sade değil karmaşıktır. Dilin, hiyerarşik ve iktidarcı sistemin gelişmesiyle birlikte karmaşıklaşması parçalılığın ve uyumsuzluğun dışavurumudur. Zihniyet ve duygu dünyaları egemenler tarafından belirlenen insanların dilleri de karmaşık olur. Çünkü iktidarın, sömürgecinin egemenliğindeki insan, kendi toplumunun hakikatinden koparılır. Hakikatinden kopan insanın konuşmaları ancak Ezop diliyle karşılıklı anlaşılabilirlikleri çoğaltır. Ezop dili sömürgeciliğin bozduğu bir dildir. Xwebûn olamayanın yani kölenin dilidir. Bunun panzehri ise özgürlüğün dili yani xwebûn olanın dilidir.

Sömürülen toplumlar yaşadıkları kölece yaşamdan, özgürlük mücadelesini en üst seviyede yürütürse kendi kökleriyle buluşur ve özgür yaşamı yeniden filizlendirerek kurtulur. Bu açıdan biz Kürtlerin kaybedecek hiçbir zamanı hatta ‘an’ı bile yoktur. Kendi gerçekliğimizle, kendi hakikatimizle hatta kendi köklerimizle doğru temelde yeniden buluşarak özgür yaşamı ilmek ilmek örerek xwebûn olmalıyız. Kendi özgürlük dilimizi oluşturmalıyız.

Kendi olma yolculuğumuzda, köklerimizle buluşmada, özgürlük ve hakikate ulaşmada önümüzdeki engelleri ruhta, duyguda, düşüncede ve dilde doğru temelde tanımlar ve bilince çıkarırsak aşabiliriz. O zaman bu özgürlük yolculuğumuzda önümüzdeki engellerden biri olan xwebûn olamayanın dili Ezop dilini tanımlamaya ve anlamlandırmaya çalışalım.

Ezop Dili Nedir ve Nasıl Açığa Çıktı?

Genel olarak siyasi literatürde gerçekliğin ve doğruların anlaşılması ya da anlaşılması güç bir üslupta ifade edilmesi Ezop dili olarak tanımlanır. Tarihsel olarak Ezop dili

kavramı, doğayı insanlar için ibret öykülerin kaynağı olarak ele alır. Fablları bir edebiyat türü olarak karşımıza çıkaranın, Ezop olduğu söylenir. Ezop'un yaşayıp yaşamadığı tam olarak bilinmemektedir. Onun hakkında birçok efsane söylenir. Genel olarak ortaklaşılın efsaneye göre, M.Ö. VI. yüzyılda doğduğu, Küçük Asya'daki Croesus'un kölesi olduğu, yaratıcı ve kurnaz bir zihin yapısına sahip olması onun özgürleşmesine yardımcı olduğu yönündedir. Özgürleşmesini sağlayan olay, bu olayda kullandığı yöntem ve dil kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar gelmiştir. Buna göre, Ezop'un efendisi olan Croesus'un çok sarhoş olduğu bir gün denizi içip bitirebileceğine dair krallığı üzerine bahse girer. Ertesi sabah ayıldığında yanlış bir şey yaptığının farkına varır. Kara kara düşünmeye başlar ve kölesi Ezop'tan yardım ister. Kendisini bu zor durumdan kurtarırsa onu azad edeceğini söyler. Ezop da ona şunları söylemesini tavsiye eder: "İçine akan nehirler ve akarsular olmadan sadece deniz içmeye söz verdim. Onları engelleyin, sözümü yerine getireceğim." Ancak kimse bu koşulu yerine getiremediğinden, Croesus bahsi kazanır ve Ezop da özgürlüğüne kavuşur. Ezop egemene ve iktidara yönelik eleştirilerini hayvanlar arasında geçen diyaloglarla anlatır. Bu yöntemle anlatılan masallar ve fabllar belli bir mesaj içerir. Bu mesajlar direkt kime söylendiği belli olmadığından genel kalır. İsteyen istediği gibi algılar. Bir başka deyişle açıklığı, cesareti ve mücadeleliliği açığa çıkarmayan dolaylı bir dil yaratır. Açıkça dillendirilmeyen "ben söylemeyeyim ama siz anlayın" manasına gelen, muğlak, müphem, kaçak ve dolaylı bir dildir bu. Ezop dilinde ifade ve anlama yitimi açığa çıktığı gibi toplumsal iletişimsizlikle sonuçlandığı da bir diğer durumdur. Toplumsal iletişimsizlik toplumsallaşmayı parçaladığından egemenlere daha da hizmet ederek baskı ve sömürü yöntemlerinin başarılı olmasını sağlar.

Egemen Dil Kendi Alternatifini Asla Kabul Etmez, Onu Yok Sayar ve Asimile Eder

İdeolojik fikirlerine kutsallık ve mutlaklık gibi vasıfları kazandırma amacında olan otoriter ve totaliter baskıcı iktidar kendi meşruiyetini pekiştirme, toplumu tam anlamıyla boyunduruğu altına alma ve onu bu şekilde yönetme amacıyla hareket eder. Peki bunu nasıl yapar? Hedefine ulaşmak için kendi otoritesini kabul ettirme, zihniyet ve davranışsal kalıplar dünyasını dayatma amaçlı ve davranışlar dünyasının oluşturulmasında en önemli etkenin dil olduğunu bilerek planlama yapar. Geliştirdiği totaliter ve baskıcı dili kullanarak oluşturduğu siyasal kültürün uyumunu ve devamlılığını sağlamaya çalışır. Bireyin ve toplumun siyasi iktidara göre şekillenmesini sağlayan egemen bir dil kullanır. Bu egemen dil karşısında kendi meşruiyetinin argümanlarını ve gerekçelerini güçlü oluşturamayan muhalefetin dili ise savunmacı ve mağduriyet içerikli olarak gelişir. Bu tarz Ezop dilinin kullanılma

biçimidir. İktidarlar oluşturdukları faşizan süreçlerde kullandıkları egemen dil ile öyle bir algı oluştururlar ki sanki toplumun yaşadığı baskı ve sömürüyü muhalifler, demokratlar ve devrimciler yaratmış gibidir. Muhalefetin kullandığı savunmacı ve mağduriyet dili yani Ezop dili iktidarın oluşturmak istediği algıyı güçlendirir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde gelişen iktidarlar özellikle son dönemin faşizan iktidarı bu duruma en iyi örnektir. Oluşturduğu faşizan ve egemen dil ile kendi iktidarından rahatsız olan toplumdan her kesimin kendisine karşı örgütlenmesini engellemek için baskı, yalan, hile ve sahtekarlıkla algı oluşturur. Kendi iktidar ve egemenliğini süreklileştirmek ve yaygınlaştırmak için günümüzde bulunan bütün iletişim araçlarını kullanır. TV, gazete, radyo ve sosyal medyada tek dili yani kendi egemenlikçi ve faşizan dilini esas alır. Alternatif medyaya sansür uygular. Bu da etkili olmazsa yüklü para cezaları verir. Hatta kapatmaya kadar götürür. Çünkü kendi sistemleri dışında hiçbir şey nefes almamalı ve yaşamamalı.

Tekçi faşizan iktidarcı zihniyet dilde de "Türkçe dilinden başka dil yok" söylemini esas alarak Türkiye'de yaşayan farklı toplumları ve onların kullandıkları ana dillerini de yok sayar. Özellikle sömürgeci ve faşizan iktidar varlık gerekçesini Kürt halkının varlığının inkârı üzerinden gerçekleştirdiğinden kuruluşundan günümüze kadar aynı egemen dili ve söylemi kullanmaktadır. Kürtlerin dilini ve kültürünü yok saydığından var olan bir halkın varlığını tartışmalı hale getirerek baskı, yalan ve her türlü sömürüyü geliştirerek algı oluşturmaktadır. Kendini ana dili ile ifade etmek bir toplumun ve insanın en meşru hakkıdır. Bu evrensel bir haktır. Kendi ana diline, kültürüne ve kimliğine sahip çıkan Kürtlere, terörist muamelesi yaparak baskı, zulüm, katliam, işkence ve tutsak alma adeta bir hak olarak iktidar tarafından kullanılmaktadır. Faşizan iktidar, 2009'dan itibaren tutsak aldığı devrimci Kürtleri "KCK dosyaları" adı altında toplu yargılamıştır. Engizisyon mahkemelerini aratmayan mahkemelerde kendilerini ana diliyle savunmak isteyen devrimci Kürt tut-sakların bu tavırlarını kabul etmeyerek mikrofonlarını kapatarak susturmuştur. Mahkemelerde konuşulan Kürtçe, "bilinmeyen dil" olarak kayıtlara geçmiştir. Tut-saklara savunma yapmak istiyorlarsa "bilinen dil" olarak Türkçe konuşmaları belirtilmiştir. Varlığını kabul etmediği Kürt halkının ana dilini de kabul etmeyerek yok saymıştır. Böylece yurttaşların kendi ana dillerinde savunma yapma hakkı ellerinden alınmıştır. Uzun yıllar devrimciler bu tavırlarından kaynaklı tutsak kalmıştır.

Sömürgeci devlet zihniyetinin dil ve kültür üzerinde uyguladığı diğer bir yöntem de oto asimilasyondur. Özellikle Kürdistan'a sözde "medenileşmeyi" ve "modernleşmeyi" götüren öğretmenler asimilasyonu ve oto asimilasyonu yöntem olarak kullanmışlardır. Oto asimilasyon Kürtçeden başka dil bilmeyen ve okula yeni başlayan çocuklar özelinde geliştirilmiştir. Öğretmenler uzun yıllar ceza ve ödül yöntemini uygulamıştır. Öyle bir algı oluşturulmuştur ki çocukların kendi ana dili olan

Kürtçe'nin "geri", "kullanılmasının suç olduğu" ve "evde bile kullanmamak gerektiği" şeklinde algılanmasına neden olunmuştur. Ayrıca kim Kürtçe konuşursa kendilerine ihbar edilmesi istenmiş ve bu pratikleşmiştir. Öğretmenler ihbar edeni ödüllendirmiş, ana dilini kullananı ise cezalandırmıştır. Bu yöntemin başarılı olması için küfür, dayak, hakaret ve küçük düşürme gibi her türlü şiddet mubah görülmüştür. Şiddetin her türüsüne uğrayan çocuklar neye uğradığına şaşırmış, adeta lal olmuş ve dünyası kararmıştır. Bir yandan içinde kin ve öfke oluşurken diğer yandan da korku, ezilme, utanma ve sinme gelişmiştir. Böylece ödül alan çocuklar gönüllü ve kendi isteğiymiş gibi, farkında olmadan, ana dilini kendine yasaklamış, yani oto asimilasyon uygulamıştır. Hatta çocukların ailelerine ve çevresine de Kürtçe yasaklanarak oto asimilasyon derinleştirilmiştir. Özellikle çocukların ailelerini, Türkçe bilmeyen ninelerini, annelerini ve çevresinde bulunan herkesi beğenmeme; "geri" ve "küçük görme" duygusu ve algısı gelişmiştir. Diğer yandan arkadaşlarını şikâyet ettiği için devleti temsil eden öğretmen tarafından çocuklar ihbarcı pozisyonuna düşürülmüştür. Şiddete uğrayanlar da her an takip ediliyormuş duygusu ile korkudan kendisine ve çevresine oto asimilasyon uygulamıştır. Böylece Kürt çocukları ana dilinden uzaklaşmaya başladığından artık kendi kökünden kopmaya ve hakikatini kaybetmeye başlamıştır. Bu, paramparça ve darmadağın bir kişilik şekillenmesidir.

Sömürgeciliğin kurbanı olan halkların ve kadınların kendi gerçeklikleri ellerinden alındığından bu halklar ve kadınlar hakikatlerini ve özlerini kaybederler. Bundan dolayı tarihle, yaşamla bağlarını da kaybederler. Bu halkların ne kültürü ne dili ne sosyal gerçekliği kalmıştır. Hatta bu halklar bilimin ve siyasetin kendisiyle de bağını yitirirler. Açığa çıkan paramparça ve karmakarışık bir toplum gerçekliğidir. Peki böyle bir topluma nasıl yaklaşılır? Sonuç olarak kendi varlığı elinden alınmış bir halka, bir topluma köle muamelesi yapılır. Hatta o halka köle gibi yaşamaktan başka bir şansının olmadığına ikna edilir. Yin kendilerine ait bir yaşamla-rının asla olamayacağına ve efendileri olmadan bir hiç olduklarına inandırılırlar. Artık duygusu, düşüncesi, zihniyeti, dili egemene aittir. Köle bir toplumun halkı ve bu toplumun kadınları ile erkekleri doğru düzgün söz kuramaz ve konuşamaz. Hitabı, üslubu, diyalogu zayıf ve güçsüzdür. Kullandığı dil Ezop dilidir.

Köle

bir toplumun halkı

ve bu toplumun kadınları

ile erkekleri doğru düzgün söz kuramaz ve konuşamaz. Hitabı, üslubu, diyalogu zayıf ve güçsüzdür. Kullandığı dil Ezop dilidir. Ne dediğini kendisi dahi bilmez, anlamaz; bu dil belirsiz ve muğlaktır. Tarzı, temposu ve üslubu yenilmişliği, ezikliği ve korkuyu içerir. Kısacası köleliğe ait olan bütün özellikleri taşır.

Ne dediğini kendisi dahi bilmez, anlamaz; bu dil belirsiz ve muğlaktır. Tarzı, temposu ve üslubu yenilmişliği, ezikliği ve korkuyu içerir. Kısacası köleliğe ait olan bütün özellikleri taşır.

Kölelerin yaşam özellikleri siniktir, eziktir, yaşam biçimleri dağınıktır ve varlığı egemene göre şekillenir. Hep itaat etmeyi bekler ve adeta bir hiçliği yaşar. Köle düzen karşısında yenilmiş, zavallı ve düşkün bir hale getirilmiştir. Bunlar kendiliğinden doğan özellikler ya da doğuştan kazandığı özellikler değildir, egemenler ve sömürenler tarafından geliştirilen özelliklerdir. Ölünceye kadar bu şekilde yaşaması gerektiğine inandırılmıştır.

Kölenin dili, yani Ezop dilinin kullanım biçimi daha detaylı incelendiğinde kölenin kendine yeteri öz güveni olmadığından sözcükler ağızdan mırıldanır biçimde çıkar. Dört beş kelimeyle ifade edebileceği cümleyi bir kelimeyle anlatmaya çalışır. Hatta anlatmaya çalıştığı ile söyledikleri arasında çok büyük farklılıklar doğar. Kendi arasında bütünselliği yakalamak için ve gerçekle bağını kurmak için özel işaretlere ihtiyaç duyar. Kölenin kendine ait bir düşünce biçimi olmadığından ve çok az düşündüğünden söylemek istedikleri bir ifadeye kavuşmaz. Ürkek ve çekingen olduğundan ve zamanında konuşamadığından söyledikleri yerini bulmaz. Böyle bir durumda ortaya çıkan tabloda ne bulunduğu ortamda kimse onu ne de o kendisini anlar. Benzer şekilde ne kimse onu dikkate alır ne de dinler.

Ezilen Toplumlarda Kadın ve Erkeğin Dili

Yapılan araştırmalar sonucu toplumsal cinsiyetin oluşturulmasında kullanılan en önemli etkenlerden birinin de dil olduğu tespit edilir. Toplumsal cinsiyetçilik hem yazılı hem de sözel dille oluşur. Kadın ve erkek toplumsal cinsiyet rolleri gereği farklı şekilde yetiştirildiklerinden davranışları, konuşma biçimleri ve kullandıkları dil de farklı olur. Kadınlar erkeklere göre şekillendirildiğinden hep itaat etmesi öğretilir. Kadınların varlığı erkeklere göre tanımlanır. Kadınlar nesne, erkekler ise özne olduğundan, erkekler ezen kadınlar ezilen konumdadır. Zihniyet dünyaları farklı şekillenir. Bu açıdan iki farklı dünya, iki farklı kültür ve iki farklı dil söz konusudur.

Beş bin yıllık erkek egemen kültürün hâkim olduğu dünyada sömürülen toplumlarda kadının varlığı hiçlik konumuna indirgenir. Adeta kendisine ait hiçbir şey yoktur. Köle kadın, hep egemen olan erkeğin yaşamının daha güzel, daha rahat olması için yetiştirilir. Kadınlar da bu rol ve misyonu içselleştirir. Öyle içselleştirir ki, ölünceye kadar köle olarak yaşaması gerektiği sanki genlerine işlenmiştir. Kadının mevcut konumu, kullandığı dile de yansır. Fikrini, düşüncesini ve duygusunu dile getirmek istediğinde açıkça dile getirme yerine

dolaylı olarak ifade eder. Kaba ve küfürlü bir dil yerine kibar ve yumuşak bir dil kullanır. Herhangi bir konuda rahatsız olduğunda veya kızdığında beddua eder, mızızlanır, şikâyet ve sitem eder. Bu çözümsüzlüğün dilidir. Oysa erkek böyle bir durumda avaz avaz bağırır; cinsiyetçi küfürler eder. Kaba bir dil kullanır.

Kürdistan’da, Kürt erkeği köleleştirilmesine ve devletçi uygarlığın gazabına uğramasına rağmen, tahakkümü altında bulunan kadına da yaşadığı gazabın daha fazlasını yaşatır. Kürt kadını, kölenin kölesi konumuna getirilir. Hatta kölenin mülküdür. Toplumdaki hiyerarşik yapı ve güç ilişkileri kullanılan dil ile doğrudan bağlantılı olduğundan erkek dili daha hakimdir. Kullanılan bu dilde erkek karşısında kadın ötekileştirilir, küçümsenir ve değersizleştirilir. Böyle bir yaklaşım ve davranış biçiminde kadının kullandığı dil kendine güvensiz, dolaylı, sessiz, ürkek ve sitemkâr olur. Belirtilen bu özellikler aynı zamanda Ezop dilinin özellikleridir. Kölenin kölesi konumuna düşürülen kadının dili, Ezop diline daha yakındır. Mevcut durumda kadının yaşadığı yaşam ve kullandığı dil ona ait olmadığına göre kendine ait olan yaşamı ve dili nasıl kazanır? Öcalan bu konuda “kadın sadece ve sadece kendi kendisinin (xwebûn) olmalıdır. Hatta sahipsiz olduğunu tek sahibinin kendi kendisi olduğunu bilmelidir.”³ diye belirtir. Erkek egemen zihniyet ve onun kurumlarıyla mücadele, kendini erkeğin mülkü konumundan çıkarmış, iradesine kavuşmuş kadınla mümkündür. Kadının kendi kendisinin olması yani xwebûn olması, mülkiyetçiliğe, egemenliğe ve iktidara dayanan toplumsal cinsiyetçiliğin ve dilinin ortadan kalkması manasına gelir. Bu da kadına ait olan özgürlükçü bir toplum ve hakikat dilinin yaşam bulması anlamına gelir.

Totaliter Faşizan İktidarların Sansürcü Yaklaşımlarına Karşı Ezop Dili Çare Midir?

Ezop dili farklı bir yöntem ve zamanda da kullanılır. Özellikle faşizmin etkili olduğu baskıcı yönetim dönemlerinde, ifade özgürlüğünün olmadığı ve sansürün yoğun olduğu zamanlarda özgürlükçü düşüncelerin, fikirlerin, topluma ulaşması için dolaylı mesaj ve şifreleme yöntemi içeren "Ezop dili" iktidar karşıtları tarafından bir çare olarak görülüp kullanılmıştır. Ancak bu yöntemi çok az kişi bildiğinden ve kullandığından belli kesimlerle sınırlı kalır. Özgürlükçü düşüncelerin dolaylı dil ile anlatılması ve belirli kesim ile sınırlı kalması, faşizan iktidar ile sürekli ve köklü bir mücadele açığa çıkarmaktan çok geçici bir çare olarak kalır. Her daim kullanılabilecek bir yöntem değildir.

³ Abdullah Öcalan, *1990-1998 Yılları Arası Çözümlemeleri*.

Çeşitli alegorik anlatım biçimleri yoluyla rejimin açıklarına, eksikliklerine yönelik yazılan metinlerin, iktidar tarafından görevlendirilen sansür ekip-lerinden geçirip bastırabilmesi ve çok aşamalı sansür basamaklarını aşabilmesi ustalık ister. Bunu başaran yazarların yaratıcılıklarını en üst seviyeye taşıdığı varsayılır. İnsan doğasını kabul etmeyen ve onu kendisinin oluşturduğuna inanan sömüren güç, toplum üzerinde, toplumu var eden ya da onu ortadan kaldıran bir güce sahip olur. Karşısında hiçbir gücün direnemeyeceği vurgusunu yapan egemen, toplumu ve onu oluşturan bireyleri istedikleri yönde şekil verilecek bir madde olarak algılar. Yazarlar Ezop diliyle, iktidarın, adalet, eşitlik ve demokrasi vaatlerinin gerçekleştirilme çabasını eserlerine, çok az sayıda insanın anlayabileceği alegorik bir dil serpiştirmek suretiyle eleştirir. İktidarın ve egemenin kolektif bir bilinç oluşturma, kazandığı gücü devam ettirme ve bireyin bağımsız hareket etmesini engelleme çabasıyla topluma katlanması zor dayatmalarla denetlemesini hicvederler.

Bu açıdan Ezop dili yazarın, sansürcüyü de atlatarak sınırlı bir okuyucuyla özel bir bilgi paylaşmasına olanak sağlar. İçinde bulunulan dönemin zorunlu kıldığı, toplumsal, siyasal ve politik olayların ele alımında alegorik anlatım biçimleri uygun görülür. Söylenilenin direk manasının ardında, yazarın asıl düşüncesi ve amacını açığa çıkaran bir arka plan gizlidir. Sansür için tali yollar arayan yazarlar çeşitli edebi araçlar yardımıyla kalkan oluşturarak hem sansürü atlatırlar hem de söylemek istediklerini ifade edecek yeni bir dil yaratırlar.

Ezop Dilinin Alternatifi Özgürlükçü Dildir

Demokratik, eşit, adil ve özgür bir ortamlarda neden Ezop dilinin kullanımına ihtiyaç duyulsun ki! Baskı ve sömürünün olmadığı bu ortamlar özgürlükçü düşünceyi ve dili açığa çıkarır. Ezop dilinin bu ortamlarda kullanılması durumunda örneğin, eleştirinin dolaylı yapılması, belirtilen görüş ve yorumun içeriğinin algılanmasını engeller. Konuşup da bir şey söylememe, kime, neyi ne için söylediği belli olmayan hedefsiz, muğlak bir konuşma ve tartışma ortamlarında, gündemden ve gündemin çözüm bekleyen konularından uzaklaşmaya neden olur. Çözüm üretmeye çalışırken çözümsüzlük yaratılır. Ezop diline baş vurmadan, doğruyu, yanlış, ekşiği, fazlayı cesurca, özgürce eleştirebilmeli ve değerlendirebilmeliyiz. Özgürce tartışmanın yürütüldüğü ortamlarda ruhta, duyguda ve düşüncede ortak bir dil ve tarz yaratılır.

Özgürlükçü, demokratik, eşitlikçi zihniyetin geliştiği ortamlar, insanların xwebûn olmaları sağlar. Kendi olan, kökleri üzerinde büyüyen ve gelişen insan, farklılıkları ve zenginlikleri de kendi içerisinde barındırır. Ötekileştirmeyi red eder. Özne-nesne ayrımının olmadığı bütünlüklü bir bakış açısı ve bütünlüklü bir yaşamı esas alır. Baskının, sömürünün, egemenliğin ve tahakkümün olmadığı bir yaşam ve dilde renklilik, çeşitlilik ve farklılıklar ahenkli bir şekilde bir arada yaşar. Özgür yaşamın dili tabii ki özgürlük içerir. Bu yaşamda dilin ruhu da kendisi de özgürdür.

Özgürlük dili özgür toplumun, özgür kadının ve özgür erkeğin dilidir. Yüreği ve beyni özgürlük ateşiyle tutuşan kadınların ve erkeklerin dilidir. Ezop dilinin taşıdığı özelliklerin tam zıddıdır. Bu dil, söylemek istediğini diline dolamadan tane tane, net aktaran, kendine güvenen, başkasını taklit etmeden xwebûn olan bir insan ve toplum dilidir. Bu doğayla uyumlu, gürül gürül akan şiirsel bir dile sahip olmaktır. Kendi gerçekliği ve kökleriyle buluşmak, xwebûn olmaktır. Tıpkı doğal toplumdaki gibi, hakikatin dili, özgürlüğün dili budur.

Yaşamın Bilgisini Jineolojî ile Yoğurmak

Jineolojî Akademisi

Jineolojî Akademisi olarak yaşamın bilimi ve dili dosyası için kaleme aldığımız bu yazı kolektif bir deneyimi ifade ediyor. Henüz oluş halinde olan jineolojîyi kavramsal, kuramsal ve kurumsal çerçevede anlama ve anlamlandırma yönünde açığa çıkan deneyimi paylaşmayı hedefliyoruz. Çünkü jineolojî demokratik, ekolojik ve kadın özgürlükçü yaşam felsefesinin kaynakları olarak tanımlayabileceğimiz demokratik modernite güçlerinin toplumsal direniş geleneğine dayanıyor. Bu geleneğin iktidara ve onun ideolojisine karşı güçlü durabilmesi, kadın-yaşam ve toplum ile bağını ne kadar güçlü kurduğu ve bunun bilgisini ne kadar ve nasıl ürettiği ile bağlantılı. Bu noktada cevaplar geliştirme iddiasında olan jineolojî, dilini, yöntemini, perspektifini oluştururken geçirdiği süreçleri, zorlanmaları, ulaştığı sonuçları paylaşıyor. Açıklık ilkesini iktidarla mesafeyi korumanın bir yöntemi olarak ele alıyoruz. Bu ilke doğrultusunda, Jineolojî Akademisi olarak jineolojî ekseninde geliştirilen çalışmaları değerlendirdiğimiz kolektif yazılan bu makaleyi Jineolojî Dergisi aracılığıyla paylaşmayı önemli görüyoruz. İnanıyoruz ki bu paylaşım ekseninde gelişecek tartışmalar, bundan sonraki rotamızda, dilimizde, yöntem arayışlarımızda yol gösterici nitelikte olacaktır. Bu yeni bilimin tartışmalarını yürüten, kavramsal, kuramsal ve kurumsal gelişimine katkı sunan Jineolojî Akademisi olarak duyduğumuz bu ihtiyacın, jineolojînin gelişimine katkı sunan bütün özgürlük arayışçılarının da ihtiyacı olduğunu düşünüyoruz. Kadınların akışkan enerjisini kuşanan jineolojînin dile getirildiği günden bugüne yaşadığı deneyimi bu yazı vesilesiyle bir nebze de olsa paylaşarak “soyut ve teorik” olma eleştirilerine cevap olmayı hedefliyoruz.

Yönteme Dair:

Genel olarak jineolojinin oluşumunda bize yön veren cevaplardan çok sorular oluyor. Nasıl bir bilim, bilimin yaşama katkısının ne olduğu, özgürlük mücadelelerine katkısının ne olduğu gibi sorulara cevap arama yöntemlerimiz, çoğu zaman aradığımız cevapları kendilerinde barındırıyor. Her bir cevabın yeni sorulara kapı açtığını, yeni ihtiyaçlar açığa çıkardığını görüyoruz. Bu sorgulamalarımızda ulaştığımız kimi sonuçları paylaşarak başlamak yerinde olacaktır.

Birincisi; jineolojî dile geldiği çağın toplumsal, ekolojik sorunlarına kadın eksenli çözümler bulmayı amaçlıyor. Bilimin yaşam, toplum ve doğa ile olan bağına kurarak dilini ve yöntemini oluşturuyor. Bunu yaparken kadın gerçeğini açığa çıkararak toplum hakikatine ulaşmayı esas alıyor. Yerelden evrensele uzanan ve yerel ile evrenseli birleştiren bir yöntem izliyor. Bilgisini, yöntemini ve dilini zamanın ruhuna denk bir bilim nasıl olmalı sorgulamasıyla geliştiriyor.

İkincisi; bu sorgulamanın bir sonucu olarak, kolektif iradeyle bilgi üretmeye, anlam yorumuyla sonuçlara gitmeye çalışıyor. Jineolojî, kavramsal, kuramsal, kurumsal diyalektiğini çıkış yaptığı coğrafyadaki ve dünyadaki kadınların mücadele deneyimlerine dayanarak geliştiriyor. Ortak akla, kolektif iradeye dayanan bir yöntem izliyor. Özgür yaşam felsefesini bilime taşırmaya çalışan jineolojî, tam da bu nedenle akışkan, dinamik bir yapıya sahip.

Üçüncüsü; bilimin iktidar ile ilişkisi kendi amacıyla bağına koruyup, korumama temelinde bir sınavdır. İktidarla dolaylı ve/veya doğrudan ilişkilenen her bilimin, zamanla amacından uzaklaştığı, etikten yoksunlaştığı biliniyor. Bu belirlemeyi yaparken esas alınan bilim tanımı, etik-estetik ölçüler doğrultusunda yaşamı anlama, açıklık getirme, toplumsallığa dayanarak yeni bağlar, sorunlara çözüm gücü oluşturma faaliyetidir. Bilimin iktidar eksenine çekilmesi kurduğu dil, anlam, hakikat ve yöntem yaklaşımıyla yakından bağlantılıdır.

Dördüncüsü; bilim, bilgiye dayanır. Bilginin varlık evreni yaşamdır, toplumdur. Toplumdan, yaşamdan kopuk, hissedilmeyen bilginin, duygudan düşünceye düşünceden duyguya akmayan bilginin iktidarla bütünleşmesi kaçınılmazdır. Yaşamdan kopuk bilginin dili de yaşamdan kopuk olur. Mekanikleşir, canlılığını, renkliliğini yitirir. Bilim dilinin ana formu haline gelen akademik dilin neden mekanik, teknik, soyut, duygu barındırmayan bir forma dönüştüğünü sorguluyoruz. Adeta anlaşılacak için kurulan bir dille yazılan bilimsel, felsefi, edebi metinleri sorguluyoruz. Görüyoruz ki yaşamdan beslenmeyen, yaşamla bağına koruyamayan her düşünme biçiminin kendiyle ürettiği, kendisine benzeyen bir dili oluşturuyor. Bu dilin iktidarla ilişkisini güçlü ele almamız gerekiyor ki bilimin yaşamla bağına, hakikatle bağına görünür kılacak bir dil ve yöntem geliştirebilelim. Bu tespitten yola çıkarak vardığımız sonuç, tahakkümle ilişki kurmayan, anlaşılma kaygısıyla

yazılan, dil-anlam-hakikat birliğini korumanın/oluşturmanın kaygısını taşıyan bir yönetime ihtiyacımız olduğudur. Evrendeki farklılığı, canlılığı içinde taşıyacak, ruhunu yitirmemiş bir dil ve yöntem geliştirme arayışındayız. Zira iktidarın yörengesine girmemekte ısrar eden sistem karşıtı bütün duruşların varlığını anlama, farklılığını açığa çıkarma ve bunu anlatma iddiasını taşıyoruz. Jineolojinin bu ihtiyaca ne kadar cevap olabileceği, bu iddiayı ne düzeyde yerine getirebileceği iktidarla mesafesini koruyabilmesine bağlı.

Bu yazının kaleme alınma yöntemine dair kısa bir bilgilendirmeye devam edebiliriz. Yukarda belirtmeye çalıştığımız sorgulamalar ve ihtiyaçlar ekseninde sorular hazırlanarak jineolojî ekseninde çalışma yürüten farklı kurumlara ulaştırıldı. Bu çalışmalarda yer alan kadınların deneyimlerine dair yürüttükleri ortak tartışmaların birer metne dönüştürülmesi istendi. Henüz oluş halinde olan jineolojî bünyesinde gelişen çalışmaları da o çalışmaların içinde bizzat yer alan kadınların kalemlerinden okumanın önemli olduğunu düşünüyoruz. Ancak her bir metni ayrı ayrı paylaşmak bir makale sınırlarını aştığı için, metinlerde açığa çıkan ortak yönler, belirlemeler, deneyim aktarımları belli başlıklar altında toplanarak bu yazının çerçevesi çıkarıldı. Bu çerçeveyi Jineolojî Akademisi olarak kendi yürüttüğümüz çalışmalarda, tartışmalarda çıkardığımız sonuçlarla harmanlayarak elinizdeki yazıyı oluşturmuş olduk. Her bir alanda yaşanan deneyim aynı zamanda jineolojinin dili ve yöntemi konusunda veriler sunuyor. Yine jineolojinin neden yaşamın bilimi ve dili olduğuna açıklık getiriyor.

Nereden Başlamalı?

Jineolojî kavramı ilk olarak 2008 yılında Abdullah Öcalan tarafından kaleme alınan Demokratik Uygarlık Manifestosu'nun üçüncü cildi olan *Özgürlük Sosyolojisi* kitabında dile geldi. Kadını en eski sömürge olarak tanımlayan Öcalan doğal toplumdan günümüze kadının kölelik tarihinin aydınlatılması kadar özgürlük tarihinin de yazılması gerektiğini ortaya koyuyor. Özgürlük Sosyolojisi kitabında ortaya konan çerçeve, demokratik uygarlık güçlerinin tanımını yaparken, sosyolojik olarak merkezi uygarlığın hegemonik yapısına meydan okuyan yönlerini ve alternatif bir sistem oluşturma kapasitelerini ele alıyor. Ancak örgütlendiğinde alternatif bir yaşama dönüşecek bu kapasite, en fazla da kadın gerçekliğinde, kadınların özgürlük mücadelesinde mevcut. "Demokratik uygarlık çağı kadın uygarlık çağıdır" ¹ belirlenmesinde de görüleceği gibi demokratik modernite paradigmasında kadın özgürlüğü esas alınmaktadır. Ancak burada esas vurgu, özgürlük mücadelesinin öznesi

¹ Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Manifestosu, Özgürlük Sosyolojisi*, 3. Cilt Diyarbakır: Aram Yayınları, 2009.

olarak kadının yaşamın her alanında öncü olmasının önemindedir. Sistem karşıtı hareketlerin bütün topluma umut olacak alternatif güç olabilmeleri, teorik, politik, kültürel ve bilimsel temellerini sağlam örebilmelerine bağlı.

Jineoloji kavram olarak gündemimize girdiğinden bu yana anlama ve anlamlandırma yönünde çeşitli arayışlar oldu. Kavramı anlamak kadar kuramını ve kurumlarını oluşturma yönünde tarihi bir sorumluluk karşılanmayı bekliyordu. Bir kadın bilimi nasıl olabilirdi? Varlık olarak kadın tanımı neydi? Bilimi nasıl tanımlıyorduk? Mevcut bilimin kadına dair tanımlamaları ne kadar doğruydum? Tahakküm ilişkilerinin kadın kimliğinde yarattığı hasarlar nelerdi? Kölelik üzerine kodlanan kadın varlığını tanımlamak ve aşmanın yanında kadının özgürlük potansiyelini nasıl açığa çıkaracaktık? Kadın ve bilim kavramlarının yeniden tanımlanmasını neye göre nasıl yapacaktık? Bilimin kadın, toplum ve yaşam ile bağını nasıl kuracaktık? Kadının kadınlıkla, erkeklerle, doğayla, toplumla olan ilişkilerini neye göre nasıl ele alacak ve çözecektik? Mücadele deneyimimiz içinde her ne kadar bu sorular etrafında tartışmalar, geliştirilen cevaplar olsa da bu birikimi bilimsel bir ifadeye kavuşturmak hepimiz açısından yeniydi. Öcalan'ın, "Kadınla (dolayısıyla erkeklerle) doğru (bilimsel-jineoloji), iyi (etik-yeni ahlak bilinci ve tavrı) ve güzel (yeni estetik ölçüler, özgür yaşam) yaşamı başarmamak sosyalist topluma yönelişi başarmamakla özdeşdir."² cümlesinde özetlenen ihtiyacı, nasıl bir yöntemle ele

Virginia Woolf,
"Bilim görüldüğü gibi cinsiyetsiz değildir, o bir erkek, bir baba ve ayrıca bulaşıcı" diyordu.
Simon de Beauvoir "bütün norm standartlarının erkeklerin hayatını yansıttığı"nı ifade ediyordu. Genevieve Lloyd Erkek Akıl kitabında batı felsefesinde erkek ve kadını ele almış, Platon'dan Sartre'a bir dizi düşünürün tarihsel olarak kadınlığı nasıl dışladığını dile getirmişti.

alacağımız, nasıl gerçekleştireceğimiz ancak kadınların kolektif tartışmalarıyla belirlenebilirdi. Nereden başlamalı, nasıl başlamalı tüm bu sorulara eşlik eden temel soru oldu.

Bütün bu sorular tartışılırken net olan nokta kadın özgürlük mücadelesini başarıya ulaştırmada bilimin kesinlikle bir rolünün olduğu ve bu bilimin temellerinin zaten mevcut olduğuydu. Kadınlar olarak bir bilim ihtiyacı duyuyorduk ve bunu hangi esaslar üzerine inşa edeceğimizi tartıştığımız süre, deneme yanılmalarını içinde taşıyan bir süreydi. Attığımız adımların doğruluğunu sınavacak tek hakikat ise hep yaşamın kendisi olmakta.

Jineoloji kavram olarak ilk defa Öcalan tarafından kullanılmış olmakla beraber toplumun ve yaşamın birçok alanında kadın bilgileri saklıydı. Bilimin yaşam ile bağını ifade eden bu bilgiler zengin bir kaynak olarak jineolojinin beslendiği temeli ifade ediyordu. Yine 19. ve 20. yüzyılda bir kadın bilimi ihtiyacını ortaya koyan kadınlar da vardı. Örneğin, Virginia Woolf, "Bilim görüldüğü gibi cinsiyetsiz değildir, o bir erkek, bir baba ve ayrıca bulaşıcı" diyordu. Simon de Beauvoir "bütün norm standartlarının erkeklerin hayatını yansıttığı"nı ifade ediyordu. Genevieve Lloyd *Erkek Akıl* kitabında batı felsefesinde erkek ve kadını ele almış, Platon'dan Sartre'a bir dizi düşünürün tarihsel olarak kadınlığı nasıl dışladığını dile getirmişti. İrmtraud Morgner, filozofların şimdiye kadar dünyayı sadece erkeklere göre yorumladığını ancak değiştirilebilmesi için kadınlar tarafından yorumlanmasının önemine işaret etmişti. Felsefede ataerkillik eleştirisini yapan Luce Irigaray, mekanik dünyanın kadınların cadı adı altında kadın katliamlarını meşrulaştırdığını ifade eden Carolyn Merchant, *Toplumsal Cinsiyet ve Bilim* kitabı ile bilimin varoluşunun hangi ölçüde erkek tasavvuruna bağlı olduğunu sorgulayan Evelyn Fox Keller, yine Sandra Harding, Vandana Shiva, Chandra Talpade Mohanty de bu konuda yorumlar yapmışlardır. Jineoloji nereden başlamalı, nasıl başlamalı sorusunun cevapları bu tartışmalardan da beslenerek, kendi yatağına aktı.

Yine jineolojinin dünyadaki kadın özgürlük mücadeleleri özelde de Kürdistan Kadın Özgürlük Mücadelesinde parti, konfederasyon temelinde açığa çıkan kolektif iradede beslenmesi güçlü akmasının en temel nedeni oldu. Kopuş teorisi, erkeği değiştirme ve dönüştürme projesi, eşitlik ve özgürlük komiteleri, kadın kurtuluş ideolojisi, toplumsal sözleşme, özgür eş yaşam kuramları bu kolektif iradenin kuramsal çerçevesini oluşturdu. Kişilik değişim dönüşümünden toplumsal değişime doğru yol olan tek mil, toplantı, eleştiri özeleştirme mekanizması, platform, çözümleme gibi yöntemlerle bu kuramsal çerçeve yaşamsal bağını buldu. Jineolojinin de beslendiği kaynaklar gibi teori ve pratiğinin iç içe gelişmesi, taa başından nasıl bir bilim sorusuna yön veren bir yön oldu.

Böylesi dinamik kaynaklardan beslenen jineolojinin kimler tarafından geliştirileceği tartışmaları da jineolojinin seyrini belirleyen yönlerden oldu. Kapitalist modernitede bilim ile ilgili ilk algı üstün zekalı, iyi eğitilmiş, unvan sahibi kişiler olduğu düşünülen "bilim adamları" üzerinden oluşmakta. Halka ait, kadınlara ait bir bilimin kendi "bilim adamlarını" oluşturması bünyesine ters olduğu için, "şimdi jineolojiyle uğraşanlara ne diyeceğiz ne ad vereceğiz" soruları hep espri konusu olarak kaldı. Jineologlar yetişmemeliydi. Nihayetinde "her kadın kendi bilgisiyle buluşmalı, bilimle bağını kurmalı" hem bir ilke hem bir hedef olarak açığa çıkıyordu. "Kadınların neden bir bilimi olmasını?" sorusuyla birlikte ortaya konan jineoloji önermesi, farklı mekanlardaki kadın-

² Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygurlik Manifestosu, Özgürlük Sosyolojisi*, 3. Cilt Diyarbakır: Aram Yayınları, 2009.

lar tarafından ilgiyle karşılandı. Jineolojî nasıl oluşturulabilir, ne yapılabilir üzerine farklı farklı yerlerde geliştirilen tartışmalar, çalışmalar bugün geldiğimiz noktanın zeminini oluşturdu.

Bu konuda ilk tartışmalar Kadın Özgürlük mücadelesi içinde geliştirildi ve kolektif bir irade ile bir birim oluşturuldu. Bu birim ilk olarak kadın ve bilim ile ilgili Öcalan'ın analiz ve belirlemelerini derlemeye başladı ve bunları *Özgürlük Tezleri* başlığı altında iki cilt olarak yayınladı. 2012'den itibaren çeşitli yerlerde neden jineolojî, nasıl bir bilim, jineolojî nedir temaları ekseninde farklı kesimlerden kadınların katılımıyla konferanslar, çalıştaylar düzenlendi. Aynı dönemde Maxmur'da ders müfredatında jineolojîye yer verilerek liselerde okutulmaya başlandı. Yine demokratik mücadele alanında çalışma yürüten çeşitli akademilerde jineolojîye dair eğitimler verilmeye başlandı. Güney Kürdistan'da jineolojînin tartışıldığı bir konferans yapılırken, Bakurê Kurdistan'da Amed'de jineolojî atölyeleri oluşturulmaya başlandı. Aynı dönemde zindanda kalan kadın özgürlük arayışçıları da her biri ayrı bir cezaevinde de olsa jineolojî ile ekonomi, etik-estetik, demografya başta olmak üzere yaşamın her alanında değişimin nasıl gelişebileceği yönünde tartışmalar yürüttü. Bu tartışmalar, 2015 yılında *Jineolojî Tartışmaları* ismiyle yayınladı. Özgürlük arayışı olan bütün kadınlar, "artık sırtımız yere gelmez" dercesine jineolojîyi anlamaya, oluşturmaya ve anlatmaya başladı.

Jineolojî ile Kurulan Bilgi ve Duygu Ağları

Jineolojînin kadınlar tarafından böyle sahiplenilmesi, benimsenmesi nasıl geliştirilebileceğine dair daha güçlü tartışmalar yürütülmesini de zorunlu kılıyordu. 2015 yılında jineolojînin nasıl örgütlenmesi gerektiği konusunda tartışmaların yürütüldüğü, o zamana kadar geline aşamanın, açığa çıkan bilgilerin kolektif bir şekilde değerlendirildiği bir konferans yapıldı. Bilim ile örgüt nasıl bir araya gelecekti? Bilim örgütlenebilir miydi? Bir bilimin kadroları olabilir miydi? Bilim ile ideoloji arasında nasıl bir bağ kurulacaktı? Mevcut bilim kendini ideolojisiz olarak ilan etmiş, hatta ideolojilerin sonunun geldiğini iddia etmişti. O zaman nasıl olacaktı? Bu konuda Öcalan'ın, "Bilim en gelişkin anlam yorumudur", "Bilim sosyaldır", "Sosyoloji ile ideoloji birbirine yakınlaşmıştır" şeklindeki belirlemelerinde dile gelen hakikate dayanılarak jineolojînin akademi olarak örgütlenmesi gerektiği sonucuna gidildi. İdeoloji ile hakikati anlamak örgütlenme ile oluşu gerçekleştirmek bilim ile de bunu yöntemini açığa çıkarmak hayati önemdeydi. İdeoloji, örgütlenmek ve bilim yaşam ile bağı ifade ediyordu. İlişkilerin bütünselliğinde yaşamın her alanına nüfuz etmek bununla mümkündü. Bu ilişkilerin tanımlanması kadar özgür yaşam ölçülerine göre oluşturulması Jineolojî Akademisi bünyesinde yapılacak tartışmalar ile mümkündü.

Belirli bir mekâna, yine statülere, kariyere ve ölçülere göre tanımlanan akademilerin aksine her yaş grubunun birlikte eğitim görebileceği, öğretmenin öğrenci öğrencinin öğretmen olabileceği, bir sokak başından bir ağacın gölgesine kadar her mekânın değerlendirilebileceği, kadın gerçeğine dayalı bir araştırma yöntemi ile yaşamın her alanında araştırmaların yapılabileceği konusunda ortaklaşıldı. Bilginin güç ve iktidar ile özdeş tutulduğu ataeril sistemin aksine bilginin yaşamın her alanında olduğu ve açığa çıkarılması gerektiği yönünde kararlara gidildi. Bu açıdan Öcalan'ın demokratik modernitenin inşasında en temel destek "devrimsel nitelikte entelektüel ve bilimsel üretimdir" tespiti jineolojînin kurumlaşmasında temel perspektif oldu. Akademinin temel amaçları arasında da devrimsel üretim yapacak ve güçlü yoğunlaşacak akademik kadrolarla, kendi tezlerini oluşturacak ve bu tezlerin pratikleşmesini sağlayacak bir yapılanmanın gerekliliği ortaya konuldu. Birlik sağlamak, düşünce üretmek adına soyut ve elit kalmayacak, ancak pratiğin içinde de soyutlama gücünü yitirmeyecek bir örgütsel modelin oluşturulması gerektiği yönünde önemli tartışmalar yürütüldü.

Jineolojî akademisinin ilk yayınlarından biri olan Jineolojîye Giriş kitabı da aynı konferansta kolektif bir irade ile yapılan tartışmalar ekseninde yazıldı. Ve Kürtçe (Kurmanci ve Soranice lehçelerinde), Arapça, Farsça, Rusça çevirileri yapıldı. Yine kitabın bir özeti olan Jineolojî Broşürü 13 dile çevirisi yapılarak dünyanın dört bir yanında dağıtıldı. Kitabı birlikte okuyan kadınlar düşünce güçlerini açığa çıkarmanın önemini fark etti. Örgütlenmenin ve mücadelenin önemine odaklandı. Köklerinden beslenen bir bilimin gürül gürül akan bir su gibi dünyanın diğer kadınlarına nasıl ulaştığına tanıklık etti. Dünyanın dört bir yanından kadınlar jineolojî ile başta Kürdistan olmak üzere dünyadaki kadın özgürlük mücadelelerinin enerjisinin kuram ve kurumlarının oluşacağını gördü. Kadın bilimi olan jineolojî, yaşamın ve de özgür eş yaşamın bilimi olarak demokratik modernitenin dayandığı bilgi yapılanmalarını açığa çıkarmaya başladı. Kadın etrafında geliştirilecek bir bilimin etik estetik değerler ile buluşması ve toplumsallığa hizmet etmesinin sağladığı enerjiyi kuşandı.

8 Mart 2016 yılında yayın hayatına başlayan Jineolojî Dergisi yaşamın ve toplumun ihtiyaçlarına cevap arayan kapsamlı bir platform olarak yayın hayatına başladı. Dilde, bilgi üretiminde yaşadığı zorlanmaları kolektif bir irade ile aşmayı hedefledi. Jineolojî Tartışmaları, Jineolojîye Giriş ve Jineolojî Dergisi etrafından Kürdistan'ın ve Türkiye'nin farklı şehirlerinde Jineolojî Atölyeleri düzenlendi. Mahallelerden, kurumsal yapılardan, üniversitelerden, sendikalardan, derneklerden, siyasi partilerden ve farklı kesimlerden gelen kadınlar atölyelerde hikayeleriyle, deneyimleriyle, bilgi ve birikimleriyle ortak bir duyguda birleşti.

Yarım asra varan Kürdistan Kadın Özgürlük Mücadelesinden beslenen Rojava Devrimi, jineolojînin yaşam bulduğu en önemli alanlardan biri oldu. Devrim sürecinde ve inşasında kadının kendi iradesine dayanma ve kendi olma (xwebûn) arayışları ve

kazanımlarını kalıcı kılma çabalarını bilimsel kılma kaygısı ile bağlantılı olarak önce Efrin, ardından Derik, Minbiç, Haseki, Kobani, Tabqa ve Şehba’da Jineolojî Araştırma Merkezleri kuruldu. Bu merkezler felsefik, ideolojik ve bilimsel olarak kadınların ataerkil sistemle yaşamın her alanında mücadele etmesinin yol ve yöntemlerini yaşamın içinden süzdü. Komünlerde, meclislerde, mahallelerde, akademilerde jineolojî eğitimleri verdi. Çok sayıda sosyolojik analiz araştırması yaptı. Kadınlar için bir özgür yaşam alanı olarak Jinwar Kadın Köyü kuruldu. Bu köy kısa zamanda kadınların yaşadığı sorunlara cevap olmak kadar kendi bilgilerini yaşamın her alanında ürettiği evrensel bir kimliğe kavuştu. Özgür demokratik üniversitelerin oluşumu için imkanlar yaratan devrim ile 2017 yılında Rojava Üniversitesi bünyesinde Jineolojî Bölümü kuruldu. Demokratik kurumların inşasında özgürlükçü paradigmayla yetişen yeni nesillerin toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak bir bilince erişmesi için azami çaba sarf edildi. Lise ders müfredatlarında jineolojî ders olarak yer aldı. Güney Kürdistan’da jineolojî eksenli seminerler, konferanslar, paneller düzenlendi. Doğu Kürdistan’da kadınlar köklü yaşam felsefelerinin özgüveniyle internet üzerinden bu bilimi öğrenmenin arayışına girdi. Jineolojî sayfaları, siteleri ve sosyal medya hesapları oluşturdu.

Yerelden evrensele bir yöntem ile yaşamın içinden aşkla, inançla, acıyla, büyük bedellerle bilgisini süzen özgürlük mücadelesinin yaptığı tartışmalar, Avrupa ve Latin Amerika’da da yansımaları buldu. Dünya kadınları ile bu iddiayı tartışma imkânı ilk

olarak 2014 yılında Almanya’nın Köln kentinde düzenlenen

jineolojî konferansında gerçekleşti. Sonrasında dünya-

nın dört bir yanında seminerler ve paneller düzen-

lendi. Temas edilen her tarihsel toplumsal

gerçekliğin bütünlüklü ele alınabileceği, yaşa-

mın da böyle ele alındığı kamplar düzenlendi.

Farklı ülkelerden kadınların bir araya geldiği

kamplarda yerel ve evrensel arasındaki bağ-

lar daha iyi analiz edildi. Bütün bu çalışma-

larla paralel Jineolojî ile yaşamın evrensel

dilini yaratma iddiasıyla Rojava’da Andrea

Wolf Enstitüsü kuruldu. Dünyanın farklı

bölgelerindeki kadınların tarih, bilgi, dene-

yim ve analizlerini birbirine erişilebilir kıl-

mak amacıyla kurulan enstitüde Kürdistan,

Ortadoğu ve Avrupa’nın farklı ülkelerinden ka-

dınlar yer aldı.

Jineolojî kavramını duyan kadınlar Kürdistan’ın ve dünyanın birçok yerinde bilgilerini açığa çıkarma, bu

Jineolojî kavramını duyan kadınlar Kürdistan’ın ve dünyanın birçok yerinde bilgilerini açığa çıkarma, bu bilgiyi kolektif bir irade ile birbiriyle, toplumla paylaşma arayışına girdi. Bu arayış sırasında yaşadıkları coşku jineolojînin neden yaşamın bilimi ve dili olduğu yönünde önemli veriler sundu.

bilgiyi kolektif bir irade ile birbiriyle, toplumla paylaşma arayışına girdi. Bu arayış sırasında yaşadıkları coşku jineolojînin neden yaşamın bilimi ve dili olduğu yönünde önemli veriler sundu.

Yapılan kavramsal, kuramsal ve kurumsal tartışmaları tek tek ele almak bir makalenin sınırlarını aştığı için bu çalışmaların hangi ihtiyaçlara, nasıl bir yöntemle cevap olduğuna ve dilini nasıl oluşturduğuna odaklanarak devam edeceğiz. Örneğin yayın ve danışma kurulunu farklı kesimlerden oluşturan Jineolojî Dergisi yaşamın bilimi olma iddiasına denk bir dili ne kadar yakaladı? Bilgi üretim sürecine nasıl bir katkıda bulundu? Bir grup kadın tarafından ilk tohumlarını Diyarbakır’da atan jineolojî atölyelerinin tartışmalarında açığa çıkan bilginin özgürlük teorisi ile bağı nasıl kuruldu? Mülteciliğin sancılarını en ağır şekilde yaşayan buna rağmen demokratik, ekolojik, özgürlükçü bir yaşam kurmayı başaran Maxmur’da kadınların iradesini besleyen kaynaklar nelerdi? Savaşın sürdüğü Rojava ve Kuzey Doğu Suriye’de Kürt ve Arap bölgelerinde kurulan Jineolojî Araştırma Merkezleri nasıl bir yöntem ile yaşamın bilgisini açığa çıkardı? Kadınlar için bir özgür yaşam alanı kuran Jinwar Kadın Köyü dünyadaki kadınların hayallerine cevap olayı nasıl başardı? Rojava Üniversitesi bünyesinde kurulan Jineolojî bölümü üniversitenin yapısında nasıl bir değişim yarattı? Dünya kadınlarının bir araya gelerek oluşturduğu Andrea Wolff Enstitüsü bu bilgileri kendi toplumlarında nasıl bir yöntem ile uyguladı? Jineolojî bir kadın ve yaşam bilimi olarak eğitim alanı başta olmak üzere yaşamın diğer alanlarında nasıl uygulandı? Sosyolojik analiz çalışmalarında kadın hakikatini açığa çıkarmada izlenen yöntem, geliştirilen dil yaşamın bilimi olma iddiasına ne kadar hizmet etti? Yerelden evrensele doğru akan jineolojî Avrupa ve Latin Amerika ülkelerinde nasıl bir yöntemle kadınların ruhuna dokunmayı başardı?

Bu çalışmalar yapılırken izlenen yöntemler nelerdi? Kavram, kuram ve kurumlarını oluşturma başlangıcında olan bir bilimin teorilerini üretme aşamasında yaşadığı zorlanmalar nelerdi? Yapılan çalışmalar yaşamın bilimi ve dili olma iddiasında olan jineolojîye ne kadar hizmet etti? Jineolojî Akademisi bünyesinde yürütülen çalışmalar kadınların yaşadığı sorunlar başta olmak üzere toplumsal sorunlara ne kadar çözüm üretebildi? Bu soruların hepsine bir yazı ile cevap olmanın zor olduğunun farkındayız. Ancak bir giriş mahiyetinde de olsa böylesi bir yoğunlaşmanın bilimimizin yaşam ve toplum ile bağına hizmet edeceğine inanıyoruz. Yaşam ve topluma dair değerlendirmelerin örgütsel alan kadar bilimsel alanda da sosyolojik ve ideolojik bir dille örülmesinin önemli olduğunu düşünüyoruz. Jineolojî Dergisinin her sayısında sıkça eleştiri konusu olan dilin ya çok akademik ya da çok ideolojik olması yönündeki tartışmalara da bir katkı sunmasını umuyoruz. Akademik ya da ideolojik olsun her iki dilde açığa çıkan soyut ve teorik olma eleştirilerine cevap olmak da bununla mümkün. Dilini toplumun ve çağın ihtiyaçlarına cevap olma ve yaşamı anlama, anlatma temelinde kuran bir bilimin de çözüm kaynağı olmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmek istiyoruz.

Nasıl Yaşamalı?

Jineolojinin beslendiği kaynak özgürlük mücadelesi ve direniş geleneğidir. “Nasıl yaşamalı?” sorusuna cevabını da bu eksende üretmektedir. Yaşamın tanımını ve nasıl yaşamalı sorusunun cevabını başta kadın olmak üzere demokratik uygarlık güçlerinin özgürlük mücadeleleri ve direnişlerinde arayan bir bilimdir jineoloji. Öcalan’ın, “Direnişsiz yaşam olmaz. Direnişsiz yaşamın lanetli bir yaşam olduğunu kanıtladık”³ belirlemesi jineolojinin nasıl yaşamalı sorusuna cevap ararken esas aldığı eksen olmaktadır. Yaşamın tanımını bu perspektiften geliştirmektedir. Dinamik, canlı bir özgürlük ve demokrasi geleneğinden beslenmesi jineolojinin en büyük avantajı durumundadır.

“Bilimin” en gelişkin çağında yaşamamıza rağmen dünyanın ekolojik bir yıkımın eşiğinde olması, savaşların günlük yaşamımızın bir gerçeği haline dönüşmesi, kadın kırımını, en gelişkin teknolojilerin yok ettiği yaşam gerçeği, dünyaya yeni bir sosyal bilim anlayışı ile yaklaşmayı zorunlu kılmakta. Tam burada Abdullah Öcalan’ın, “Bilimin bu olağanüstü gelişmesine rağmen, halen yaşamı ve toplumsal bağlamını tanımlamaması oldukça tuhaf gelmektedir. O zaman sormak gerekir: Neyin bilimi ve kimler için bilim? Bu soruların yanıtı verildikçe, sosyal bilimcilerin neden en temel soruya, yani ‘yaşam nedir ve toplumla bağı nasıldır?’ sorusuna yanıt vermedikleri anlaşılacaktır”⁴ değerlendirmesi akla gelmektedir.

Yaşam nedir ve nasıl yaşamalı sorularına kadının kadınla, kadının erkekle, kadının doğayla, kadının yaşamla, kadının toplumla ilişkisi temelinde cevaplar üretmek jineolojinin en temel kaygılarından biri oldu. Zeynep Kınacı’nın “anamlı bir yaşamın sahibi olmak istiyorum” şeklinde dile getirdiği eylemi bu kaygının vücut bulmuş haliydi. A. Mahir’in “yaşam ilişkilerin bütünselliğidir” diyerek yaşamın tanımının tahakküme dayalı bilgi yapılanmaları tarafından nasıl kirletildiğine dikkat çekmesi, bizi yaşamın tanımına dair yeni sorgulamalara götürmektedir. Uygarlık tarihi boyunca bilgi üretim süreçlerinde sanatıyla, edebiyatıyla, müziğiyle yer alma ve kendi varoluşunu gerçekleştirme kaygısını duyan kadınların sonunda intihar etmesi bu kaygının ne kadar gerçekçi temellere dayandığını göstermekteydi. Virginia Wolff, Silvia Plath, Nilgün Marmara buna dair sadece birkaç örnekti.

Jineoloji ile bağlantılı yapılan bütün çalışmalarda bu direniş kültürünün içinde gelişti, anlam buldu. Örneğin üç ayda bir çıkan bilim ve kuram dergisi Jineoloji, oluşturduğu kolektif iradeyle faşizmin en üst boyutta yaşadığı dönemlerde hem dünyanın hem de içinden filizlendiği toplumun ihtiyaçlarına cevap olan dosyalar üretti. Bazen

³ Abdullah Öcalan, *Çözümlemeler*, 1998.

⁴ Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Manifestosu, Özgürlük Sosyolojisi*, 3. Cilt, İstanbul: Amara Yayınları, 2018.

dergi ekibinin de şaşkınlıkla tanık olduğu bir sezgisellik ile o dönemdeki gündemin ihtiyaçlarına denk dosyalar hazırladı. Her sayının ardından yeni bir doğum yapmış olmanın heyecanını yaşadı. Doğumun bilgisel, düşünsel yönünün ne kadar mutlu ettiğine tanıklık etti.

Üçüncü dünya savaşının merkezi konumunda olan Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Özerklik sisteminde ya da en çok bilinen ismiyle Rojava’da kurulan Jineoloji Araştırma Merkezleri de yaşamın bilgisini bizzat yaşamın içinde üretti. Özsavunma kuramını savaş cephesinde özgürleşmenin teorisini yaratan kadınların direnişi ile ya da üstünde fıstını elinde silahı ile şehri koruyan anaların iradesi ile yoğurdu. Haseke Jineoloji Araştırma Merkezi’nde yer alan Malda Kusa arkadaş bunun en güzel örneğini sergiledi. Haseke’nin Hol ilçesi yoluna DAİŞ tarafından döşenen mayının patlaması sonucu 4 Mayıs 2019’da şehit düşen Malda Kusa, yürüttüğü eğitim ve araştırma çalışmalarında bilimin yaşamla bağının temsili oldu. Katıldığı beş yüz kişilik bir özsavunma akademisinden izlenimlerini aktarırken, “Altı yüz erkek genç bir kadın arkadaşın dersini dinliyor, not alıyor ve sorular soruyorlar, kadın bilimini tarihini tanımaya anlamaya çalışıyorlar, özgür eşyaşamı tartışıyorlar. Yaşam biçimlerini sorguluyorlar. Bu kendi başına bir devrimdir” demişti. Oysa kendisine bu eğitimi verme önerisi geldiğinde çok korkmuş ve ürkmüştü. “Nasıl olur, ya beni dinlemezlerse, bu sayıda bir erkek topluluğuna nasıl ders verebilirim” gibi kaygıları yaşarken bir anda kendini derste harıl harıl jineolojiyi tartışırken bulmuştu. Ders dönüşü, “Jineoloji kendimin bile farkında olmadığı bir gücü ve özgüveni açığa çıkardı” demişti. Malda arkadaşın da dediği gibi jineoloji korkularımızı aşmamızı ve gelişmemizi sağlıyor.⁵ Yine Kuzey ve Doğu Suriye’de Arap halkının ağırlıkta yaşadığı Minbiç, Tabqa ve Raqqa şehirlerinde verilen jineoloji eğitimlerinde Arap kadın ve erkeklerin aynı ortamda ilişkilerini ve yaşamlarını sorgulamaları, erken yaşta evliliği ve çok eşliliği sorgulamaları bunun bir ifadesi olmaktadır.⁶ Derik Jineoloji Araştırma Merkezi’nde yapılan masal atölyelerinde çocukların dünyasına masallarla dokunurken direnişin çocuk haline tanık olmak inanılmaz mutluluk veren çalışmalar olmuştur. Direnişin mekânında masalın sonunu zafer ile taçlandıran çocukların okul sıralarının dışında yaşamın her alanında eğitimin olduğunu öğrenmesi de bunun bir diğer sonucudur.⁷

Jineoloji Akademisi tarafından Avrupa başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde yapılan seminer ve eğitimlerde de jineolojinin direniş geleneğine dayanan bilgi yapılanmalarına dair veriler açığa çıktı. Örneğin,

⁵ Haseki Jineoloji Araştırma Merkezi’nin hazırladığı belgeden alınmıştır.

⁶ Minbiç Jineoloji Araştırma Merkezi ile Tabqa Jineoloji Araştırma Merkezi’nin hazırladığı belgeden alınmıştır.

⁷ Derik Jineoloji Araştırma Merkezi’nin hazırladığı belgeden alınmıştır.

“Latin Amerika’da batı eksenli düşünme biçimlerinin, modernitenin etkisi daha az olduğundan çok sınırlı bir çalışmayla (kısa süreli seminer ve eğitim dizileri) jineoloji kendisini var edebildi. Farklı bir kültür olmasına rağmen bu topraklarda da nesiller aracılığıyla aktarılan bilgi, sözlü tarih, mitoloji vb. konuların kadın mücadelesinin temel dinamikleri olduğunu görebildik. Deyim yerindeyse nehir yatağına bu topraklarda kavuştu! Bu ortaklığı ziyaret ettiğimiz bir kadın meclisindeki yerli bir kadının ‘ilk kez bizim gibi düşünen beyazlarla karşılaşıyorum’ sözünden daha güzel ne anlatabilir ki?”⁸

Yine jineoloji çalışmaları ekseninde dünya savaşlarının merkezi olan bir alanda, cinsiyetçiliğin devletçi zihniyet tarafından kanunlaştırıldığı bir yüzyılda, Jinwar kadın köyü gibi bir ütopya gerçekleştirildi. Savaşın acımasız koşullarına rağmen kadınların talebi ve istemi olarak gelişti bu ütopya. Ve daha inşasına başlamadan düşüncede gerçek oldu. Henüz hiçbir şey yokken birkaç kerpiç ile Jinwar çalışmalarının başladığının duyurulması özgür yaşam alanlarına olan ihtiyacı, özlemi, hasreti ortaya koydu.⁹

Rojava Üniversitesi’ne bağlı oluşturulan Jineoloji Bölümü de bu yazı için kaleme aldığı belgede,

“Yaşanan savaş koşullarında kadınların üniversitede kendi bölümlerini oluşturma cesaretini göstermesi kadın devriminin bir sonucudur. Öz savunmadan ekonomiye, sağlıktan siyasete tüm alanlarda eğitilmiş, kendi alanında derinleşmiş kadınlara ihtiyaç duyulmaktadır. Jineoloji Bölümü, toplumun ve kadın devriminin ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda son beş yıldır lise müfredatında bulunan “jineoloji dersi” için öğretmen yetiştirmektedir. Devrimin ilk yıllarında uzun süreli eğitim-öğretim programlarını geliştirme imkânları olmadığı için tüm toplum kolektif çalışma ve yeni demokratik yapılarını oluşturma çabasında oldu ve çok değerli emekler verildi. Fakat bugün kadınların tüm çalışma alanlarında; siyasette, eğitim ve akademi alanlarında, öz savunma ve öz yönetimde daha yetkin çalışmalarına ihtiyaç var.”¹⁰

Kolektif İrade

Jineolojinin yaşam ve direniş ile olan bağına daha güçlü kurması da kolektif

tif iradeyi daha güçlü kılması ile mümkündür. Özellikle yaşamı tek boyutlu bir şekilde olgular üzerinden ele alan pozitivist bilime karşı, jineolojinin ilişkilerin bütünselliğine dayanması hayati önemdedir. Kadının kadınla ilişkisinin yarattığı ortak aklı ve duyguyu kadının erkekle, doğayla, toplumla ilişkisine kadar sürekli bir şekilde eleştiri ve özeleştiri, toplantı, çözümleme, platform ve eğitimler ile süreklileştirme bireyden topluma köklü bir değişim yaratma sorumluluğu ile karşı karşıyadır.

Bir kadın ve yaşam bilimi olarak jineolojinin kolektif bir irade ile üretilmesi tarihi bir anlam ifade etmektedir. Bu kolektif iradenin birlikte yaşam esasları bulunmaktadır. Çünkü birlikte çalışma yürüten kadınların diyalogu ve ilişkileri yaşamın her alanını etkilemektedir. Doğayla kurulan bağ yaşamı anlama ve anlamlandırma yönünde güç vermektedir. Erkekle geleneksel ölçülerin ötesinde özgürlük ölçülerine göre felsefik, sanatsal ve bilimsel bir ilişkinin nasıl kurulacağını örnekleri açığa çıkarmaktadır. Toplumla ilişkide toplumun sorunlarına ne kadar çözüm üretildiği soruları eşlik etmektedir. Her ilişki bu anlamda yeni ufuklar açmakta, birbirini anlama, birlikte bilgiyi üretme, yaşamı anlamlı kılma çabasını beslemektedir. Bu hem kişilik değişim dönüşümüne ivme kazandırmakta hem de ilişkilerin bütünselliğinde yepyeni çalışmalara imza atmaya vesile olmaktadır. Beraber çalışmanın da ötesine geçen beraber ortak bir yaşam perspektifini açığa çıkarmaktadır. Kadınlar olarak ne kadar kendimiz olduğumuz, düşünce gücümüzü ne kadar açığa çıkardığımız, sezgisel aklımızı ne kadar keşfettiğimiz, deneyimlerimizin ortak sonuçlarını yaşam ile ne kadar buluşturduğumuz konusunda yeni anlamlar açığa çıkmaktadır. Eleştiri özeleştiri mekanizması ve açıklık ilkesi de hem düşünsel hem ruhsal bağlarımızı ve özgür yaşam iddiamızı daha da güçlendirmektedir. Hegemonik sistem içinde ilişkilerin kopmasına vesile olan eleştiri özeleştiri mekanizması demokratik ekolojik ve kadın özgürlüğüne dayalı paradigmamızda birbirine emek verme ve yaşamla bağ kurma gücümüzü artırmaktadır.

Eleştiri neyi istemediğimize dönük muhalif teoriyi üretirken buna eşlik eden özeleştiri alternatifimizin ne olduğunu açığa çıkarmaktadır. Jineolojinin beslendiği özgürlük mücadelesinin en önemli kaynaklarından biri bu olmaktadır. Jineoloji Dergisi’nde kısa ya da uzun

Bir kadın ve yaşam bilimi olarak jineolojinin kolektif bir irade ile üretilmesi tarihi bir anlam ifade etmektedir. Bu kolektif iradenin birlikte yaşam esasları bulunmaktadır. Çünkü birlikte çalışma yürüten kadınların diyalogu ve ilişkileri yaşamın her alanını etkilemektedir. Doğayla kurulan bağ yaşamı anlama ve anlamlandırma yönünde güç vermektedir.

⁸ Avrupa başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde çalışmalarını yürüten Jineoloji Akademisi üyeleri tarafından kaleme alınan belgeden alınmıştır.

⁹ Jinwar Kadın Köyü çalışmalarını yürüten kadınların hazırladığı belgeden alınmıştır.

¹⁰ Rojava Üniversitesi Jineoloji Bölümünden kadınların hazırladığı belgeden alınmıştır.

süre birlikte çalışan her arkadaşın birbirinin yaşamının bir parçası haline gelmesi bunu ifade etmektedir. Hangi sebeple olursa olsun o çalışmada yer alan arkadaşın çalışmadan ayrılması herkesin kendisini sorgulamasını beraberinde getirmektedir. Geleneksel ölçülere göre normal karşılanabilecek bu durum özgürlük ölçülerini esas alan ve özgürlüğün teorisini kolektif bir akıl ile üreten jineolojî çalışmalarında bir kendini sorgulama gerekçesi olmaktadır. Araştırma Merkezlerinde eğitim vermekte zorlandığı için kendine özgüveni sarsılan arkadaşların özgüvenini tekrar sağlaması için azami çaba sarf edilmektedir. Andrea Wolf Enstitüsü'nde bir araya gelen farklı halklardan kadınların birbirinin dilini anlaması, yaşam tarzında ortaklaşması için yaşamın içinden örnekler ile yaşamın içinde doğal sohbetler geliştirilmektedir. Bireyciliğin ideolojisi olan liberalizmin tuzaklarına karşı birlikte ne kadar güçlü olabileceğimizin teorisi üretilmekte, bu teori yaşam içinde pratikleşmektedir. Pratikleşen her yön pozitif bir enerji olarak hücrelerimize akmaktadır. Zengin yöntemlerle bu sürdürülmektedir. Mesela,

“Jineolojî ve bilgisini evrensel bir dile çevirmenin bir başka yolu da farklı ülkelerin ritimler ve melodileriyle bestelediğimiz şarkılardır. Onlarla Jineolojî ile bağlantılı ortak çalışma ve yaşamımızda gelişen duygu, düşünce ve umutlarımızı ile ifade ediyoruz. Şarkılarımız, ortak bir ritim ve ruh etrafında birleştirir, yeni adımlar için bize güç ve ilham verirler. Andrea Wolf Enstitüsü'nde yazılan ve mehtaplı gecelerde ateşin etrafında veya kutlamalarımızda okunan şiir ve hikayeler, tarihimizi, işgal ve sömürgecilığe karşı süregelen direnişimizi, jineolojî ile kazandığımız bilinç, yaşam sevgisi ve arkadaşlık duygularımızı anlatıyor.”¹¹

Çok farklı sorunlar yaşayan kadınların yanısıra, farklı halklardan kadınların bulunduğu Jinwar'da oluşan aheng iktidarcı sistemin en çok korktuğu alanlardan biri oldu. Dünyanın en prestijli gazetelerinin, televizyon kanallarının ilgisini çekmesinin bir yönü de buydu. Washington Post gazetesinden gelen bir muhabirin, “Editörlerim bu köyün her bir köşesini çekmemi istediler. Ben köyün her bir köşesini çektim. Ama neden bu kadar korktuklarını anlayamadım?” demesine karşılık köy çalışmasında yer alan Rumet Heval, “Bu köyde kadınlar var. Kadınların ruhsal, düşünsel ve fiziksel enerjilerinin kurduğu bir mekân var sadece” diyor. Muhabirin, “Sarımlarından korkuyorlar” demesi iktidarın kendisi olmayı başaran kadından ne kadar korktuğunun bir başka ifadesi oldu.

¹¹ Andrea Wolf Enstitüsü tarafından kolektif bir şekilde yürütülen tartışmanın sonunda hazırlanan belgeden alınmıştır.

Bilgiyi Üretme Serüveni

Direnış kültürüne ve kolektif iradeye dayanan Jineolojî bilgisini akademilerde, mahallede, sokakta, direniş cephelerinde oluşturmaktadır. Jineolojî Akademisi açısından bilgiyi üretme süreci, Ninhursag'ın özgürlük ile özdeşleşen direniş mirasını dağların türküsüyle yaşamları pahasına damıtan kadınların arayışları ile başladı. Özgürlüğün bilgisini üreten ve bunun ölçülerini oluşturan Kadın Özgürlük Mücadelesi Jineolojî Akademisinin beslendiği ana kaynak oldu. Bu kaynaktan yerelden evrensele akmanın yöntemlerini öğrendi. Örgütsel bir iradenin kolektif bir akıllı ve vicdanı, bir diğer ifadeyle politika ve ahlakı, yaratabileceğini kanıtladı. Geleneksel ölçülere karşı özgürlük ölçülerini büyük bir mücadeleyle, büyük bir emekle oluşturdu. Kadının bütün ilişki diyalektiğinde özgürlük ölçülerini oluşturdu. Varlık, bilinç ve form formülünü yaşamları pahasına oluşturan kadınların bilgisine, sezgisine dayandı. Ve kadının akışkan enerjisi ile özgür bir yaşamın mümkün olduğunun özgüvenine dayandı. Kendi kökleri üzerinde yeşermenin bilgisini onunla birlikte açığa çıkardı. Rojava'da gerçekleşen kadın devrimini bütün boyutlarda kolektif akıl ve irade ile kurdu. Hala da devam eden ve ataerkil zihniyet tamamen ortadan kalkıncaya kadar sürececek olan uzun süreli bir mücadeleyi göze alan bir kaynaktan beslendi. Yaşam ve hakikat derdi olan bir bilim olarak direniş ile filizlenen teorilerini bu temelde oluşturmaya devam ediyor.

Jineolojî Akademisinden kadınlar her bir akademide verdiği eğitimlerle beslendi. Oradan gelen öneriler ekseninde bilgilerini gözden geçirdi, o bilginin yaşamla bağına odaklanıp kadınların ve erkeklerin hikayeleri ile yeniden yogurdu. Eğitimler ilk deneyim alanı oldu. Bu eğitimlere 2012 yılından itibaren başlandı. Kadın ve yaşam kavramlarının kapsamıyla paralel biçimde jineolojînin kapsamının da geniş olması gerektiği bu eğitim süreçlerinde açığa çıktı. Dersin süresi ne olursa olsun ders sonunda dersin süresinin uzatılması önerisinin gelmesi inanılmaz bir motivasyonu beraberinde getirdi. Bu ders komisyonları açısından da daha fazla derinleşmenin, ilgiye güçlü bir şekilde cevap olmanın arayışını geliştirdi. 2014 yılından itibaren her ders sonunda gelen öneri ve eleştiriler ekseninde bir dahaki derse hazırlanmak da bir gelenek halinde geldi. Bu görüş, eleştiri ve öneriler de jineolojî dersinin yol haritasını belirledi.

Jineolojînin yöntemlerinin oluşturulması süreci de en çok bu eğitimlerde açığa çıktı. Tek yönlü bir anlatım yerine herkesin yorum gücünü arttıracak ve derse katılımını sağlayacak atölyeler düzenlendi. Kadının varlığını kasteden bütün teorik yapılanmalara, tabulara karşı özgür bir yöntem denendi. Örneğin, Şahmaran hikayesi, cin, pirebok, peri hikayeleri ile Lilith bağlantısını kuracak şekilde sosyolojik yorumlara ağırlık verildi. Eğitime katılan

her kişinin kendi yöresinden anlattığı bir hikâye ile kadın kimliğinin ortak bir egemen akıl tarafından nasıl dönüştürüldüğü görüldü. Kürdistan'daki aşk destanlarını ya da dengbêjlerin seslerinden aktarılan destanları yorumlayarak Kürt sosyolojisi ile aşkın sosyolojisi üzerine çözümlemeler yapıldı. Bazen dersin içinde gruplar oluşturularak her gruba bir destan verildi. Onların yorumları ve çözüm yöntemleri üzerine analizler yapıldı. Aşkın toplumsal anlamına odaklanan her arkadaş kendi sosyolojisi ile buluşmanın ve bu ekseninde anlama ve araştırmanın önemine odaklandı.

Derslerde kadın erkek ilişkilerinde yaşanan dönüşüm, aşka dair düşünceler, erkeklerle ya da kadınla ilişkilerde öne çıkan engeller, buna karşı nasıl mücadele edildiği, kadının kendi olma yani xwebûn olma sürecinde yaşadığı zorlanmalar ile ilgili anketler yapıldı. Sosyolojik analiz kapsamına giren bu yöntemin sonucunda derse katılan her bir kişiyle özel bir bağ kurulduğu gibi ortak ulaşılan sonuçlar da derlenerek akademilerin kuruluna sunuldu. Yine bu eğitimlerde toplumsal alanda yaşanan sorunlara sosyolojik yaklaşımın nasıl olması gerektiğine dair tartışmalar yürütüldü. Toplumsal anlamda kadın erkek ilişkilerinde tanık oldukları krizin üzerlerinde yarattığı etkiye, buna karşı nasıl çözümler geliştirdiklerine dair tartışmalar geliştirildi. Geliştirilen çözümlerin ne kadar geleneksel ya da özgürlük ölçülerine göre olduğu çözümlendi. Bu yorumlar jineolojî ekseninde ideolojinin sosyoloji ile olan bağının önemini açığa çıkardı. Jineolojî dersleri kapsamında ele alınan kadın kimdir, erkek kimdir, kadın erkek ilişkileri nasıl olmalı, aile demokratikleşebilir mi, egemen erkek nasıl dönüşür, kadın devriminin dayanacağı düşünceyle yaşamın her boyutu nasıl inşa edilebilir gibi sorular en ilgi çeken konulardan biri oldu.

Bir diğer ilgi de jineolojînin bir ihtiyacı karşılaması ile bağlantılı gelişti. Siyasetten, sosyal alana, askeri alandan ekonomi alanına kadar birçok alanda jineolojî düşüncesine ihtiyaç duyuldu. Bu nedenle her bir akademide ya da ders verilen zeminde o alanın ihtiyaçlarına odaklanıldı. Derslerde uygulanan yaratıcı yöntemler de bir diğer ilgi çekici nokta oldu. Derse katılanların aktif özenlere dönüşmesi, yorum gücü kazanması, yöntem ve üslupta çekici olması bunun bir diğer nedeni oldu. Yaşamın bütün boyutlarında yani etik-estetik, eğitim, sağlık, özsavunma, siyaset, hukuk ve benzeri yapılan bütün çalışmalarda açığa çıkan sonuçlar hem jineolojî için veri kaynağı oldu hem de ilgili alanlar için çözüm üreten bilgi kaynağı haline geldi. Yaşamın bilimi ve dilini yaratma kaygısı ile bağlantılı canlı bir dinamik ile bütün süreçlerin akmaya devam ettiğini de belirtmek gerekiyor.¹²

¹² Jineolojî Akademisinin eğitim çalışmaları ekseninde hazırlanan belgeden alınmıştır.

Farklı dillerde sayısız eğitimler verildi, seminerler, atölyeler, kamplar, kurslar düzenlendi. Erkeklerle dönük eğitimler gerçekleştirildi. Her yaş grubuna uygun eğitimler verildi. Kadına ve erkeğe dair bilgilerinin yanlış olduğunun farkına vardıkça yaşamdaki krizli ilişki ve yaşam biçimlerinin yanlış öğreti ve inançlar ile olan bağlantısı keşfedildi. Eğitimlerde “Adeta gözümdeki sis perdesi kalktı. Derin bir uykudan uyanmış gibi kendimi hissediyorum, yeniden doğmuş gibiyim” sözleri eğitimlerde kendini bulduklarının bir ifadesi oluyordu. Yaşamlardaki mitolojik hikayelerin, kutladıkları bayramların, yaşam ile bağlarının köklerinin anasoylu toplumlarda olduğunu anlattıkça tarihe olan ilgileri daha da arttı. Çünkü tarih o an'da yaşadıkları bir gerçek oluyordu. Rojava'da kendi kökleri üzerinden gelişen bir bilinçlenme bilginin yaşam ve toplum ile ilgili bağını ortaya koyuyordu. Tarih güncelleniyor, her kadın değersizleştirilen bilgisinin ne kadar değerli olduğunun bilincine erişiyordu.¹³

Farklı yerlerde farklı eğitim pratikleri gelişti. Atölyeler yöntem olarak hem eğitim hem araştırma ortamlarına dönüştüler. İlk olarak Diyarbakır'da başlayan Jineolojî atölyelerinin yaratmış olduğu heyecan giderek arttı. Van ve İstanbul başta olmak üzere Kürdistan'ın ve Türkiye'nin farklı şehirlerinde kadın buluşmaları coşkuyla yapıldı. Mahallelerden, kurumsal yapılardan, üniversitelerden, sendikalar, derneklerden, siyasi partilerden ve farklı kesimlerden gelen kadınlar atölyelerde hikayeleriyle, deneyimleriyle, bilgi ve birikimleriyle ortak bir duyguda birleşti. Bütün bu farklılıklar, aslında tartışmaları güçlendiren ve zenginleştiren bir etki de yarattı.¹⁴

Jineolojî ile temas eden kadınlar, jineolojîyi duyan kadınlar, atölyelerde; kadınlığı, kadın aklını ve ruhunu, bilgisini ve sezgisini, duygu ve düşünce gücünü yeniden ortaya çıkarma gayreti içinde oldu. Atölyelerde, tarihsel süreç içerisinde yaşanan kadınlık serüveninin -aslında insanlık serüveninin de diyebiliriz- bütün kazanımları, kaybedişleri, tarihteki kadın direnişleri, kadının yaşam mücadelesi incelenip anlaşıldıkça diğer bir deyişle üstü örtülmek istenen “kadın hakikati” açığa çıkarıldıkça verili kadınlık rollerine ve cinsiyetçilik ideolojisine karşı itirazlar daha güçlendi ve daha örgütlendi. Ve bu itirazların; egemen erkek aklına, eril sisteme, sömürüye ve şiddetin her türlüsüne karşı sergilenen ortak mücadele ile mümkün olacağı düşüncesi anlamlı oldu. Mevcut kadınlığın, varoluş tarzı olarak sunulması karşısında; kendini, kendi hakikatini, kendi varlığını gerçekleştirme çabası çok değerli oldu. Bu anlamda, atölyeler, kadın tarihini ve hakikatini öğrenme ve kadının gücünü tarihinden aldığı iddiasını bilme açısından değerli alanlar oldu.

¹³ Jineolojî Araştırma Merkezleri tarafından hazırlanan belgeden alınmıştır.

¹⁴ Jineolojî atölyeleri ile ilgili hazırlanan belgeden alınmıştır.

Atölyelerde; cinsiyetçilik, özgür eş yaşam, kadın-erkek ilişkisi, feminizm, tarih, toplumsallık, mitoloji, toplumsal cinsiyet, felsefe gibi başlıklar etrafında tartışmalar, paylaşımlar yapıldı. Düşünce yöntemleri, sosyal bilim ve pozitivizm en çok tartışılan konular arasında yer aldı. Araştırma-inceleme-paylaşım yönündeki heyecan, samimiyet, enerji arttıkça bilgiye ulaşmanın ve bilginin peşinden koşmanın kendisi, bir araya gelmenin kendisi çok anlamlı oldu. Jineolojî atölyelerinde şu husus da fark edildi; aslında atölyeler herkesle temas eden, herkesin yaşamına bir şekilde değen mekanlardır. Çünkü bir konunun çok farklı kesimlerden, farklı kimliklerden, farklı yaşlardan, farklı inançlardan olan kadınlar tarafından tartışıldığı, bilginin paylaşıldığı ve ortaklaştırıldığı alanlar oldu atölyeler. Genç kadınların annelerle birlikte bilim tartışması yapması, annelerin deneyimlerini paylaşması ve bu deneyimlerin aslında bilimsel ve özgürlük değeri taşıması çok değerli oldu. Atölyeler; farkındalık, bilinçlenme, güçlenme, kadın dayanışması ve bu dayanışmayı güçlendirme amacı taşıdı. Kadınların; etiği, estetiği, iyiyi, doğruyu, güzeli sağlayabilme yeteneklerini ortaya çıkaracağı en temel alanlar oldu.¹⁵

Jineolojî tartışmalarının birçok kesime ulaşmasının yolu, yöntemi olarak dergi bu süre içerisinde birçok kesimden kadınla, insanla buluştu. Okur buluşmalarında derginin birçok insan için ufuk açıcı fikirler sunduğu özellikle kadınların yaşamında değişim dönüşüm yaratma adımları attığı dile getirildi. Jineolojî Dergisi, kimi zaman birbirinden habersiz farklı yerlerde atölye kuran, okuma grupları kuran kadınlar açısından bir kaynak haline geldi.¹⁶

Avrupa’da gelişen temel yöntemlerden biri ise jineolojî kampları oldu. Temas edilen her tarihsel, toplumsal gerçekliğin bütünlüklü ele alınabileceği, yaşamında böyle ele alındığı kamplar düzenlendi. Farklı ülkelerden kadınların bir araya getirildiği kamplarda yerel ve evrensel arasındaki bağlar daha iyi analiz edildi. Tarihsel toplumsal, kültürel gerçekliği daha derinlikli ele almak için kamplar daha çok yerleştirildi. Son 3 yıl içinde beş farklı ülkede 15 jineolojî kampı düzenlendi. Kampların programı statik değildi. Özellikle o coğrafyadaki kadınların özgürlük arayışlarını süreklileştirmek, mücadeleye ve örgütlülüğe sevk edebilecek konular tespit edildi. O toprakların kültürel gerçeğini, mücadele dinamiğini açığa çıkaracak yöntemlere kampın katılımcıları karar verdi. Yaşamın her anını paylaşmak; birlikte yemek yapmak, uyumak, temizlik yapmak, eğitim görmek, moral günleri yapmak kadınların özgün örgütlülüğünün nasıl etik estetik değerleri hızla oluşturduğunu anlamalarına neden oldu. Jineolojîyle tanıştıktan ve çalışmada yer aldıktan sonra kolektif yaşamaya karar veren ya aynı evde ya da işgal evlerinde özgün olarak kalan İtalya ve İspanya ekibi üyeleri yine sık sık bir araya gelme ihtiyacı duyan Almanya ekibi birer

¹⁵ Jineolojî Atölyeleri ile ilgili hazırlanan belgeden alınmıştır.

¹⁶ Jineolojî Dergisi tarafından hazırlanan yazıdan alınmıştır.

örnek. Yine kampların en belirgin sonucu olarak artık kendi toplumsal gerçekliğiyle buluşmak isteyen, kendi halkından kadınların direnişini öğrenmek isteyen kadınlar çoğaldı. Mesela Katalonya’daki kampta oluşan ekip Franco döneminde direniş içinde yer alan kadınlara dair bir araştırma yapmaya başladı.¹⁷

Kampların yanısıra seminerler, paneller ve konferanslar da düzenlendi. En etkili örneklerden birisi Sardegna adasında düzenlenen jineolojî semineri idi. Bu toplantı için belediyeye yapılan başvuru kabul edilmemiş, küçük kasabanın tüm sakinleri de seferber olup bu toplantıyı kendi öz gücü ile organize etmişti. Kadın, çocuk, yaşlı genç tüm kasaba ordaydı. Toplantı salonunu temin eden kişi ise annesini kısa bir süre önce kaybettiği için yasta olan bir adamın barydı. Yas kültürü onlarda da olmasına rağmen toplantı için barını açmıştı. Yine Sardegna’ya bağlı kasabalarda düzenlediğimiz toplantıların hepsine katılan bir kadın da bizi çok etkiledi. Hatta ona ‘sen geldiğin için hep yeni şeyler anlatmak zorunda kalıyoruz’ dedik. Sahiden de jineolojî her defasında bizlere yeni şeyler söyletiyor ve öğretiyor. Yine Şili’de küçük bir ada olan Chole’de bir grup kadın örgütlenmek, mücadele etmek istiyor ama kadınlara hitap etmekte, ikna etmekte zorlanıyorlar. Bir biçimde bizim Almanya’daki Latin Amerikalı kadınlarla yaptığımız seminerlerden haberdar olmuşlar ve o seminere katılan kadınlar aracılığıyla online olarak bizim örgütlenme perspektifimize dair bir seminer yapıldı. Semineri ağılayarak dinlediler ve daha güçlü olduklarını söylediler. Yine Kanarya adalarında düzenlenen jineolojî seminerleri sayesinde oradaki adalarda bulunan kadın kolektifleri ve inisiyatifleri birbirinden haberdar oldu ve örgütlenme sorunlarını tartıştıkları bir de kamp düzenledi!¹⁸

Güney Kürdistan’da ise kurslar şeklinde bir yöntem açığa çıktı. Konferans, seminer, eğitim ve benzeri yöntemlerde denenmekle beraber kadınlar adını kendilerinin verdiği jineolojî kursları ile yoluna devam etti, ediyor. Henüz başlangıç aşamasında da olsa küçük grupların bir araya geldiği kurslarda kadınlar birbirini tanımanın, anlamının, geleneksel yönlerini aşmanın yol ve yöntemlerine odaklanıyor. Bir bütün kuşatılmış olan coğrafyalarında sömürgeciliğe ve işgale aileci, aşiretçi ve işbirlikçi siyaset ile ortak olan siyasetin yarattığı güvensizliklere karşı güçlenmenin önemine görüyor. Direniş inancını ve güvenini oluşturanın kadınlara yönelik yoğun şiddeti de engelleyebileceğini bilincini oluşturuyor. Sömürgeci ve aileci siyaset anlayışı nedeniyle yaşadıkları güvensizlikleri, kırılmaları kadınların bilgisi ile aşabileceklerinin özgüvenini kuşanıyor. Jineolojînin temel kaynaklarından biri olan Doğu Kürdistan’da da daha çok internet üzerinden yapılan buluşmalar dikkat çekiyor.

¹⁷ Jineolojî Akademisi tarafından Avrupa ve Latin Amerika’da yürütülen çalışmaları anlatan yazıdan alınmıştır.

¹⁸ Jineolojî Akademisi tarafından Avrupa ve Latin Amerika’da yürütülen çalışmaları anlatan yazıdan alınmıştır.

Doğu Kürdistan’a dönük yapılan sosyolojik analiz ise burada kültürel zenginliğin, farklı halkların ve inançların bütün baskılara rağmen birlikte yaşama iradesinin ne kadar güçlü olduğunu gösteriyor. Hewreman’da yapılan bir araştırmamızda aşkın anlamını, “Aşk yaşamdır” sözü ile açıklayan kadınların varlığı ve arayışları jineolojiye güç veriyor.

Bilgi Üretim Süreci

Eğitimlerin yanısıra bilgi üretme sürecine katkı sunan bir diğer çalışmada sosyolojik analiz çalışmaları oldu. Bu konuda hala bir deneyim aşamasında olursa da jineolojinin bilimsel araştırma yöntemlerini geliştirme deneyimi olarak da şekillendi. Araştırma konusu daha çok kadın devrimine nasıl hizmet edeceği üzerinden belirlendi. Şengal’de yürütülen araştırma jineolojinin beslendiği kaynakların ne kadar güçlü olduğunu gösterdi. İnançları ve kültürleri ile direnen halkın yüreğinin üzerinde taşıdığı sırlarını paylaşması büyük bir güç verdi. Efrin’de yürütülen araştırmada kadınların bilgisinin yaşamı ne kadar güzelleştirdiğine tanık olundu. Cizre’de yürütülen araştırmada yürütülen imha ve asimilasyon politikalarına rağmen kültürüyle var olmanın bilincini kuşanan kadınlar ile özgürlüğün bilgisi keşfedildi. Kobani’de yapılan araştırmada toprağın ruhunun günümüzde Kobani direnişi ile canlandığına tanık olundu. Kadın şifacılığı, demografya ve göç, Süryani ve Keldani kadınların sosyolojisi, Arap kadınlarının sosyolojisi, kadına yönelik şiddete karşı mücadele yöntemleri başta olmak üzere birçok araştırma yapıldı.

Pozitivist bilimin her şeyi birbirinden koparan, parçalayan anlayışına karşı hayatın bütünlüklü bilgisine erişim temelinde araştırmalar yapıldı. Her halkın, her bölgenin farklılıklarını gözetken, her kadının bilgisine erişmek kadar onun acısını, mutluluğunu paylaşan, kadının yaşam enerjisini bütünlüklü bir şekilde ele alan yöntemler izlendi. Canlı ve akışkan olan yaşamı kadın dünyası ile anlamaya çalışırken onlarla birlikte mutluluklarını ve acılarını paylaşmak ayrıca bir özgüven yarattı. Araştırma etiğine özen gösteren, sadece izleyen, gözleyen, bilgiyi alan değil onunla birlikte yaşayıp onu hisseden bir yöntemle kadınlarla birlikte kendimizi keşfetmeyi öğrendik. Rojava’da her evin kapısına asılı olan hermel bitkisinin anlamını, her duvarda gözlerimizin içine bakan Şahmaran’ın hikayesini, iktidarlaşmış bilimin hurafe olarak lanse ettiği bilgilerin yaşamın bilgisi olduğunu öğreniyorduk hep birlikte. Savaşın ağır koşullarında topraklarından göç etmek zorunda kalan kadınların yaşadıkları acıya tanıklık ettik. Efrinli bir kadının “Kadınlar olarak binbir emekle, bedelle kazandığımız hakları kaybetmek ve inşa ettiğimiz yaşamdan kopartılmak en ağırıydı” cümlesi yüreğimizi dağlarken onlarla birlikte güçlenmenin yol ve yöntemlerine odaklandık. Efrinli kadının duygusunda birinci doğa ile toplumsal doğanın içiçeliğini hissettik. “İlk defa özgürlüğü bu kadar yoğun yaşadık” diyen

Serikaniyeli kadın ile özgürlüğün anlamına doğru yol aldık. Bütün yapılan araştırmalarda bilimin yaşamın dışında kozmik odalarda olmadığını, bizzat yaşamın kendisi olduğunu öğrendik. Her bir araştırmacının komün, meclis ve akademilerde paylaştıkça da kadınların kendi bilgilerinin ne kadar değerli olduğunu fark etmesinin özgüvenini yaşadığına tanıklık ettik. Araştırmalar teorik bir bilgi olarak kitap sayfalarında kalmadığını bizzat yaşama dokunduğunu görmek araştırma merkezlerini de güçlendiren bir yön oldu.

Araştırmaların kadın devrimine ne kadar hizmet edeceği kaygısıyla yaklaşıldığı için her bir duygu ve ulaşılan sonuç kadın özgürlük hareketlerinin ve jineoloji akademisinin önüne önemli görevler koydu. Özne nesne ayrımını aşan, salt veri toplamaya değil, anlamaya, hissetmeye, öğrenmeye ve değiştirmeye hizmet edecek bağlar oluşturmanın önemi açığa çıkarken bazen birlikte duygulanmak, bazen birlikte öfkelenmek gibi ortak duyguların yaşanmasını da beraberinde getirdi.

Her araştırmada işin tarihsel, sosyolojik boyutları kadar güncel yanlarını da kapsayan bir yönetime ağırlık verilmesi oldu. Araştırma sonuçları da yine kolektif iradenin hâkim olduğu zeminlerde birlikte tartışma temelinde gelişti. Sadece sözlerle değil, mimiklere, duygulara, sembollere, nakışlara, coğrafyaya, doğaya da dokunan çok yönlülüğü esas alan yöntemler esas alındı. Araştırma kaynakları ile birlikte yaşamak, onları hissetmek ve gönülden bir bağ kurmanın en temel yöntemlerden biri oldu. Henüz sosyolojik analiz araştırmaları emekleme aşamasında da olsa kadının saklı hakikatini açığa çıkarma ile bağlantılı gelişen yaşam tanımı jineolojinin neden yaşamın bilimi olduğunu anlatıyor.

Yaşamın Bilgisinin Dilini Oluşturmak

Jineolojinin yaşamın bilimi olması ve bu ek-sende dilini yaratma iddiası önemli bir eşiği ifade ediyordu. Bu konuda bütün çalışmalarda geliştirilen arayışlar önemli bir tecrübeyi açığa çıkardı. Ancak bunun dilini ne kadar oluşturabilmişti? Sadece, akışkan, bilgi kadar duygu yüklü olan, anlam ve hissin enerjisini kuşanan bir dil nasıl oluşuyordu? Tarih boyunca yazının erkek egemen sistemin alanı olmasına hizmet eden yönlerimiz nelerdi? Kendi yaşam deneyimimize ne kadar güveniyor, onu kaleme alma, sanat ile ifade etme gücünü ne kadar kuşanıyorduk? Soyut ve teorik kalan

Özne
nesne ayrımını
aşan, salt veri toplama
ya değil, anlamaya, hissetmeye, öğrenmeye ve
değiştirmeye hizmet edecek
bağlar oluşturmanın önemi açığa
çıkarken bazen birlikte duygulanmak,
bazen birlikte öfkelenmek gibi ortak
duyguların yaşanmasını
da beraberinde getirdi.

yönlerimizi nasıl aşabilirdik? Bilimin dilinin üretildiği akademik alanın tuzaklarına karşı kendi yaşam tecrübemize ne kadar güveniyor, onları ne kadar değerli buluyorduk? Öyle ya erkek egemen sistemi sürekli kadının bilgisinin, dilinin değersiz olduğunu aşılmişti. Buna karşı kendi bilimimizin dilini nasıl oluşturacak, felsefik, sanatsal ve edebi bir forma nasıl kavuşturacaktık? Yine kadının ve toplumun sorunlarına çözüm üreten bir dili nasıl kuracaktık? Jineoloji Dergisi yayın kurulu bu konudaki tecrübesini şöyle dile getiriyor:

“Toplumun bilimi olma iddiasında olan bir çalışma için yazılarda kullanılan dilin bizler açısından ayrıca önemi var. Bir bilim dili inşa etmek, bu dilin anatomisini ortaya koymak ve toplumun bütün kesimlerine hitap eden ve yeni bir yaşam ideolojisinin bilimi olma iddiasında olan bir düşünceyi ve çözüm gücünü ifade etmek önemliydi. Başlarda yer yer dilimizin karmaşılaştığı, toplumun her kesiminin rahatça kavrayabileceği özcesi toplumsal bir bilimin dilini örme noktasında zorluklar yaşadığımızı gördük. Kapitalist modernitenin bize on yıllardır öğrettiği bilme, yorumlama ve yazma tarzından kurtulmak, bambaşka bir bilimsel düşünüş faaliyeti içerisine girmeye çalışmak bizler açısından hem zorlu, öğretici ve geliştirici bir süreç oldu. Hem okurlarımızdan aldığımız eleştiriler hem çalışmada bulunan bizler için gözlemlediğimiz bir eksiklik olarak önümüzde duran bir konu oldu. Bu konuda bizler de her sayıda giderek daha dikkatli olmaya, dilimizi sadeleştirmeye çalıştık. Bu konuda okurlarımızdan aldığımız eleştirilerin çok ciddi bir katkısı olduğunu görmekteyiz. Dergimizi eline alan herkesin, her kesimden, sınıftan, etnik kökenden kadının kendisini bulabileceği, hakikat arayışında bize eşlik edebileceği ve bu yolu beraber yürümemize vesile olacak zihinsel bütünlüğü ancak dildeki beraberlik ile kurabileceğimiz bilinci ile bu konuya dair özellikle eğilmeye çalıştık. Klasik akademik kitabı yazım tarzımızı aşmayı hedefledik. Yazarlarımıza bu temelde her yazının sonunda önerilerimizi sunduk. Kimi zaman tepkiye neden olan bu yöntemin zamanla yazarlarımızda da bir değişim ve dönüşüme neden olduğuna tanık olduk. Zihniyetimizde jineoloji ile gelişen değişimin dilimize de yansıdığını anladık. Dilin varlığın evi olduğunu ifade eden Heidegger’in tespitine daha çok anlam verdik. Beyaz bir yazıya, ana sütüyle yazılmış bir yazıya ihtiyacımızın olduğunu belirten Helene Cixous’un tüm kesimleri kapsayan dil arayışını pratikleştirmenin anlamını keşfettik. Simon de Beauvoir’in bir kez daha kendimizi farklılıklarımızın içine hapsetme eril tuzağına düşmeyelim cümlesinde farklılıklarımızla dilimizi var etmenin önemine odaklandık. Günlüklerine doğanın, yaşamın bütün renklerini büyük bir

samimiyetle işleyen özgürlük savaşçılarının Zeynep Erdem, Suna Çiçek, Pınar Bağlar ve daha nice özgür kadının duygu ve düşünce dünyalarının birbirine ne kadar aktığını anlatmayı esas aldık.¹⁹

Rojava’da kurulan Jineoloji Araştırma Merkezleri de bu arayışını şöyle ifade ediyor:

“Beslendiği kaynağın özgürlük teorisini oluşturmaya, ataerkil sistemin yıkıcılığına karşı kadınların öncülüğünde gelişen özgür yaşamı anlatmaya, bunun dilini oluşturmaya ihtiyaç vardı. Özsavunmanın dışında siyasette, ekonomide, eğitimde, adalette, sağlıkta öncü olan bir kadın gerçeği söz konusuydu. Kadının pozitivizmin tuzaklarına düşmeden kendi yöntemlerini, dilini oluşturmaya ihtiyaç vardı. Her kesime kendi anadilinde eğitimler verilirken, klişeleşmiş, ezberci dil ve düşünce tarzlarına karşı da dil ve düşünce tarzını sorgulayan, eleştiren eğitim ve tartışma yöntemleri üzerinde duruldu. Çocuklar için kurulan masal atölyelerinde mitolojik, şiirsel, masalsı ve şarkısal bir dilin çocukların hayal gücüne ne kadar yakın olduğunu gördük. Anadilinde eğitimin devrimsel niteliği bu masal atölyelerinde daha net ortaya çıktı.”²⁰

Andrea Wolf Enstitüsü ise kendi deneyimine dair,

“Eğitim süreçlerinde birbirimizi ve kendimizi, kişiliklerimizi, kolektif ve kişisel tarihimizi tanımayı ve ifade etmeyi ne kadar çok başarırırsak, sorun, çelişki ve yanlış anlamaları çözme yöntemlerini de o kadar çok bulabiliriz. Kolektif yaşam biçimleri ve öğrenme süreçleri geliştirmek aynı zamanda ortak hedef ve ilkeler temelinde farklılıklarımızı anlamayı ve değer vermeyi öğrenmek anlamına gelir. Bunu, ana dil ve ifade tarzlarının çeşitliliğini reddetmeden ortak bir dil geliştirme süreci olarak da yaşıyoruz. Sözlüğe göre bazı kavramları başka dillere çevirsek anlamlarını yitirir veya yanlış anlamalara yol açabilir. Örneğin ana dili, kültür ve toprağın sevgisi ve korunması anlamına gelen Kürtçe *Welatparêzî* kavramı, militarizm ve milliyetçilikle ilişkilendirilen Latince *Patriotizm* (babavatançılık) teriminden tamamen farklı bir anlama sahiptir. Kullandığımız bazı kavramlar mesafe koyma gerekçesi yapmak yerine, anlam içeriği ve biçim bütünsellik bağlamında anlamamız ne kadar önemli olduğunu bu örnekte açığa çıkıyor. Aynı zamanda Kürdistan’daki devrimci kültüründe anlam kazanan ve başka dillere aktırdığımız kavramlarla yeni dil sentezleri ve yeni bir dili de yaratıyoruz. Bir arkadaş, *Heval* olarak hitap etmek, ona dost demekten daha derin bir bağlılık ve yoldaşlık biçimini ifade eder. Aynı şekilde, çeşitli ana dillerimizde de

¹⁹ Jineoloji Dergisi yayın kurulundan kadınların hazırladıkları yazıdan alınmıştır.

²⁰ Jineoloji Araştırma Merkezlerinden kadınların hazırladıkları yazıdan alınmıştır.

Kürtçe *Şehîd* terimini, hepimizin özgürlüğü için tereddüt etmeden hayatlarını feda eden insanları saygı ve sevgiyle andığımızda kullanmaya tercih ediyoruz.”²¹ şeklinde dile getiriyor.

Jinwar’ı kalp gözünden anlatmak gerek diyen kadınların cümleleri de yaşamın bilgisinin nasıl örüldüğünün duyusunu aktarır nitelikte:

“Jinwar’ı yaşamın bilimi ve dilinin üretildiği bir özgür yaşam alanı kılan bilgelik, kolektif bir iradeyle birlikte üretildi. Ve kendi kendilerini yönetmenin bilgisini kuşandı. Toplumsal sorunlara çözümler geliştirildi. Jinwar’da kadının tarihsel toplumsal bilgisi güncellendi. Çocukların ve annelerinin yaşamına Göbeklitepe’deki Dara Mirada’nın hikayesi, Siyabend û Xece’nin hikayeleri işlendi.”

Rojava Üniversitesi Jineolojî Bölümünden kadınlar ise jineolojinin dilini “Jineolojî, kendi toplumu içinde doğmuş bir bilim. Dili de yaşamın, toplumun, kadının dili. Toplumumuzda az çok tanıyanlar jineolojinin köklerini toplumun özünden aldığını anlayabiliyor, hissedebiliyorlar. Bu tarihsel ve toplumsal gerçeği anlamak kadar anlatma gücünü göstermek temel arayışlarımızdan oldu” şeklinde ifade ediyorlar.

Jineolojî atölyelerinde, bir taraftan bilim, felsefe, sosyal bilim, pozitivizm okumaları, tartışmaları yapılırken diğer taraftan, kadın biliminin kendi dilini, yöntemini, kavramlarını, söylemlerini oluşturması da temel bir arayış oldu. Sadece bilimde, felsefede değil; sokakta, medyada, sanatta, hukukta, ekonomide özcesi yaşamın bütün alanlarında egemen erkek akıl tarafından kullanılan dilin iktidarla ilişkisi, egemenin dilinin aslında özne-nesne ayrımını yansıttığı ve daha da pekiştirdiği, yeniden ürettiği konuları önemli gündemler oldu. Bu anlamda, özellikle egemenin kavramlarına, yine ifade biçimlerine karşı refleksler gelişkin oldu. Kadına rağmen kadına konulan adlandırmalara karşı, kadını öteki yapan, aşağılayan kavramlara karşı mücadele etmek çok esaslı oldu. Ve bu mücadelenin yaşama akması, süreklileşmesi, pratikleşmesi çok görünür oldu. Atölyelerde kadın biliminin dili, yaşam biliminin dili nasıl olmalı sorgulamaları da yapıldı. Bu dilin toplumla, yaşamla bağının olması gerektiği, salt akademik, soyut, elit olmaması gerektiği ve kadınları, toplumu kategorize etmeden, ayırmadan bütünselci olması gerektiği anlam kazandı. Aslında atölyeler; yaşamın ve kadının dili konusunda, önce kadınla birlikte düşünmenin, ne kadar bozukluk varsa birlikte tartışmanın ve gidermenin cesaretinin vücut bulduğu süreçler oldu da denilebilir.

²¹ Devrimci Eğitim Broşürü, Andrea Wolf Enstitüsü tarafından kaleme alınan broşürden alınmıştır

Sonuç

Bu çalışmaları yürütenler başlangıçta acemilikler, yöntemsizlikler, hatta sömürge bir halk ve cins olmanın yol açtığı çeşitli psikolojiler yaşadı. Batının düşünme biçimlerine, kalıplarına göre pozisyon alan eleştirilerini ve izahını bu şekilde geliştiren bir yaklaşım da öne çıktı. Bilgi edinme biçimlerimiz ve ifade edişimiz egemen sisteminkiyle aynı olmadığı halde onların tek doğru olarak öne sürdüğü kalıplarla ifade etme biçimleri de gelişti. Pozitivist bilime, dinciliğe, cinsiyetçiliğe, bilimciliğe duygu ve düşüncede karşı çıkmakla beraber yaşam ve toplum ile bağımızı kurmada, dilimizi oluşturmada çok çeşitli zorlanmalarda yaşadık. Bu canlı bir süreç olduğu için bu zorlanmaları hala yaşamaya devam ediyoruz. Kimi zaman ürkek, kimi zaman savunmacı pozisyonda kaldığımız da oldu.

Jineolojinin yaşamın bilimi ve dili olması sistemi sorguladığımız kadar kendimizi, bilme biçimlerimizi, yöntemlerimizi, dilimizi sorgulamamızı da gerekli kılıyordu. Tüm bunlar bir arayış ve yolunu bulma sürecini ifade ediyor elbette. Belki Jineolojî Dergisinin bir başka sayısında bugün belirttiğimiz zorlanmaları, mutlulukları, coşkuları aşan, şimdi yapmaya çalıştığımız sorgulamayı da sorgulayan bir durumu da yaşayabiliriz. Dediğimiz gibi jineolojî canlı yaşamsal dinamiklerden, direniş kültüründen, kolektif iradede beslenen bir bilim. Yöntemini de kadın özgürlüğü ekseninde toplumun sorunlarına çözümler üretme, yaşamı anlama ihtiyacı ile beraber geliştiriyor. Gücünü kendi kökleri üzerinde yeşermesinden, beslendiği özgürlük mücadelelerinin kolektif iradesinden, kadının bilgisinin ne kadar değerli olduğunu açığa çıkarmaya başladığı sosyolojik analizlerinden alıyor. Yereldeki ihtiyaca göre kamp- lar ya da atölyeler, kurslar ya da eğitim devreleri, seminerler ya da konferanslar ile farklı yöntemlerle cevap olması da yaşam ve toplum ile bağını ifade ediyor. Yerel ile evrensel arasındaki bağını koruduğu gibi sadece akademi bünyesinde değil jineolojî ile ilgili kitaplar yazan, dersler veren, siteler kuran çok sayıdaki kadının enerjisini kuşanıyor. Çünkü ana eksenli toplumun değerlerini ayın, toprağın, ağacın, suyun bilgisi ile buluşturup şifa kaynağı yapan kadınların bilgisine, cadı avları adı altında yakılan milyonlarca kadının iradesine, köleliğe karşı nakışlarıyla, destanlarıyla, şarkılarıyla direnen kadınların umuduna, Roza Lüksemburg’un özgürlük arayışına, Sakine Cansız’ın kavgasına, Zeynep Kınacı’nın anlamlı bir yaşam arayışına, Andrea Wolf’un “anlama” mücadelesine, Furuğ Feruhzad’ın varoluş sancısına, dağlarda, ovalarda, şehirlerde, zindanlarda, dünyanın dört bir yanında direnen kadın özgürlük sevdalılarının, özgürlük mücadelesine dayanıyor. Bütün bu deneyimlerle özgürlüğün teorisini oluşturuyor, 21. yüzyılın bilimi olma iddiasını güçlendiriyor.

Akademik Dil ile Toplumsal Dil Arasında

Nazan Üstündağ

Akademik dil deyince aklıma en az iki farklı dil geliyor. Birincisi son derece steril ve anlaşılması pek de zor olmayan pozitivist dil. Bu dil bir takım durumları değerlendirmek ya da ilişkileri kanıtlamak üzerinden kendini var eden, düşünceyi derinleştirmekten çok, toplumsal çokluğu, çeşitliliği ve çetrefilliği basitleştirerek anlatmaya yönelen bir dil. Aslına bakarsanız bu pozitivist dil ile kapitalizmin ürettiği toplumsal dil çoğu zaman örtüşüyor da. İkisinin de tarihsel olarak erkek konumu ve öznelliğini esas aldığını ve dil aracılığıyla bu konumu yaymaya, tekleştirmeye ve hakikat mertebesine çıkartmaya soyunduğunu düşünürsek bu çok da şaşırtıcı değil.

Bir örnek vereyim: Toplumsal önyargılar eğitimin kadına karşı şiddeti azalttığını söyleyecektir. Eğer pozitivist kavramlaştırmaya dayalı sayısal bir ölçüme gidecek olursanız bunu “bilimsel” olarak da kanıtlayabilirsiniz. Ancak pozitivistimi aşan bir dil bu toplumsal önyargının ötesine geçebilir ve gündelik hayatı, o hayat hakkında söylenenlerin ötesine taşıyarak ismi henüz konulmamış olanı ortaya çıkartabilir. Örneğin, böyle bir çaba içindeki feminist akademik kavramsallaştırma “eğitilmiş” denilen kesimler arasında yayılmış bambaşka şiddet biçimlerini keşfetmiş; bu tür önyargılar ve çıkarımlar aracılığıyla sınıfların nasıl cinsiyetlendirildiğini göstermiş ve kadınların deneyimlerine ve dünyalarına anlam katacak yeni diller üretmiştir.

İşte burada yine akademi içinde üretilen ikinci bir dille karşılaşıyoruz. Bu dilin sorunu, dünyayı basitleştirmeye kalkışan bilimsel ve toplumsal önyargıları aşmaya çalışırken ve bunlara karşı mücadele ederken, gittikçe zorlaşmasıdır. Nitekim akademinin eleştirel alanlarında yeşeren bu dil, kolaylıkla toplumdan kopmak ve anlaşılabilir olmakla suçlanır. Oysa eleştirel dilin böyle olmasının bazı yapısal diyebileceğimiz sebepleri vardır.

Bu yapısal sorunların başında kuramsal dilin kendi inandırıcılığını ve hakikati ortaya çıkartma kapasitesini batı felsefi ile test etmesi gelir. Bir diğer deyişle akademi içinde ortaya çıkan radikal bir kuramın kıymeti o kuramın kendini batı felsefe geleneğine dayandırma ölçüsüyle belirlenir. Bu sebeple eleştirel akımlar kalıplaşmış dünyaya bakma biçimlerini aşarken ve yeni bir kavramsallaştırma ortaya çıkartırken dahi kendini felsefi bir geleneğe dayanma baskısı altında hisseder. Bu ise kuramsal olarak aşırı yüklü olmalarına ve özellikle ana metinleri söz konusu olduğunda felsefi geleneğe hakim okuyucular dışında anlaşılamamalarına sebep olur.

“Anlaşılmaz” niteliğinin yakıştırılmasının bir başka sebebi, yeni kavramsallaştırmaların alışlagelmedik sözlerin ve söz dizimlerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmasıdır ki bu da dilin kanıksanmış beklentileri karşılayamaması, zorlanması ve dikkat gerektirmesi anlamına gelir. Üçüncü olaraksa diyebiliriz ki dilin erkek-egemen düşünme biçimlerinden çıkartılıp akışkanlaşması; bastırılan açığa çıkartılması; ego-merkezli bir bakma ve anlama halinden kurtarılması da yeni tarzları denemeyi gerektirir. Her ne kadar tüm bunlar düşünceyi derinleştirip, yeni tahayyüller ve yeni anlamlara kapı aralasa da ne yazık ki eleştirel dil –özellikle ortaya ilk çıktığında- seçkin bir azınlığın toplumsallığını kurmakla yetinmek zorunda kalır.

Akademik dilin elbette demokratikleşmesi gerekiyor. Ancak bu demokratikleşmenin nasıl olacağı meselesi önemli. Bu demokratikleşme kolay olanın, kolayca anlaşılabilenin hakim olmasıyla sağlanamaz. Çünkü yukarıda demeye çalıştığım gibi “kolay anlaşılabilir” olan genellikle pozitivistle kapitalist toplumsallığın uzlaşma alanıdır. Öyleyse başka bir uzlaşma alanı yaratmak gerekiyor: Eleştirel akademinin toplumda radikal olanla, dışlanmış olanla, egemen anlatıların içine girmeyenle düşüncenin derinliğinden taviz vermeden ortaklaşması gerekiyor. Bu ortaklaşmanın yolu ise kanımca ister araştırma yoluyla, ister üniversiteyi dönüştürerek toplum ile eleştirel düşünceyi birbirine çarpıtmaktan geçiyor.

Doğrusu böyle anları deneyimleme şansım oldu diyebilirim. Akademide geçirdiğim zaman içerisinde bir otobüs dolusu öğrenciyle Soma’ya gitmek ve maden kazasından geride kalan kadınları dinlemek ve bunları hem siyasi hem de toplumsal mecralara aktarmak; Suriye’li göçmenler Türkiye’ye ilk gelmeye başladığında Antakya’daki sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte bir rapor hazırlamak; 1980-84 Diyarbakır Cezaevi Hakikat Komisyonu içinde yer almak, 2014 yerel seçimlerinden önce gene bir öğrenci/öğretim görevlisi grubuyla İstanbul’u ilçe ilçe gezerek HDP için veri toplamak stratejik ve taktiksel çıkarımlar yapmak gibi faaliyetleri içeren çalışmalar ve bu çalışmaların sonuçlarını hem tüm önyargıları sarsacak şekilde, hem de anlaşılır ve işe yarar bir halde sunma zorunluluğu dil konusunda beni hem en zorlayan hem de en geliştiren dönemler olmuştu diyebilirim. Çünkü bunlar akademik ile toplumsal olan dillerin arasındaki açıda ne kadar rahatsız da olsa durmayı ve genel geçer olana teslim olmadan inat etmeyi gerektiriyordu.

Akademik dilin ancak toplumsal alanlarda ve toplumla birlikte düşünme mecburiyeti ile karşılaştığında komplike düşünceden taviz vermeden anlaşılabilirliğini düşünüyorum. Akademik düşünme pratiğinin toplumsaldan bağımsız gerçekleşmesi ve kısa dönemde “yararlı olma” kaygılarını taşımayıp özgürce salınması için bir alanı olmalı. Ancak düzenli olarak toplumsal bilgiyle çarpışmak zorunda kalarak değişmeli, dönüşmeli, dönüştürmeli. Bu yazının ikinci bölümde 1980’ler sonrasında akademideki dilin geçtiği daha geniş dönüşümü bu perspektifle tartışacağım.

II.

Aslına bakarsanız son yıllarda akademik alana hapsedilmiş sosyal bilimler hem akademisyenlerin bekleliğini yaptığı sınırların içinden hem de bu alanın dışında bırakılanlar tarafından sorgulanıyor. Bahsettiğim türde karşılaşma alanlarının oluşmasının bunda payı büyük: Bir yandan akademik alandaki bilgi üretimine talip olanların çoklaşması ve çeşitlenmesi söz konusu: Bugüne kadar hep haklarında bilgi üretilmiş, ancak kendileri bu üretimden dışlanmış, kendisini ezenlere karşı temsil etme ve anlatma konusunda oldukça tecrübe ve bilgi geliştirmiş grupların ve halkların gençleri gittikçe daha fazla akademik alanın içinde yer alma mücadelesi veriyorlar... Siyahlar, güneyliler, doğulular, yerli halklar ve eski sömürgeler, uzak Asyalılar ve Latinler... Kadınlar ve quirlers... Bu gruplar akademik alanın içinde sayıları artıp örgütlü davranmaya başlayınca buradaki bilgi üretim alışkanlıklarını ve kullanılan dili hem eleştiriyor hem de yeniden üretilmemesi için sekteye uğratıyorlar.

Bununla ilgili iki örnek vermek isterim. Bunlardan birincisi Latina ismini üstlenen ve Güney Amerika’dan Amerika Birleşik Devletleri’ne göç eden kadınların (örn. Maria Lugones, Gloria Anzaluda vb.) 1990’larda ortaya çıkardığı, kimi zaman sınırda yazmak, kimi zaman dünya gezgini olmak, son yıllarda ise dekolonyel adı verilen; batı geleneğinin belli bir kuram geleneğine sadık kalmadan bilgi üretmeye çalışan kadınların eleştirileri ve akademide yarattıkları dönüşüm. Sınırı geçmek zorunda kalan insanların konumundan ilhamla, Latine feminist dili sürekli sınırlarda geziniyor, kuramlar, türler ve diller arası ihlaller yapıyor; şiir, roman ve bilim türlerinin tamamını harmanlarken ve kadınların gündelik dilini (örgü örnek gibi) kuramın merkezi haline getirirken aynı zamanda İngilizce ve İspanyolca’nın da kurallarını aşarak iki dilin sınırdaki ortak ama eşitsiz karşılaşmalarını icra ediyor.

Akademi dışında ortaya çıkan ve yine ancak 1990’ların sonunda akademide yer bulmaya (elbette çok daha önceleri de var ama 90’larda kolektifleşip yadsınamaz bir akım haline gelmeye başlıyorlar) başlayan siyah feminizm ise siyah müziğini, örneğin jazz, blues, hip-hop ve benzerlerini kuram üreten diller olarak kabul ediyor ve akademi içinde üretilen kuramlarla eş değer kılıyorlar. Kitaplar kadar siyahların biyografilerine veya deklarasyonlarına referans veriyor, bunları veri olarak değil bilgi

olarak ele alıyorlar. Belki de en önemlisi akademide sürekli birbirine referans verilerek oluşturulan erkek soylu geleneklerin içine dahil olmayı ret ediyor ve kadın soylu ve siyah bir yazılı ve sözlü geleneği esas alıyorlar.

Akademik dilin değişmesinde rol oynayan bir başka faktör teknolojideki gelişmelerle birlikte fikirlerin hızla yolculuk etmesi, bilginin demokratikleşmesi ve akademik bilgi ile deneyimden gelen bilginin halk hareketlerinde buluşması, akademinin dışında yeni kavram üretim merkezlerinin oluşmasını sağlıyor. Halk hareketlerinin geliştirdiği dillerin birbirlerini ilhamlandırması ve titreştirmesi, akademik alanı da kendi sınırlarını açmaya zorluyor. “Komünleştirme,” “grev,” “işgal,” “özsavunma,” “barikat” gibi toplumsal isyanlar içinde ortaya çıkan kelimeler akademik alanı kimi zaman yeni teşhis imkanlarıyla, kimi zamansa yeni analitik haritalarla donatıyorlar.

Aslında akademide kullanılan ve genellikle yazılı biçimde kurulan dil, 1980’lerin ortasından itibaren ciddi bir eleştiriye tabi tutulmuştu. Dilin var olan-ya da araştırma sonucu elde edilen- bilgiyi yansıtmaya yarayan bir araç değil bizatihi hakikatin kendisini kuran bir düzlem olarak ele alınması gerektiği ve akademide kullanılan dilin bu anlamıyla masum olmadığı iddia edilmişti. Önce antropoloji disiplini içinde ortaya çıkan, daha sonra ise tüm sosyal bilim alanlarını etkileyen bu eleştiriler, akademisyenlerin kullandıkları dilin, hakkında yazdıkları kişileri ve olayları tanımladığını ve belli hiyerarşiler içine yerleştirdiğini gösteriyorlardı. Akademinin hakkında yazdığı birçok halk, sosyal bilimlerin ürettiği dil içinde kendi hakkında bilgi üretmekten aciz ve anlam üretiminde pasif resmediliyor, batılı gözün rahatça içini okuyabileceği bir transparanlığı olduğu varsayılıyor ve kendi kendini temsil etme araçlarından uzaklaştırılıyordu.

Bu dönemde bilimin bunu nasıl da dilsel yöntemlerle başardığıyla ilgili oldukça çalışma yapıldı. Örneğin cümleler genellikle pasif ve öznesiz inşa ediliyor ve böylelikle yapılan çıkarımlar failsiz ve nesnel kılınıyordu. Bilim -dir’li -dır’lı geniş zaman cümleleriyle kesin bir hakikatin sesi gibi konuşurken, hakkında yazdıkları kişiler -di ya da -mış’lı geçmiş ile konuştukları ölçüde parçalı yaşamlar, eksik hakikatler ve sınırlı bilgilerle beraber düşünüyorlardı. Bir diğer deyişle, akademi ister pozitivist ister yorumsal isterse diyalektik bir metodolojiyi benimsesin, nihayetinde ürettiği bilgiyi toplumsal bilginin üzerine konumlandırmayı, toplumun kendi hakkında ürettiği

Akademik dilin değişmesinde rol oynayan bir başka faktör teknolojideki gelişmelerle birlikte fikirlerin hızla yolculuk etmesi, bilginin demokratikleşmesi ve akademik bilgi ile deneyimden gelen bilginin halk hareketlerinde buluşması, akademinin dışında yeni kavram üretim merkezlerinin oluşmasını sağlıyor.

sözün üstüne söz koymayı ve ilelebet son sözü söylemeyi; dilin içinde kurduğu stratejiler, kullandığı söz sanatları ve cümle kurma biçimleriyle beceriyor, sağlama alıyor ve meşrulaştırıyordu.

Bu eleştiriye elbette en çok kadınlar ve batının eski sömürgelerinden akademiye dahil olmuş kişiler sahip çıktı. Aslına bakarsanız 1990’lar tam da bu sebeple bir çok sosyal bilimcinin bireysel olarak da yeni yazım biçimleriyle deneyler yaptığı yıllardır. Örneğin sosyal bilimcinin sadece bir önsöz ve son söz yazdığı ama tamamı “yerel” ismi verilen halklardan biri ile diyalog halinde yazılmış kitaplar; ya da sosyal bilimcinin kendini ve yaptığı her seçimi öznelleştirerek, ifrazat derecesinde bir aşırılıkla ifşa ettiği yazılar raflarda yerlerini aldılar. Bu dönem belki de en çok tartışılan konu şuydu: Eğer bilimsellik üreten dil taktiklerinden vaz geçip öznelliğimizi kabul edeceksek bu ürettiğimiz bilgi ile ilgili olarak ne anlama gelir? Mesela bilim ile edebiyat arasında kurulan sınır acaba sadece dil ile inşa edilen bir sınır mıdır? Bir diğer deyişle kurmaca bir hikaye, bir otobiyografi veya saha araştırmasına dayalı bir sosyal bilim ürününü birbirinden ne ayırır? Bunlar sadece hakikati anlatmanın farklı dilleri değil midirler? O zaman birbirlerinden ödünç almalarında ne sakınca vardır? Ya da aralarındaki sınırı korumanın kime ne faydası bulunur? Kimileri ise sosyal bilim ve edebiyatın arasındaki sınırın tamamen kurmaca olduğunu iddia ediyor ve her “hakikatin” aslında sadece edebi olabileceğini, çünkü dille kurulduğunu söyleyerek, edebiyatın sosyal bilimler üzerindeki sultasını ilan ediyorlardı.

Bu tartışmalar sosyal bilimler metodolojisinde ve kullandığı dilde yeni ölçüler oluşturdu. Bugün örneğin feminist metodoloji ile yazılmış hiç bir yazıda -istisnalar hariç- kadınlar hakkında yazılan hiç bir araştırmada kadınların sözlerinin olumsuzlandığı, kadınlarla tartışmadan haklarında çıkarım yapıldığı, ya da beraber düşünme edimi içine yedirilmeden kadınlar hakkında söz söylendiği görülmez. Kendini sorgulayan ve sorgulamaya açan, ortaklık ve ittifak kuran, nesneleştirmeye karşı duran, ve kendi toplumsal konumunu açığa çıkaran bir dildir hakim olan. Tam da bu sebeple hala kendini pozitivist olarak kuran bilim akımları, kadınların dili ile yazılmış olanı “bilimsel” kabul etmeme ısrarındadır. Pozitivizm artık dili sayıyla yenmeye soyunmuştur. Son derece çetrefilli istatistiksel formüllerle hakikatin sanki içine dil değmeden sunulabileceğine dair bir kandırmaca içine kendilerini kapatır ve sayının, sayılar arası ilişkinin ve sayıyla sembolize edilen kavramların hepsinin dil ile kurulduğunu şiddetle unutmaya çalışırlar.

Son elli yılda, akademik dilin dönüşümünü sağlayan birinci kuvvet, dilin hakikat kurucu gücünün muhalif akademisyenler tarafından kavranması, gündeme getirilmesi ve akademik dilin değişmesi için politik ve kavramsal bir baskı oluşturması dedik. 2000’lerin ortasından itibaren ise iş piyasasında, çeviri dolaşımında, eğitimde ve teknolojide olan değişimlerle birlikte akademik bilgi ile toplumsal hareketlerin buluşmasına; toplumsal hareketlerin genişleyen ufuklarında yeşeren kavramların akademik

alana sızarak ve taşarak akademik dili yeniden inşa etmesine tanıklık ediyoruz.

Öncelikle şunu söylemek mümkün -her ne kadar toplumsal çatışmaları var olan düzen lehine ehlileştirmesi sebebiyle çokça eleştirsek de- sivil toplum sektörü büyüdükçe bunun bir yan etkisi olarak akademik kavramların toplumsal dolaşımı ve toplumsal kullanıma açılması ivme kazandı. Türkiye’den örnek verecek olursak, özellikle hafıza, hafızalaştırma, geçiş dönemi adaleti ya da geçmişle yüzleşme konularında sivil toplum kurumları akademi ile toplumsal alan arasında önemli bir köprü ve çevirmen işlevi gördü. Benzer bir şeyi feminizm ve ekolojik mücadelede de görmek mümkün. Sivil toplum da akademi de insan trafiği yoğun alanlar. Öğrenciler ve sivil toplum kurumlarında ya da üniversitede asistanlık işlerinde kısa zamanlı ve güvencesiz olarak çalışan kişiler, aynı zamanda toplumsal hareketlerde de önemli roller alıyorlar. Örneğin Amerika’da İşgal Et!, Türkiye’de Gezi, Yunanistan, İtalya ve İspanya’da ki anarşist hareketler ve Ortadoğu’da ki Meydan hareketlerinde, bahsi geçen kişiler aracılığıyla ve yine başka bir kesişim üreten internet mecraları sayesinde, yepyeni kavramlar üretildiğine tanıklık ettik. Kimi zaman ise geçmişe hapsolmuş ve akademi tarafından de-modelleştirilmiş kavramlara yeniden ruh üflendi... Bu kavramlar daha sonra bulundukları yerlerden akademinin merkezine doğru tekrar hareketlendi ve şimdilerde örneğin devrimi ve devrimciliği konusurken ya da sistemsal eleştiri geliştirirken en çok referans verilen kavramlar haline geldiler. Örneğin insanın aklına bir çırpıda mülksüzleştirme, barikatlaşma, komünleşme gibi kelimeler geliyor.

Tüm bu sürece çevirilerin katkısı da yadsınamaz. (Ayrıca dünyada -umduğum üzere -yakın bir zamanda işlevli bir (kadın) enternasyoneli gerçekleşirse bu çeviribilim sayesinde olacaktır). Son yirmi yılda birçok kitabevinin yaptığı çeviriler sayesinde, baskılarla güdükleştirilmiş akademik alanın dışında, bilginin dolaşımı mümkün oldu. Özellikle muhalif gazetelerin ve özgür basının köşe yazarlarının çeşitlenmesi ile bu çeviri kitaplardan öğrenilerek üstlenilmiş birçok kavram hızlıca dolaşıma girdi.

Peki bu örnekleri niye veriyorum? Şunun için. Dilin tek düzelikliğini bozan ve onu derinleştiren şey karşılaşmalar. Bu akademik dil için de toplumsal dil için de geçerli. Akademik dilin alanının yok olmaması ancak toplumsal olanla karşılaşması için trafiğinin yoğun olması gerektiğini düşünüyorum. Kürt hareketinden bir örnekle bitireyim. Kürt Hareketi’nden edindiğim bir çok kavram var. Hareketin dışında yer alan biri için bu kavramları anlamak kolay değil. Ancak çarpışmalar ve karşılaşmalar sayesinde bu kavramların bazıları benim için artık analitik kavramlar haline geldi ve akademik yazılarımda da sıklıkla kullanıyorum. Örneğin içi ciddi bir deneyimle doldurulmuş *iradeleşme* kavramı, Kürtçe’deki *xwebûn* kavramı ve akademiden gelen özneleşme kavramları birbirleriyle konuştukça anlamları çoğalıyor, derinleşiyor. Mesele bunları birbirleriyle sürekli çarpıracak insani, dilsel ve bilgisel dolaşımın çoklu, sürekli ve etkin olacağı mecralar yaratmak...

Varlık Savaşının Dilini Kurmak

Haskar Kırmızıgül

Kürt halkı ve kadınları olarak yarım asıra yaklaşan mücadele deneyimimizi tek bir kelimeyle anlatmamız gerekseydi ne derdim? diye düşündüm. Muhtemelen cevabım ‘varlık’ olurdu. Bu kelimenin içine biz Kürt kadınlarının yarım değil asırlık acıları, umutları, kavrayışları, çelişkileri, anlama ve irade kazanma savaşı sığar mı? Sığar. Biz bu kelimeye tarihi sığdırabiliriz. Son yıllarda yazıya dökmek istesek de büyük bir kısmı bilincimizde, yüreğimizde yazılı olan, sözlere dökülmeyen, kelimelerden taşan tarihimizi.

Neyse ki dilimiz var ve bir kelimenin esiri değiliz. Dil kelimeleri birbirine ekleyerek, yaslayarak, bölerek ve yakınlaştırarak aynı özden sınırsız farklılık, renk, çeşitlilik, duygu yaratır. Kendimizi anlatmaya kalktığımızda kelimelerimiz şiddetli bir rüzgarla savrulur önce. Aklımızın, duygularımızın dehlizlerinde uçuşurlar. Onlara yer gösteren ise bilincimizdir. Varlığımızı kelimelere mi borçluyuz ki ‘varlık’ kelimesine bunca anlamı yüklüyoruz? Kelimelere mecbur değiliz ama kadınlar olarak önce varlığımızı tanımlamaya ihtiyacımız var. Abdullah Öcalan, kadını “çeşitlenmek isteyen evrenin kendinde yarattığı ilk form” olarak tanımlıyor. O halde kadını varlık olarak tanımlamak bizleri evrenin sırlarına yakınlaştırır mı? Peki varlığın bedeni olan dil olmadan bu sırlar nasıl çözülür mü?

İç içe geçmiş bir çelişkiler yumağını andıran bu sorgulamalardan hiç ürkmedik. Varlık savaşını verirken, yaşamın dilinin bize öğrettikleri sayesinde bilinç edindik. Bilincimiz kelimeleri ustaca kullanmamıza yol açtı. Üstelik sadece bedenlerimiz, kimliklerimiz parçalanmışken değil, var olduğumuzu söyleyeceğimiz dilimiz de parçalanmışken ve kimi zaman yok iken...

Platon’dan başlayarak dile dair yapılan tüm incelemelerde toplumla olan bağına vurgu yapılmıştır. Claude Levi-Strauss dilin birçok alanla ilişkili olduğuna, fiziksel, fizyolojik ve anlamsal özellikler taşıdığı kadar, bireysel ve toplumsal özellikler taşıdığına dikkat çekmiştir. Dili dar anlamda bir kültür olarak tanımlayan Öcalan ise şöyle bir tespitte bulunur: “Dilin kendisi bir toplumun kazandığı zihniyet, ahlak ve estetik duygu ve düşüncenin toplumsal birikimidir; anlam ve duygunun bilince çıkması, ifadeye kavuşmuş, kimliksel ve anlamsal bir varoluşudur.”¹ O halde dil hakkındaki her çalışmanın gerçekleştirdiği ontolojik zemini dikkate almak zorundayız. Yani dilden yola çıkarak toplumsal gerçekliği analiz etme imkanlarımız var.

Kürdistan’da dil, sömürgeciliğin asimilasyon politikaları dolayısıyla özgürce gelişim gösterememiştir. Buna rağmen demokratik modernite güçlerinin, tanrıça kültürünün² ve sonrasında devletli sınıflı uygarlığının, patriyarkanın izlerini taşır. Bugün anlamları farklılaşmış olsa da dilin derinliklerine baktığımızda bu süreçlerin toplumsal etkilerini görebiliyoruz. En yaygın kullandığımız örneklerden birini hatırlatalım: Ya Star! Tek tanrılı dinler ve ataerkinin hegemonyası altında bugün Allah’a çağırışı ifade eden bir kelime olarak kullanılsa da Star/Sterk günümüzden 8 ila 9 bin yıl önce bugünkü coğrafyamızın ana tanrıçasının adıdır. Yakarış tanrıçanın adınadır. İşgal edilen, asimile edilen sadece dilin formu değil, anlamıdır da... Bu anlamda en fazla kadın kültürünü taşıyan kelimelerin hedef alındığını görüyoruz. Kadınların var olma savaşı bu yüzden dildeki varlık sorunuyla bütünleşiyor.

Sömürgeci politikaların kaskacında Kürt kadınlarının varlık savaşına bir de kendi anadiliyle varolmak ekleniyor, katmerlenerek amansız bir biçimde sürüyor. 12 Eylül darbe sürecinde Mamak Zindanındaki oğlunu ziyarete giden İpek Ateş’in Kürtçe konuşmak yasaklandığı için derdini, özlemini, kaygılarını tek bir cümleyle “Kamber Ateş Nasılsın”³ a sığdırması fazla söze gerek bırakmıyor. Abdullah Öcalan’ın deyişiyle, dil Kürtlerdeki haliyle yaşandığında toplum ve kadın paramparça oluyor. 2020’nin Temmuz ayında eşinin kardeşi tarafından cinsel saldırıya maruz kaldığı için, karakola şikayetinden iki gün sonra eşi (katili!) Kazım Altınmakas tarafından katledilen Fatma’nın hikayesi de benzer.⁴ Fatma Türkçe bilmediği ve karakolda

¹ Abdullah Öcalan, *Kürt Sorununa Demokratik Ulus Çözümü*, İstanbul: Amara Yayıncılık, 2015, 18.

² Tanrıça kültürünü paleolitik ve neolitik dönemde kadın etrafında ve öncülüğünde gelişen toplumsallığın dayandığı değerleri ifade eden bir kavram olarak kullanıyoruz.

³ İpek Ateş’in bu yaşanmışlığı, İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesi tarafından derlenen Kamber Ateş Nasılsın? Hapishanelerden Öyküler kitabına ismini vermiş, daha sonra oynatılmış ve kısa filmi de çekilmiştir.

⁴ “Di dosyaya Fatmayê de tu pêşketin tune ye”
<http://jinnews.com.tr/kr/HIQQ/content/view/152217>. (Son Erişim: 12.12.2020)

Kürtçe tercüman bulundurulmadığı için şikâyet gittiğinde anlattıklarının kaydı tutulmadı. Anlattıkları da yok sayıldı, tıpkı kendisi gibi... Yani anadilden yoksunluk sadece düşünsel değil, fiziki yok oluşun da nedeni oluyor.

Ancak Kürt kadınları anadilinden yoksun -ya da uzaklaştırılmış- olmalarına rağmen varlık savaşında ilerlemeyi nasıl başarıyorlar? Bunun iki nedeni var.

Birincisi; dildeki anlamsal, biçimsel değişimler toplumsal yaşamın ihtiyaçları doğrultusunda veya dışardan şiddetli müdahalelerle (sömürgecilik, işgal vb) şekillense de toplumsal değişim ve dilin değişimi eş zamanlı olarak gelişmez. Toplumsal sistem değişse de bunun dile yansması çok daha yavaştır. Anadiliyle açılan bu mesafeye rağmen Kürt kadınları varlıklarını koruyabilmiş ve gelişen kadın özgürlükçü sisteme kısa sürede uyum sağlamıştır. Bunda dilin bahsettiğimiz ancak kuşaklar arasındaki yaşam farklarının dikkatli bir incelenmesiyle gözlemlenebilecek daha yavaş değişim seyrinin payı vardır. Ana tanrıça kültürünün doğuş mekânı Kürdistan'da yaşamda izleri silinmeye yüz tutmuş kadın varlığının dilde baskın olması biraz da bu nedenledir. Cinsiyetli bir dil yapısına sahip olan Kürtçe'nin Kurmancî lehçesinde canlılıkla, üretimle ilgili olan kelimelerin dişil kelimeler olması da kadın varlığının etkinliğinin bir örneği olarak verilebilir. Örneğin yeşil bir ağaçtan bahsederken dar[a] şîn denir, [a] eki dişilliyi ifade eder. Kuru bir ağaçtan bahsederken ise dar[ê] hişk denir, [ê] eki erilliyi ifade eder. Yukarda örneğini verdiğimiz "Ya Star" sözünün ya da "şêr şêr e çi jin e çi mêr e" gibi deyimlerin ahlaki politik toplumdaki kadın değerlerinden haberdar olunsun olunmasının halen yaşamda kullanılması da bu nedenlerdir.

Dildeki anlamsal, biçimsel değişimler toplumsal yaşamın ihtiyaçları doğrultusunda veya dışardan şiddetli müdahalelerle (sömürgecilik, işgal vb) şekillense de toplumsal değişim ve dilin değişimi eş zamanlı olarak gelişmez. Toplumsal sistem değişse de bunun dile yansması çok daha yavaştır.

İkincisi, Kürdistan'daki özgürlük mücadelesiyle birlikte gelişen bilinç ve bunun dile yansmasının kadının varlık savaşını güçlendirici yönüdür. Bundan kırk yıl önce de günlük yaşamın bir parçası olan sözler, bugün edindiğimiz bilinç (mücadelenin ideolojik ve felsefik karakteri) sayesinde bambaşka anlamlar kazanmıştır. Bu bilinç, dilin toplumsal özelliğini açığa çıkarmış ve varlık savaşımıza katkı sunmuştur. Varlık ve bilincin gelişiminin paralel, hatta birbirini besleyen tarzda seyretmesi sayesinde dili kullanma biçimlerimiz, dile yüklediğimiz anlamlar kadının varlık savaşının temel dayanaklarından biri haline geldi. Dilin yapısına da yansıyan bu değişimlerle neredeyse Kürt özgürlük hareketinin oluşturduğu toplumsallığa ait bir özgün bir dil oluştu. Bu hem

yaygın kullanılan siyasal kavramların işaret ettiği tarihe, toplumsallığa dönük bir düzeltme olarak gelişti hem de oluşan bu toplumsallığın anlam dünyasını ifade edecek yeni kelimelerin, ifade biçimlerinin açığa çıkması olarak. Bunda Abdullah Öcalan'ın kavramların içeriğini demokratik, toplumsal değerlerle doldurma, yeni anlamlar kazandırma yönlü yaklaşımının önemli bir etkisi olmuştur. Böylece bu mücadele içinde gelişen dil ile kapitalist hegemonyanın dikte ettiği dil arasında doğrudan varlık savaşına hizmet eden bir açığı kapattı. Örneğin demokratik olmayı doğal topluma referans verilerek tanımlanmasıyla, parlamenter sistemlerin seçim sistemlerine sıkıştırılarak tanımlanması arasındaki açığı kapattı. Diğer yandan "çözümleme", "çıkış yapma", "hakikat", "tanrıçalaşma" gibi birçok yeni kullanım açığa çıktı bu mücadele içinde. Yine 'anlam', 'hakikat' gibi günlük yaşamda kullanılan kelimeler, Kürt Özgürlük Hareketinde toplumsal çelişkileri, toplumsal ilişkilere özgürlük esaslı yeni bir form kazandırma çabalarını özetler. Bu ve benzeri kelimeler bağlamları, kendilerini oluşturan mücadele zemini kavranmadan herhangi bir sözlüğe bakarak doğru anlaşılır. Çünkü özgürlük mücadelesiyle oluşan toplumsallık kendi yazısız sözlüğünü oluşturmuştur. Bu nedenle başka bir dile çevrildiğinde, o kelimenin içine adeta sinen toplumsal akış yeterince anlaşılmadığından orijinali kullanılıyor. Zira farklı Avrupa dillerine çevrilen kimi makalelerde 'xwebûn', 'hevjiyana azad', 'hevaltî' gibi kelimelerin farklı dildeki karşılığını yazmak yerine orijinalinin kullanıldığına sıkça rastlıyoruz. Ki bu kelimenin ruhunu yitirmemek, toplumsal ve tarihsel gerçekliğe dayalı serüveninin açıklanması için yerinde bir tutumdur. Kürt kadınlarının varlık savaşıyla birlikte oluşan bu yeni kavramlaştırmaların ya da kelimelerin "iç dil kullanıyorsunuz, anlamıyoruz" diyerek eleştirilmesi yerine varlık-bilinç-dil ekseninde analiz edilmesi gerektiği kanaatindeyim. Bu yazısız sözlüğün giderek daha geniş kesimlerce okunur, bilinir olması mücadelenin yaygınlaşma düzeyiyle bağlantılı olarak karşımıza çıkan bir ihtiyaç.

Kadınların Günceleri Bir Tarih Okuması Olabilir mi?

"Jineolojîyle kendimize yolculuğun ilk yolundan yani kendi adımızı kendimiz koyma yolundan ilerlerken; kendisi olmaktan çıkarılmış, dağıtılmış ve karşıtına benzetilmiş kadın varoluşunu doğal kabul etmeme refleksini geliştirmektir. Bize ait kılınmaya çalışılan ve ne kadar direnssek de önemli oranda içselleştirdiğimiz kimliklerin, doğal olmadığını bilmek ve buna göre bu kimliklerden kurtulup kadın varlığını geliştirmek atacağımız ilk adımlar olacaktır"⁵

Jineolojî, kadınların bilgi ağını tarih içinde kadınların geliştirdiği bilimsel tespitler, değerlendirme ve bir bütünen düşünsel üretimi açığa çıkararak oluşturabilir.

⁵ Jineolojî Akademisi, *Jineolojîye Giriş*, Diyarbakır: Aram Yayınları, 2013, 141.

Bu bilgi ağını “klasikleşmiş” eserlerde, zamanlarının çok satan kitapları arasında bulmak bilinen sebeplerle oldukça güç. Kadınlar duygularını, düşünsel üretimlerini, edebi güçlerini bütün zorlanmaları, çelişkileriyle günlüklerine, mektuplarına yansıtmıştır. Çok “önemli” bir statü sahibine ait olmadıkça belge olarak kabul edilmez günlükler, mektuplar. Oysa kadınlar açısından kadın tarihine, kadınların bilgi ve anlam dünyasına ışık tutan, kadınların üzerlerinde oluşan kuşatmayı nasıl yarıdıklarını, ya da nasıl etkilendiklerini gösteren bir imkan olmakta günlükler. Her kadın bir gün yayınlanır ihtimaliyle yazmaz, kendi savaşımının kaydını kendine tutar. Ama bazen de ister bir gün birilerinin yazdıklarını okumasını, varlık savaşımına şahit olmasını ve bilir ki şahit olunacak. Kadın mücadelesinin bir sonucu olarak kadın yazarların yazışmalarına, günlüklerine artık daha fazla değer veriliyor. Bununla birlikte toplumun her kesiminden kadınlarının yazılarına, yaşanmışlıklarına, çelişkilerine, hislerine ayna tutarak, analiz kapsamına almak ciddi bir sorumluluk olarak karşımızda. Böylesi bir konuda örnek verilecek çok sayıda kadının günlükleri, mektupları var şüphesiz. Ancak yazımızın konusuyla bağlantılı olarak kadın direnişçilerin günlüklerini ziyaret ederek, Kürt kadınlarının varlık savaşımına bir ayna tutmayı deneyeceğim.

Kürt kadınları bir yandan patriyarkal sistemin zihniyet yapılanmasının yarattığı kuşatmayı yararak ifade gücü kazandı ki her kadının varlık savaşı bu zemin üzerinde yükselir. Diğer yandan anadilinde kendini ifade edememesinin yarattığı parçalanmayı aşmaya çalıştı. Bir diğer yandan da yukarıda belirtilen içselleştirdiği kimliklerden arınma savaşını verdi. Yani bir anlamıyla verili kimliğiyle de savaştı. Bu üçlü kuşatmaya rağmen varlık olarak kendini tanımlama gücüne erişti. Bu tanımlama gücünü en fazla kendiyle baş başa kaldığı günlüklerde kendini gösterir. Özellikle direnen kadınların günlükleri bu anlamda başlı başına bir inceleme alanı, bir beslenme kaynağı oluşturuyor. Kürt kadınlarının varlık mücadelesinin ne denli süregelen ve an’a nüfuz eden bir karakter taşıdığını günlüklerine bakarak görmek mümkün. Kürt kadın hareketinin deneyimlerinden de süzülen bir bilim olarak jineolojinin oluşmasına katkı sunacak ‘düşünsel üretim’in önemli bir bölümünü bu günlükler oluşturuyor.

Özgürlük İçin Çırpınışlar

19 Haziran 2009

Kadın nedir! Neden bu kadar krizli-sancılı bir cins-kimlik? ‘Acaba nedeni kader mi’ kendime sık sık sorduğum bir sorudur. Tarihsel-toplumsal nedenine kendimce cevap aramaya-vermeye çalışıyorum. Fakat bu arayışım hissettiklerime ve yaşadıklarımın cevap olamıyor. Günlük olarak her kadının yüreğinde patlayan volkanlar, yaşanan krizleri anlamak çok zordur. Çünkü bunu kendimden biliyorum.

Bir gün içinde o kadar çok değişiyor ki. Çoğu zaman anlam verdiğim gibi birçok konuda soruyorum. Kendimi anlamaya, hissettiklerimi anlamlandırmaya, isim koymaya çalışıyorum. Ama aynı zamanda kadının duygusu sonsuz bir okyanus gibidir. Bir kadın olarak benliğime ulaşmak için içimde korkunç bir savaşım veriyorum. Ve bu savaşımı yaşamın her anında veriyorum. Günlük olarak savaşmak bile insanı çok geri bırakıyor. Bundan dolayı biraz da bilinçlenen ve duygusal zekasını yetkince kullananlar, doğrusu hissedenler için daha ağırdır. Hem kadın olarak cinsine dönük özümlediklerinin hem de toplumsal nedenlerin bilincinde olmak daha zor ve sancılı geliyor.⁶

29 Temmuz 1995

Bazen kendime soruyorum, ben neydim ben neleri yaşadım? Gerçekten kişilik diye bir şey yok. Aynı zamanda bu süreçte, ne kadar sonsuz olduğumun farkına vardım. Eğer sonsuzluk diye bir olgu gerçekten varsa, bu mücadelenin en sonsuz elemanı benim, niye mi? Gerçekten çok dönüşmek istiyorum.

...

Kim benimle konuşsa “sen istesen çok şey yaparsın” diyor. Ama ben gerçekten çok yapmak istiyorum. Yaşamda, eğitimde diğer çalışmalarda iyi bir yoldaş olmak istiyorum. Olumsuzluklara değil, olumluya her örnek olmak istiyorum. O zaman, ben-deki istem gerçek bilinçten yoğrulmuş bir istem değil, sadece duygu yüklü, bir istem o kadar. Muhakkak bu istemi doğru temellere kanallandırmalıyız...⁷

26 Mart 1997

Savaşıkça ve savaşa göre yaşadıkça daha olgun, daha derin ve daha duygulu bir insan olacağımı, da-ima çok özümeye yaklaşacağımı ve ülkemde kökleşeceğimi düşünüyorum, dahası buna inanıyorum. Kişiliğimde hana ait olmayan gereksiz, fazlalık yanların savaşıkça aşılabileceğini, kadın yiğitliğinin benim şahsımda da kendini varlıklandıracağını biliyorum. O yüzden savaşı beklerken heyecanlı, umutluyum.⁸

Özgürlük mücadelesi veren kadınlar yaşadıkları zorlanmaları, sorgulamaları, doğaya, özgürlüğe olan tutkuları, acıları, öfkeleri yazarken bir bakıma varlık savaşımının kaydını da tutuyorlar. Öcalan’ın deyişiyle “varlığını gerçekleştirirken kendi kimliğini oluşturma, yapılandırma ve bunun için zihniyet gücünü edinme” edimlerinin hepsini iç içe yürütüyorlar. Yaşamın karşılığı olan bu edimler, varlık ve bilincin birbirine mesafeli değil tamamlayıcı bir biçimde gelişmesini sağlayan bir rol oynuyor. Çünkü bilinçten yoksun bir varlık ya da varlıktan yoksun bir

⁶ Zeynep Bozkurt’un Günlüğünden.

⁷ Esengül Akgül’ün Günlüğünden.

⁸ Zınarin’in Güncesi, Mezopotamya Yay.,1999.

bilinç kimliğin form kazanmasını, özgürleşmesini engelliyor. Kürt kadınlarının yaşamında bunların iç içe gelişmesi bir nevi kaçınılmaz. Mücadelenin dinamik yapısı içinde sürekli temas ettikleri toplumsal gerçeklikler, gerilikler, sömürgeciliğin ve patriyarkal sistemin uygulamaları üstüste binince varlık bilincin, bilinç ise varlığın zemini haline geliyor.

Form kazanmayı, özgürlük menziline girmek ya da özgürlüğe giden yolun taşlarını döşemek olarak da ele almak mümkün. Kadın partileşmesi, öz savunma araçları, konfederal örgütlenme sistemi gibi formlar bu ekseninde değerlendirilebilir. Bu araçlar kadınların bireysel düzeydeki varlık ve kimlik kazanma çabalarının toplumsallaşmasının yolunu kuruyor. Varlığın ve dilin özgürleşmesi de ancak toplumsallaşmasıyla mümkün oluyor.

Kürt kadınlarının özgürlük mücadeleleri boyunca kat ettikleri mesafeler dilde de ciddi değişimlere yol açtı. Kürt toplumsallığı içinde kullanılan kavramlar dönüşüyor. Mesela sevgililer, evli çiftler birbirlerine patriarkal gelenekselliğin tanımlarıyla hitap etmiyor, bu ilişkinin tarafları birbirine eskisi gibi ‘karım’ ‘kocam’ diye hitap etmiyor. Ya ‘hevserê min’[eşim], ‘hevalê/a min’ [arkadaşım] ya da ‘eş yaşam arkadaşım’ şeklinde hitap ediyor. Bundan yaklaşık 15 yıl önce kadınlara hitap etmenin en makul ve saygın şekli ‘bayan arkadaşlar’ iken, şimdi ‘kadın’, ‘genç kadın’ kavramları gündelik yaşamda kullanılır hale geliyor.

Bir daha vurgulamak gerekirse Kürt kadınının mücadele içinde kazandığı bilinç, etik-estetik ölçüler, ahlaki ve politik düzey toplumsallaştığı oranda dile yansıyor. Yani varlığın gücü ve toplumsallaşma düzeyi dilin kullanma biçimlerini de değiştiriyor. Öcalan’ın dili “dar anlamda kültür” olarak tanımlaması da tam burada yerini buluyor. Dil, kendi içinde bir kültür oluşturduğu gibi toplumsal kültürün de bir yansıması oluyor.

Kürt toplumsallığı içinde kullanılan kavramlar dönüşüyor. Mesela sevgililer, evli çiftler birbirlerine patriarkal gelenekselliğin tanımlarıyla hitap etmiyor, bu ilişkinin tarafları birbirine eskisi gibi ‘karım’ ‘kocam’ diye hitap etmiyor. Ya ‘hevserê min’[eşim], ‘hevalê/a min’ [arkadaşım] ya da ‘eş yaşam arkadaşım’ şeklinde hitap ediyor.

Feminist dilbilimin jineolojîye katkısı ne olabilir?

Jineolojinin bilgi ağında Kürt kadınlarının yarım asıra yaklaşan mücadelesinin varlık ve dili şekillendirişini böyle özetlemek mümkün. Varlık, bilinç, dil ekseninde ele almaya çalıştığımız bu deneyimden çıkardığımız sonuçların daha genel kadın mücadelesi içinde açığa çıkan sonuçlarla bağını kurmak önemli. En kaba hatlarıyla ifade

edecek olursak dildeki erkek egemenliğini sorgulayan, dilin cinsiyetli yapısını çözümlen feminist dil bilimciler sayesinde gelişen feminist dilbilim çalışmaları bu bağ kuracak bir alan sunuyor. Bu açıdan jineolojinin feminist dilbilim ile nasıl bir bağ kurması gerektiğini incelemek gerekiyor.

Kadın dili araştırmaları 20. yüzyıldan itibaren yapılmaya başlansa da kadın perspektifinden araştırmaları esas olarak 1970’lerden sonra gelişmiştir. Bu anlamda Otto Jespersen’in 1924 yılında yayınladığı çalışma, kadın ve erkek dilinin farklılığını ortaya koyması bakımından önemli olsa da sonuçları kadınlar aleyhine değerlendiren; kadınların vasat bir dil kullandığını, kesin ifadelerden kaçındığını, kelime haznelerinin zayıf olduğunu iddia eden bir varsayımı aşamamıştır. Otto Jespersen’den sonra feminist dilbilim araştırmaları Amerikalı dil bilimci Robin Lakoff, “Dil ve Kadının Yeri” adlı araştırmayla kadın dili konusundaki ilk hipotezi atmış, daha sonra feminist dilbilimi çalışmaları konusunda önemli mesafeler kaydedilmiştir. Yine 1970’ler ve 1980’ler aralığında dil ve dil felsefesine dair yapılan eleştirel çalışmalar feminist dilbilim oluşumunda önemli adımlar olmuştur. Dilin erkek egemenliği ve cinsiyetçiliği sürdürmede ne denli etkili olduğuna dair yapılan araştırmalar önemli bir duyarlılık oluşturdu. Bu araştırmalar iki temel konuya; dilde cinsiyet önyargısı ve dili kullanırken cinsiyetler arasında yapılan vurguya odaklanıyordu. Bilimin, toplumsal ve politik yaşamın, bir başka deyişle yaşamla bağı olan tüm konuların dili kimin, nasıl kullandığına bağlı olarak değişkenlik gösterdiği ortaya çıkarıldı bu araştırmalarla.

Bu kapsamda dilde kadınların görünmezliği, norm olarak erkekliğin ele alınması, erkek dünya görüşünün kodlanması, zamirlerde ‘cinsiyet işaretlemesi’ olarak tanımlanan cinsiyete işaret edilen dil eleştirildi. Dilde cinsiyet farkına vurgunun aynı zamanda erkek egemenliğine katkıda bulunduğu söylendi. Bu yıllarda Suzette Haden Elgin, mevcut dilin kadınların insani ilişkilerini, duygularını tarif etmek için yeterli olmadığını söyleyerek daha ileri bir adım atıp kurgusal bir kadın dili oluşturdu. Elgin, bilim-kurgu tarzında yazdığı üçlemesi *Native Tongue*’de bu dili kullandı. Bu kurgusal kadın dili oluşturma çabası, feminist çevrelerin eleştirileri doğrultusunda genişletilmeye çalışılsa da yeterince karşılık bulmadı. Bu durum Elgin’i feminizmin gücüne inanmaktan alıkoymadı. Feminizmin “su gibi nazik ama amansız bir biçimde ilerleyen ve dayanması imkansız olan” bir gücünün olduğuna inanmaya devam etti. 1990’lı yıllardan sonra feminist dilbilim, olumlu araştırmalarla köklü hale gelmeye başladı. *Konuşma Eylemi Teorisi*, *Kadın Anlamı* üzerine yapılan çalışmalar, kavramları gözden geçirerek amaçlara daha iyi hizmet edebilecek kavramlar geliştirmeyi esas alan ve ‘kavramsal mühendislik’ olarak adlandırılan iyileştirici projeler, kadınların

erkek karşısında kendi deneyimlerini anlamaları ve aktarmaları için ‘hermeneutical injustice’⁹ gibi kavramlarla dilbilime katkılar sunmuşlardır.¹⁰

Kürt kadınlarının varlık mücadeleleri boyunca dili nasıl ele ele alma biçimlerine ve yol açtıkları değişimlere bakıldığında, feminist dilbilim konusunda son iki yüzyılda yapılan araştırmaların sonuçlarıyla paralellik taşıdığını görmek mümkün. Ancak bu, Kürt kadınlarının bu teorik, bilimsel çalışmaları esas alarak bu anlamdaki mücadelelerini yürüttüğü gibi bir tespit çok yerini bulmaz. Çünkü Kürt Özgürlük Hareketi içindeki dil ve varlık mücadelesi, çoğunlukla pratik içinde şekillenmiştir. Bireysel düzeyde bu araştırmalardan haberdar olanlar olsa dahi, varlık mücadelesini ve bağlantılı olarak dili asıl belirleyen yaşamın kendisi olmuştur. Bir bakıma, Kürt kadın hareketi yaşamda ortaya çıkan çelişkiler ve zorluklarla çatışarak kendi mecrasında feminist dilbilimin araştırmalarıyla, teorik çıkarımlarla ulaştığı sonuçlara ulaşmıştır. Her iki yolun ortak noktalarının olması ancak bu biçimde izah edilebilir ki bu jineolojinin beslendiği kaynaklar arasındaki bağın somut bir örneğidir. Feminist teori ve jineoloji arasındaki bağın ifadesidir.

Ancak belirtmek gerekir ki Elgin’in yeni bir dil kurma çabasında da görüldüğü gibi, feminist dilbilim toplumsal yapıya yeterince nüfuz etmemiştir. Dildeki cinsiyetçi vurgu ve önyargıları ortadan kaldırmaya dönük çabalar bu nedenle yeterince etkili olmamıştır. Jineolojinin bu anlamda avantajı, toplumsallığa çoktan nüfuz etmiş bir mücadelenin deneyimlerinden süzülen bilgilerle teorisini örmesidir. Bundan sonra yapılması gereken dilin şekillenmesine etki eden ataerkilliği yaşamla bağını kurarak ortadan kaldırmaktır. Jineolojinin ve feminist teorisinin ulaştığı sonuçlar birbirini destekleyen, tamamlayıcı ve simbiyotik bir tarzda ele alınırsa, dil ve varlık oluşumu arasındaki döngüsel ilerleyiş daha hızlı gerçekleşebilir. Bu nedenle; Kürt kadın özgürlük hareketi 2002-2004 yılları arasında ‘Erkeği Dönüştürme’ projesi kapsamında bünyesindeki akademide erkeklere dönük eğitimler düzenledi. Bu, o dönemin koşullarına ve günümüz için oldukça gelişkin bir pratikti. Eğitimlere katılan erkekler yoğunlaşmalarını broşür haline getirdi. Ancak broşürler incelendiğinde halan dilde erkek egemen bir üslup göze çarpıyor. Kadınlardan bahsedilirken ‘bayan’ kelimesinin kullanılması yaşamda gerçekleşmesine dile yansımaya değişimin somut bir

⁹ Bir şeyi adaletsiz kılan nedir? Bu adaletsizliğe karşı durmak için dilbilimsel boşluklar nasıl kolektif bir biçimde doldurulur? soruları eksenindeki dil-anlam incelemesi...

¹⁰ Feminist dilbilimin kısa tarihçesi ile ilgili bu bölüm aşağıdaki makalelerden yararlanılarak hazırlandı:

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/224748> (Son Erişim: 02.01.2021)

<https://debuk.wordpress.com/tag/feminist-linguistics/> (Son Erişim: 12.12.2020)

<https://plato.stanford.edu/entries/feminism-language/> (Son Erişim: 10.12.2020)

<https://extra.shu.ac.uk/daol/articles/closed/2003/001/mills2003001-paper.html#> (Son Erişim: 02.01.2021)

örneğidir. Bilincin ya da diğer bir deyimle feminist dilbilimin katkı sunduğu ve sunacağı noktalar da burada gizlidir.

‘Genel akademi yaşamındaki birçok çalışmaya daha fazla katılımımız, bayan arkadaşlar arasındaki ilişkilenebilirliği de gözlememize hatta tartışmalar yürütmemize fırsat veriyordu. Hepimizin akademi ortamına gelmeden önce, tanıdığı birçok bayan arkadaşta, akademide hazır bulunuyordu. Onların tartışmalarımızı dinlemesi ve bizleri gözlemleyerek geliştirdikleri yorumlar da bize güç veriyordu.’¹¹

Jineolojinin toplum bilim, kadın bilimi, yaşamın bilimi ve anlam bilimi olarak tanımlarının toplumsallaşmasının zemini bu çaba dahilindedir. Bu tanımlamaların içeriğini doldurmak ancak yaşamın etik ve estetik değerini anlatabilen, bireye anlam gücü kazandırabilen, yaşamın her alanına dokunan ve tüm bunları yaparken kadın varlığını ortaya çıkarabilen bir dil kullanmakla mümkün olur. Kürt kadınlarının mücadelesinde jineoloji olarak kuramsallaştırılan bilimsel temel henüz yokken dahi, varlıklarını dile ne denli güçlü yansıttıklarını örnekleriyle ele aldık yukarıda. Bu varlık mücadelesini jineolojiyle açılan kavramsal, kuramsal, kurumsal olanaklarla birlikte yürütmenin ne denli muhteşem sonuçlar doğuracağını öngörmek zor olmasa gerek. Bu açıdan dili, jineolojinin tanımlarından koparmadan, kadın kimliğinin bütünselliğine göre kullanabilme yetisini göstermemiz önemli oluyor. Bu da ancak her kadının ideolojik kavrayışı, felsefik arayışları, yaşamını etik ve estetiğin ilkelerine göre düzenleyişi, toplumsal çelişki ve çatışmalardan hakikat payını çıkarabilmesi, kriz anlarında özgürlük lehine seçimler yapmadaki ısrarıyla gerçekleşebilir. Sonuçta kolektif bir süreç olarak yoğrulan jineoloji açısından bu çabaların her biri değerli ve özgündür. Bu felsefeyle yazılmış bir makaleyle akademi dünyasının toplumla mesafesini kapatabilir, bazen bir sohbetle bir kadının ruhuna dokunabilir, bazen bir kadının kaleme aldığı bir günlükte kadın tarihine ışık tutabiliriz. Bazen yazılan bir şiir tüm kadınların içinde kopan fırtınayı anlatabilir. Veher bir kadın böyle kurulmuş bir dildeki kelimelere tutunarak varlık savaşını sürdürebilir.

Ben de bu makaleyi Furuğ Fehruzad’ın anlatmaya çalıştığım bu akışı çok iyi tanımladığı kelimelere tutunarak bitireyim...

“Bana göre şiir, ona yaklaştığımda kendi kendine açılan bir penceredir. Yanında oturuyorum, bakıyorum, şarkı söylüyorum, bağırıyorum, ağlıyorum... Pencerenin öte yanında bir varlık olduğunu; orada birinin, belki de iki yüz, üç yüz yıl sonra yaşayacak birinin beni dinlediğini biliyorum. Şiir, geniş anlamıyla “varlık”ı bağlanmak için bir araçtır. Onun en iyi yönü, insanın şiir söylerken “Ben de varım” ya da “Ben de var idim” diyebilmesidir. Ben, şiirimde bir şey aramıyorum. Aksine şiirimde kendimi yeni yeni buluyorum.”¹²

¹¹ *Erkekliğin Sorgulanmasından Notlar*, Azadi Matbaası, 95.

¹² *Furuğ, Ferruhzad*, <https://etpoetica.wordpress.com/furug-ferruhzad/>, (Son Erişim: 01.01.2020)

Dilin Cinsiyeti

Meral Çiçek

“Her şey bir dil sorunu ve bu sorun dünyayı bir karmaşa içine sürüklemek için öteki dillerle birlikte Babil’de yaratılan Alman dilinin bir sorunu değil yalnız. Çünkü bunun altında için için yanan bir başka dil var ki, jestler ve bakışlara, düşünce ve duygulara kadar uzanıyor ve bütün mutsuzluğumuz da buradan kaynaklanıyor. Acaba kendisi yeni bir dil kurup yeni bir çağ başlatıncaya dek, çocuğu bizim dilimizden koruyabilecek miydim? Bütün iş buradaydı.” (Ingeborg Bachmann)

Avusturyalı yazar Ingeborg Bachmann (1926-1967), edebiyatının da ötesinde dil üzerine, dilin anlamı, sınırları ve olanakları üzerine yoğun kafa yordu, düşüncelerini hem öyküleri hem makaleleri hem de derslerinde dile getirdi. Özellikle de Hitler faşizminin ve savaşın toplum üzerindeki yıkıcılığını bizzat yaşadktan sonra yeni bir dilin ihtiyacını daha fazla hissetti. Ona göre yeni bir dil olmadan yeni bir dünya kurulamaz ve “Yeni bir dilin yeni bir üslubu olmalıdır ve o dil, o üsluba ancak içinde yeni bir ruh barındırıyorsa sahip olabilir”. Ingeborg Bachmann, dil ve hakikat arasındaki bağı da çelişkiyi ataerkil düzen ve zihniyetle bağlantılı ele alırken, kadınlığı/dışılığı ise “yeni bir bilme” olarak nitelendiriyor. Hakikatin başka türlü deneyimlenmesi anlamına gelen bu yeni bilme, kadının tecrübesine uygun bir dilin zeminini sunuyor. Kadınla erkek arası ilişkilerde yeni bir dilin ihtiyacı kendini dışa vuruyor. Özellikle erkekler tarafından kullanılan rasyo-nel-araçsal dil, kadının deneyimlerini ve bilmelerini ifade etmeye yetmiyor.

¹ Ingeborg Bachmann, *Otuzuncu Yaş*, çev., Kamuran Şipal, İstanbul: Yapıkredi Yayınları, 2015, 33.

Bachmann, kadınlığın/dışılığın kendi ifade biçimine ihtiyaç duyduğunu vurgularken, ataerkil düzende kadına öznel yer biçilmediği gibi dilde de kadına yer olmadığına dikkat çekiyor.²

Bachmann’ın 1960’lı yıllarda dikkat çektiği eril dil gerçeği ve dişil dil ihtiyacı, 1970’li yıllara gelindiğinde özellikle ABD’de, ardından bazı Batı Avrupa ülkelerinde edebiyatçı ve dil bilimci kadınlar³ tarafından incelenip, feminist dilbiliminin çıkış noktası oldu. Toplumsal cinsiyetin sosyolinguistik göstergelerine odaklanan feminist dil biliminin temel tespitlerinden bir tanesi, kadınlarla erkeklerin farklı dillere sahip olduğu, daha doğrusu kadın dili ve erkek dili diye bir şeyin olduğu yönündedir. Kadın dili ve erkek dili derken tamamen ayrı diller kastedilmiyor; bundan ziyade hâkim dilin eril olup kadınları kapsamadığı, erkeklerle kadınların duygu ve düşüncelerini farklı ifade ettiği ve dolayısıyla farklı konuştuğu kaydediliyor.

Ama mesele sadece bununla mı ilintilidir? Acaba kadınların (ve de erkeklerin) kendine ait, ayrı dil olarak değerlendirebileceğimiz konuşma-iletişim biçimleri var mıdır (ya da yok mudur)? Bu yazıda, bu sorunun izinden gidilip bazı tarihsel ve güncel örnekler incelenecektir.

Ubang: İki Dilli Kabile

Nijerya’nın güneyinde üç köye dağılmış şekilde yaşayan Ubang halkı, dünyada erkeklerin kadınlardan başka bir dil kullandığı tek topluluk olarak biliniyor.⁴ Burada erkek çocukları kız çocukları gibi 10 yaşlarına kadar ağırlıkta annelerinin yanında kalıp ‘kadın dilini’ kullanırken, 10 yaşından sonra babalarının konuştuğu ‘erkek dilini’ konuşmaya başlıyor. Yani kız çocukları ve kadınlar, sadece ‘kadın dilini’ konuşurken, 10 yaşından büyük erkekler iki dili de biliyor. 10 yaşına ulaşmış oğlanların erkek dilini konuşmaya başlaması olgunluk göstergesi olarak ele alınırken, bir erkeğin kadın dilinde konuşması ise son derece ayıp sayılıyor. Dünyanın birçok yerinde oğlanların erkekliğe, kızların kadınlığa geçişini gösteren veya kutlayan çeşitli ritüeller var. Ubang topluluğunda bir oğlanın artık ‘erkek’ olduğunu gösteren şey ise dildir.

² FAngelika Rauch, “Sprache, Weiblichkeit und Utopie bei Ingeborg Bachmann”, *Modern Austrian Literature: Special Ingeborg Bachmann Issue*, Vol. 18, Sayı: 2/4, 1985, 22.

³ Başlıca sayılabilecek isimler: Language and Women’s Place’in (1973) yazarı Robin Lakoff, Male/Female Language’in (1975) yazarı Mary Richie Key, Language and Sex’in (1975) yazarı Nancy Henley, yine Alman dili açısından Senta Trömel-Plötz.

⁴ “Ubang: The Nigerian village where men and women speak different languages”, BBC News, 23 Ağustos 2018, <https://www.bbc.com/news/world-africa-45262081> (Son Erişim: 19 Ocak 2021)

İki dilin grameri aynı olmakla birlikte çoğu kelime tamamen farklı. Örneğin ağaç kelimesi, kadın dilinde okweng, erkek dilinde ise kitchi. Ubanglı kadınlar suya amu derken, erkekler bamuie diyor. Çalının kadın dilindeki karşılığı deyire, erkek dilinde bibiang. Bilindiği kadarıyla dünyada eşsiz olan bu durumun izahatına ilişkin farklı teoriler mevcut. Ubang halkı –özellikle de reisleri– tarafından dile getirilen teoriye göre tanrı, dünyayı yaratırken her kabileye iki dil vermek istediğini söyledi ve Ubang topluluğu ile başladı. Ancak o an fark etti ki her kabileye iki dil verecek yeterlilikte dil yok. O nedenle diğer kabilelere sadece bir dil verdi. Bu ise Ubang halkını benzersiz ve seçkin kılıyor.

Başka bir teoriye göre iki dilin varlığı ikili cinsiyet kültüründen kaynağını alıyor. Ubang topluluğunda kadınlarla erkekler neredeyse tümüyle ayrı yaşam alanlarına sahip. Fakat bu durum Nijerya'daki birçok halk için geçerlidir. Öyleyse neden sadece 11 bin nüfusluk Ubang halkında iki ayrı lügat gelişmiş? Bu sorunun yanıtı şimdiye kadar antropologlar tarafından bulunamadığı için Ubang'daki çift dilliliğin kaynağı gizemini koruyor. Konuyla ilgili çok az verinin bulunuyor olması, yeterince araştırmanın geliştirilmemesi yorum alanını da daraltıyor. Erkekler burada ne zaman, hangi koşullar altında, hangi amaçlar doğrultusunda kendilerine ait yeni bir dil geliştirdi? Kadınlardan neyi gizlemek istediler? Bu ayrı dil ile neyi elde ettiler? Ubang halkı genel olarak erkek dilinin varlığını olumsuz değerlendirmeyip, tersine iki dilli tek toplum olmaları nedeniyle bundan gurur duyuyorlar. Dolayısıyla konuya eleştirel bir gözle bakan Ubanglı kadınların değerlendirmelerine de rastlamayınca sorulara yanıtlar bulmak oldukça güç duruyor.

Nüshu: Kadın Yazısı

Nüshu, Çin'in güneyindeki Hunan vilayetine bağlı Jiangyong beldesinde kadınlar tarafından geliştirilen bir yazıdır. Kelime anlamı da 'kadın yazısı'dır. Bu yazının ne zaman geliştirildiğine dair kesin bilgi yok. Bazı kaynaklara göre 500, bazılarına göre 200 yıl önce yaratılmış. Kesin olansa, hanzi isimli standart Çin alfabesinden türetildiğidir. Ancak yazı Çincesi logografik iken, yani her bir karakter bir kelime veya bir kelimenin parçasını simgelerken, Nüshu fonetik bir yazı türüdür. Yani her bir harfi bir heceyi temsil ediyor. Nüshu yazı dili yaklaşık bin 500 karakterden ve 20 bin kelimeden oluşuyor. Çin yazısı gibi yukarıdan aşağıya, sağdan sola yazılıyor.

Nüshu yazı dilinin ortaya çıkışına ilişkin farklı tezler var. Dolayısıyla elimizde kesin bilgi yok. Zaten keşfedilmesi yeni sayılır; henüz 1980'li yıllarda Çin'deki dil bilimcileri tarafından fark edildi. Nüshu'yu bilen son Jiangyonglu kadın olan Yang Huanyi ise 20 Eylül 2004'te, muhtemelen 98

yaşındayken, hayatını kaybetti. Böylece kuşaktan kuşağa aktarılan bir gelenek de yok oldu.

Bu geleneğin özünde kadın dayanışması var. Nüshu yazısında kullanılan sadeleştirmelerin önemli bir kısmı gayri resmi olarak standart Çinceye Son ve Yuan hanedanlıkları döneminde (13.-14. yüzyıl) kullanılmaya başlarken, kullanımları Qing hanedanlığı sürecinde (1644-1911) zirveye ulaştı. Bu süreç, ağır bir cinsiyetçiliğin hüküm sürdüğü Çin toplumunda kadının konumunun daha da ağırlaştığı bir zamana tekabül ediyor. Özellikle de 1368-1644 arasında Çin İmparatorluğu'nda iktidar olan Ming Hanedanlığı –ki Nüshu yazısının bu dönemde ortaya çıktığı tahmini yaygındır– döneminde yeni evli kadınlarda intihar oranı büyük artış gösterdi. O zamanlar dul kadınların, ölen eşlerine 'bağlılık' ve 'iffet' ifadesi olarak intihar etmesi teşvik ediliyordu. Ancak yeni evli genç kadınların hayatlarına son vermesi eril şiddet ve baskıya işaret olarak okunmalı. Kadınlar üzerindeki cinsiyetçiliğin, ayrımcılığın, baskı ve şiddetin artışı örneklediren bir diğer nokta, 'Huli jing' denen 'tilki cin hikayelerinin' aynı dönemde çoğalmasındır. Söz konusu hikayelerde, kötü ruhlu ve kurnaz cinler kadına dönüşüp erkekleri baştan çıkardıktan sonra onların yaşam enerjisini emiyor. Kadın cinselliğini tabulaştıran ve güçlü kadınları şeytanlaştıran bu hikayeler yoluyla toplumsal cinsiyetçilik daha da derinleştiriliyordu. Qing Hanedanlığı ile birlikte ise genelde bütün toplum, özelde ise kadınlar üzerindeki baskılar bir kat daha arttı. Örneğin iktidar tarafından belirlenen yas süresi (yeniden evlenmek için beklenmesi gereken süre) erkekler için 1 yıl, kadınlar içinse 3 yıl diye belirlendi. Cariyelerin ise yası tutulmuyordu. Kız çocukları mülk edinme ve miras hakkının dışında kalıyordu, boşanma hakkı erkeğe mahsustu.

Konfüçyüsçülüğün devlet dinine dönüştürülmesinin de etkisiyle kadınların evde kalması, sadece ev işlerini yürütmesi, mümkün olduğu kadar eğitimsiz bırakılması ve ailenin erkeklerinin emri altına girmesi giderek daha fazla sağlanıyordu. Hâl böyle olunca, dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, Çin'de de kız çocuklarının ve kadınların eğitim hakkı yüzyıllar boyu inkâr edildi. Kız çocukları okula gidemiyordu, dolayısıyla sadece erkeklere okuma-yazma öğretiliyordu. Günümüzde 6 köyden oluşan Jiangyong beldesinde kadınların, kendilerine ait bir yazı dilini geliştirmiş olması bu çerçevede okunmalı. Bir grup kadın bir araya gelip bu gizli yazıyı yarattığında, temel gayeleri okuma-yazma öğrenmek değildi. Zira o zaman gizliden Çin alfabesini öğrenirlerdi. Fakat sırf kendilerinin okuyabildiği bir yazıyı yaratarak, sadece kadınlara ait bir iletişim sistemi ve dili kurmuş oldular. Bildiğimiz anlamda yeni bir dil yaratmadılar, bundan ziyade bölgelerinde konuşulan Chengguan lehçesinde yazıyorlardı. Ama lehçelerinde olmayan, kadın yaşamına ve dünyasına ait bazı kelimeleri de yarattılar.

Nüshu yazısı, izole edilen, değersizleştirilen, sömürülen, yoğun baskı ve şiddete maruz bırakılan ama çıkış yolu bulamayan kadınlar için bir sığınak sunuyordu. Özel ve mahrem düzeyde, korku ve kaygıların, toplumsal baskı ve beklentilerin hâkim olmadığı bir iletişim kanalı sağlıyordu. Kadınlar bütün duygu ve düşüncelerini yargılanma, yanlış anlaşılma, cezalandırılma korkusu yaşamadan ifade edebiliyordu. Ayak bağlama ‘geleneği’ denen uygulama nedeniyle pek hareket edemeyen, köyde hemcinsleriyle birlikte dikiş-nakış yapan kadınlar arasında gelişen kızkardeşlik ilişkisi, Nüshu ile birlikte ant kızkardeşliğine dönüştü. Zira Nüsha yazısına hâkim olan kadınlar, birbirlerine bu biçimde hitap ediyordu, yani *laotong*.

Kadınlar, avuçlarının içine, kâğıttan yelpazelere veya küçük defterlere yazdıkları, yine mendillere, giysilere, çarşafra naksettikleri yazılarla birbirlerine notlar yazıyor, bilgi paylaşıyor, yine şiir ve şarkı sözleri yazıyordu. Yazıların içeriğine bakıldığında kadınların, son derece özel konular hakkında duygu ve düşüncelerini, deneyimlerini, korku ve kaygılarını, gizli özlem ve tutkularını, yine keder ve acılarını paylaştıkları görülüyor. Yaşadıkları duygu ve deneyimleri günlük tutar gibi yazıyorlardı. Bu paylaşım karşılıklı olduğundan güvene dayanıyordu. Yine erkeklerin okuyamayacağından dolayı oldukça rahat ve kaygısız yazılar yazılıyordu. Yani kadınlar arasında çok özel bir paylaşım düzeyi bu şekilde geliştirildi. Burada gönderilen notların üçüncü kişilerce öğrenilmemesi, onların eline geçmemesi ilke değerindeydi. Zaten yazıların üzerine yazıldığı nesneler buna göre seçiliyordu. Er-

kekler, kadınların bu gizli iletişim biçiminden haberdar olmuyordu. Ki paylaşılan hususların başında evlilikte yaşanan mutsuzluklar, erkek egemenliği, cinsel baskı ve kadının ayaklarının bağlandığı Lotus Ayak uygulaması geliyordu.

Nüshu yazı kültürünün en gözde boyutunu sanzhaoshu denen *Üçüncü Gün Günlükleri* oluşturuyordu. Düğünün üçüncü gününde hediye şeklinde kamufle edilen defterler, eşinin yanına geçmek üzere evinden, ailesinden, çevresinden ayrılmak zorunda kalan geline teselli ve manevi destek niyetine veriliyordu. Gittiği yerde kendisini, eşinin ve onun ailesinin zorbalığı karşısında yalnız hissetmesin diye, ant kızkardeşleri bu defterlere yazdıkları şiir, şarkı, hikâyelerde birlikte geçirdikleri zamanı anımsatıyor, ayrılıktan dert yaşıyor, unutulmamayı isteyip teselli veriyordu.

Nüshu yazısı, izole edilen, değersizleştirilen, sömürülen, yoğun baskı ve şiddete maruz bırakılan ama çıkış yolu bulamayan kadınlar için bir sığınak sunuyordu. Özel ve mahrem düzeyde, korku ve kaygıların, toplumsal baskı ve beklentilerin hâkim olmadığı bir iletişim kanalı sağlıyordu.

“Bizimle yanında hiçbir zaman ümitsizliğe kapılmazsın” gibi cümlelerle avuntu veriyorlardı. Belli ki o dönem Çin toplumundaki genç kadınlar için evlilik, en kötü ‘kader’, en büyük felaket anlamındaydı. Yeni evli kadınlardaki yüksek intihar oranı da bunu gösteriyor. Genç kadınların yaşamındaki bu yeni evresinde Nüshu dili ve bu dilde yazılmış gizli mesajlar, mektuplar, şarkılar, şiirler, avuntulu sözler bir sığınak sunuyordu. Kadınlar bu şekilde birbirlerine güç veriyor, renksiz hayatlarına neşe katıyorlardı. Dertlerini, acılarını, umutlarını, hayallerini paylaştıkları bir araç değildi sadece Nüshu yazısı. Bundan ziyade çok özel bir dayanışma, paylaşma, kızkardeşlik kültürünü temsil ediyordu.⁵

Nüshu yazı dili 1980’li yıllarda Çinli dilbilimciler tarafından keşfedildi. Günümüzde, her biri 9-12 sayfadan oluşan yaklaşık bin 100 Nüshu defteri var. Bunların yarısı iki kadın tarafından kaleme alınmış. Söz konusu defterlerin en fazla 100 yıllık olduğu tahmin ediliyor. Bu kadar az sayıda defterin bilimciler tarafından bulunmuş olmasının temel sebebi, geleneksel olarak sahibinin ölümüyle birlikte ya yakılması ya da kendisiyle mezarına konulmasıydı. Yine 1930’lu yıllarda Nüshu yazısını taşıyan birçok eşya Japon askerler tarafından yok edildi. Kültür Devrimi döneminde Kızıl Muhafızlar da (1966-1976) Nüshu yazıları, ‘cadı yazısı’ diye yakıldı. Hem baskılar sonucu hem de kız çocukları için eğitim olanaklarının artması ile birlikte Nüsha yazısı giderek daha az kullanılmaya başladı. Öyle ki son Nüshu ‘anadilci’ olan Yang Huanyi’nin ile birlikte yüzlerce yıllık bu kültür ve gelenek artık yok oldu. Yang Huanyi çocuk yaşta yaşlı bir kadından Nüshu yazısını öğrenmişti. Çin alfabesini ömrü boyu öğrenmedi. Yang Huanyi, yaşamını yitirmeden önce konuyla ilgili bilgi verdiği dil bilimcilerine, yaşamının aslında Nüshu yazısı ile birlikte başladığını, Nüshu yazısında yapılan paylaşımları bir kurtuluş olarak hissettiğini, günlük yaşamındaki acı ve kederin o an kaybolduğunu ve kaygılarının paylaşıldığını ifade etti.

Nüshu alfabesiyle yazılmış defterler, Çin toplumundaki kadının 19. ve 20. yüzyılda yaşadığı ağır realiteyi doğrudan yansıtıyor. Çinli bilimciler bu kültürü yok olmaktan kurtarmaya çalışıyor. Jiangyong beldesindeki küçük bir köy olan Pumei’de 2002’de bu amaçla Nüshu Kültür Merkezi açıldı. Ayrıca köyde açılan Nüshu Kızlar Okulu’nda iki öğretmen kız çocuklarına bu yazı dilini öğretiyor.⁶

⁵ “Nüshu: from tears to sunshine”, *The UNESCO Courier*, 2018-1, <https://en.unesco.org/courier/2018-1/nushu-tears-sunshine>. (Son Erişim: 19 Ocak 2021)

⁶ Newsletter der Gender Studies Studierenden”, *Universitaet Salzburg*, Ocak 2019, https://www.uni-salzburg.at/fileadmin/oracle_file_imports/559289.PDF. (Son Erişim: 19 Ocak 2021).

Láadan: Feminist Kurmaca Dil

1980’li yıllarda, özellikle de ABD’de, günümüzde ‘feminist bilim kurgu’ başlığı altında toplanan bir dizi roman kaleme alındı. O zamana kadar edebiyat türü olarak bilim kurgu, kadınları büyük ölçüde görmezden geliyordu, daha doğrusu ya erkek kahramanın sevgilisi, itaatkar eş veya yaşlı bilimci olarak görüyordu. Fakat 1980’lerde Margaret Atwood, Octavia Butler veya Ursula K. Le Guin gibi yazarlar, kadın-erkek ilişkilerini bilim kurgu yoluyla sorgulamaya başladı. Bu akımın -pek bilinmeyen- temsilcilerinden biri, Suzette Haden Elgin’dir (1936-2015).

Suzette Haden Elgin, 1960’lı yıllarda Kaliforniya Üniversitesi’nde dil bilimi okurken okul ücretini ödemek amacıyla bilim kurgu yazmaya başladı. Doktora-sını, İngilizce ve Navajo dillerinde yazdığı iki ayrı tez ile aldı. İlk bilim kurgu romanı *CommuniPaths*’ı 1970 yılında yayımladı. 10. basılmış kitabı olan *Native Tongue* (‘Anadil’) ⁷, 1984’te bir üçlemenin ilk bölümü olarak çıktı. Üçlemenin devamı olan *The Judas Rose* 1987’de, *Earthsong* da 1993’te yayımlandı. Üçlemenin birinci kitabı olan *Native Tongue*, 23. yüzyılda Amerikan toplumunda geçiyor. Çok zaman önce, 1991’de, kadınların sahip olduğu bütün haklar ellerinden alınmış. Bir grup dil bilimci kadın ise, erkek egemenliğinden kurtulma amaçlı direnişi örgütlemek için yeni bir dil yaratıyor. Yüzüklerin Efendisi gibi birçok bilimkurgu romanında kurmaca dil kullanılmasına rağmen, genelde bu kitapların arkasında bu kurmaca dildeki bazı kelimeler ya da kalıplar verilirken, pek az yazar tamamen yeni bir dil yaratma uğraşına girdi. Elgin onlardan biridir zira sadece birkaç kelime veya cümle uydurmakla kalmayıp baştan başa yeni bir dil yaratır: bu feminist yapay dile Láadan⁸ der. Çünkü romandaki dil hakkında yazmadan önce, o dili yaratma mecburiyeti hissederek.⁹

Elgin, İngilizcede ve aynı dil ailesindeki diğer dillerde kadınlar için sıkıntı teşkil eden iki sorun bulur ve bu dili yaratırken bu iki sorunu çözmeye odaklanır. Birincisi, kadınlar için son derece önemli olan kelimelerin bu dillerde olmadığını ve bunlar hakkında konuşmanın zor olduğunu ifade eder. İkincisi bu dillerin, özellikle İngilizcenin, duyguları ifade etme şekillerinden yoksun olduğunu, bunların tamamen ifade edilmesinin beden diliyle mümkün olduğunu ve bu ifade edilemeyen duyguların yazılı dilde de mevcut olmadığını düşünür. O nedenle İngilizcede karşılığı olmadığını

⁷ Maalesef yabancı dillere pek çevrilmemiş olan bu kitabın Almanca baskısının adı ‘Amerika der Männer’, yani ‘Erkeklerin Amerika’sı’.

⁸ Konuyla ilgili daha fazla bilgi ve İngilizce-Láadan sözlüğü için bkz: <https://Láadanlanguage.com/articles/articles-by-suzette/>.

⁹ *Science Fiction and Fantasy Writers of America*, <http://www.sfwaweb.org/members/elgin/Láadan.html> (Son Erişim: 19 Ocak 2021).

düşündüğü duygu, eylem ve durumlar için kelimeler yaratır. Bazı örnekler şöyle:

Lawida: Hamile olmak

Lóda: bitkin bir halde hamile olmak

Lalewida: Sevinçle hamile olmak

Lewidan: İlk kez hamile olmak

Widazhad: Sabırsızlıkla hamileliğin sonunda olmak

Shol: Acının/âğrının olmayışı durumu

Sholan: Yalnız olmak

Doólelasholan: yorucu/can sıkıcı bir deneyim veya insanlardan sonra yalnız kalmak

Búsholan: Aile arasında olmak

Sholalan: Kalabalığın içinde yalnız olmak

Elasholan: Yalnız ve mutlu olmak

Óosholan: Acıyla yalnız olmak

Elgin, farklı duyguları ifade etmek için Láadan diline farklı sonekler eklemiştir. Böylelikle bu ekler kullanıldığında iletilmek istenen eylemin hangi amaçla söylendiği anlaşılabilir. Bunlardan bazıları şöyle:

Öfkeyle söylerken: -d

Acıyla söylerken: -th

Sevgiyle söylerken: -li

Kutlama/tebrik için söylerken: -lan

Şakayla/şaka için söylerken: -da

Korkuyla söylerken: -ya

Öykü/hikâye biçiminde söylerken: -de

Öğretme yoluyla söylerken: -di

Láadan dilindeki kelimeler, taşıdıkları anlamlar bakımından da kendilerini oldukça farklı kılmaktadır. Birçok farklı durumu veya olayı tek bir kelimeyle tanımlayan kelimeler mevcuttur ve bu sayede de dil anlam ve duygu bakımından zenginlik kazanıyor. Örneğin ab kelimesi ‘beğenilen ama saygı duyulmayan biri için sevgi’

anlamına gelirken ad kelimesi ise ‘saygı duyulan ama beğenilmeyen biri için sevgi’ anlamına gelir. Ashon kelimesi de ‘kan bağı olmayan ama kalpten akrabalık hissedilen biri için sevgi’ anlamına gelir.¹⁰

5 yıl önce hayatını kaybeden Elgin, feminist kurmaca dilini yaratırken kadınların bu dili sahiplenip öğreneceğini düşünüyordu. Ancak bu çabasına beklediği ilgi gösterilmediği gibi, feminist distopya üçlemesi sadece Almanca ve İspanyolcaya tercüme edildi.

Arawak: Babadilli Şamanlar

Arawak, Güney Amerika ve Karayip’te konuşulan ve 60’dan fazla yerli dilden oluşan bir dil ailesinin adıdır. Vaktiyle, bugünkü Guyana ve Surinam devletlerin topraklarında nüfuzlu olan bir kabilenin adıydı. Bugün konuşulduğu bölgelerden bir tanesi de, Brezilya’nın kuzeybatı köşesine düşen Amazonas eyaleti. Buradan geçen Vaupes nehrinin havzası, çok dilli yerli halkların yaşadığı bir bölge. Bölgenin temel özelliği, buradaki erkeklerin kendileriyle aynı dili konuşan kadınlarla değil de, farklı bir dil konuşan topluluklardan kadınlarla evlenmesi. Ama Amazonas’taki Kuzey Arawak halklarının dil bağlamında dikkat çeken tek özelliği bu değil. Burada erkekler bazı kavram ve adları kadınlardan gizlemek için takma isimler geliştirmiş. Bu pratiğin arkasında yatan neden ise son derece ataerkil. Öyle ki konuyla ilgili yapılan araştırmaları okurken aklım sürekli İnanna ve kutsal Me’lere gitti.

Burada evliliklerin aynı dil içinde değil de, farklı diller arasında yapıyor olması yerliler tarafından şu şekilde izah ediliyor: “Bizimle aynı dili konuşanı kardeş olarak görüyoruz ve kız kardeşlerimizle evlenmeyiz.”¹¹ Bu cümleden de anlaşıldığı gibi söz konusu topluluklarda eş seçen taraf erkek tarafıdır. Erkekler, yakın çevredeki topluluklar içinde kendileriyle aynı dili konuşmayan bir topluluktan eş belirlerler. Örneğin günümüzde iki köyde yaklaşık 70 kişi tarafından konuşulan ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan Tariana dilini konuşan bir erkek, Tucano, Piratapuya, Wanano veya Desano dilini konuşan bir kadınla evlenir.

Kadınlar evlendikten sonra eşlerinin köyüne taşınır. Buradaki evli bütün kadınlar çevre topluluklarından olduğu için, yeni gelinlerin dilini konuşan kadınlar mutlaka bulunur. Ayrıca her topluluğun evlilik için tercih ettiği halk grupları var.

¹⁰ “Kadınların Dili: Laadan”, ÇeviriBlog, 29 Mart 2019, <https://www.ceviriblog.com/2019/03/29/kadinlarin-dili-Laadan/> (Son Erişim: 19 Ocak 2021).

¹¹ Alexandra Y. Aikhenvald, “Hidden from women’s ears. Gender-based taboos in the Vaupes area”, *International Journal of Language and Culture*, Sayı: 6/1, 2019, 95-118.

Kadınlar, çocuklarıyla kendi dillerini öğretip o dilde konuşur. Ancak köydeki hâkim dil babanın dili olduğu için, o dili de eş zamanlı olarak öğrenirler. Dolayısıyla çocuklar en azından iki dilli büyür. Hatta buna ülkenin resmi dili olan Brezilya Portekizcesi ve köydeki diğer annelerin dilleri de eklendiğinde çocuklar çok dilli yetişmiş olur. Burada mühim olan, dillerin birbirine karıştırılmaması, örneğin bir dilde konuşurken diğer dilden kelimelerin kullanılmaması. Esas dil ‘babadil’dir. Çocuğun dili, babasının konuştuğu dildir. Kişinin kimliğini belirleyen etken budur, baba ve kardeşlerle baba dilinde konuşulmalı.

Gelin gittiği köyde, ‘dışarıdan gelme’ olduğu için yabancı sayılan kadınlar, sadece bu biçimde ötekileştirilmiyor. Şamanizmin yoğun etkisi altındaki bölge topluluklarına göre kadın, ‘kötü öteki’dir. Erkekler, düzenledikleri önemli ritüellere kadınları katmıyor, hatta bunları kadınlardan gizliyorlar. Kadınlardan gizlenen bu erkek kültürleri arasında en dikkat çekici olan, Yurupary ayinidir. Öyle ki kadınların bu gelenekle ilgili herhangi bir kelimeyi işitmeleri bile yasak. Mitolojik anlatıma göre eskiden doğa ve toplum düzeninden kadınlar sorumluydu. Kadınlar, kutsal flüt ve trompetler çalardı. Ancak sonradan bu enstrümanlar erkekler tarafından gasp edildi. Kötü ruh ya da iblis şeklinde tercüme edilebilen Yurupary’nin ruhu, kadınlardan çalınmış bu kutsal enstrümanlar ile simgeleniyor. Amazonas kültüründe kahraman Yurupary, doğa ve toplumda düzen kurup erkeklerle ritüellerde sergilenmesi gereken davranışlarla ilgili kuralları öğretti. Sadece özel günlerde, yani ayin ve kutlamalarda çalınan enstrümanların, özellikle de flütün çıkardığı ses, Yurupary’nin sesidir. Kadınların bu sesi işitmesi kesinlikle yasaktır. Hatta enstrümanları görmeleri de yasak. O nedenle suyun altında saklanırlar.

Kadınlar olur da tesadüfen bir erkek ayininin yapıldığı yere yaklaştığında ve kutsal flütün sesini duyduğunda hemen uzaklara, sesin duyulmayacağı bir yere kaçmalı. Flütün kendisine ise asla ve asla bakmamalı. Çünkü kazayla da anlık bir bakış atan kadın, flütü gördüğü için ölümle cezalandırılmalı. Ölüm korkusuyla flütten uzak durmaya çalışan kadınlar, ceza olarak eşi veya erkek kardeşinin elinden zehir alıp içmeli. Amazona ve Yeni Gine’deki birçok etnik grup büyüklüğü veya sihirli olduğuna inanılan nesnelere, özellikle de flütlere sahip. Bunlar vaktiyle kadınlara ait olup erkekler tarafından el konuldu. Kadınların bu nesnelere bakması durumunda

Kadınlar, çocuklarıyla kendi dillerini öğretip o dilde konuşur. Ancak köydeki hâkim dil babanın dili olduğu için, o dili de eş zamanlı olarak öğrenirler. Dolayısıyla çocuklar en azından iki dilli büyür. Hatta buna ülkenin resmi dili olan Brezilya Portekizcesi ve köydeki diğer annelerin dilleri de eklendiğinde çocuklar çok dilli yetişmiş olur.

cezalandırılmaları lazım. Her toplulukta aynı ceza uygulanmıyor. Brezilya'nın bir başka bölgesinde yaşayan ve Arawak dilini konuşan Xingu topluluğunda kutsal flütü gören kadınlar ceza olarak toplu tecavüze maruz bırakılıyor, bu şekilde günahtan arındırılıyor. Başka bir toplulukta kadınlar kör ediliyor.

Anlatılara göre flütü kaybetmiş olmaları, flütün kendilerinden çalınmış olması kadınların kendi suçu. Mesela Tariana topluluğunun töresel bilgisine göre kadınlar aya, kendileriyle cinsel ilişkiye girmesi için izin verdiği için, Kui -yani Şamanların koruyucusu ve Yurupary flütlerinin sahibi- kadınları sevmiyor ve onların flütü görmesine izin tanımıyor. Kadınların çektiği doğum sancısı da, kutsal flütü tutma teşebbüslerine getirilen bir ceza olarak aktarılıyor. Yine kanaması olan kadınlar, bu topluluklarda tehlikeli olarak gösterilir/görülür çünkü 'Namu' isimli kötü ruh regl kanını seviyor ve regl kanının kokusu tehlikeyi cezbediyor. Regl olan bir kadının erkeğe yemek yapması da yasak çünkü kanamasından yemeğe zehir geçebilir. Bölgede anlatılan birçok masal ve hikâyede kadınlar 'düşünmeyen' ve kendilerine verilen öğütleri dinlemeyen kimseler olarak anlatılıyor.

Yukarıda sözü edilen eril ritüel ve mitlerle bağlantılandırılan eşya ve yer isimleri kadınlardan gizleniyor. Kadınların bu isimleri kesinlikle bilmemesi gerekir. O nedenle bu isimler kadınların yanında kullanılmıyor, kadınların bulunduğu ortamlarda o isimlerin yerine belirlenmiş başka adlar ve kelimeler kullanılıyor. O nedenle söz konusu ritüeller tümüyle kadınlardan saklanıyor. Mitle bağlantılı yer isimlerin veya ayinlerin yapıldığı mekanların kadınlardan gizlenmesine yarayan *takma* isimlere bazı örnekler:

Bir mağaranın adı olan Piri-dapana adı kadınlardan gizleniyor olup, onun yerine kadınların yanında Mapa-dapana şeklinde kullanılıyor. Bir tepenin adı olan Piri-na, Inari-na şeklinde şifrelenmiş. Myaka-dapana köyüne kadınların yanında Pa-hwa-li-dapana deniyor. Yine erkeklerin ayinlerde boynuna taktığı Piruari adlı geleneksel kolyeden kadınların yanında Yakasolo diye bahsedilir. Ancak kadınların bundan haberi yok. Erkeklerin onların yanında şifreli konuştuğunu bilmezler. Aslında kadınlara ait olan ancak erkekler tarafından gasp edilen kutsal nesneler ve bunlarla bağlantılı ritüeller, önceki sahipleri için tabu.

Kuzey Arawak halkları bu eril ritüelleri ve onlarla bağlantılı tabuları günümüzde artık pek uygulamıyor. Yaşlı kuşak haricinde bu pratikler çoğunlukla bilinmiyor bile. Bunda, son iki yüzyılda kendini gösteren bir takım gelişmenin bölgedeki yerli diller üzerinde yarattığı olumsuz etki belirleyici olmuştur. 19. yüzyılda Aziz John Bosco tarafından Torino'da Roma Katolik Kilisesi'nin cemaati olarak kurulmuş St. Francis de Sales Cemiyeti'ne mensup misyonerlerin *şeytani* diye gördüğü çok dillilik karşısındaki tahammülsüzlüğü bir etkidir. Diğer bir faktör de, bölgedeki erkeklerin beyaz işverenleri için kauçuk ve kereste toplamak üzere

uzun süreliğine köylerinden uzak kalmaları. Yani sömürgecilik ve kapitalizmin bölgeye girişi ile birlikte yerli diller üzerinde de tehlike oluşmaya başladı. Ki geçen yüzyılda birçok Brezilya'da birçok yerli dil yok oldu.

Wukchumni: Bir Dili Kurtarmak

Yerli dillerin giderek daha fazla kaybolduğu bir coğrafya da Kuzey Amerika'dır. ABD'de şu anda 130'dan fazla yerli dil yok olma tehdidi altında. Bazıları artık sadece bir avuç dolusu insan tarafından konuşuluyor. Bunlar arasında yer alan Wukchumni dilinin ise tek bir anadilci konuşanı kaldı. Adı Marie Wilcox.¹² Kendisi 1933 doğumlu bir Kızılderili. Wukchumni, binlerce yıldan beri Kaliforniya'da yaşayan yerli kabilelerden biri. Avrupalı sömürgeciler Kaliforniya'yı işgal etmeden sayıları 50 bin bulan Wukchumni kabilesinin nüfusu günümüze gelindiğinde 200'e kadar düştü.

Dil bilimine göre bir dil, son anadil konuşurunu yitirdiğinde ölür. Bu süreç ise üç aşamalı olarak yaşanır. Birinci aşamada iki veya çok dilli bir toplumda birinci dil anadil iken, ikinci dil, kamusal alanda (örneğin okullarda, kamusal kurumlarda, medyada vs.) hakim olan 'hedef dili'dir. Dil ölümünün birinci aşaması, toplumun üyeleri hedef dilini kendi anadillerine tercih etmeye başladıklarında yaşanır. Çocuklar anadili artık ağırlıkta aile ortamında duyup konuşurken, evin dışında artık hedef dil geçerli olur. İkinci aşamada anadil ebeveynlerden çocuklara artık ya hiç ya da yetersiz bir biçimde aktarılır. Anadiline tam hâkim olmayan 'yarım konuşucular' ortaya çıkar. Üçüncü aşamada ise esas anadil artık kullanılmıyor ve hedef dili esas dil yerine geçmiştir. Diller, kendi kendine ölmez. Onlar, kapitalist-modernitenin ulus-devlet aşamasının soykırımcı yüzü nedeniyle ölürler. Yani öldürülürler. Ulus-devletin bir diğer adı bu nedenle dil kırımıdır.

Wukchumni kabilesinin yaşlıları ölünce Marie Wilcox, anadilini akıcı konuşabilen tek kişi olarak kaldı. Onun kuşağı hala ağırlıkta anadilinde konuşurken, kendisinden sonraki kuşağın hayatında İngilizce giderek daha fazla yer almaya başladı. Öyle ki çocukları ve torunları İngilizce konuşarak büyüdü. Marie en çok kendi annesiyle kendi dilinde konuşuyordu. Annesi vefat edince artık hiç anadilinde konuşmamış, ta ki kız kardeşleri kendi çocuklarına dillerini öğretmeye karar verinceye kadar. Marie ondan sonra aklına gelen her kelimeyi kâğıda yazmaya başladı. Sonra bir sözlük çıkarmaya karar verdi ve daha sonra bütün bu kelimeleri, ... yaşında

¹² Global Oneness Project tarafından hazırlanan ve Youtube'da bulunabilen 2014 yılına ait 'Marie's Dictionary' ve 2019 yılına ait 'Language Keepers Wukchumni' adlı kısa belgesellerden yararlanılmıştır.

kullanmayı öğrendiği bilgisayara geçirdi, tek parmakla. 7 yılını alan bu sözlüğü çıkarırken amacı, başkaların Wukchumni dilini öğrenmesini sağlamak değildi. Bunu düşünmedi. Tek amacı, dilini kayda geçirmek, anadilinin sessiz sedasız, geriye hiçbir belge bırakmadan yok olmasını engellemekti.

Sözlüğü yazılı olarak hazırladıktan sonra, doğru telaffuzu da göstermek amacıyla sesli olarak da kaydetti. Bu konuda ona torunu yardımcı oldu. Bu şekilde sonradan anadilini öğrenmeye başlayan torunu ile kendi dilinde konuşma şansına da sahip oldu. Yine annesinin çocukluğunda ona anlattığı masalları hatırlayıp önce yazıya döktü, sonra sesli olarak da kaydetti.

Marie ve kızı Jennifer, kabilelerinden insanlara haftalık kurslarla Wukchumni dilini öğretiyor. 5 yıldan beri devam eden bu eğitime katılanlardan biri de, Jennifer'in kızı. Onun amacı, kendi oğluna bebekliğinden itibaren Wukchumniyi öğretmektir ki İngilizceden önce anadilini öğrenmiş olsun, ki Marie öldüğünde bir anadil konuşuru daha olsun, ki Wukchumni dili ölmesin.

Marie ile birlikte anadilini yeniden bulma yolculuğuna çıkanlardan biri de yeğeni Sheila'dır. Sheila, haftalık derslerde diliyle buluşma sürecini -ağlayarak- şu cümlelerle anlatıyor:

“Annem beni büyüttüğünde kendi dilimizde konuşurdu. Dili öğrenmemi istiyordu ama bu çok öncelikli bir mevzu da değildi. Çok zaman sonra hastalandığında ona baktım, benimle yaşamaya başladı. O zaman da bazı kelimeleri bana söylerdi. Ama zamanla dilimi kaybedeceğimi biliyordum. Annemi kaybettiğimde kendimi kaybetmiş gibi hissettim. Jennifer ile bu kursla ilgili konuştuktan sonra kendime dedim ki: Dilime geri döneceğim ve o günden sonra o boşluk gitti.”

Wukchumni bir kadın dili değil ama üç kuşaktan kadınlar tarafından hayatta tutulmaya, yok olmaktan kurtarılmaya çalışılıyor. Hala her hafta buluşup Marie'den dillerini öğrenen küçük grubun tümü kadınlardan oluşuyor.

Bu bir tesadüf müdür? Bence değil. Kadın ile dil, daha doğrusu kadın ile anadil arasında farklı bir bağ vardır. En azından devletleşmemiş halkların kadınları açısından bunun böyle olduğunu düşünüyorum. Dil, kültürün ana dokusudur. Dolayısıyla kimliktir. Varlıktır. Anlamdır. Özellikle soykırım tehdidi altındaki halklar açısından kocaman bir dünyadır, bir tarihtir, bilmedir. O dünyanın sırları çoğu zaman kadın bilgelğinde gizli olup kuşaktan kuşağa aktarıldığında, o dil yok olduğunda sosyo-kültürel varlık da sona erir. Bu bakımdan Kızılderili olarak soykırımdan geçirilmiş olan Wukchumni kadınlarının kimliklerine dair kalan son şey olan anadillerini kurtararak aslında kendi varlıklarını hayatta tutmaya, kendilerini tamamen yok olmaktan kurtarmaya çalıştıkları söylenebilir.

Sonuç Yerine: Tahakküm mü Direniş mi?

Bu yazıda ele alınan az sayıdaki örnekte dikkat çeken temel nokta, ayrı bir dil geliştirme konusunda kadınlarla erkeklerin motivasyonunun tamamen farklı olmasıdır. Hem Ubang hem de Arawak topluluğunda erkekler kendilerini dil üzerinden başta kadınlar olmak üzere toplumdan koparıyor, toplumu bölüyor, bunun üzerinden kendi egemenliklerini ve iktidarlarını pekiştiriyor. Dolayısıyla dil burada toplumsallığı ve ortak yaşamı bozan bir iktidar aracı olarak işlev görüyor. Erkekler dil ile birlikte kendilerini toplumun gerisinden ayırıştırıyor. Arawak örneğinde kadınların dilde somutlaştırılan aidiyetleri temelinde bir ötelenmeye maruz bırakıldığı görülüyor. Bu toplulukta kadın, daima yabancı, daima ötekidir. Çünkü topluluğun sahip olduğu ‘babadili’ bilmiyor, onu konuşamıyor.

Kadınlar açısından ise yeni bir dil kurma ya da yeni bir iletişim biçimini geliştirmedeki temel amaç, paylaşım ve direniş olarak öne çıkıyor. En azından bu yazıda işlenen örneklerden yola çıkıldığında böylesi bir sonuca varılabiliyor. Nüshu yazısı, son derece eril bir toplumda her açıdan bastırılan kadınlara hem kendini ifade etme hem de paylaşma, karşılıklı güç sunma, yalnızlığın dayatıldığı bir ortamda yeni bir biz kimliğini inşa etme olanağını sunuyor. Yine feminist kurmaca dili Láadan bir yanda hâkim dilin görmediği, ifadelendirmediği kadına ait duygu, düşünce ve durumları söze kavuşturma arayışını temsil ederken, diğer yanda ise kadınların erkek egemenlikli düzene karşı direnişi örgütlemesi için bir araç olarak kurgulanıyor romanda. Her iki örnekte de dil kadınlar açısından ayırıştırıcı, ötekileştirici bir işlev görmüyor, böylesi bir amaç doğrultusunda geliştirilmiyor. Tersine, bozulan özgür eş yaşamına dayalı toplumsallığı yeniden inşasını düşleyen, erkek egemenlikli düzenden kurtulmak isteyen kadınların özgür yaşam arayışçılığının simgesi olarak yeni bir dil yaratma çabasını söz konusu örneklerde görebiliyoruz. Bu ise nitel açıdan çok büyük bir farkı oluşturuyor.

Militan Kürtçe

Robine D.

Giriş

Dil ve varlık konusu her dilin kendi bağlamında ve her halkın kendi hakikati nezdinde tartıştığı, cevap aradığı kavramlardır. Bu yazıda Türkiye’de Kürtçe bağlamında dil ve varlık ilişkisi irdelenip dil ve varlığın nasıl özgürleştirilebileceği üzerinde durulacaktır. Bununla birlikte dilin, varlığın hakikatin neresinde bulunduğu, dilin ve varlığın Kürt hakikatiyle ilişkisi, bunun hangi olgularda somutlaştırılabileceği, ortaklaştığı konuların olup olmadığı ve varsa bunların nerede olduğu gibi soruları sorulup tartışılacaktır.

Dil, Varlık ve Hakikat

İnsanlık tarihi bir anlam arayışı tarihidir. Evreni anlamlandırma çabası toplumları yüzyıllardır meşgul etmiş ve toplumlar bu sayede bir ilerleme kaydetmiştir. Bu anlamlandırma çabası, hakikat ile doğrudan bağlantılıdır. Makro-kozmos olan evreni anlamlandırma çabası mikro kozmos olan insanda başlar. Dil de insanlık tarihi boyunca toplumsallaşmaya en güçlü adımı atarak bu anlamlandırma sürecinde etkili olmuştur.¹ Dil, özelde bireyde, genelde toplumda evreni anlamlandırma *aracı* olmaktan ziyade bu anlamlandırma süreçlerinde karşılıklı etkileşimin olduğu etkin bir süreçtir. Bu anlamıyla dil toplumların hakikati ve varlığıdır.

¹ Detaylı bilgi için bkz. Abdullah, Öcalan, *Demokratik Uygurlık Manifestosu, Uygurlık*, 1. Cilt, Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi Yayınları, 2013.

Heidegger “Dil varlığın evidir.” diyerek dil ile varlığın ilişkisini doğrudan kurmuştur. Peki, bu ne anlama gelmektedir? Varlık nedir ve varlığın dil ile nasıl bir ilişkisi vardır? Aslında Heidegger, *Varlığın* en temel sorusunu sorarken *Varolan* ve *Varlık* arasında çift anlamlılıktan bahsetmiş ve “*Varolanın* varlığı nerededir?” ön sorusunu sormuştur.² Örneğin, tebeşir bir varolan ise onun varlığı nerededir? Burada çift anlamlılık söz konusudur: *Varolanın* birinci anlamı varolanları, ikinci anlamı ise (var)olmayı/varlığı kasteder. Heidegger’e göre, dil ve *Düşünme* ile insan ve *Varlık* arasında bir ikili bağ vardır.³ İnsan ve varlık arasında olan ilişkiyi açığa çıkaran *Düşünme*; *Varolma* ve *Varlık* ile ayrılmaz bir bağ içine girer. Buna göre, “Dil de varlığın varolma tarafından *dillenen* hakikatinin açığa çıktığı yerdir.” Başka bir deyişle, Heidegger’e göre, insan, varlığın hakikatinin korumalıdır. Bunu da *Düşünme* ile arasındaki bağı güçlendirerek yapabilir. İnsan, *Varlığı* unuttuğunda, dil de varlığın hakikatinin anlatamaz. Tabii ki Heidegger’in dil kavramı, daha çok felsefi boyuttadır. Soyut olarak ve belki de felsefenin bir alt dalı olarak ele almıştır. Heidegger dışında birçok filozof, dilbilimci veya düşünür, dili bir bilim dalı olmadan önce de sonra da ele almış ve derinleştirmiştir. Dilbiliminde ise yaygın kanı, dilin kimliğin belirgin bir göstergesi olduğudur.

Fakat dili ister dilbilimsel ister felsefi veya sosyolojik olarak ele alalım, dil her halükârda insanın dünyayı, evreni anlamlandırma sürecini doğrudan toplumsal (veya bireysel) olarak etkilemiştir. Bu anlamlandırmaların en basitini adlandırmalarda görebiliriz. Birey toplumdan ayrı veya birlikte anlamlandırdıklarını dil üzerinden somutlaştırmıştır. Yani dil, insanın varlığını şekillendirdiği ve bunun da tek taraflı olmadığı bir kavramdır. Bir başka deyişle, dil insan hakikatinin vazgeçilmezidir diyebiliriz. Peki, hakikat nedir? Hakikat ile ilgili birçok tartışma yürütülmüştür fakat Abdullah Öcalan bu konuya dair şöyle demektedir:

Hakikat, esasta çağlar boyunca gelişen toplumsal anlamlılığın insan bilincine çıkmış halidir. Kendini mitolojik, dinsel, felsefi, sanatsal ve bilimsel yollarla ifadeye kavuşturma işine hakikati araştırma dile getirme işi diyebiliriz. Toplumlar sadece hakikat örgüsü değildirler, aynı zamanda açıklama gücüdürler. Hakikatini açıklayamamak en ağır kölelik, asimilasyon ve soykırım durumunu ifade eder ki, bu da bir nevi varoluştan kopma ve gerçeklik olmaktan çıkma durumuna düşmek demektir. Hakikatsiz toplum, hatta birey anlamsız kılınmış, başka öznelerin hakikati içinde erimiş ve kimliğini yitirmiş varlık anlamına gelmiş, daha doğrusu anlamsızlaşmış varlık haline uğramış demektir. Bu durumda anlamla hakikat arasında sıkı bir ilişki vardır. Anlam bir

² Martin Heidegger, *Metafizik Giriş*, Avesta Yayınları, 2014.

³ Dilek Arlı Çil, *Heidegger’de Varlık ve Dil*, Özne Heidegger Özel sayısı, 2012.

nevi hakikatin potansiyelidir. Bu potansiyel dile geldikçe, özgürce konuşulup yapılandırıldıkça hakikat haline erişilmiş olacaktır. ⁴

Öyleyse *Hakikatin, Varlığın* özünü temelden bir bağlantısı vardır. Heidegger'in de bahsettiği iki anlamlılıktan yola çıkarak varolan ve varolanın varlığını somutlaştırarak tekrar sormakta fayda var. Kürdistan'ın her yerinde konuşulan Kürtçenin varlığı felsefi olarak varlık ve hakikat sorunu olarak tanımlanabilir. Peki, bunca hakikat çarpışmasına rağmen Kürdistan'da Kürtçenin varlığından bahsedebilir miyiz? Kürtçe bir *Varolan* ise, onun varlığı nerededir? Eğer Kürtçenin bir varlığından bahsederek aynı şekilde buna karşılık devletin de kendi araçlarıyla varlığından bahsedebilir miyiz? Felsefi açıdan karmaşık bir soru; ancak basitçe düşünersek birkaç örnek verebiliriz. Örneğin Kürtçe köy isimlerinin, (sadece varolanın) varlığı ve bunun anlamından yola çıkarak devleti tanımlayabiliriz. Bu pratikler Kürdistan'a özgü pratikler değil, devletlerin pratikleridir ve bunu Kıbrıs'ta da gözlemleyebiliriz. Örneğin 'Trahoni', Kıbrıslı Elen köyüken savaş sonrası 'Demirhan' olarak; tarihi olarak Lüzinyan dönemine kadar gittiği söylenen 'Luricina' köyü, 'Akıncılar' olarak değiştirilmiştir. Yine de halkların kendi adlandırma tercihlerini sürdürdüklerini gözlemleyebiliriz. Devletin varlığı, var olan halkların hakikatini değiştirmediğini de gözlemleyebiliriz. Politikacıların zaman zaman Kürt halkının hakikatini/varlığını, halka temas etmek için görmek zorunda olduğunu, Kuzey Kürdistan'a gelip de kullandığı kelimelerden ('Güroymak' demek yerine 'Norşin' kelimesini kullanmak gibi) anlayabiliyoruz.

İşte bu noktada özellikle sömürge toplumları için hakikatin çarpıtıldığı açıktır ve anlamsız kılınmış toplumların en başında sömürge toplumları, Türkiye bağlamında ise Kürtler gelmektedir. Ancak bir toplumun hakikatini çarpıtılmış olması onun varlığını belki anlamsız kılabilir; ancak tam anlamıyla yok edemez. Peki, örneklemelerimiz üzerine var olanın varlığı nerededir? Bu konuda Heidegger şöyle söylüyor; "Bu adlandırdığımız her şey yine de (var)dır ve aynı şekilde, varlığı kavramak istiyorsak boşluğa el uzatıyormuşuz gibi olacaktır."

Basitçe ele aldığımızda dili varlıkla doğrudan ilişkilendirirsek o zaman bir dilin özgürleşmesi, o dili kullanan toplumun varlığının hakikatini doğru temelde oluşması anlamına mı gelir? Veya bir toplumun varlığının özgürleşmesi salt dilinin özgürleşmesi mi demektir? Birçok değişkeni olan böyle bir soruna salt böyle olumlu bir cevap vermek meseleyi tek taraflı bakmamıza sebep olsa da bu konuda dili nasıl özgürleştirebiliriz? Buna Türkiye ve Kürtçe özelinde cevap olabilmeye çalışmadan önce varlığın nasıl anlamsızlaştırıldığından bahsetmekte fayda var.

⁴ Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi, *Hakikat Arayışçılığı*, Diyarbakır: Aram Yayınları, 2014.

Türkiye'de Araçsallaşan Dil ve Kadın ⁵

Barış Ünlü'nün eseri 'Türklük Sözleşmesi'nde dile getirdiği gibi devletin kurucu aklı, 'Türklük Sözleşmesi' ile ilk olarak Türkleri sonrasında Müslümanları, belli imtiyazlar ve beklentilerle donattığını ifade eder. ⁶ Öyleyse devletin kurucu topluluğu dışında kalan toplumlar bir hakikat çarpıtmasına maruz kalmıştır. Türkiye tarihinde devlet aklının halklar nezdinde nasıl bir tahribata yol açtığını, bunun ne demek olduğunu müthiş bir örneklerle anlayabiliriz. Karamanlılar olarak ifade edilen Anadolu Ortodoks Hristiyan topluluğu, Yunan alfabesini kullanarak Türkçe konuşan ve bu anlamda hem Anadolu Elenlerinden (Rumlardan) hem de diğer Müslüman topluluklarından ayrılan niteliğe sahiptir. ⁷ Seküler cumhuriyetin kurulmasında sonra Karamanlılar, Yunanistan ile yapılan mübadele anlaşmasına dâhil edilmişlerdir. Bu anlamda, o dönemdeki uygulamalar, bahsedilen Türklük Sözleşmesi'nin birincil bağlayıcılığının Türklük değil de Müslümanlık (veya Sünnilik) olduğunu düşünebiliriz. Bu, bu politikadaki amaca benzer fakat farklı yöntem ve sonuçların olduğu diğer bir örnek ise Ermenistan'da Kürtçe konuşan Êzidîlerin, Sovyet dil politikasıyla Êzidî dilinde konuştuklarını dile getirmesidir. Elbette böylesi araştırılmaya değer bir olgu, başka bir yazının konusudur.

Bu örneklerden yola çıkarak Mezopotamya ve Anadolu gibi zengin bir halklar dinamiğinin tek dillilik, tek seslilik ve tek inançlılık politikalarına maruz kalmasının her halkta bir etkisi olmuştur. Belki de 'Türklük Sözleşmesi'nin devlet varlığında Sünni/Müslüman bağlayıcılığı, Kürt halkında düşük yoğunluklu; fakat uzun bir zaman dilimine yayılan ve çeşitli baskı politikaları araçlarıyla bir hakikat çarpıtması olarak vücut bulmuştur. Bu araçlardan en önemlisi dil politikalarıdır, yani Türkleştirme politikalarıdır ki bu politikanın pratikleşmiş hali dilsel soykırım (*linguicide*) olarak adlandırılmıştır. ⁸

'Modern laik cumhuriyet' kurulduğunda Osmanlı İmparatorluğu'ndan geriye kozmopolit ve heterojen bir toplum kalmış: Toplum mühendisliğiyle tek bir kültüre ve tek bir dile ait ulus devletin inşası projesi için bir dizi devrim ve reform süreci başlamıştır. Bu yapılan devrimlerden biri de harf devrimiydi. Aslında harf devrimi belki

⁵ Bu bölümden itibaren makalede tartışılan konular daha çok Kuzey Kürdistan bağlamında ele alınacaktır.

⁶ Barış Ünlü, *Türklük Sözleşmesi İmzalanışı*, Mülkiye Dergisi, 2014.

⁷ Karamanlılar ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Eşki Uğuz, Hülya & Saygılı, Rukiye, "Karamanlı Ortodoks Türkler Üzerinden Erken Cumhuriyet Dönemi Ulus İnşa Sürecinin Analizi", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* ICMEB17 Özel Sayısı 2017.

⁸ SKUTNABB-KANGAS, Tove, «Dilsel Soykırım?», Önce anadili broşürler dizisi, DİSA. Detaylı bilgi için bkz. Amir Hassanpour, *Kürdistan'da Milliyetçilik ve Dil*, İstanbul: Avesta Yayınları, 2011.

de sadece dili düzenlemek gibi görünse de esas amaç sosyo-politik kaygılarla Latin harflerin Türkiye’yi Batı’ya daha çok yakınlaştıracığı ve aynı zamanda kendi dinsel gelenek ve kültüre keskin bir set çekeceği öngörülmüştür.⁹ Cumhuriyet, kendi ‘kurucu’ topluluğunu Türkçe üzerinden tekleştirirken bunu kabul etmeyen toplulukları da ağır bir asimilasyon sürecine almıştır. Sadece dili yasaklama veya her kelime başı para cezası kesilmesi değil, bunun dışında Kürt varlığına dönük yok sayma, zor kullanma¹⁰; ‘isyancı’ şeklinde nitelendirerek toplu imhaya varan pratikleri yürürlüğe koyma ve 90’larda yapılan tüm psikolojik, sosyal ve fiziksel pratikler¹¹ buna örnektir. Bunun dışında, Türkiye bağlamında kapitalist modernitenin kültürel soykırımcı yaklaşımını sadece dilde değil, kadınlar ve çocuklar (özellikle Kürt çocukları) özelinde de olduğunu görebiliriz. Seküler devlet için kadınlar, devlet zihniyetinin devamını sağlamada kullanılabilecek birer araç olarak görülmüştür. Teokratik Osmanlı Devleti’nden kopmak için Kemalist ideolojinin yaptığı girişimlerden biri de araçsallaştırdığı kadınlardı. Kemalist ideolojide modernleşme projesinin en temel göstergesi kadınlardı ve fakat annelik ve öğretmenliği topluma yeni birey yetiştirme kutsallığı olarak görme veya namus simgesi gibi, bu yalnızca ona çizilen rol çerçevesinde bir modernleşmeydi.¹²

Toplumu düzenlemek için yapılan bu pratiklerin aynısı Türkleştirilemeyen kadınlara ve özellikle de kız çocuklarına yapılmıştır. Devlet ideoloji kadınları eril bir zihniyetle tahayyül ederek onları ‘aileyi kuran, dili ve kültürü aktarma sorumluluğu’ olan kişiler olarak kurgulamıştır. Aynı ideoloji, Kürt çocuklarını ve özellikle kız çocuklarını tekdilci bir eğitimden geçirerek zaten baskı altında ve sıkıştırılmış bir alana sahip olan Kürtçeyi aileden koparıp atmıştır. Nitekim okul çağındaki kız çocukları, resmi/egemen dili bilmediklerinden erkeklere oranla daha çabuk marjinalleşebilmiş ve bu da kendi anadillerini daha çabuk unutmalarına ya da bu eğilimde olmalarına sebep olmuştur.¹³ Bununla beraber, tek dilli eğitim sisteminin, resmi olmayan dile mensup öğrencilerin akademik başarısızlığa sürüklediğine dair çeşitli araştırmalar

mevcuttur.¹⁴ Nitekim bu eğitim sisteminden geçen tüm Kürt çocukları kendilerini başarısız hissetmişlerdir. Bunun dışında okuma-yazma oranını artırmaya dönük yapılan birçok kampanya bu şekilde Kürt çocuklarını asimile etmeye dönük çabalar olarak hayata geçmiştir. Bununla birlikte Yatılı İlköğretim Bölge Okulları (YİBO) pratiği çocukları ailelerinden koparıp devletin resmî ideolojisiyle yetişmesine ve çocukların kendi dillerini unutmalarına sebep olmuştur.¹⁵ Bu uygulamalar açık ki cumhuriyetin toplum mühendisliğidir.

Kürt çocukları bu şekilde asimile edilirken Kürt ailelerinde ise, Kürt Siyasal Mücadelesinin gelişmesiyle birlikte Kürt ve Kürtçe bilincinin oluştuğunu ve bunun da refleksif olarak Kürtçenin dil aktarımıyla somutlaştığını gözlemleyebiliriz. Dil aktarımı konusunu derinleştireceğiz; ancak burada kadının rolü ile ilgili bir parantez açmakta fayda var. Kürt kadınlarının okuma yazma oranının düşüklüğü, bununla bağlantılı olarak ekonomik özgürlüğünün olmaması ve eve hapsolması gibi sebeplerle devletin asimilasyon araçlarının bir nebze dışında kalırken aynı zamanda hiç giremediği bir *Türkçe* dünyasının da dışında kalmaktadır. Bu durum Kürt kadınlarının iki eksenli bir baskı arasında sıkışmasına sebep olmaktadır. Kuzey Kürdistan’da dar bir saha çalışmasıyla yapılan bir araştırma anne ve babanın dil aktarımında nasıl bir rol üstlendiği ile ilgili kısmen de olsa bize bir fikir vermektedir.¹⁶ Buna göre ailelerdeki dil aktarımı sürecini dilsel fikirler ve dilsel pratikler olarak ayırdığımızda, ailedeki dilsel fikirlerde çoğunlukla babaların etkili olduğu; fakat pratikler boyutunda ise annenin daha çok etkili olduğu gözlemlenmiştir. Annenin çocuklarla fazla zaman geçirmesinde dolayı dilsel pratiklerinde etkili olması anlaşılır bir durumdur. Fakat böyle bir durumda kadınları sadece “dilini sürdürücüsü” veya “taşıyıcısı” olarak görmek eril zihniyetin ve toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden

⁹ Salih Akın, Mehmet Ali Akıncı, «La réforme linguistique turque» [Türk Dil Reformu], Revue Glottopol n°1, Publications en ligne du laboratoire LIDIFRA [LIDIFRA Laboratuvar Yayınları, Glottopol Dergisi], Université de Rouen. 2003.
http://www.univ-rouen.fr/dyalang/glottopol

¹⁰ Amir Hassanpour, *Kürdistan’da Milliyetçilik ve Dil*, 1918-1985, İstanbul: Avesta Yayınları, 2005.

¹¹ Devletin 90’lı yıllar boyunca Kürtlere yönelik tesis ettiği ve yürürlüğe koyduğu bazı politika ve pratikler için bkz: *Hakikat ve Adaletin İzinde Doksanları Hatırlamak*, Toplum ve Kuram Dergisi, 2014.

¹² Derya Şaşman Kaylı, *Siyasetin Kadın Yüzü*, İlya yayınları, 2016.

¹³ Carol Benson, Girls, Educational Equity and Mother Tongue-based Teaching [Kızlar, Eğitimde Eşitlik ve Anadil temelli Eğitim], UNESCO.2005.

¹⁴ J.- Normann Jørgensen, & Pia Quist, «Bilingual children in monolingual schools» [Tekdilli okullarda çiftdilli çocuklar], (ed) WEI, L., & AUER, P., Handbook of multilingualism and multilingual communication, Vol. 5, Mouton de Gruyter Yayınları. 2007.

- Mehmet Şerif Derince, Toplumsal Cinsiyet, Eğitim ve Anadili: Önce anadili analiz raporları, DISA. 2012.

- Jim Cummins «L’éducation bilingue: Qu’avons-nous appris de cinquante ans de recherche?» [Çift dilli Eğitim: 50 yıllık araştırmadan neler öğrendik?], (Dir.) NOCUS, I., VERNAUDON, J., et PAIA, M., L’école plurilingue en outre-mer: Apprendre plusieurs langues, Rennes Üniversitesi Yayınları, 2014.

¹⁵ Detaylı bilgi için bkz. Ayhan Serhat Işık, & Serhat Arslan, “Bir Asimilasyon Projesi: Türkiye’de Yatılı İlköğretim Bölge Okulları”, Toplum ve Kuram Dergisi, Sayı:6-7. 2012.

¹⁶ Ruken Demirel, *Le rôle de la femme dans la transmission intergénérationnelle de la langue kurde en Turquie* [Türkiye’de Kürtçe’nin Nesillerarası Dil Aktarımında Kadının Rolü], Yayınlanmamış Master Tezi, Université de Rouen, 2017.

inşa edilmesine yarayacaktır. Bununla birlikte, bir sonraki bölümde detaylandıracağımız gibi, ailedeki dilsel fikirlerde, yani ailenin dil politikalarında erkeklerin kadınlara oranla daha fazla belirleyici olması gerçeği, ataerki ile cinsiyetçiliğin diğer bir yansımasıdır. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, büyüyen Kürt Kadın Hareketi'nin bu gelenekselci eril rolleri reddetmesidir. Nitekim bu reddediş, maruz kalınan baskının çıkış yolunun olduğunu göstermektedir.

Bu politikalara karşılık Kürt halkının varlığı, hakikati ve bunun temsili olan Kürtçenin durumu ise çarpıcıdır. Çok kültürlü, çok lehçeli ve çok inançlı bir halkın dili olarak Kürtçe, dört parçada egemen halklar nezdinde ayrıştırıcı bir özelliği varken Kürt halkı nezdinde esas önemli olan nokta, varlığı yok edilmeye çalışılan bir halkın birliğini sağlayabilecek en önemli anahtar güç olmasıdır. Bu nedenle egemen güçler hem Kürtçe yoluyla Kürt halkını egemen halklar içinde eritmek hem de dört parçadaki Kürtlerin birlik olmasını engellemek için dile yönelmekte. Bundan dolayıdır ki Kürtçe, Kürt halkı için belkemiği konumundadır. Kürtler bunu yeteri düzeyde böyle görmese dahi egemen güçlerin aklı bunu görmektedir.

Dil ve Militanlık

Yüzyıllar boyunca bu topraklarda yaşayan Kürt halkına yönelik, son yüzyılda en ağır baskı, imha ve inkâr politikalarına rağmen gelişen Kürt ve Kürtçe bilinciyle Kürt varlığının özgürleşmesi adımlarının atıldığı görülmektedir. Somut anlamda ise Kürtçenin özgürleştirilmesi dil aktarımıyla mümkün olabilmektedir. Dilin aktarımı, resmi dilin/dillerin eğitim yoluyla topluma, yeni nesle aktarımıdır. Bu konuda eğitim dışında iki alan daha vardır.¹⁷ Bunlar, sosyal çevre ve ailede yapılan dil aktarımlarıdır. Dil politikalarını; devletin dil politikaları, ulusal dil politikaları ve aile dil politikaları şeklinde üçe ayırabiliriz. Kürt halkının inkâr ve asimilasyon politikalarına maruz kalması bahsettiğimiz dil aktarım alanlarının daha fazla daralmasına yol açmıştır, batıya yapılan göçlerle de bu aktarım ağırlıklı olarak ailede gelişmiştir. Her ne kadar aktarım alanları daraltılmış olsa da ailede yapılan dil aktarımı çok etkilidir. Örneğin Bedirhan Ailesi, İstanbul'a sürgün edildikten sonra çocukların çok iyi Kürtçe öğrenmeleri için Botan'dan dadı getirtmiştir. İşte bu, tam bir aile dil politikası ve planlamasıdır. Bu politika olmasaydı belki de şu an Kürtçede Latin Alfabesi olamayacak, Kürtçe dilbilgisi eksik kalacaktı. Bunun dışında evin içinde ebeveynlerin sadece Kürtçe konuşulması konusunda bir kural koyması ve bunun -Türkçe konuşulduğunda cevap verilmemesi gibi sert olmayan ama aynı zamanda Kürtçe konuşmaya teşvik eden- gibi uygulamalar aile dil politikası ve planlamasına örnektir.

¹⁷ Bernard Spolky, *Language Policy* [Dil Politikası], Cambridge Üniversitesi Yayınları, 2004.

Bahsettiğimiz konu sadece dili aktarma alanları ile ilgili değil; aynı zamanda bu aktarım, birçok değişkeni de içinde barındırır. Örneğin, dilin politik ve dilsel statüsü veya kurumsal desteği olup olmadığı dili özgürleştirmek ile birebir ilişkilidir. Bununla birlikte dili konuşmayı reddetmek, kaybetmek veya aktarım sürecinde aktif rol almamak başka bir varlığın hakikatinde kendimizi görmemizden kaynaklanır.

Bir insanın dilini kaybetmesi veya kullanmak istememesinin psikolojik ve toplum-dilbilimsel sebepleri vardır. Bunlar psikolojiktir, çünkü hegemonya kuran dil; sosyal, siyasi, iktisadi ve eğitim gibi alanlarda hâkimiyet kurmaktadır. Buna karşın resmi olmayan dillerin ise başta aile, sosyal çevre gibi kısıtlı alana sahip olması o dilin, dili kullananlar tarafından değersiz görülmesine sebep olabilmektedir. Bu toplum-dilbilimseldir çünkü dil politikaları insan beynini domine eder. Çocuklar ailede kendi dilini öğrense bile eğitim dili resmi/egemen dil olunca akademik kaygılarla; ekonomi dili, resmi dil olunca pragmatist kaygılarla; sosyal-siyasal alanların dili resmi dil olunca kendini ifade/iletişim kurma gibi kaygılarla resmi/egemen dili değerli/faydalı veya üstün görebilmektedir. Dil kaybı

ise başka bir dile maruz kalındığında başlar; ancak tabii ki her zaman bu şekilde sonuçlanmaz.¹⁸ Ostler (2011) dil kaybı ve dilin değişimi konusunu inceleyerek bu sürecin anadil kullanımının sürdürülmesi, çift dillilik ve egemen dile geçiş şeklinde aşamalandırmıştır. Bu aslında nesillerle ifade edilen uzun bir süreçtir. Yani kendi dilini kullanan bir nesil, maruz kaldığı politikalarla önce egemen dili öğrenerek çift dilli olur; ancak sonraki nesle kendi dilini aktarmada güçlük çeker ve nesiller sonra halk kendi dilini kaybedip egemen dili kullanarak tekdilliliğe tekrar döner. Bir halkın böylesi bir sürece dahil olarak dilini kaybetmesi, varlığını, yani onu diğer halklardan ayıran temel özelliğini yitirmesi anlamına gelir.

Çocuklar ailede kendi dilini öğrense bile eğitim dili resmi/egemen dil olunca akademik kaygılarla; ekonomi dili, resmi dil olunca pragmatist kaygılarla; sosyal-siyasal alanların dili resmi dil olunca kendini ifade/iletişim kurma gibi kaygılarla resmi/egemen dili değerli/faydalı veya üstün görebilmektedir.

¹⁸ Nicholas Ostler, «*Language maintenance, shift, and endangerment*» [Dilin sürdürülmesi, değişimi ve tehlikesi], (ed.) MESTHRIE, R., *The Cambridge Handbook of Sociolinguistics* [Toplum Dilbilimi Elkitabı], Cambridge Üniversitesi Yayınları, 2011.

İnsanlık tarihinde bu süreçlerden geçen birçok halk ve dil vardır. Halklar, egemen güçlerin uygulamalarına rağmen bu süreci iyi analiz edip karşı durma noktasında aktif rol oynayabilir. Devletlerin baskıcı uygulamalarına karşı özellikle yerel ve azınlık dillerini koruma amaçlı dilsel aktivizm terimi ortaya atılmıştır. Dilsel aktivizm¹⁹ veya militanlık, her ne kadar bir kesim tarafından dilsel milliyetçilik türü olarak kabul edilse de dili militanlaştırarak halkın varlığını korumak ve bu konuda dilde çoğunlukla radikal kararlar alınmasını ileri süren bir ideolojidir.²⁰ Bu noktada varlığın temsil gücü olarak dili militanlaştırmak bunu da milliyetçiliğe varmadan varlığı yeniden inşa etmek anlamlı olacaktır.

Peki, dilsel milliyetçilik de günün sonunda bir milliyetçilik değil midir? Toplumun politik bakış açısı ile toplumun dilsel bakış açısı/politikası paralellik oluşturmali mıdır? Bu tartışılması gereken bir konudur. Ağır asimilasyon pratikleri uygulanıyorsa buna karşı ciddi bir tutum alınmalıdır. Ancak sadece ‘Kürtçe konuş’ demek çözüm olamıyor maalesef. Bu yaklaşım, sadece söylemsel olarak baskı kurma pratiklerine neden olur. Halk, var olan, maruz kalınan baskı pratiklerini kendi bireylerine uygulamamalıdır. Yukarıda bahsettiğimiz dil kaybı süreçlerinin son dönemecindeyiz. Öyleyse varlığı ve dili nasıl bir özgürleştirmeden bahsedebiliriz?

¹⁹ Heller ve Duchêne’e göre dilsel aktivizm ya da militanlık (*language activism eng./militantisme linguistique fr.*); dilsel azınlık topluluğunu temsil etme ve bu topluluğun farkındalığını artırma mücadelesidir. Egemen / çoğunluk dilinin asimilasyonuna ve / veya hegemonyasına karşı mücadele etmenin dilsel azınlıkların temsilinin bir yoludur. Detaylı bilgi için bkz. Mireille McLaughlin, «“I say they don’t have education”: industrialisation, mobilité sociale et militantisme linguistique au Canada, 1914-1952» [“Eğitimleri olmadığını söylüyorum”: Kanada’da sanayileşme, sosyal hareketlilik ve dilsel militanlık, 1914-1952], *Langage et société* [Dil ve Toplum], N° 149, Maison des sciences de l’homme Yayınları 2014.

²⁰ Dilsel aktivizm, Katalanca, Flemenkçe veya Kanada’da Fransızca bağlamında çokça tartışılmıştır. Katalonya örneğinde ise dil toplumun varlığı için en önemli anahtar olarak görülmüş ve Katalonya kolektif kişiliğinin şekillenmesinde etkili bir katkısı olduğu düşünülmüştür. Tarihsel olarak Katalan halkı, Kürdistan gerçekliğiyle benzer bir geçmişe sahiptir. Katalanlar, Franco rejimiyle asimilasyon uygulamalarına maruz kalmış ve dili yok sayılmıştır. İspanya’nın demokratikleşmeye başlamasıyla Katalonya özerk yönetimi ilk başta dil ve eğitim kurumları oluşturulmuş, uygulanan asimilasyon politikalarının Katalanca’ya verdiği hasarı karşı eğitim sisteminde daha çok kullanılması ve ilerlemesi amaçlanmıştır. Bununla birlikte dilsel milliyetçiliğe, yani dili militanlaştırmaya varan Katalanlaştırma politikası ve bu bağlamda tartışmalar yürütülmüştür. Detaylı bilgi için bkz. Henri Boyer, «Langue et nation: le modèle catalan de nationalisme linguistique», [Dil ve ulus: Dilsel milliyetçiliğin Katalan modeli] *Mots Dergisi*, Les langages du politique [Politikanın Dilleri], N° 74, ENS Yayınları. 2004.

Varlığı Özgürleştirmek; Peki, Nasıl ve Hangi Araçlarla?

Kuzey Kürdistan bağlamında yüzyıldır yapılan Türkleştirmeye karşı bir direniş gösterilebilmişse ve Kürt bilinci uyanmışsa, Kürt halkının somut varlığı olan dil de bu süreçte canlandırılabilir. Yukarıda verdiğimiz teknik dilbilimsel bilgiler daha çok gelenekselci yaklaşım olarak görülebilir. Çünkü uzay çağında yaşıyoruz ve bu çağda bilimsel gelişmeler çok hızlı olurken toplumlar çok çabuk birbiriyle temas halinde olabiliyor. Bununla birlikte toplumların dili aktarma çabaları bir sonuca ulaşamayabiliyor. Ayrıca yukarıda bahsettiğimiz dil politikaları ve dil aktarımı çoğunlukla toplumsal bir olgudur. Ancak bu konu, sadece dil aktarımlarına değil, diğer değişkenlere de bağlıdır. Bu değişkenlerden biri de kurumsal destektir. Kurumsal destekten kasıt bir halkın dilinin tanıtımı, temsili, teşviki ve ilerlemesi için toplumsal kabul görmüş herhangi bir yapıdır.²¹ Bu konuyla ilgili bireysel çabalar yetersiz görülebilir; fakat oldukça değerlidir. Ancak esas dikkat etmemiz gereken nokta mücadele alanlarının daha çok geliştirilmesidir. Bu yüzden her alanda ilerlemek için çaba sarf edilmesi anlamlı olacak ki bu çaba için gerekli motivasyon da mevcuttur. Bu nedenle her alanda duruma militanca yaklaşp Kürtçe bağlamında Kürt varlığının/hakikatinin görünür kılınması gerekir.

Kürt gençlerinin, yeni neslin de bu konuda bakış açısının net olmadığını gözlemleyebiliriz. Çünkü yeni tartışılan ve tartışılarak netlik kazanması gereken bir konu bu. Şu anki durumda sosyal medya ve popüler kültür üzerinden gelişen bir nesil var ve eski araçlarla bu neslin karşısına çıkmak yeterli olmayacaktır. Örneğin, birçok insanın saçmalık olarak nitelendirdiği videoları milyonlar izliyorken hâkimiyet de bu içerikten, içeriğin dilinden sağlanıyor. Bu anlamda mücadele alanlarının geliştirilmesi gerekiyor derken Kürt dilini teşvik edecek, değerini, görünürlüğünü yükseltecek, bununla birlikte Kürt varlığı görünür kılacak sosyal medya ve popüler kültür araçları geliştirebilir. Dilin, halkın her an ulaşabileceği noktada olması gerekir. Kürt halkı kendi ikonlarını yaratabilir, kendi fenomenlerini geliştirebilir, tiyatro/stand up gibi çalışmalara destek veya fon sağlayabilir. Hatta bu örneklerle YouTube’un Kürtçe olabilmesi gibi lobi faaliyetleri de eklenebilir.

Elbette Kürt dili ve varlığıyla ilgili birçok gelişme ve kazanım oldu ve olmaya devam ediyor. Zarokistan gibi eğitim kurumlarının açılması, yerel yönetimlerin Kürtçe politikaları veya Türkiye dışında siyasi kazanımlar bu türden kazanımlardır. Bu açıdan son yıllarda Kürtçenin ve Kürt kültürünün verimli zamanlarından birini yaşadığımızı belirtmek mümkün. Kurulan Kürtçe müzik grupları, Kürt sanatçıların çoğalması, Kürt dili üzerine çalışan platformların artması, artan edebiyat çalışma-

²¹ Yönetim sistemi ne olursa olsun devletler bu yazıdaki bağlama göre kurum olarak kabul edilirler. Bununla birlikte, yerel yönetimler, özerk yönetimler veya dil/eğitim kurumları da bunun içinde olabilir. Yeter ki toplumun dikkate aldığı bir yapı olsun.

ları ve Kürtçe için canla başla uğraşan bireylerin ve toplulukların varlığı bunlara verilebilecek önemli örneklerdir. Bu duruma paralel olarak son yıllardaki siyasi kazanımlara dönük saldırılar, Kürt dilini ve varlığını geriye taşıırken belki de bunun bir sonucu olarak ‘çatışmasız alan’ yani saldırılara maruz kalınmayacak alan olarak edebiyata, kültüre ve dile yönelmeyi de gözlemleyebiliriz. Fakat bunlar ne kadar yeterli? Toplumda ciddi bir dönüşüm sağlayacak kadar yeterli mi? Ciddi bir dönüşüm sağlanamıyorsa eğer ne yapmalı?

Türkiye’nin bu koşullarında Kürt halkının statüsü olmadığı için toplumsal olarak eğitim yoluyla dili aktaramıyor muyuz? O zaman dili toplumsal olarak aktarmanın yollarını bulmalıyız. Bu, Kürtçenin seçmeli ders olarak verilmesini istemek gibi bir şey değil, hatta seçmeli ders istemek veya bunun için uğraşmak biraz da Kürt hakikatine hakarettir. Radikal bir toplumsal hareketlilikten bahsediyoruz. Örneğin evde eğitim, sadece Kürtçe konuşan ve bunda ısrar eden eğitimcilerle yeni nesli kendi hakikatine yakınlaştırmak sadece bir örnek. 19. yüzyılda Bedirhan ailesi buna çözüm bulabiliyorsa şu an neden olmasın!

Kürt varlığının ve hakikatinin canlandırılması için Kürtçenin militanlaştırılması, Kürtçenin militanlığında ısrar edilmesi gerekir. Başka bir deyişle Kürtçenin militanı olmak ve bunu da aktifleşerek ısrarcı bir kullanımından bahsediyoruz. Örneğin bu yazıda, eğitim dili olan Türkçe değil de Kürtçe yazabilme gibi bir ısrardan bahsediyoruz. Bu aslında ciddi bir paradoks. Kürtçe yazabilme gibi bir ısrardan bahsederken neden bu yazının dili Türkçe? Neden Türkçe yazıyoruz? Elbette bunun sebebi, arka planı aslında Türkiye’nin devlet aklı ve dil politikalarıyla alakalı. Ancak aynı zamanda bu politikalara karşılık Kürtçe bilincine sahip olunmadığı takdirde kendimizi de başka bir dilde, başka bir dilin hakikatinde aramaya başlarız. Biraz da kolonyal bir algılamayla bir ‘anlaşılma kaygısı’ yani kendimizi egemenin dilinde, egemen dilin dünyasında anlatma kaygısı gütmeye başlarız. Neden bir deyişle Kürtçenin militanı olmak ve bunu da aktifleşerek ısrarcı bir kullanımından bahsediyoruz. Örneğin bu yazıda, eğitim dili olan Türkçe değil de Kürtçe yazabilme gibi bir ısrardan bahsediyoruz. Bu aslında ciddi bir paradoks. Kürtçe yazabilme gibi bir ısrardan bahsederken neden bu yazının dili Türkçe? Neden Türkçe yazıyoruz? Elbette bunun sebebi, arka planı aslında Türkiye’nin devlet aklı ve dil politikalarıyla alakalı. Ancak aynı zamanda bu politikalara karşılık Kürtçe bilincine sahip olunmadığı takdirde kendimizi de başka bir dilde, başka bir dilin hakikatinde aramaya başlarız. Biraz da kolonyal bir algılamayla bir ‘anlaşılma kaygısı’ yani kendimizi egemenin dilinde, egemen dilin dünyasında anlatma kaygısı ²² gütmeye başlarız. Burada dengeyi iyi kurmak ve düşmemek gerekiyor.

²² Buradaki anlaşılma kaygısı çift taraflı olabilir. Hem egemene kendini anlatma hem de ezilen halkın egemen diline yönelik dil değişimi, yani dil yetkinliğinin artması göz önüne alınarak ezilen halka anlatma kaygısı olabilir.

Kürt Varlığı, Hakikati ve Dili

Varlığın, hakikatin ve dilin birbiriyle bağlantılı ve etkileşim içinde olduğunu göstermeye ve bağlantısını kurmaya çalıştık. Sömürgeci eril zihniyetin kendi ideolojisi temelinde halkları hakikat çarpıtmasına maruz bırakırken, bir halkın hakikatinin çarpıtılmasının, varlığının yok sayılması ve dilinin reddedilmesi olarak somutlaştırdığını dile getirmiştik. Fakat şu an, Ortadoğu’nun en dinamik, neredeyse en politik halkı olan Kürt halkına bakacak olursak koşulların ayrıştırdığı veya ayrıştırılmaya çalışılan farklı kitlelerin mevcut olduğuna tanık oluruz. Hiç Kürtçe bilmeyenler, hiç Türkçe bilmeyenler, yurtdışında yaşayanlar, cezaevlerinde bulunan siyasi tutsaklar vb. Zaten çok çeşitli olan Kürt halkı farklı ülkelerdeki farklı koşulların ceremesi olarak aynı zihinsel politik seviyede veya düzlemde ilerleyemiyor. Bunun iyi tarafı zihin açıcı farklılığıdır. Fakat böyle dinamik bir halkın da net bir tavır sergilemesi için zihinsel-politik birliği mümkün olmalı. Bu birlik, elbette aynı düşünmek olarak algılanmamalı. Sonuçta farklı düşünmek ve eleştiri-özeleştiri kültürü, tartışılan olguyu ileriye taşıyan bir durumdur. Varlığı ve bununla birlikte dili özgürleştirmeye çalışmak, küllerinden doğan bir hakikati tekrar oluşturmak, kolay değildir. Zihnimizin de bir dili var ve bunu değiştirmek irade ister. Hele ki bir halkın kendi hakikatinin yeniden kurması ise ciddi bir zihinsel-politik düşünce birliği ile beraber militanca bir duruş ister. Burada sadece zihinden değil asimile edilmeye çalışılan Kürt hakikatinin dilinin tekrar kazanmasından bahsediyoruz. İşte bunu değiştirmeye konuşma dilini değiştirerek başlayabiliriz. Belki radikal yaklaşım tıpkı kadın hareketi gibi özgün ve özerk, Türkçenin giremediği alanların yaratılması zamanı gelmiştir. Tıpkı cezaevlerindeki siyasi tutsakların belli bir süre boyunca Kürtçe konuşma kararı alması gibi.

Yukarıda bahsettiğimiz dil kaybı süreçlerinde sona yaklaşmak, egemen güçlerin Kürt varlığını anlamsızlaştıran amaçlarına yakınlaştığı anlamına gelmiş olsa da gözden kaçan bir nokta var: Farklı ülkeler, mekânlarda yaşayarak, farklı lehçeler ve inançlara sahip olarak bambaşka dillerle temas halinde olmak Kürt halkı için inanılmaz bir şekilde perspektifi geliştiren bir durumdur. Bununla birlikte günümüzde komşusunun zihin dünyasını anlamlandıran, komşusunun dilini iyi bilen bireyler veya toplumların, avantajlı olduğunu, bölgede etkili olduğunu ve geleceğin şekillenmesinde aktif rol oynayabileceğini düşünmek yanlış olmaz. Fakat bu durumda da komşusunun dilini, zihnini anlamadan önce Kürt halkı olarak kendi hakikatimizi yani ‘kendini’ bilmemizden başlamamız gerekir.

Peki, Kürt halkında farklı ülkelerin koşullarının ceremesini çeken, koşullarının ayrıştırdığı kitleler mevcutken Kürt varlığı, hakikati ve dili nasıl tezahür ediliyor? Bunu Kuzey Kürdistan özelinde düşünersek, üç kavramın itici/taşıyıcı gücü hangi kitleler? Böyle bir genelleme yapılabilir mi? Kuşkusuz Kürtçenin, asimile edilememiş veya asimilasyon araçlarının dışında kalabilmiş kitlenin omuzunda olduğunu

varsayabiliriz. Kürt Siyasal Mücadelesi'ni ise Kürt hakikatının taşıyıcı gücü olarak düşünebiliriz. Fakat bu iki hattı genelleme yaparak oluştursak bile Kürt varlığının tezahürü çok değişken ve geçişken bir hat olduğunu unutmamak gerekir. Ancak Heidegger'in varlığın dil üzerinden yaptığı değerlendirmeye dönecek olursak bunun da kendi hakikatının başka bir hakikat tarafından eritilmediği bir kitlede görmek mümkündür. Bu üç kavramın doğrudan bağlantısını kurup tezahürünü kitleler üzerinden somutlaştırmaya çalışsak da burada öğrenmek istediğimiz 'Kürt varlığı, hakikati ve dilinin ortaklaştığı, kesiştiği bir nokta var mıdır?' sorusudur.

Cezaevi önünde itilip kakılan anneleri hatırlayalım. Toplumun tüm kesimleri, gençleri, politikaya daha mesafeli bireylerin dahi bu görüntüyü kabullenemediğini gözlemleyebiliriz. Barış anneleri şahsında beyaz *laçıklı* annelere yapılan haksızlıklar, herkesin bam teline dokunan nokta yani herkesin kırmızı çizgisidir. Söz gelişi, Kürt Siyasal Mücadelesi'nin kimi etkinliklerinde Barış Anneleri'ne protokolde gereken önemin verilmesine dair hassasiyet tam da bu yüzdendir. Burada annelere herhangi bir kutsallık atfetmiyoruz elbette. Peki, ne demek istiyoruz? Yazı boyunca bahsettiğimiz Kürt varlığı, hakikati ve dilinin kesiştiği, ortaklaştığı nokta olarak bir parantez açıp Barış Annelerinden bahsetmekte fayda var.

Toplumda var olan eril zihniyet anneliğe bir kutsallık atfederken ve bu kutsallık aslında kapitalist modernitenin ulus devlet anlayışı ile birlikte getirdiği militarist bakış açısına evirilmektedir. Bu her bireyin devlete feda edildiği, her erkeğin de asker olarak yetiştirildiği gibi bir anlama tekabül eder. İşte yaratılan bu anlama karşılık olarak Kürt toplumu açısından bir direniş gücü olan Barış Anneleri neyi temsil etmektedir? Daha doğrusu Kürt varlığı, hakikati ve dili gibi üç hattın kesiştiği nokta olarak nitelendirdiğimiz Barış Annelerinin varlığı neyi ifade etmektedir ve Kürdistan'da bunun anlamı nedir?

Öncelikle yukarıda bahsettiğimiz sebeplerle toplumda anneliğin çok hassas ve annelerin duygusal olarak varlığının oluşturulduğunu biliyoruz. Burada önemli ve şaşırtıcı olan nokta Cumartesi Anneleri gibi Barış Anneleri de çocukları ölse dahi kendilerine haber verilmemesi, çocuklarının kemiklerinin yerinin söylenmemesi ve hatta kemiklerin kargo ile gönderilmesi veya cezaevlerindeki çocuklarına sahip çıkmaya çalışırken şiddete maruz bırakılması gibi iktidarın tüm vahşi uygulamalarına maruz kalırken bu anneler bu eril zihniyetin atfettiği tüm bencil duyguları reddetmektedir. Bu kadınlar toplumsallaşmış ideolojiyi ön plana koyarak çocuklarının arkasında durmakta ve üstelik yeterince dilini bilmediği bir ortamda kimsenin kolay kolay gösteremediği gücü, bağlılığı ve fedakârlığı göstermektedir.

Barış Annesi bu toplumsal ve ideolojik duruşu sergilediğinde de eril zihniyet şoka uğramaktadır. Çünkü eril zihniyetin hâkim olduğu toplumda anne olarak kadının, en hassas noktasının çocuğu olduğu düşünülür. Bu kadar hassas noktasından vuruyor-

ken ondan iktidarın beklediği hiçbir cevabının alamamasıdır. Bu nedenle bu karşı duruş şaşırtmakta ve şoka uğratmaktadır. Öte taraftan, bu eril, soykırımcı ve tahakkümcü zihniyetin kendi araçlarının ve politikalarının boşa düştüğünü görmesi bu zihniyeti şoka uğratıp daha fazla saldırganlaşmasına sebep olmaktadır. O yüzdendir ki devlet şu an Kuzey Kürdistan'da HDP Diyarbakır ve son olarak Şırnak il binası önündeki 'anneler' üzerinden bir politika sürdürmeye çalışmaktadır.

Mezopotamya kültüründe en kutsal varlık olarak atfedilen ve en güçlü varlığa da bir kadın rolü biçilmiştir. Yani Tanrıçalar. Yine çağımızda bu gücü kutsal biçimde yönlendiren de bir kadındır aslında. Bu anlamda Barış Annelerinin gücünü ve cesaretini bir tanrıçayı anımsattığını düşünmek yanlış olmaz. Dolayısıyla Barış Anneleri'nin oluşturduğu bu misyonun ideolojik duruşundan dolayı Kürt hakikatının, yürüttüğü mücadeleden kaynaklı olarak Kürt varlığının ve bununla birlikte dile hâkimiyetinin de hem Kürt varlığının hem de dilinin birleştiği nokta olarak görebiliriz.

Sonuç Yerine Tartışma

Aslında kapitalist modernitenin yöntem ve araçları, onun tahakkümcü zihniyetinden gelir. Bu yöntem ve araçlarla birlikte halkların hakikatin çarpıtılması ile oluşan sosyal ve politik çatışmalar, dilsel çatışmaları doğurmuştur. Eril zihniyetin kadına tahakkümü, insanın doğaya tahakkümü, toplumların toplumlara tahakkümü ile devam eden bu zihniyet, toplumların varlığını eritme yolunda araçlar bulur ve bunu kullanır. Bu araçların bir ürünü olan dil politikalarının prototipi, insanın zihninde gelişir. Ancak farkına varıldığında, toplumlar uyandığında, buna bir direniş gösterilebilir. Bu noktada halklar bu sürece aktif katılabilirler. Keza ölmüş olan bir dil veya tehlike altında olan bir dil yeniden canlandırılabilir. Geçmişte sadece dini pratikler sırasında konuşulan İbranice buna en iyi örnektir. İbranice örneğindeki gibi toplum-dilbilimsel bakış açısı bize bir dili özgürleştirmek için teknik bilgiyi verir. Zamanın ruhuna ve varlığın hakikatine göre reçete oluşturmak Kürt hakikatının elinde. Tartışarak karar verilebilecek toplumsal bir gerçekliktir bu durum.

Dil, *Varlık* ve *Hakikat* ilişkisi ile tartışılması gereken, netleştirilmesi gereken birçok nokta var. Avrupa'daki bir Kürt ile Kürdistan'daki bir Kürt'ü birbirine bağlayan Kürtçedir, varlığıdır, hakikatidir. Peki, Kürt Siyasal Mücadelesi ne kadar Kürtçe? Bu konuda ne kadar etkin? Elbette ki yeterli oldukları veya yetersiz kaldıkları noktalar vardır. Bir asırdır olan süreçte halkta yaratılan ciddi bir ideolojik dönüşüm göz önüne alındığında Kürt hakikatının devrimi yapıyor olduğu tespiti değerlendirilebilir. Buna karşılık Kürt varlığı ve buna bağlı olarak diline baktığımızda Kürt varlığı ve hakikatının devrimi yapıyor, peki, Kürtçe devriminin sırası ne zaman gelecek?

Kendine Ait Bir Oda'nın Penceresinden Kadınların Yazma Arzusu ve Edebiyatta Varoluş Mücadeleleri¹

Ruşen Seydaoğlu

"Kitaplıklarınızı istediğiniz kadar kapatıp kilitleyin; ama benim aklımın özgürlüğüne vurabileceğimiz hiçbir kilit, hiçbir kapı, hiçbir sürgü yoktur." V. Woolf

Giriş

Türkçe sözlüklerde yazmak fiili, söz ve düşüncüyü özel ifade ve harflerle anlatmak, yazı ile anlatmak, haber vermek, kaydetmek, sayaç vb. sayılarla niceliği belirtmek, gelinin yüzünü süslemek, insanın geleceğini belirlemek, bir bilim veya edebiyat eseri oluşturmak, yazar olarak görev yapmak gibi açıklamalarla karşımıza çıkar.² Yazın ise yine aynı sözlükte olay, düşünce duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, bir bilim kolunun türlü konuları üzerine yazılmış yazı ve eserlerin hepsi, literatür, içten olmayan gereksiz, yapmacık, boş sözler olarak belirtilir.

Sözü Virginia Woolf aldığıdaysa yazmak ve yazın, kapısını kadınlara 20. yüzyılda yeni yeni açan o üniversitede, genç kadınlara aslında zorlu bir viraja daha girdiklerinden bahsedeceği muazzam konuşmanın belkemiği haline gelir. Kendine Ait Bir Oda sadece 1920'lerin sonunu değil bugünü de anlatır gibidir.

¹ Yazı boyunca yazar ve kitap içeriği hakkında yapılan tüm atıflar için bkz. Virginia Woolf, *Kendine Ait Bir Oda*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

² Yazmak fiilinin Türk Dil Kurumu Sözlüğünde belirtilen karşılıklarından alınmıştır.

Başlarken üzerimize çöreklenen o ağır hava belki de bundandır. Sonra Woolf'un iğneli cümlelerinden yüzünde tebessümle konuştuğunu, onun 16. yüzyıla başlattığı, jineolojinin binlerce yıl öncesine gittiği ve tarihi 9 katmanla irdelediği bu yolculukta nereye varılacağı kadar nasıl varılacağını da dert ettiğini düşünüp rahatlarız. Kendine Ait Bir Oda tüm sözlüklerin aksine yazmak ve yazının bir geçmişi, cinsiyeti ve geleceği olduğunu iddia eder. Bu iddia, kadınlar açısından yazın dünyasının geçmişi gölgeli görünse de cinsiyetin ve geleceğin akışkan kavramlar olduğuna; ancak kadınlar yazarsa dönüştürülebileceğine dairdir.

Jineoloji ve feminist edebiyat eleştirisinde önerilen, kazıyı yazısız yazın dünyasıyla başlatmak, mitolojik hikayelerin, ninnilerin, ağıtların, ilahilerin ve duaların hem yaratıldığı hem tersyüz edildiği hakikatini ortaya çıkaracak bir yöntem izlemektir. Bu yöntem, metafizik bir araç olarak edebiyatın bugün içinde olduğu kapitalist-ataerkil eğilimini tarihsel yorumla sorgulanmasını, çözümün ve dönüşümün ancak bu yolla tahsis edilebileceğini vurgular. Öznenin erkek olması, bu öznenin edebiyatı kendini ve cinsiyet özelliklerini merkeze alarak inşa etmesi kadın eksenli edebiyat eleştirisinde üzerinde durulması gereken hususlardır. Çünkü mevcut durumda bir yandan edebiyatın tam içinde olan diğer taraftan görünmez kılınan kadınların tüm bunlar olurken aslında ne yaşadıklarına yüz çevrilmiştir. Yaşamın yansıması olarak edebiyatın da cinsiyetlendirilmesinde Woolf'un 16. yüzyıla başlattığı kadınlar aslında ne yaşıyordu sorgulaması, tespitleriyle ve itirazlarıyla bu tarihsel yolculuğun önemli bir kısmını aydınlatmakla kalmaz çözüme dair de önerilerde bulunur. Kendisi bunu bir öz savunma olarak kavramsallaştırmasa da toplum, edebiyat ve kadın üzerine yaptığı çözümlemeler kadının yazın dünyasındaki öz savunmasının sözünü ve eylemini oluşturur. Woolf'un öz savunması, erkekler ne der diye düşünmeden yazmayı salık verir.

Yazının Yansıtmadıkları

Sanatın, yaşamı yansıttığını savunan *yansıtma kuramı* yüzyıllardır, eleştirenlerin farklı sebeplere dayandırarak öne sürdüğü bir yaklaşımdır. Topluma-bireylere kimi zaman ayna metaforuyla görünenin olduğu gibi yansıtılmasına yani yüzeysel bir gerçekliğin sunulması gerektiğine kimi zaman bütünü göstererek özü sunmak gerektiğine kimi zaman ideal olanı yansıtmak gerektiğine dayandırılmıştır.³ Çok genel bir ifadeyle yansıtma kuramının bu yöntemlerle istediği, yaşamı yansımasıyla anlamaya çalışmaktır denebilir. Neoklasik çağdan sonra gelen, bireyselliği, sanatçıyı merkeze alan ve üstün sayan romantizm kuramı modernizmin etkisiyle edebiyatta nüfuz kazanmıştır. Ancak tüm tanrısal(!) özelliklerine, okuyucuyu ya da toplumunu

³ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 17-71.

umursamadıklarına dair açıklamalarına rağmen akla bu sanatçıların, üstünlük vasfının toplumda yarattıkları etkiden bağımsız olmadığını getirir.⁴ Aslında sanatçı ve yarattıkları tam da bilgi vermeyi umursamadıkları o toplumla ilgilidir, denebilir. Romantizme karşı *gerçekçilik kuramını* savunanlar sanatın toplumla koparılan bağlarının yeniden kurulması için kendilerini yansıma kuramına dayandırır; ancak yöntemleri yaşamın görüngüsünü tarafsız bir şekilde sunmaktır. Tarafsızlığın imkansızlığı, insanların yaşadıkları karşısında düşünmeden ya da duyumsamadan kalamayacaklarına dayanarak ele alınır ve gerçekçilere yöneltilen temel eleştirilerden biri budur. Yapısalcılar edebiyatın kültürünü oluşturan tüm alt parçaların birbiriyle tutarlı olan standardını ortaya çıkarmaya çalışırken yeni eleştiri kuramındakiler eseri ahlaktan, toplumsal sorunlardan ve okurdan kopararak kapalı, dilsel bir düzen olarak ele almak gerektiğinden bahseder.⁵ Tüm bu yaklaşımlarla birlikte sanatın resmiyle, müziğiyle, heykeliyle artık sineması ve fotoğrafıyla zihinlere muazzam bir esneklik kazandırdığını, yaratıcılığı ifade ettiğini düşündüğümüzde birkaç farklı olguyla karşılaşırız. Bu eserlerin ilhamı olan toplumsal yaşam, ürünlerinin ilhamını, yaşadıkları toplumdan alan sanatçıların pratikleri ve ortaya çıkan ürünün cinsiyetle ilişkili nitelikleri bu olgulardan bazılarıdır. Elbette tüm bunlar birbirini etkileme kabiliyeti taşır.

Edebiyat kuramları hakkında da düşünülmüş, yazılmış daha niceleri vardır; ancak Kendine Ait Bir Oda ile bir kez daha fark ederiz ki erkekler tarafından üretilen kuramların çoğunun yoksulluğu, kadınların esamesinin okunmamasındandır. Hatta biraz daha ileri gitmek mümkün olsaydı edebiyatın erkekler elinde eğilip bükülebilen, hükmedilebilen, ruhu çalınabilen bir kadına dönüştürüldüğünü de söyleyebilirdik. Peki ya kadınlar daha çok yazsaydı ve kadınların yazdıkları daha fazla kadın tarafından okunsaydı kuramlar dünyasında neler değişirdi? Sanat eserlerinin üreticileri, yansıttıkları yaşam ve kadınların nasıl resmedildiği edebiyat dünyasının kime ait kılındığının da emarelerini gösterir. Kendine Ait Bir Oda'da hiçbir kadının Shakespeare'in dehasına sahip olamayacağı, tıpkı kediler gibi ruhları olsa da bunun cennete gidecekleri anlamına gelmediği yankılanırken bizler de dönemin kadın bakış açısına dair kimi fikirler ediniriz. Kadınların kurmaca yazmak için yeterince zeki olmadığı bunlardan biri olarak karşımıza çıkar. Bir sürü çocuk yapmak, her birini beslemek, temizlemek, korumak ve hayata hazırlamak; tüm bunları yaparken eşlerinin, babalarının, abilerinin yanında süzüle süzüle davetlere katılmak, yeterince güzel ve bakımlı

olmak dahiyane bir disiplin gerektirdiği halde görünen o ki; kadınların ruhunun olması cennete gitmelerine yetmeyeceği gibi tüm bunların üstesinden gelmeleri de zeki olduklarını erkeklere ispatlayamamıştır.

İşin içine tarihe mal olmuş erkek yazarlar girdiğindeyse edebiyatta kadın görünür-lüğünü tartışmak çok daha zorlaşır çünkü bu erkek yazarların çoğu son derece iyi eğitimlerden geçmiş, hayatı an be an yaşamış ve haliyle eserlerinde bilgi ve deneyimin uyumunu yakalamışlardır. Onları eleştirmek ya da kendilerine sunulan fırsatlardan kadınların mahrum edildiğinden bahsetmek, tüm dünyanın birleşip bunu söyleme cüretini gösterene saldırmasını göze almak anlamına gelir. Kendine Ait Bir Oda'da Woolf, bununla da baş etmenin yolunu bulur, bir hikâye yaratır. Artık Shakespeare'in Judith isimli bir kız kardeşi vardır. Son derece zeki ve yetenekli olan Judith ne Shakespeare gibi eğitim almıştır ne de kendisine dünyayı yaşayarak deneyimleme, tanıma imkânı tanınmıştır. Okudukları abisinden kalan birkaç kitaptan ibarettir. Evlenmeyi reddettiğinde onu çok seven babası bile tıpkı diğer babalar gibi Judith'i dövere odalara kapatmakta hiçbir beis görmemiştir. Buna rağmen kaçmış, abisi gibi bir tiyatronun yolunu tutmuş, bulduğu ilk tiyatronun kapısında duranlara oyuncu olmak istediğini söylediğinde kahkahalarla ve alaycılıkla karşılaşmıştır, şüphesiz daha fazlasıyla da karşılaşacaktır. Halbuki Shakespeare'in benzer şekilde başlayan yolculuğu kraliçenin davetlisi olarak saraya kadar götürmüştür onu. O halde kadınların yazmak için gösterdikleri cesaret kadar önemli olan bir diğer şey bu cesareti gösterecekleri toplumda nasıl karşılanacaklarıdır.

İnsanın yazarak yapabileceklerini fark etmesi, doğurma ya da yaratma kabiliyetine daha fazla yaklaştırdığından olacak; bunun biyolojik mahrumiyeti içindeki erkekler, yazmak fiilini de kendilerine özgüymüş gibi sunarlar. Ne de olsa Zeus, Metis'i yutup Athena'yı alından doğurabilendir. Bunu yaparken kendilerini eleştirilemez görürler. Erkeği eleştirmek adı çıkmış bir feminist ya da mavi çoraplı⁶ bir isyancı olmak demektir. Woolf'un bu konudaki çözümlemelerinden biri, kadınların erkeklerden aşağıda tutulmasının, erkeklerin kadınlara yüklediği büyü-teç göreviyle ilgili olduğu şeklindedir. Erkekler kendi dünyalarında, olduklarından en az iki kat büyük görünmezlerse edebiyatta ve dahi yaşamda yeterince varlık gösteremezler; bu güç kadının sürekli zayıf tutulmasıyla korunabilir ve belki de bu görev artık yerine getirilmemelidir.

⁶ İngiltere'de 18.-19. yüzyıl arasında kadın hakları mücadelesi veren bir grubun adı. Süfajetlerden farklı olarak kadın haklarını, kadınların seçme ve seçilme hakkı ile değil eğitim hakkı üzerinden savunmuşlardır.

⁷ "Ev işlerini küçük gören, bilimsel, kültürel konuları çok iyi anlar görünen bilgiç kadınlara takılan alaylı ad" Çeviren notu olarak; Nikolay Çernişevskiy, *Nasıl Yapmalı?* çev., Mazlum Beyhan, Cilt:2, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2010, 429.

⁴ Robert Fulford, *Anlatının Gücü Kitle Kültürü Çağında Hikayecilik*, çev., Ezgi Karaden, İstanbul: Kolektif Kitap, 2014, 26.

⁵ Berna Moran, age., 101-115; Berna Moran, age., 159-168.

Kadınların zayıf olduklarını kadınlara kabul ettirmenin bir yolu onları etraflarındaki erkeklerin koydukları sınırlar içinde yaşatmaksa diğer yolu da o sınırları aştıkları an karşılaşacakları her şeyde erkekler tarafından korunmaya muhtaç olduklarına inandırılmalarıdır. Woolf bu zayıflık halini irdelerken kömür taşıyıcısı olmakla dadı olmak, sekiz çocuklu bir hizmetçi olmakla avukat olmak gibi farklı statüler arasında dolanır, bir an oy kullanmayı pek de ciddiye almadığı bile hissedilir. Statüleri karşılaştırırken kas gücüne mi gönderme yapıyor yoksa emeğin değeri üzerinden mi cinsiyet ayrımcılığını ifşa ediyor sorgulaması yaşarız. Kadınların belki de yüzlerce yıl sonra karşılaştığımız eserlerini hesaba kattığımızda ise vurgusunun sezgiye ve gözleme yüklediği anlamla ilgili olduğunu keşfederiz. Bu keşif, kadınlar, erkek egemen dünyada, erkeklerin yaptıkları işleri yapma fırsatına eriştiklerinde edebiyattaki inceliklerine ne olacak, sorusunu da beraberinde getirir. Sömürüye dayalı yaşamın edebiyatında, erkekler gibi var olmak değil hiçbir baskı ve engel olmaksızın kadın gibi duyumsamak ve bu duyumsamanın edebiyatına ihtiyaç duymak bir anda her şeyin önüne geçer.

Cinsiyet rollerinin edebiyat ile verildiğini söylemek haksızlık olur; ancak edebiyatın toplumu yansıtmayı ve bu alanın yüzlerce yıl erkek egemenliğinde sürüp gitmesi tesadüf değildir. Onca kuramda bahsettiğimiz yöntemler denenirken de kadın hala görünmezdir ya da erkekler nasıl yansıtmak istiyorsa öyledir. Görüngü olduğu gibi yansıtılır yani yaşama ayna tutulduğunda kadınlar mutfakta yemek yapıyordur,

çocuk bakıyordur yahut fattanlık peşindedir. Erkekler edebiyata dair önemli şeyler tartışırken, savaştan, ticaretten ya da aşktan bahsederken edebiyat tümeli ya da özü

Kadınların zayıf olduklarını kadınlara kabul ettirmenin bir yolu onları etraflarındaki erkeklerin koydukları sınırlar içinde yaşatmaksa diğer yolu da o sınırları aştıkları an karşılaşacakları her şeyde erkekler tarafından korunmaya muhtaç olduklarına inandırılmalarıdır.

yansıtmış sayılır, erkek egemen yaşamda ideal olan erkeklerin kendileri dışında kimseyi umursamadan yazmalarıdır ve bu kimi zaman romantizmin nitelikleriyle yapılır. Yazar-erkek biricikleştirilir, yapısal kurallar ve standartlar onların aklından çıkar, ideal olan çarpıtılmış olsa da var olan haliyle edebiyatın ideal olanı yansıtmaya görevi yerine getirilmiştir.

Yaşamı ya da özneyi ki özne erkektir, yansıttığı iddia edilen edebiyat, bu haliyle sadece kadınlara kör bakmış sayılmaz aynı zamanda kadınların görünmezliğini kalıcı hale getirmenin bir aracı olur. Çünkü tüm bunlar olurken bile kadınlar edebiyatın içindedir. Erkek yazarların tutkulu aşklarının nesnesi olarak, savaş gazilerinin

bakıcıları olarak, zayıflıkları, tehlikeli oluşları anlatılanlar olarak, erkekler yazabilsinler diye yemeğini hazırlayanlar, elbiselerini temizleyenler olarak, sonrasında yırtıp atacaktır bile olsalar gizli saklı şiirler yazarak yahut kabul edilmeyi ümit ederek edebiyatın erkek dünyasının kurallarına göre yazanlar olarak kadınlar edebiyatın içindedirler. Woolf, Kendine Ait Bir Oda’da;

“16. yüzyılda üstün bir yetenekle doğan herhangi bir kadın hiç kuşkusuz çıldırır, kendini vurur ya da yaşamını köyün dışında bir kulübede, korkulan ve alaya alınan bir yanı cadı, bir yanı büyücü olarak geçirirdi. Çünkü üstün yeteneğini şiire dökmeyi denemiş bir kızın başkalarının önüne çıkarılmış engellerin ve zorlukların altında ne kadar ezildiğini, öte taraftan kendi çelişik güdülerinin etkisinde bir o yana bir bu yana çekilip acı duyduğunu, bu yüzden beden ve akıl sağlığını bir ölçüde yitirdiğini bilmek için ruhbilimden bir parça anlamak yeterlidir.”

derken kadınların edebiyatın peşinden gitmesinin ne denli zorlu ve acılı olduğunu vurgular ama edebiyatın içinde olan kadınların en cesurlarına da hakkını vermeden geçmez. Çünkü mevcut haliyle yaşam ve geleneksel ölçüler kadınlara imkân tanımadığı gibi buna rağmen direnen olduğunda ona baldıran zehrinden başka bir şans vermez. İşte bilhassa modern edebiyatın içine doğduğu, uzlaştığı yaşam budur ve aslında kötü bir *mimesisten*⁷ ibarettir.

Kadın Yoksulluğu

Kendisinden kadınlar ve kurmaca yazın üzerine konuşması beklenirken biraz para ve bir odanın kadınlar için ne anlama geldiğini anlatmaya başlaması, meseleden hayli uzak olan, yazının erkek dünyası için beklenmedik bir hamle olmuştur. Ancak biraz para bir de kendine ait odanın yokluğunda, yazın dünyasının öznelinden olmak şöyle dursun yazmak bile kadınlar için neredeyse imkânsızdır. Woolf, Kendine Ait Bir Oda’da halasından kalan miras olmasaydı yazarlık yeteneğine ne olacağını düşünürken faturalarını ödemek için mecbur kalarak yaptığı işleri, mecburen yapılan işlerin hem nasıl yorduğunu hem de insanın ruhunu altüst ettiğini ve yazamaz hale getirdiğini de hesaba katarak gerçekçi bir tablo çizer. Bu deneyim sadece Woolf’un değildir. Hayatta kalmak için mücadele eden tüm kadınların olduğu gibi yazmak için direnen kadınların da ortak deneyimidir. Toplumsal cinsiyet eşitsizli-

⁷ Sanatın doğayı yansıtmayı gerektiğine inanan mimetik sanat kuramcılarının Aris-toteles’in öykünme/taklit anlamıyla kullandığı, 19.yüzyıla kadar bu anlamla varlığını koruyan; ancak daha sonra yansıtmaya kuramcılarının taklit değil temsil anlamında kullandıkları kavram.

ğinin bir sonucu olarak kadın yoksulluğu; ailenin geleneksel kurallarına, bini bir hakaretine boyun eğerek karın tokluğuna yaşamak ya da aileden koparak kadınlar düşünülmeyen tasarlanmış dünyada yeni bir hayat kurmak için çırpınmak dışında seçenek bırakmadığından yazma yeteneğinin en büyük düşmanıdır.

Elbette yoksulluk sadece kadınlara özgü değildir. Erkeklerin yazması yahut hangilerinin yazdığı da dünyanın pek umurunda değildir. Muhakkak yoksulluk yüzünden yazma yeteneğini kullanamamış birçok erkek vardır; ancak kadınlar için durum bambaşkadır, dünyanın kadınlara tavrı Woolf'un ifadesiyle aldırmaçlık değildir, düşmancadır; "Dünya erkeğe dediği gibi kadına da istersen yaz, beni hiç ilgilendirmiyor, demiyordu. Dünya kaba bir kahkahayla, yazmak mı diyordu. Yazmak senin neyine?". Yani yoksul olanlar arasında da bir ayrım vardır. Kadınlar daha yoksuldur.

Dikilmesi gereken çoraplar, doyurulması gereken aile fertleri, temizlenmesi gereken yerler ile uğraşarak geçen, her günü bir diğerinin aynısı olan, belki de uyumaya bile zaman bulamayan, zengin bir aileden gelmiş olmanın dahi kâr etmediği yaşamlarda elbette kadın yoksulluğu vardır. Kadının dünyayı döndüren emeği, emek değil de görev olarak ele alındığı için görünmezdir. Üstelik bu emek için saygı da dahil kadınlara hiçbir karşılık verilmesi gerekmez. Pırıl pırıl oturma odasına oturup yazmak için bile tüm diğer işlerin bitmiş olması gerekir. Bu koşullara rağmen bazı kadınlar süper güç göstererek bunu yapar, yazar. Bazen o oturma odasında bazen oturma odası gibi kurguladığı nehir kenarında ya da kilerde... Aile içinde kalmayı reddedenler ise kadın yok sayılarak tasarlanmış hatta kadınlara karşı tasarlanmış dışarıdaki yaşamda ayakta kalmaya çalışır. Bir oda tutmak ve karnını doyurmak için her hâlükârda birçok iş yapmak gerekecektir çünkü tek bir işin karşılığı temel ihtiyaçlara yetmeyecek kadar azdır. Evlere temizliğe ya da bakıcılığa gitmek de bir gişede bilet satmak da vardiya bittiğinde diğer işin vardiyasına yetişmeye çalışmak da hayatta kalabilmenin çabasıdır. O odaya ve biraz yemeğe kavuşan kadınlar için yazma yeteneğini korumak diğerlerine göre daha mümkündür.

Kadınların kendilerini ifade etme, itiraz etme, direnme biçimleri olarak yazmak, heykel yapmak ya da resim çizmek için verilen bu çabalar günün sonunda sanatlarını icra edecekleri takati kendilerinde bulamadıklarında sadece yetenek düşmanı olarak mı görülmelidir? Woolf'un tanışık olduğu coğrafyalardaki kadın deneyimleri üzerinde durması oldukça anlamlıdır ama kentli kadınlar, aile içindeki kuralları yıkmak için o evlerde gizli bölmeler yaratanlar ya da ailelerini terk edenler dışındaki kadınların yoksulluğu ve edebiyatla ilişkisi bu tartışmanın neresindedir?

Çabalarının kıymetini yerli yerinde tutarak; kadınların hem yaşayacakları zorlukların hem de kazanacakları hakların değişeceğini ve büyüyeceğini, eserde zaman zaman vurgulayan Woolf, edebiyatın yansıttığı yaşam sisteminin eleştirisini yaparken aslında bahsetmediği kadınları da hatırlamanın, görebilmenin zeminini sunar.

Örneğin İngiltere'nin deneyimi üzerine yoğunlaşan Kendine Ait Bir Oda'da bahsedilmese de İngilizcenin devlet okullarında zorunlu ders haline getirilmesinin edebiyata etkisi açısından kadın yoksulluğu başka bir boyut daha kazanmıştır. Tüm geleneksel ve ataerkil sebeplerin yanında eğitimin yaratacağı maddi külfet açısından da okutmaya değer görülmeyen kadınlar, edebiyatın zorunlu olarak İngilizceleştirildiği eğitim yüzünden yazmakla aralarına giren mesafenin açılmasına maruz kalacaklardır. Bir dili resmileştirmek diğer bütün dilleri bilinmeyen, değersiz diller haline getirmenin ve o dilin nasıl kullanılacağını kurallara bağlamanın politikasıdır. Diğer taraftan iktidarın cinsiyeti düşünüldüğünde aslında okula gidebilecek olanlar da cinsiyetçilik, milliyetçilik ve ekonomik sömürü gibi ideolojik argümanlar üzerine kurulu devletlerin eğitim sistemleri ile denetlenmek ve şekil almak zorunda bırakılacaklardır.

Zaman içerisinde görürüz ki bu kural sadece İngiltere'deki kadınların değil tüm dünyadaki kadınların edinebileceği bilgilerin denetimini de kapsar. İngilizceyi bilmek ve bilmemek Batı merkezli düşünce mirası açısından Latinceyi bilip bilmemek gibidir. Bazı bilgilere erişmek için iktidarlara ulaşmak ya da statü sahibi olmak gerekir. İngilizce zorunlu ders olmadan önce eğitime erişemeyenler, olduktan sonra da erişemeyeceklerdir; ancak bu eğitimin cinsiyeti düşünüldüğünde erişeceklerin de özgür bir edebiyat alanıyla karşılaşmayacakları açıktır. Haliyle yazma arzusundaki kadınlar açısından bu dil, grameri ve sahibiyile koskoca bir engel olmaya devam eder.

Woolf'un düşündürdükleri ile her birimiz özgün deneyimlerimizi yeniden değerlendirebiliriz. Dünyanın birçok yerinde kadınlar eğitime erişmekte zorlanırken bazı yerlerde bilmedikleri bir dille eğitilmeye zorlanırlar hatta ideolojik bir aygıt olarak devlet okullarına maruz bırakılırlar. Edebiyatın parçası olmak için kültürel asimilasyonla karşı karşıya bırakılmak ne denli adaletsizse bir o kadar da kadın düşmanlığındandır. Tam da bu yüzden artık anadilde okur yazarlık, farklı coğrafyaların kültürel etkileri ve politik tercihleri sebebiyle farklı mekânlarda yazmak gibi edimler kadınlar tarafından edebiyat tartışmasının merkezine taşınır.

Feminist Edebiyat Eleştirisi ve Kendine Ait Bir Oda

Woolf'un 1928'de Kendine Ait Bir Oda ile ete kemiğe büründürdüğü ama neredeyse 50 yıl sonra kurumsal/kuramsal nitelik kazanan feminist edebiyat eleştirisi ya da edebiyatta kadın yaklaşımları⁸, kendini sadece bazı ülkelerde 16. yüzyıl-19. Yüzyıl arasında yaşananlarla, o zamanların toplumlarıyla ya da edebiyatlarıyla

⁸Berna Moran, age., 255.

sınırlandırmaz. Kadınların edebiyatla ilişkisindeki rahatsız edici durumdan yola çıkarak dilin inşası ve kullanım ihtiyacına kadar giden, edebiyatı politikanın bir unsuru olarak değerlendiren, onun geçmişi anlama, bugünü ve geleceği dönüştürme çabasındaki etkisine-gücüne vurgu yapan alana taşır. Bu çerpe de kimi düzenlemelerin sistemle barışmaya yetebileceğini iddia edenler de sisteme itiraz edip alternatif edebiyatın peşine düşenler de kadınların kendilerine has bir dil ve edebiyat oluşturması gerektiğini söyleyenler de vardır.

Yüzünü kadınların gerçek hayatta ne yaşadıklarına çeviren Woolf, kadınlar ve kurmaca yazın üzerine söyleyeceklerinin sahici kaynağını bulmuş gibidir. Bir tarafta kadınlar hakkında yazıp duran erkekler diğer tarafta yaşamlarıyla, hisleriyle ve düşünceleriyle yazabilmek için mücadele eden kadınlar vardır. Zihninden yükselen ise o ünlü üniversitedeki kadın öğrencilere tarihi yeniden yazmaları gerektiğini çünkü tarihte kadınların olmadığını başka bir deyişle tarihin kadınlara bile bile kör baktığını söylemektir. Woolf'un zihninden yükselen aslında kadınsız edebiyata müdahale etmenin yöntem önerisidir.

Feminist edebiyat eleştirisini, feminist eleştiriyle erkek egemen mekanizmaları yapıbozuma uğratmaya çalışmanın bir parçası olarak görebiliriz. Woolf'un attığı tohumları geliştirme ve kuramsallaştırma işine girişen feminist edebiyat eleştirisi ile birlikte edebiyatta kadın imgelemi birçok açıdan ele alınmaya başlar. Edebiyatın toplumu yansıttığı fikrine dayanması, feminist edebiyat eleştirisini yöntem ve amaç açısından toplumla hemhal olacağı sosyoloji alanına dahil eder. Dayandığı kuram bağlamında cinsiyetçiliği eserin biçimi açısından değerlendirmekten ziyade eser aracılığıyla cinsiyetçiliği teşhir etmek ister.⁹ Asıl itirazı edebiyat yasalarının ataerkil ruhla konulmuş olmasınadır.

Feminist edebiyat eleştirisinin odakları arasında eril edebiyat tarihi, bu tarihte yazılan eserlerdeki ataerkil kuralların belirlenmesi ve kadınların nasıl temsil edildiğinin saptanması vardır.¹⁰ Erkeklerin ne anlattıklarını incelerken kadınların erkeklerle ayna olduğunu söyleyen Woolf ile kadınların toplumda olumsuz öteki, erkeklerin pozitif özne olduğunu, kadınların hiçbir zaman özgün ve özerk bir topluluk haline gelemediklerini söyleyen Simone De Beauvoir'ın edebiyattaki ortaklıkları, ben ve öteki karşıtlığı söz konusuysa kadının nasıl sunulduğunu dert etmeleriyle alakalıdır. Bu ortaklık yaşamda kadınlara uygulanan yasağın, kadının özgür irade ile var olmasını

engellemeye dönük olduğunu, edebiyatta da bu yasağın hâkim olduğunu ve kadının zorla öteki haline getirildiğini görerek toplumu kadınlık deneyimi üzerinden izah etmeye çalışır.¹¹ Kate Millett ise bu tartışmaya Cinsel Politika'nın erkek yazarları ve eserlerini mercek altına aldığı bölümüyle dahil olur. Lawrence, Genet, Mailer ve Miller gibi yazarların eserlerini bu isimlerin erkeklik deneyimlerinden ayırmadan ele alarak edebiyatın da üstüne kurulduğu cinsel politikalar ve toplum inşasına yoğunlaşır.¹² Her üç kadının da erkekleri ele alırken farklı tarz ve üslupları vardır; ancak edebiyatın eril tarih ve deneyim üzerine kurulduğu noktasında hemfikirdirler.

Kadınların alan dışında tutulduğu, yazdıklarının dikkate alınmadığı edebiyat dünyasına karşı feminist edebiyat eleştirisi, sözlü edebiyatı ve biçimi nasıl olursa olsun kadınların yazdıkları tüm metinleri kapsayacak yeni bir edebiyat tarihi oluşturmak çabasıdır. Belki de Brontë'nün içinden taşan duygularını kural kaide tanımadan yazması Woolf'u tüm erkek eleştirileri karşısında bu yeni edebiyat için amansız bir savunucuya dönüştürmüştür. Belki de Winchelsea, Margaret, Aphra ya da Dudley gibi birbirinden farklı kadın yazarların Kendine Ait Bir Oda'ya konuk oluşu yazdıklarına yansıyan dehalari tarihteki yerini alsın diyedir.

Zaman zaman edebiyatın dili ve biçimi de feminist edebiyat eleştirisinde köklü tartışmaları açığa çıkarmıştır. Bir tarafta kadınların sezgiselliği ve zengin hayal güçleri diğer tarafta eğitimden yoksun bırakılmaları kimi kadın düşünürleri dilin, cinsiyet farklılığının etkisiyle oluştuğu üzerine tartışmaya itmiştir. Fransız feminist ekolü, eril dili yapıbozuma uğrattıktan sonra dişil dili açığa çıkarmak gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bilhassa Luce Irigaray, Julia Kristeva, Helene Cixous bu alandaki anlamın evrensel ve homojen olduğu düşüncesinde kayma oluşturmaya çalışarak radikal yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Woolf, Kendine Ait Bir Oda'da temkinli bir tavırla da olsa buna yaklaşır; biri eril biri dişil iki gücün yazar ve eserinde birlikte ve aynı değerinde var olması ihtimalinde, nasıl eserlerin açığa çıkacağı üzerine düşünür.

Kadınların alan dışında tutulduğu, yazdıklarının dikkate alınmadığı edebiyat dünyasına karşı feminist edebiyat eleştirisi, sözlü edebiyatı ve biçimi nasıl olursa olsun kadınların yazdıkları tüm metinleri kapsayacak yeni bir edebiyat tarihi oluşturmak çabasıdır.

⁹ "Ne Okumak Değil Nasıl Okumak: Feminist Eleştiri Nesnesi/Kaynağı Olarak Edebiyat", Prof. Dr. Ayşegül Yaraman, 2009, 3 vd.

http://www.aysegulyaraman.com/makale/ne_okumak_degil_nasil_okumak.pdf (Son Erişim: 17 Aralık 2020)

¹⁰ Maggie Humm, *Feminist Edebiyat Eleştirisi*, haz., Gönül Bakay, İstanbul: Say Yayınları, 2002, 26 vd.

¹¹ Simone De Beauvoir, *İkinci Cinsiyet*, çev., Gülnur Savran, İstanbul: Koç Üniversitesi, Cilt 2, 2019, 343-345.

¹² Kate Millett, *Cinsel Politika*, çev., Seçkin Selvi, İstanbul: Payel Yayınevi, 1987, 207-255; 366-515.

Böylesi bir deneyimle edebiyat, erkeğin kadın üzerindeki baskınlığının ve pek örneği yoktur ama kadının erkek üzerindeki baskınlığının yerine erkekteki kadınsılığın ve kadındaki erkeksiliğin kaybolmayacağı normal ve rahat bir ruh hali taşıyabilir. Kavramların tam olarak nasıl kullanıldığını kestiremediğinden olacak; Coleridge'in kadınsılık ve erkeksilik kavramlarının daha fazla incelenmesi gerektiği vurgusuyla kendini sınırlar.

Daha önce bahsettiğimiz edebiyat kuramlarından farklı olarak Derrida'nın yapısökümcü kuramı bilhassa edebiyatın phallogocentric¹³ yapısının bozuma uğratılması gerektiğini vurgular. Bu tespitle feminist edebiyat eleştirisinin gelişmesine önemli katkılar sunmuştur. Feminizmin bir parçası olarak feminist edebiyat eleştirisi de "fallogosantrik geleneğin kadın ile birlikte dışladığı, ötekileştirdiği, indirgediği ve şiddet uyguladığı bütün indirgenemez tekil deneyimleri kuşatmayı gerektirecek bir enter-nasyonal düşüncesine"¹⁴ yol alma gayretindedir. Erkekler-iktidarlar ve ötekiler şeklinde karşıtlıklar üzerine kurulmuş ataerkil sistemler; ancak karşıtlıklara meydan okuyarak bozuma uğratılabilir. Derrida'ya göre karşıtlık olarak ifade edilenlerden ilki ikincisinden üstün olarak sunulur, beden-ruh, kültür-doğa, erkek-kadın vb. Bu hiyerarşinin ancak yapısökümle yıkılabileceğini iddia eder. Batı eksenli edebiyat *söz-merkezlik* (logocentrism) üzerine kuruludur; ancak söz, eril bakışla kurulduğundan yani erkek-kadın karşıtlığı erkeğin üstün olduğu bir hiyerarşi yarattığından *fallus-merkezci* (phallogocentric) nitelik de taşır.¹⁵ Burada istenen yeni bir karşıtlık, ikilik yaratmak değil aradaki hiyerarşiyi dağıtmaktır. Perikles'in bir kadının başlıca övünme kaynağı hakkında konuşulmaması sözleri, Woolf'un bunu alıntılıyarak nüktedan bir şekilde hala daha kadınların erkekler kadar haklarında konuşmasını umursamadıklarını söylemesi ve feminist edebiyat eleştirisi, Derrida'nın karşıtlıkları bozarken yeni bir hiyerarşi yaratmamak gerektiği yönündeki fikirleriyle uyumludur.

Yeniden dilin inşası meselesine dönersek; Kristeva, semiyotik ile sembolik iletişim ayrımında; semiyotiği anne ile kurulan, duyguların belirgin olduğu ses ve mimik gibi ifadelerle açıklar. Ona göre şiir ya da coşkuların ön planda olduğu modern eserler düzensiz ritimleri ve hayal gücüne olan ilgileriyle semiyotik eğilimdedir. Bu eğilim, kabaca ifade etmek gerekirse eril kimlikli sembolik dili yapıbozuma uğratar.¹⁶

¹³Fallus; erkek cinsiyeti (cinsel organını) temsil ediyor gibi görünse de bu kavram ile kastedilen iktidar, güç, sahip olma arzusu gibi eğilimlerin yerleşik-yaygın yaklaşım haline getirilmiş olmasıdır.

¹⁴Melike Molacı, "Derrida'nın Cinsiyet Farklılığı Düşüncesi: Gelecek Olan Bir Erteleme Politikası", Kilikya Felsefe Dergisi, Sayı:2, Ekim 2018,67-80.

¹⁵Jacques Derrida, *Edebiyat Edimleri*, çev., Mukadder Erkan, Ali Utku, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2010, 109 vd.

¹⁶Maggie Humm, age., 148-152.

Dil eril düşünceyle biçimlendirildiği için kadınlar cinsiyetleri bağlamında yeni bir dil oluşturmazlarsa feminist eleştiriye pek de katkıda bulunamazlar diyen Irigaray, kadın karşıtı olarak üretilen bir dilde kadınların konuşamayacaklarını hatta düşünemeyeceklerini ileri sürer. Sesleri, sözcükleri ve elbette edebiyatı dışı cinselliği ile yeniden kurmak gerektiği, bu sağlanırsa yeni bilgi formlarının bile oluşacağını söyler.¹⁷ Helene Cixous, kadınların bedeninden başlayan eril tahakkümün aynı bağlamda ama bu kez yasalarla pekiştirilerek sözü üzerinde de sansür yarattığını söylerken yazın ile beden arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. Kadın ile bedeni arasındaki bağ koparılmış yerine utanç ve suçluluk konulmuştur; kadının sözü çalınmış onun adına erkeklerin konuşması gerektiği dayatılmıştır. Öyleyse bedeniyle olan bağını yeniden kurmak ve sözünü geri kazanmak için yazması gerekir. Cixous, kadınların yazmasını bir halk ayaklanması ya da sınıf mücadelesine benzetir; ancak bunların etkisinden çok daha sarsıcı sonuçlar açığa çıkaracağına inanır.¹⁸ Her üç düşünürün de psikoloji alanında yetiştiği, psikanaliz üzerine yoğunlaştığı hesaba katıldığında tartışmaların feminist edebiyat eleştirisinin ufkunu genişlettiği açıktır; ancak maalesef böylesi bir dil açığa çıkmamış ya da olası denemeler yerleşik hale getirilememiştir. Bir dil oluşturulmasa da yine psikanalize içkin olarak eril edebiyatı güçlendiren mitler yerine feminist mitlerin kullanılması ve feminist söz dağarcıklarının oluşması sağlanmıştır. Woolf'un yarı kutsallık, cadılık ve büyücülük gibi vurguları da buna örnek sayılabilir.

Yazanlar dışında okuyan kadınların da feminist edebiyat eleştirisinde önemli bir yeri vardır. Cinsiyetçi stratejilerle yazılmış eserleri okurken eleştirel yaklaşmak cinsiyetçiliğe karşı farkında olmakla yakından ilişkilidir. Her ne kadar genel tartışmalar dişillik-kadınlık ayrımı üzerinden sürdürülse de kadınların yazma arzusunu biyolojik ya da toplumsal cinsiyet tartışmasından ayrı ve özel bir yere koyan, tartışmasını da bu eksende sürdüren Woolf'da buna pek rastlamayız. Edebiyatın dönüştürücü gücü açısından ise kadın okurların eril edebiyat karşısındaki tavır ve bunu politik bir argümana-politikaya evirmesi son derece önemlidir. Edebiyat eserlerinin kadınları melek ya da canavar gibi göstermesi toplumun kadınlara melek ya da canavar olarak yaklaşmasına; babaların kızlarına yaptıkları telkinlere, eşlerin birbirlerinden beledikleri mecburiyetlere dayanak olur.¹⁹ Bunu aşmanın bir yolu kadınların yaşamı

¹⁷Luce Irigaray, *Ben Sen Biz Farklılık Kültürüne Doğru*, çev., Sabri Büyükdüvenci, Nilgün Tütal, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2006, 69-76.

¹⁸Helene Cixous, "The Laugh of the Medusa", Translated by Keith Cohen and Paula Cohen, <http://www2.csudh.edu/ccauthen/576F10/cixous.pdf> (Son Erişim: 15 Ocak 2021)

¹⁹Ferhat Korkmaz, "Feminist Edebiyat ve Kuramları Açısından Nezihe Meriç'in Korsean Çıkmazı Romanı Üzerine Bir Değerlendirme", *Edebi Eleştiri Dergisi*, Cilt 3, Sayı 3, Aralık 2009, 227.

duyumsadıkları gibi yazmasıysa diğeri de kadına cinsiyetçi roller yükleyen eserler karşısında kadın okurların itiraz etmesidir. Feminist edebiyat eleştirisinin yeni edebiyat yaratma çabasında kadın okurların dahil ve edimde bulunması bu sebeple kıymetlidir.

Edebiyat ile Hakikati Aramak; Jineolojî ve Kadın Yazını

Kadınların kuramsal düzeyde edebiyata kattıkları, edebiyatın siyasetin bir aracı olduğu için sahiplenilmesini ve aynı zamanda cinsiyetçi eğilimlere karşı çıkışları açığa çıkarmıştır. Kendisini kadının ve yaşamın bilimi olarak ifade eden jineolojî de bu geleni kendisine yüklediği sorumluluğu üstlenerek araştırmasını yapar ve sözünü üretir. Jineolojî açısından kadınların toplumların tarihsel aşamalarda yaşadıkları dönüşümleri anlatma biçimi, topluma etik-estetik değerler kazandırma gücü ve sesini-sözünü geri alma çabası olarak kadın yazını, hakikat arayışının yöntemlerinden biri olarak ele alınır. Ne tarihsel bütünlüğünden koparılmış bir yaşam dilimi ne de hissederek düşünme eyleminden uzaklaştıran yaklaşımlar kadın yazınının etkisini anlatmaya yetmeyecektir.²⁰ Bu sebeple jineolojî daha köklü bir kazı ile kadının yaşamı

Jineolojî açısın-
dan kadınların top-
lumların tarihsel
aşamalarda yaşadıkları dö-
nüşümleri anlatma biçimi,
topluma etik-estetik değerler
kazandırma gücü ve sesini-
sözünü geri alma çabası
olarak kadın yazını, haki-
kat arayışının yöntem-
lerinden biri olarak
ele alınır.

şiişsel bir dille anlatmasının ardındaki değeri açığa çıkar-
mayı önerir. İçinde zorunlu kuralların olmayacağı,
melodisini doğadan alan ve sese/söze dönüştürebil-
en, imtiyazlıların değil herkesin arzularına çağrı
yapabilecek ve o herkesi oluşturan her bir bi-
reyin anlam dünyasına gözünü, kulağını, sez-
gilerini açık tutabilecek bir kadın yazınının
imkânı üzerinde durur.

Yolun başında, yaşamın ritüelleri kadar
gündelik işlerine de kıymet veren, tüm bun-
ları semiyotik ve fonetik unsurlarla ifade
eden kadınlar, tarih akışında sessizleştiril-
miş ve sözü çalınan olmuştur. Ancak edebi-
yatın ataerkinin tekeline alınması ne gizli
gizli yazılan şiirleri ne ninnileri ne masalları
ne de ağıtları durdurabilmiştir. Bu tarihsellik ji-
neolojî cephesinden bakınca Woolf'un, dene-
yimleyerek öğrendiği yazında kadın olmak
mefhumunu British Museum'un yüzyıllara göre

ayrılmış raflarını inceleyerek açıklayabileceğinden, en azından o bilgileri referans almaktan pek emin olmadığını düşündürür. Kadınlar hakkında yazılmış kitapların yazarlarının büyük bir kısmı neden erkektir? Woolf'a göre kadın olmamaları dışında hiçbir niteliği olmayan bu erkekler, kadınları betimleyen yüzlerce kitap yazmışlardır. Kadınların zayıflıkları, çocuk sevgileri, ruhlarının olup olmadığı, eğitilip eğitilemeyecekleri... Erkeklerin anlattıkları yaşamı bizzat deneyimleyen kadınlar-ken bunun ısrarla erkekler tarafından sahte bir temsille sunulması kadınların sesle-
rinin-sözlerinin yaratacağı etkiyi bildiklerinden ama bu etkiyle kaybedeceklerini göze alamayacaklarından olabilir.

Mekânlar ve zamanlar arasında durmadan geçişler yapan ama belli bir sisteme da-
yanarak anlatısını kurgulayan Woolf, aynı soru etrafında dönerken belki de bu de-
ğişkenlerin, cevapları değiştirip değiştirmeyeceğini merak eder. Bir nehir kıyısında
kendine sorduğu soru, onu şaşaalı bir yemek davetinde, kimlerin hangi yolları kul-
lanabileceğinin kurallara bağlandığı üniversite kampüsünde ve nihayet müzenin kü-
tüphanesinde takip edip durmuştur. Pozitif bilim denilen düşünce sistematığının
deneysel yöntemi midir zihnini yönlendiren yoksa kadın sezgiselliğinden aldığı
güçle pozitif bilimin deneysel yöntemini laboratuvarlardan çıkarma, hayata karış-
tırma çabası mıdır? Kendine Ait Bir Oda kadar Woolf'un yaşamına ve diğer eser-
lerine de bakarak cevap vermek gerekirse; yaptığı, bilinç akışı tekniğiyle kadınların,
kim (erkekler) ne der diye düşünmeden zihinlerindeki paylaşması gerektiğine
inanmak ve öyle davranmaktır. Jineolojinin de kadın özgünlüğüne ve sezgiselliğine
yüklediği anlam ile kadın yazını arasında kurduğu bağ, kadın anlatısının güvenilir
ve dönüştürebilir olduğuyla ilgilidir. Ataerki-kapitalist sistemin sınırlarını aşıp ya-
ratıcı dili açığa çıkaracak düşünce, bu sebeple kadın sezgileriyle harmanlanmış ol-
malıdır ve her koşulda özgünlüğünü korumalıdır.

Zihnimiz genellikle bedenimizin yetişemediği bir hızla hareket eder; yaşamı, var-
lıkları, etrafımızda olup biten her şeyi çoğu zaman farkında bile olmadan tanırız.
Tüm bunları yazmaya çalışmak, anlamlandırma arzusunu tatmin etmenin yöntemi
gibidir. Woolf nerede, ne kadar konuşacağına/yazacağına ya da susacağına karar
veren erkeklerle dolu bir sistemde, yaşamın bölmelere ayrıldığı bir toplumda nehir
kenarlarını ve malikaneleri; kütüphaneleri ve oturma odalarını, yatak odalarını ve
üniversite kampüslerini birbirinin içine almıştır. Her yerde bazen kâğıda bazen zih-
ninin sayfalarına durmadan yazmış ve kendisine dayatılana karşı özgünlüğünü açığa
çıkarmıştır. Woolf'un bu tavrı kadın görünmezliğine karşı son derece radikaldir ve
bu radikallik hafif adımları, gülümseyerek ilerlemeyi öğütlerken direnişin etiğine-
estetikğine vurgu yapacak kadar da derindir.

İnsanlara hakikat arayışında eğitimin, deneyimlerin, inançların, felsefenin ve elbette
sanatın yol arkadaşlığı yaptığı çok açıktır. Tüm bunlar kadınların görünmez olduğu
alanlar olarak kurgulanmış ya da buna dönüştürülmüş olsalar bile bu görünmezlikle

²⁰ Jineolojî Akademisi, *Jineolojîye Giriş*, Diyarbakır: Aram Yayınevi, Aralık 2015, 223-225.

mücadele etmek yine aynı arayışın parçası olmuştur. Edebiyat bazı kuramlara göre hakikatin peşinde olmayı amaçlamıyor olabilir; ancak bu amacı taşımazken bile insanın ve içinde yaşadığı toplumun varlık mücadelesinin parçası olmaktan kurtulamaz. Edebiyatın hakikati bulmanın arayışında olduğunu söyleyen jineolojî ise sezgisellikten, önermelere, söylenmeyerek gizlenenden, söylenmediği için peşine düşülmesi gerekenlere değin birçok şeyi hakikate içkin görür. Kadınların ataerkil edebiyatta görünür olmanın ötesinde cinsiyetçiliği, statülerle sürdürdüğü yapısalılığı ve tüm iktidarcı eğilimleriyle bu alanı tersyüz etmesi için o gruptan çok daha fazlasına ama en çok da diğer kadınlara ulaşması gerekir. Tam da bu yüzden edebiyatın ataerkinin tekeline, akademilerinin donuk dilinden kurtarılıp herkesin hayatına dokunacak bir dile, sadeliğe kavuşturulmasını vurgular.

Bitirirken;

Varoluş mücadelesinin bir parçası olarak kadın yazını, kapitalist-ataerkil kısıkaçtan kurtulmaya çalışan kadınlarla; onların yazmayı hayal ettikleri anlarla, yazdıklarıyla ve yazamadıklarıyla doludur. Sözü elinden alınmış binlerce kadın, kalanların sözlerinde, satırlarında bekler; yeniden doğmayı bekler. Woolf konuşmasının sonuna gelirken tek bir sözcük yazmadan ölen kadınların yazma arzusunu taşıyan diğer tüm kadınların içinde yaşadığına olan inancından bahseder, yazma arzusunun köklerini bu kadınların köklerine bağlar. Büyük ozanların ölmeyeceğini, yazmak için mücadele eden ve yazan kadınlarla varlığını sürdüreceğini söyler. Ancak diğer kadınların mücadelesi sürerse toprağa yatırdıkları bedenleri yeniden hayat bulacaktır aksi imkansızdır. Salt bunlar bile hakikatin nihai bir varış noktası değil sürekli bir yol alış olduğunu çağırıştır ve kadınların yollarının birleşmesi an meseledir.

Bugün biraz para ve kendine ait bir oda için mücadele edenler, ortak bir yaşam kurabilirse o oturma odalarından çıkıp yaşamı yaşayabileceklerdir, der. Öyleyse yaşayabilmenin kendisi, anlamın peşine düşen kadınlar-bireyler birlikte ilerledikçe hakikate dönüşecektir. Aklından geçen her şeyi yazan, birinin bile kaybolmasına izin vermeyecek kadar yazmakla yaşayan Woolf, cebinde birkaç çakıl taşıyla o nehrin içinde gözden kaybolduğunda da ondan kadınlara kalan bir ölüm övgüsü ya da çaresizlik değildir; kadın hakikatini ölmemeye değil öldüren sistemlere rağmen yazmaya ancak böyle canlı kalınabileceğine yani canlılığın yaşayanların ve ölenlerin yazma arzusunda saklı olduğunu dayandırdığıdır.

“Dincilik Eksenli Sömürgecilik ve Kadın Kırım Politikaları”**Çağrı Metni**

Sömürgecilik hem amaçları hem de yöntemleri itibarıyla çok yönlü ve karmaşık bir kırım sürecidir. Bu süreç yalnızca yeraltındaki veya üstündeki zenginliklerin; kaynakların, toprağın ve doğanın sömürülmesi şeklinde gerçekleşmemekte, aynı zamanda asimilasyon, etnik kırım, kültür ve hafıza kırım ile insan emeğinin ve bedeninin açık biçimde sömürülmesi söz konusu olmaktadır. Bunun için tarihten günümüze kadar birçok enstrüman ve yöntem devreye konulmaktadır.

Toplumsal yaşamın belli ve çoğunlukla katı kurallar ekseninde biçimlenmesini esas alan dincilik bu enstrümanlardan biridir. Dincilik eksenli sömürgecilik tarih boyunca farklı coğrafyalarda farklı biçimlerde ortaya çıkmış yaygın bir politika-dır. Yereli/yerliyi denetim altına alarak iradesini teslim alma ve kullanım/yö-netim hakkına el koyma amacıyla dini günlük siyasetin bir aracına dönüştürme Afrika’dan Amerika’ya, Uzakdoğu’dan Ortadoğu’ya kadar dünyanın birçok ye-rinde sömürgeci egemenlerin temel politikaları ola gelmiştir. Sınıflı toplumlarda ataerkil sistemin en dibine konumlandırılan kadınların ise bu egemenlik siste-minde şiddetin birincil hedefinde yer alması şaşırtıcı değildir. Nitekim hangi de-neyim olduğu fark etmeksizin söz konusu sömürgecilikse, ister zor yoluyla ister rıza üretme yoluyla olsun cinsiyetçilik ve hatta kadın düşmanlığı hep devrede olmuştur. Sonuç olarak yalnızca kadın iradesinin değil aynı zamanda kadın be-deninin teslim alınması, her zaman dincilik eksenli sömürgeciliğin toplumları teslim almasının önemli bir aracı olmuştur.

Dinin siyasallaşması ve iktidarın bir aracına dönüşmesi yeni bir pratik olmasa da özellikle son yıllarda Doğu ile Batı arasında cereyan eden savaşlarda din(cilik) her zaman merkezi bir role sahip olmuştur. Çeyrek asırdır Ortadoğu’da süren savaş-larda din siyasallaştırılarak temel bir enstrüman haline gelmiştir. Bu savaşlara sü-rüklenen savaşçıların önemli bir kısmının motivasyonu özellikle “din adına/için savaş” olmuştur. Haçlı seferleri göz önünde bulundurulduğunda bu motivasyonun ilk defa burada açığa çıkmadığını görüyoruz elbet. Ancak DAİŞ gibi “İslam adına” kafa kesenler, böylesi bir atmosferde hızlıca istisna olmaktan çıkıp Ortadoğu’nun “normali” haline gelmiştir. Bu yeni normalin ideolojik referanslarından birinin mi-zojini (kadın düşmanlığı) olması oldukça yakıcı sonuçlar doğurmuş olsa da yeni ve şaşırtıcı bir olgu değildir.

Yüzyılın en yıkıcı dincilik eksenli sömürgecilik felaketi ise 2014 yılında Şengal’de vuku buldu. DAİŞ Şengal’i teslim alma girişiminde binlerce Êzîdî kadını zorla alı-koydu. Kadınların bu şekilde alıkonulması binlerce yıl öncesine uzanan deneyimin tekrarıydı. Nitekim aynı deneyim şu an Efrin ve Serekani’de, Gire Spi’de devam et-mektedir. Şengal’de Êzîdî kadınlar yalnızca iradeleri değil kelimenin gerçek

anlamıyla bedenleri teslim alınarak köleleştirildi. Peki, neden Şengal? Şengal’deki soykırımda, Êzîdî toplumunun teslim alınmasının ve sömürgeleştirilmesinin Êzîdî kadınlar özelinde gerçekleşmesi tesadüf müydü? Bunun beş bin yıllık sınıflı sistem tarihi boyunca hüküm sürmüş ataerkillik ile ilgisi neydi? Kadınların ikincilleştiril-miş/kırılgaştırılmış konumlarıyla bağı neydi? Şengal’de kırımdan geçirilenler sa-dece kadınlar değildi, 7’den 70’e bütün toplumdü; ancak zorla alıkonulanların büyük çoğunluğunun kadınlar ve kız çocukları olması tesadüf değildi. Çünkü bütün sa-vaşlarda ve dinciliğin söz konusu olduğu coğrafyalarda ilk olarak kadın bedeninin şiddetin doğrudan hedefi haline gelmesi, “cadı” olarak adlandırılması, “avlanması” bu sistemin ömrü kadar eski bir uygulamaydı. Bunun Nijerya’dan Afganistan’a, Şi-li’den Arjantin’e ve Vietnam’dan Ruanda’ya kadar dünyanın farklı yerlerine dağıl-ması geçmişten günümüze değin yeniden üretilmekte ve sürekli tekrarlanmaktaydı.

Dinciliğin sömürgecilikte bir enstrüman halinde işlev görmesini, yol açtığı kı-rımların nedenlerini ve mizojinist karakterini anlamanın yolu kuşkusuz bütün bu süreçlerin yapısal kök(en)lerine inmektir. Bunu gerçekleştirebilmek ulus devlet-lerden imparatorluklara ve kent devletlerine kadar tarihin izini sürmekle müm-kündür. Dinciliği, dinciliğin ekonomi politığını, iktidarla olan bağını ve kadın yaşamı özelinde ortaya çıkan yakıcı sonuçlarını anlamak için adeta bir arkeolog gibi dinciliğin geçmişine doğru kazı yapmak gerekir. Bu kazı faaliyetinin bir adımı olarak bir sonraki dosyamızı “Dincilik Eksenli Sömürgecilik ve Kadın Kırım Politikaları” konusuna ayırıyoruz.

Bu sayımızda din eksenli sömürgeciliği odağa alıp -din ile dinciliği ayrı tutarak-dinciliğin kök(en)leri, dinciliğin ekonomi politığı, mezhep çatışmaları, iktidarla iliş-kisi, köktenciliğin tek tanrılı dinlerdeki yansımaları ve bunun günlük yaşamda ka-dınlar üzerindeki yakıcı sonuçları, dinin siyasetle ve esasen iktidarla buluşması sonucu din adına yapılan katliamlara yer verecek; Haçlı seferlerinden İslam’ın “cihat seferleri”ne ve DAİŞ’in kadın düşmanı kırımlarına kadar dinciliğin şiddetle ilişki-sine odaklanacağız. Bu sayımızda modern toplumlarda kadın bedenine ve yaşamına yönelen dincilik pratiklerini Kürdistan ve Türkiye başta olmak üzere farklı coğraf-yaları kadraja alarak inceleyeceğiz.

Yine, ulus devletlerin din yaklaşımının, dinciliğin yeni sömürgecilik biçimlerinde nasıl araçsallaştığının, tarih boyunca farklı coğrafyalarda din adına kadın bedeninin ve iradesinin nasıl teslim alındığının izini süreceğiz. Bunun güncel pratiği olarak DAİŞ’in Êzîdî kadınları köleleştirme sürecine odaklanıp, “Neden Şengal?” soru-sunu akılda tutarak bu kırımın tarihsel arka belleğini anlamaya çalışacağız. DAİŞ eliyle yapılan Êzîdî soykırımı ve tanıklıkları ile Êzîdîlerin “74 Ferman” şeklinde adlandırdığı soykırımlar tarihi ve Êzîdî toplumunun soykırıma dair hafızası bu sa-yıda yer vereceğimiz önemli başlıklardan olacak.

Son olarak insanlığın inşa olduğu uygarlık merkezi olan Ortadoğu’da, DAİŞ gibi çeteler eliyle ibadet yerlerinin dahi talan edildiği ve kafa kesme pratiklerinin yeni normal haline geldiği ve mezhep savaşlarının süreklileştiği bir coğrafyada farklı inançların bir arada yaşamasının nasıl mümkün olabileceği üzerine düşünmeye çalışacağız. Kadın düşmanı çetelerin hakimiyet kurmaya çalıştığı bu kadim topraklarda Demokratik İslam’ın, inanç özgürlüklerinin ve kadın özgürlükçü bir yaşamın nasıl inşa edileceği bu sayımızda cevap vermeye çalışacağımız temel sorulardan olacaktır.

Dünyanın farklı yerlerinde gerçekleşen din eksenli sömürgecilik ve kadın kırım politikalarına dair yazmak isteyen tüm kadınları birlikte düşünmeye ve düşüncelerinizi Jineoloji’de buluşturmaya davet ediyoruz.

Yazılarınızı en geç 15 Mart 2021 tarihine kadar jineolojidergisi@gmail.com adresimize gönderebilirsiniz.

Êzîdî kadınlar başta olmak üzere zorla alıkonulan ve kırıma maruz kalan bütün kadınların özgürlüğe kavuşması umuduyla!

Sevgilerimizle,

Ulaşabileceğiniz Noktalar

Adana: Kitapsan

Adıyaman: AKM Kitapevi

Amed: Lilav Kitapevi

Kafka Kitapevi

Don Kişot Kitap Sahaf

Pirtuka Kurdi

Ankara: İmge Kitapevi

Turhan Kitapevi

Aydın: Red Kitabevi

Aydın Nazilli: Ada Kitapevi

Dersim: Baran Kitapevi

Minerva Kitapkafe

Etnik Kitapevi

İstanbul:

Beşiktaş Mephisto Kitapevi

Beyoğlu Mephisto Kitapevi

Beyoğlu Pandora Kitapevi

Boğaziçi Üniversitesi Pandora Kitapevi

Emek Kitap Dağıtım

Kadıköy Aram Sahaf

Kadıköy İmge Kitapevi

Kadıköy Mephisto Kitapevi

Kırmızı Kedi Kitapevi

Medya Kitapevi

Nişantaşı Pandora Kitapevi

Robinson Crouse 389 Kitapevi

Scala Kitapevi

Semer kant Kitapevi

İzmir: Alsancak Kitapsan

Alsancak Yakın Kitapevi

Alsancak Z KitapKafe

Alsancak Kabuk Kitapevi

Karşıyaka Pan Kitapevi

Karşıyaka Kül Kitapevi

Karşıyaka Adres Kitapevi

Kitapsan (Alsancak-Konak)

Mersin: Kitapsan

Sokak Kitap ve Kahve Evi

Konya: Kitapsan

Mardin Kızıltepe: Ekin Kitapevi

Leylan Kitapkafe

Van: Omedya Kitapevi

KKTC: Işık Kitapevi